

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(İSLAM TARİHİ) ANABİLİM DALI

RUS ORYANTALİSTLERİNİN
SİYER ÇALIŞMALARI
(19 ve 20. YÜZYILLAR)

DOKTORA TEZİ

ZELİM HAN SOLTAYEV

Tez Danışmanı
PROF.DR. İBRAHİM SARIÇAM

ANKARA 2009

RUS ORYANTALİSTLERİNİN SİYER ÇALIŞMALARI

(19. ve 20. YÜZYILLAR)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....IV

ÖNSÖZ.....V

GİRİŞ

A. Araştırmanın Metodu.....1

B. Araştırmanın Kaynakları.....2

I. BÖLÜM: RUS ORYANTALİZMİNİN GELİŞİMİ VE TEMEL EĞİLİMLERİ

A. Rus Oryantalizminin Gelişimi.....34

B. Rus Oryantalizminin Temel Eğilimleri.....42

1) Misyoner Oryantalizmi.....42

2) Bilimsel Oryantalizm.....47

a. Harkov Üniversitesi Doğu Bilimleri Okulu.....48

b. Kazan Doğu Bilimleri Okulu.....49

c. Moskova Doğu Bilimleri Okulu.....49

d. St. Petersburg Doğu Bilimleri Okulu.....52

3) Ateistik Oryantalizm.....53

II. BÖLÜM: RUS ORYANTALİSTLERİN SİYER ÇALIŞMALARINDA

HZ. MUHAMMED VE PEYGAMBERLİĞİ

A. Rus Ansiklopedilerinde Hz. Muhammed.....65

B. Rus Oryantalistlere Göre Hz. Muhammed'in Peygamberliği.....69

1) Arapların Peygamberi Olduğu İddiası.....74

2) Hz. Muhammed'in Peygamber Olarak Seçilip Seçilmediği Meselesi.....77

3) Hz. Muhammed İnsan Üstü Bir Varlık mıdır?.....80

4) Hz. Muhammed Peygamberliğe Hazırlanmış mıdır?.....	82
5) Peygamberliğe Adım Atmasının Sebebi İktidar ve Servetle İlişkili midir?...83	
6) Toplumsal Değişimin İhtiyacı Olarak Peygamberlik.....	86
C. Medine Dönemi'ndeki Bazı Olaylara Dair Tartışmalar.....	93
1) Ganimet Meselesi.....	93
2) Beni Kurayza Olayı İntikam mıdır?.....	96
3) Yahudi ve Hıristiyanlardan Etkilenme Meselesi.....	100
4) Hz. Muhammed'in Çok Evliliği Meselesi.....	106
D. Rus Oryantalistlere Göre Peygamberlik Konusu Yeniden Araştırılmalıdır...110	

III. BÖLÜM: RUS ORYANTALİSTLERİN SİYER ÇALIŞMALARINDA

KUR'AN'A YAKLAŞIMLAR VE HZ. MUHAMMED İLİŞKİSİ

A) Kur'an'ın Yazarı Hz. Muhammed midir?.....	113
B) Kur'an Araplara İnen Bölgesel Bir Kitap mıdır?.....	116
C) Rus Oryantalistlere Göre Kur'an'ın Edebi Yönü.....	130
D) Hz. Muhammed'in Ümmi Oluşu ve Kur'an.....	137
E) Hz. Muhammed Kur'an'ı Unutuyor muydu?.....	139
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA.....	149
ÖZET.....	162
SUMMARY.....	164

KISALTMALAR*

- a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
A.N.SSSR : Akademiya Nauk Soyuzu Sovetskih Sotsialisticheskikh Respublik
(SSCB/Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilim Akademisi)
a.s. : aleyhissalam
Bkz. : Bakınız
B.S.T : Bolshoy Slovar' Terminov (Büyük Kavramlar Sözlüğü)
L.O.İ : Literaturnoye Ob'yedeneniye İvan (İvan Edebiyat Cemiyeti)
M.İ.D. : Ministerstvo İnostrannih Del (Rusya Dış İşleri Bakanlığı)
m.ö. : milattan önce
pz. : papaz - Hıristiyan kilise'sine mensup din adamı
SP.V. : Sankt-Peterburgskoye Vostokovedeniye (St. Petersburg Doğu Bilimi)
vs. : ve saire
Vtor. : Tora, yani Tevrat
sy. : sayı
SÜİF : Samsun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İzd. : İzdatelstvo (basım)
İÜTAE. : İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü
İSAM. : İslam Araştırmaları Merkezi
TTK. : Türk Tarihi Kurumu
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
AÜDTCF. : Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
AÜİF. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ODTÜ. : Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÇİASSR : Checheno-İngushskaya Avtonomnaya Sovetskaya Sotsialesticheskaya
Respublika (Çeçen-İnguş Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti)

---

* Yabancı dillerdeki kısaltmalar, ilk geçtiği yerde kendi dilinde aktarılmış daha sonra geçen yerlerde Türkçe'ye çevrilerek verilmiştir.

ÖNSÖZ

XIX. ve XX. yüzyıllarda Rus oryantalistler tarafından ortaya konmuş ve Rus toplumu tarafından tasavvur edilmiş olan Hz. Muhammed ve dolayısıyla İslâm tarihi konusu, birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. İslâm dini hakkında sağlam bilgi edinilecek kaynakların yok denecek kadar az olması ve mevcut kaynakların gerçek İslâm'ı yansıtmayan birtakım unsurlar barındırması söz konusu problemleri daha da belirginleştirmiştir. Bu problemlerden birincisi; İslâm alanında çalışanların konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasıydı. Çünkü gerçek İslâm tarihi bilgilerini içeren kaynaklar, özellikle o dönemde Arapça idi. Rus araştırmacıların bu dile hakim olması gerekmektedir. İkincisi; bu bilim adamlarının konuyu kendi inançları doğrultusunda ele alarak asıl çalışma alanını saptırmalarıydı. Bunun en açık örneği Hıristiyan araştırmacıların kendi Ortodoks anlayışları çerçevesinde İslâm dinini ele alması ve değerlendirmesidir. Üçüncüsü, araştırmacıların art niyetli, ön yargılı yaklaşımlarla konuyu ele almalarıdır ki bu araştırmacıların niyeti gerçek İslâm tarihini ortaya koymak değil, tersine ona karşı tavır almak, onu saptırmak, kendi halklarını yanlış ve maksatlı bilgilerle donatarak kendi inançlarına sevk etmektir. Bu tür araştırmacılar genelde kilise adına misyonerlik yapan oryantalistlerdir. Nitekim XIX. yüzyıl Rus tarihinde bunlar eksik olmamıştır. Bir de yabancı misyonerler vardır ki, bunlar genelde Rus akademilerinde (Üniversiteler ve Doğu Bilimi Okulları) bilim çalışmalarını yürütmek adına kendi hedeflerini gerçekleştirmişlerdir. Bunların en çarpıcı örneği XIX. yüzyılda Batılı oryantalistlerin Rusçaya tercüme edilen kitaplarıdır. İslâm konusunu ele alan bu kitaplar, genelde, Hz. Muhammed ve hayatı gibi konuları içermektedir. Belirtilen sebeplerden dolayı Rus halkının İslâm ve Hz. Muhammed'i yanlış tasavvur etmesine yol açan bu durum günümüze kadar devam etmiştir.

XX. yüzyılda cereyan eden Sovyet dönemi ve onun uyguladığı rejim, Rus halkının dış dünyadan tecrit edilmesine sebep olmuştur. Bu rejimin ateizm ideolojisi adına dinlere karşı savaş açması, İslâm dini çalışmalarını bu defa ateizm istikametinde tanıtması sonucunu doğurmuştur. Hatta Rusya'da yaşayan Müslüman halklardan bir kısmı kendi dini inancından

şüphelenerek dinsizleşmiştir. Bu konuda Rusya'nın siyasi icraatlarının etkisine maruz kalan Rus halkı, Hz. Muhammed hakkında yapılan çalışmaları ve gerçekleri tespit etme imkanına daha yeni kavuşmaya başladıkları söylenebilir. Rus araştırmacılar için İslâm hakkında tarafsız incelemeler ortaya koyma imkanı, ateizm rejiminin ortadan kalkması yani, XX. yüzyılın son döneminde mümkün olmuştur.

XIX. ve XX. yüzyıllarda Rus oryantalistlerin Siyer Çalışmaları başlığıyla ele aldığımız bu konuda, Rus halkına İslâm ve Hz. Muhammed'i tanıtan Rus oryantalistlerinin konu hakkındaki çalışmaları incelenmektedir. Mamafih bu oryantalistlerin tespitlerini ortaya koymak ve değerlendirmek çalışma kapsamında yer almaktadır. Bununla birlikte Türk dünyasını konu hakkında bilgilendirmek, bu konuda yapılacak çalışmalara bir parça katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu konuda, Rus oryantalistlerin yaptıkları siyer çalışmaları Rusça orijinallerinden görülerek değerlendirilmiş ve çalışmanın sonuna kadar azami ölçüde tarafsız kalınmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışma; Önsöz, Giriş, Üç Ana Bölüm ve Sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde XIX. ve XX. yüzyıllarda Rusya'da varlığını gösteren oryantalizm anlayışı ve çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Bununla birlikte, Rus oryantalistlerin siyer hakkındaki çalışmaları da müellifleri ile birlikte burada ele alınmıştır. Birinci bölümde; Rus oryantalizminin kısımları altında misyonerlik, bilimsel ve ateistik oryantalizm anlayışları incelenmektedir. İkinci ve üçüncü bölümlerde bu çalışmanın ana konusu olan Rus oryantalistlerinin siyer çalışmaları, muhteva açısından ele alınmış ve tarafsız bir gözle değerlendirmeye özen gösterilmiştir. Sonuç kısmında tezin genel değerlendirmesi yapılmış ve kullanılan kaynaklar kaynakça'da verildikten sonra Türkçe ve İngilizce özetiyle noktalandırılmıştır.

İslâm tarihi alanında ele aldığımız Rus oryantalizm ve siyer çalışmaları konusunun, bu konuda yapılacak araştırmalara ışık tutması ve bir adım olarak görülmesi elbette bizi mutlu edecektir. Tez konusu belirlemede ve tezi belli bir aşamaya getirinceye kadar danışmanlığımı yöneten Prof. Dr. Seyfettin Erşahin'e, daha sonra tez danışmanlığımı devr alan Prof. Dr. İbrahim Sarıçam'a ve Prof. Dr. Mehmet Özdemir, Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile arkadaşlarım Türk Dili ve Edebiyatı hocası Sayın Savaş Doğan ile Bekir Armağan'a gönülden teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Zelimhan SOLTAYEV

Ankara, Mayıs – 2009

GİRİŞ

A. Araştırmanın Metodu

İslâm tarihi araştırmalarında kullanılan genel metodun (deskriptif) dışına çıkmamak şartıyla konuyla ilgili eserler taranmıştır. Kitap yazarının kim olduğu, hangi tarihte yaşadığı, hangi dine mensup olduğu ve kimlerden etkilendiğinin tespitine önem verilmiştir. Örneğin; XIX. yüzyılda yaşayan Vladimir Sergeyevich Solov'yev Moskova'ya yakın Uzkoy'da 1853'te doğmuş, Rus asıllı ve Hıristiyanlığa mensup biridir. Din felsefesi, şiir, edebiyat tenkidi alanlarının en önemli şahıslarındandır. N. A. Berdyayev, S. N. Bulgakov, E. N. Trubetskih, P. A. Florenskiy, S. L. Frank, A. Bely, ve A. Blok gibi bilim adamlarına din felsefesi alanında etki etmiştir. Kendisi ise klasik Rus felsefe ve din bilimcilerden olmakla beraber kısmen Alman felsefe ekolünden etkilenmiştir.

Kaynak taraması şu genel prensipler dikkate alarak gerçekleştirilmiştir: Muhit, müellif, metot, menba ve muhteva. Öncelikle arşiv belgeleri dikkate alınmıştır. Ardından konu ile ilgili kitapların yazılma tarihleri dikkate alınarak kaynaklar değerlendirilmiştir.

Türkiye dışında ve Türkiye'deki arşiv ve kütüphaneler tez çalışmasında kullanılan kaynaklar için ilk adımını oluşturmuştur. Konunun araştırılması sırasında Türkiye'de ve yurt dışında istifade edilen kütüphanelerden bazıları şunlardır: Moskova'da *Rossiyskaya Gosudarstvennaya Biblioteka Otdel Vostokovedeniya* (Rus Devlet Kütüphanesi Doğu Bilimi Bölümü), Mahachkale'deki *Dağıstan Devlet Üniversitesi'nde Filial Vostochnogo Fakul'teta Sankt Peterburgskogo Universiteta pri Dagestanskom Universitete*, (St. Petersburg Üniversitesi Doğu Bilimi Fakültesinin Dağıstan Şubesi), Grozny'deki *Nauchnaya Biblioteka Chechenskoy Respubliki pri Groznenskom Gosudarstvennom Universitete*, (Çeçenistan Devlet Üniversitesinin Bilim Kütüphanesi), İÜTAE., İSAM., TTK., TDV., AÜDTCF., AÜİF., ODTÜ., Bilkent Üniversitesi ve Milli Kütüphane.

Tez yazımında izlenen metoda gelince: Rus oryantalistlerin siyer çalışmalarıyla ilgili açıklamaları ortaya konulmuştur. Araştırmacıların konu hakkındaki iddiaları incelenmiş ve

hakkında –varsa– olumlu/olumsuz açıklamalarda bulunan diğer Doğu bilimciler zikredilmiştir. Doğu bilimcilerinin görüş ve iddiaları “*italik*” yazı stiliyle belirtilmiştir.

Peygamber Efendimize hürmet olarak “Hz. Muhammed” veya “Hz. Peygamber” kullanımları tez yazarına aittir. Fakat Doğu bilimciler oryantalistler gibi Müslüman olmayan araştırmacılarından aktarılan metinlerde, bu husus metinde nasıl yazıldıysa aynen aktarılmıştır.

Rus Doğu bilimcilerinden İslâm’ı objektif olarak yorumlayanlar, kendi hissî düşüncelerini aktarmayanlar olmuştur. Bu kişilerin düşünceleri ayrıca bir yoruma ihtiyaç hissettirmedeği için aynen aktarılmış ve herhangi bir yorum yapılmamıştır.

Türkiye’de Doğu bilim, oryantalizm, şarkiyat gibi kavramlar genel olarak aynı anlamda kullanılmıştır. Tezde birkaç farklı ulustan araştırmacılar bulunmaktadır. Kesin ayırım yapmamakla birlikte ilk bakışta yapılan çalışmaların ayırımının yapılabilmesi için Rusların yaptıkları çalışmalar için genellikle *Doğu bilim*, Batılıların yaptıkları çalışmalar için *oryantalizm/şarkiyat* tabirleri kullanmaya uygun görülmüştür.

Tezde geçen yabancı kaynakları *italik*, Kur’ân ayetleri “*koyu italik*” yazı stiliyle verilmiştir.

B. Araştırmanın Kaynakları

XIX. yüzyılda yaşamış ve Doğu Bilimine önemli katkıda bulunmuş Rus oryantalistlerin ilki **Alexandr Kasimovich Kazimbek, (1802-1870)** olmuştur. Kazimbek, Rus Oryantalizm Okulu’nun kurucularından sayılmaktadır.¹ İran asıllı Müslüman bir ailenin çocuğu olan Kazimbek, eğitimi esnasında İngiliz misyonerler Glen ve Makferson’un fikirlerinden etkilenmiştir. Bunun üzerine İslâmiyet’ten çıkarak 1823’te Hıristiyan dinine geçen Kazimbek, 1827’de Kazan’ Üniversitesi’nde, 1849’da St. Petersburg Üniversitesi’nde Farsça uzmanı olarak dersler vermeye başlamıştır. Hz. Peygamber’in siyerini tenkit eden Kazimbek, Müslümanların peygamber konusunu abarttığını ileri sürmüştür. Hıristiyanlığa intisap etmesine rağmen Kazimbek’in İslâm’a karşı tavrı ılımlıydı. İslâm’ın bazı konularda eksik olduğunu söylerken Kazimbek tamamen yanlış ve uydurma bir din olduğunu da

---

¹ Kazan’ Oryantalizm Okulu Kazimbek’e birçok bilimsel disiplinlerde borçludur. Geniş bilgi için bkz. A. K. Kazimbek, **Kurs Musul’manskogo Zakonovedeniya**, Kazan’ 1985.

soylememiştir. Kazımbek İslâm'ın ortaya yeni bir din olarak çıkma sebebini VII. asırda Bizans'ın durgunluk ve kapalılık haline bağlamıştır. İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in Mekke döneminde özellikle genç yaşlarda iken gerçekleşmiş hadiselerin uydurma olduğunu iddia etmekte ve Müslümanların bu hadiseleri körü körüne kabul ettiklerini söylemektedir. Bununla beraber Kazımbek Hz. Muhammed'in akıllı ve güçlü bir hafızaya, aynı zamanda sabırlı ve mütevazi bir kişiliğe sahip olduğunu teslim etmiştir. Kazımbek'e göre Hz. Muhammed'i yeni din kurmaya teşvik eden faktör onun döneminde bulunan dinlerin maneviyatlarını yitirmiş olmasındandır.

Kazımbek'in 1859 *İstoriya İslâm'a* adlı İslâm Tarihi kitabı, Hz. Muhammed hakkındaki esas çalışmasıdır.²

Alman oryantalizminden kısmen etkilenmiş olan Kazımbek; İ. N. Berezin, İ. N. Holmogorov, F. A. Smirnov gibi öğrencileri yetiştirmiştir. Kazımbek, Rusya'ya, özgün Doğu bilim disiplinleri Kazan'dırma önemli rol oynamıştır.

Kur'ân üzerinde yaptığı çalışması ile ortaya çıkan başka bir Rus Doğu bilimcisi, **Gordiy Semyonovich, Sablukov (1804-1880)**, Kazan' Dini Akademisi'nde profesör olarak görev yapmıştır. İslâmiyet karşıtı misyonerlik çalışmaları sürdürmüştür. 1878'de Kur'ân'ın tercümesini yapan ilk Rus oryantalistlerdendir. 1884'te *Svedeniye o Korane* (Kur'ân Hakkında Bilgiler), adlı kitabını yazmıştır.*

Sablukov'un Hz. Peygamber hakkındaki iddialarını şöyle sıralamak mümkündür: Ona göre, Hz. Peygamber İlâhî misyona sahip olmadığı gibi vahiy de almamıştır. İslâmiyet de Hıristiyan dinine karşı tepki olarak ortaya atılan bir iddiadır. Kaynakları Yahudi ve Hıristiyan Kutsal kitaplarıdır. Bazı konularda Hıristiyan dininden etkilenmiştir. Hz. Muhammed'in Mekke yaşamında çektiği sıkıntılar onun peygamber olmadığını göstermektedir. Çünkü peygamber olsaydı, Tanrı ona yardımcı olurdu. Kur'ân'ı yazmak için önceki dinlerden faydalanmıştır ve onlardan çeşitli bilgiler almıştır.³

Vladimir Feodorovich, Girgas, Ukrayna'nın Grodno şehrinde 1835'te doğmuş ve 1887'de Kiev'de vefat etmiştir. 1858 St. Petersburg Üniversitesi Doğu Bilimi Fakültesinden mezun olmuştur. 1859'da Arapça ve Türkçe öğrenimini tamamlamak için Suriye ve Mısır'da bulunmuştur. Ayrıca Paris Doğu Bilimi Okulu'nda diller üzerinde çalışmalar yapmıştır.

---

² Kazımbek'in bunun dışında *Kur'ân Konkordans, Bab ve Babidi, es-Sebûtü's-Seyyar, Sebâtü'l-Âjizîn, Kurs Musul'manskogo Zakonovedeniya ve Gramatika Turetsko-Tatarskogo Yazıka, (İslâm Kanunları Dersi ve Türk-Tatar Grameri)* adlı kitapları da mevcuttur.

* 1873'te Allah'ın isimleri ve bunları Hıristiyan dini öğretiler ile kıyaslama adında bir kitap yazmıştır. Bunun dışında Türkler hakkında yazdığı *İstoriya Turok* (Türklerin Tarihi) kitabı ve birçok makalesi vardır.

³ G. S. Sablukov, *Svedeniye o Korane*, Kazan' 1884, s. 28-30.

Magister, *Hristianskiye Prava na Vostoke po Musul'manskim Zakonam*, (Doğu'da İslâm Hukukuna göre Hıristiyanların Hakları), St. Petersburg, 1865 tezini savunmuştur. 1873'te *Ocherk Arabskoy Gramaticheskoy Sistemi*, (Arap Gramer Sistemi Üzerine Deneme), doktora tezi yapmış. 1878'te Profesör olmuştur.

Eserleri: *Kratkiy Obzor İstorii Arabskoy Literaturı*, (Arap Edebiyat Tarihinin Kısa Özeti), St. Petersburg 1874; *Arapskaya Hrestomatiya*, (Arapça Ders Kitabı), St. Petersburg 1875-1876; *Slovar' Arapskoy Hrestomatii i Korana*, (Arapça Ders Kitabı ve Kur'ân Sözlüğü), Kazan', 1881; *Arabsko-Russkiy Slovar' k Koranu i Hadisam*, (Kur'ân ve Hadisler için Arapça-Rusça Sözlüğü), St. Petersburg 2006.⁴

Nikolay Petrovich, Ostroumov (1846-1915), Rus Doğu bilimcisidir. Kazan' Dini Akademisini 1870'te bitirmiştir. Aynı Akademide görev almıştır. Daha sonra uzun yıllar Taşkent Eğitim Enstitüsünde görevine devam etmiştir.

Şu eserleri hazırlamıştır: *Araviya i Koran, Proishojdeniye i Harakter İslâm'a*, (Arabistan ve Kur'ân, İslâm'ın Doğuşu ve Karakteri), Kazan' 1899; *Koran i Progress, Po Povodu Umstvennogo Probujdeniya Sovremennih Rossiyskih Musul'man*, (Kur'ân ve Çağdaşlık, Modern Rus Müslümanların Düşünsel Gelişimi Hakkında), Taşkent 1901; *İslâmovedeniye*, (İslâm Öğretileri), Taşkent 1910 – 1912; *Mir İslâm'a v Proshlom i Nastoyashem*, (Geçmişte ve Günümüzde İslâm Dünyası), Taşkent 1912; *Harakteristika Religiozno-Nravstvennoy Jizni Musul'man*, (Müslümanların Dini ve Ahlaki Yaşantısının Özgeçmişi), Pravoslavnoye Obozreniye, 1881; “Perviyeye Godı Jizni Muhammed'a”, (Muhammed'in Hayatının İlk Yılları), Pravoslavniy Vestnik Dergisi, 1902; *Cto Takoy Koran? Po Povodu Statey İ. Gasprinskogo, D. Kildeyeva i Murzı-Alima*, (Kur'ân Nedir? Gasprinskiy, Kildeyev ve Murza-Molla'nın Makaleleri Hakkında), Taşkent 1883; *İstoricheskiy Ocherk Vzaimnih Otnosheniy Mejdu Hristyanstvom i Musul'manstvom*, (Hıristiyanlık ve Müslümanlığın Aralarındaki İlişkiler Hakkında Tarihi Deneme), St. Petersburg 1888; *İstoricheskoye i Sovremennoye Znachenkiye Hristianskih Missiy Sredi Musul'man*, (Müslümanlar Arasında Hıristiyan Misyonerlerin Tarihi ve Modern Misyonu), Kazan' 1894; *Veroucheniye Koran'a*, (Kur'ân'ın İnanç Öğretisi), Moskova 1915.⁵

⁴ Girgas'ın konu dışındaki bazı eserler: *Osnovniye Nachala Musul'manskogo Prava Soglasno Ucheniyu İmamov Abu Hanıfa i Şafii*, (İmam Şâfiî ve Ebu Hanıfe Öğretilerine Göre İslâm Hukukuna Girişin Temel İlkelerini), St. Petersburg 1882. Bununla birlikte Büyük Arap Ontoloji Kitabı *Kitâbü'l Ağâni*'de işaretler konulmasında önemli rol oynamıştır. Girgas'ın ölümünden sonra şu eserleri yayımlanmıştır: *Abu-Hanıfa ad Dinoweri. Kitâb-al-Akbar at Tiwâl. Publie par Wladimir Girgas*, Leiden 1888; *Bibliograficheskiy Slovar' Professorov i Prepodovatelye*, (Profesör ve Öğretmenler Bibliografya Sözlüğü), St. Petersburg 1869-1894.

⁵ Ostroumov'un konu kapsamı dışındaki diğer eserler: *Kriticheskiy Razbor Muhammedanskogo Ucheniya o Prorokah*, (Peygamberler Hakkında Muhammed Dini Bağlılarının Öğretilerinin Tenkidi ve Analizi), Kazan' 1874; *Veroyatnoye Ob'yasneniye Proishojdeniye Pis'ma ot Pravoy Ruki k Levoy v Drevnih Vostochnih*

N. P. Ostroumov, tarafından ele alınan “İstoriya Musul’manstva” (Müslümanların Tarihi), makalesi 1888’de Çarlık Rusyası’nın “Strannik” (Garip) dergisinde yayınlanmıştır.

Elimizde bulunan bu çalışma yaklaşık 60 sayfadır. Asıl işlediği konu Müslüman ve Hıristiyan dinleri arasında cereyan eden hadiseler ve çözüme yönelik icraatlardır. Fakat, doğal olarak konumuzla ilgili olarak Hz. Muhammed’in hayatı ve icraatları da ele almaktadır. Sayfa içinde veya sonunda dipnot verilmemektedir. Dipnot kısmı makalenin sonunda, yazar ve eser adı son sayfasında verilmektedir.

Makalenin muhtevasına gelince Hz. Muhammed’in peygamberlik vasfı ve amacını çalışmanın başında ele alan Ostroumov iki din arasında devam eden düşmanlığı İslâm Peygamberi’ne atfetmeye çalıştığı görülmektedir.

İslâm Peygamberi’nin vasıflarını sayan Ostroumov, onun annesi Amine’nin Yahudi olduğunu söylemektedir. Ostroumov İslâm Peygamberi’nin bu davaya hazırlandığını söyleyerek buna sevk eden sebepleri saymaktadır. Ostroumov, Hz. Muhammed’in Medine devleti ve kanunlarını anlattıktan sonra savaş politikasına açıklık getirmektedir. Ona göre Hz. Peygamber’in savaş (cihad) stratejisinin savunmacı olduğunu söylemek zordur. Dolayısıyla teklif, af ve arz etmek gibi barışçı davranışları temsil etmiyordu. Bunun yerine hücum, gasp, zorba tavırlı bir metodu benimsemiştir.

Hz. Peygamber dönemini bu mantıkla ele alan Ostroumov, Batı kaynaklarına dayanarak bazı yorumlarını taklit biçiminde aktardığı görülmektedir. Ostroumov’un ele aldığı asıl konulardan bazıları; Hz. Muhammed’in peygamberliği konusu, İslâm’ın statüsü, yeni bir din olup olmadığı, Hıristiyanlığın devamı veya ondan ayrılan bir kolu olup olmadığıdır. Ostroumov’un bu sorulara cevap ararken kendi Hıristiyan (Ortodoks) inancından kaymamak şartını koruduğu ve temsil ettiği de görülmektedir.

Çalışmanın sonunda daha sonra gelen tarih hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Hıristiyan dininde olmayan bazı güzelliklerden bahseden yazar ders almak gerektiğini söyleyerek şöyle bir örnek takdim etmektedir: “İslâm ordusunda disiplin vardı, içki, kadın ve oyunlar yoktu! Biz bunu Müslüman Türk ordusunda da görmüştük! Dolayısıyla en önemli konuları temsil etmesinde Müslümanlar disiplin kaidelerini koruyabilmişlerdir!”⁶ Ostroumov’a göre hiçbir zaman Hıristiyanlık ile Müslümanlık arasında gerçek barış olmayacaktır. Çünkü, ona göre Hz. Muhammed bunun için gönderilmiştir.

Alfovıtah, (Antik Doğu Alfabelerinde Yazının Sağdan Sola Geçmesinin Hikayesi), Kazan’ 1876; *Muhammedanskiy Post v Mesyats Ramazan*, (Muhammedilerin Ramazan Orucu), Kazan’ 1877; *Aleksandr Makedonskiy*, (İskander Zül-Karneyn), Taşkent 1896; *Tatarsko-Russkiy Slovar’*, (Tatar-Rus Sözlüğü), Kazan’ 1892;

⁶ N. P. Ostroumov, “İstoriya Musul’manstva”, *Strannik*, St. Peterburg 1888, s. 8, 9.

Bu şekilde mukayeseli olarak iki din arasındaki düşmanlığı (dini inanç meselesinde çatışma) ortaya koyan Ostroumov, İncil ve Kur'an'dan sonra Batı ve Rus menşeli kaynakları ele alarak çalışmasını noktalamaktadır.

Kazan' Dini Akademisi'nden mezun olan aynı zamanda Arapça ve Hz. Peygamber'in siyeri ile ilgilenen diğer bir Doğu bilimcisi **Nikolay Yakovlevich, İl'in**'dir. 1852'de Kazan' Dini Akademisinden mezun olan İl'in Ortodoks bir Rus Doğu bilimcisidir. İl'in'in İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki düşüncesi şöyledir: “*Muhammed Putperestlikten az daha gelişmiş bir dinin temsilcisidir. Onun tanrısı yarattıkları tarafından aşılabilir mesafede durmaktadır. Muhammed kendi amacını gerçekleştirmek için İslam'ı uydurmuştur. İslam ise önceki dinlerin (Yahudilik ve Hıristiyanlık) kopyasıdır. Fakat yeterli bir kopya olmamıştır. Bu dine mensup olanların gelişmesi imkansızdır, çünkü bu din dönemin şartları gözönünde bulundurularak ortaya atılmış mahalli ve Araplara has bir dindir*”.⁷

Şu eserleri kaleme almıştır: *Dokozatel'stvo Nepovrejdennos'ti Knig Svyatogo Pisaniya Vethogo i Novogo Zaveta, Protiv Muhammedan*, (Muhammedçilere Karşı Eski ve Yeni Ahitlerin Tahrif Olmadığının Delilleri), Kazan' 1874; *Proishojdeniye i Harakter İslâm'a*, (İslâm'ın Doğuşu ve Karakteri), Kazan' 1876.

XIX. yüzyılın önemli Doğu bilimcilerinden bir diğeri, 1849'da Tallin şehrinde dünyaya gelen **Viktor Romanovich, Rozen, (1849-1908)**'dir. Arap alemi ile ilgilenen bu Rus Doğu bilimcisi 1890 St. Petersburg Doğu Bilim Akademisi mezunlarındandır. Doğu Dilleri Fakültesi'ni 1870'te tamamlayan V. R. Rozen, 1885'te Arkeoloji Bölüm Başkanı olarak görevine devam etmiştir.

1896'da Rozen *Zapiski Vostochnogo Otdeleniya Russkogo Arheologicheskogo Obshestva*, (Rus Doğu Bilimi Fakültesi'nin Arkeolojik Bölümü Yazmaları), adında bir dergi çıkarmıştır. İslâm dünyasının dini hayatı ile ilgilenen Rozen, Müslümanların politik, sosyal ve ekonomik hayatı ile ilgili çalışmalar da yapmıştır.

Tarihi kaynakları (siyer kaynakları da dahil olarak) incelemede Rozen'in geliştirdiği metod, metin tenkididir. Rusya tarihi hakkında Arapça kaynaklardan faydalanmıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça el yazmalarını incelemiştir. Rozen aynı zamanda uluslararası süreli yayınlarda üyeliğini sürdürmüştür.*

⁷ Y. İl'in, “Znachenije Religii Muhammed'a v İstorii”, *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, İmperskaya Traditsiya Yayınları, Moskova 2006, s. 52.

* Taberî tarihi analiğini (yıllık çalışması) çalışmıştır.

Rozen,⁸ Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili *Magomet* (Muhammed), isimli kitabı yazan V. Solov'yev'e siyercilik hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bir nevi Solov'yev'in hocası sayılmaktadır. Rozen'in *Sochineniye v Pamyati Barona Rozena*, (Baron Rozen Anısına Mecmualar), Moskova-Leningrad 1947; *Spisok Trudov Barona Rozena*, (Baron Rozen Çalışmalarının Listesi), 18 sayfa, 1909, eklemeler Leningrad 1928, adlı eserleri vardır. Ayrıca İbn Fadlan'ın kitabına önsöz yazmıştır.⁹

XIX. yüzyılın belki de en etkili siyer yazarı felsefeci **Vladimir Sergeyevich, Solov'yev (1853-1900)**'dir. 1853'te Moskova'da dünyaya gelen Solov'yev, 1873'te Moskova Üniversitesi'nden mezun olmuştur.

Alman idealistlerini okumuş ve kısmen onlardan etkilenmiştir. Gençliğinde materyalizmden etkilenen Solov'yev, Hıristiyan camiasından çıkmış ve bir müddet onların baskısı altında yaşamını sürdürmeye mecbur kalmıştır.

1877'de St. Petersburg Üniversitesi'nde öğretmenliğine devam eden Solov'yev, bir sempozyum esnasında II. Alexandra'nın katilinin affedilmesinin doğru olacağını bildiren bir tebliğ sunduktan sonra, üniversite camiasının baskısıyla üniversiteden ayrılmak zorunda kalmıştır. Üniversite eğitimini beğenmeyen Solov'yev hayatının kalan kısmını felsefeye vermiştir. 1900 yılında, çok genç yaşta Moskova'da vefat etmiştir.

Son yıllarında felsefe ve din bilimleriyle uğraşan Solov'yev, Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili *Magomet* adlı bir eser yazmıştır.*

Bu eserin önsözünde Solov'yev, konu hakkında şu açıklamada bulunmaktadır: “İslâm dininin kurucusu, kendi ana dili Arapçada Muhammed adıyla zikredilmektedir. Eski Ruslar da

---

⁸ A. G. Belova – A. A. Dolinina – R. G. Lande – S. M. Prozorov – İ. M. Smilyanskaya – A. V. Halidov, **Problemi Arabskoy Kul'turi**, Nauka Yayınevi, Moskova 1987, s. 4.

⁹ Ayrıca *K Voprosu ob Arabskih Perevodah Hudey-Nâme*, (Hudey-Nâme İsimli Arapça Tercüme Sorusu Hakkında), St. Peterburg 1896, adlı çalışma da Baron Rozen'a aittir:

* Bu eseri yazmadan önce Solov'yev, 1877'de Arap ülkelerine yaptığı seyahat esnasında yazdığı *Tri Sil*, (Üç Güç), eserinde İslâm'ın ortaya çıkış nedenlerine cevap aramıştır. Solov'yev'e göre, modern dünyada yegane dünya otoritesine sahip bu güçler, (Müslüman Doğu, Batı ve Ortodoks camiası), üç tarihi kültürle tezahür etmektedir. İslâm'da her şey (bu dinin diğer dinleri reddetmesine, her ferdiyetçiliği (individuum) kısıtlamasına ve son derece ayırıcı karaktere sahip olmasına rağmen) Tanrıya adanmaktadır. Solov'yev, İslâm'daki Tanrı anlayışını dünya ve insanları kendi isteğine göre yaratan, *mutlak despot* bir anlayış olarak görmektedir. Bu ve benzeri görüşleri sebebiyle Solov'yev genç yaşlarında İslâm'ın müstakil ve tarihi bir kıymet olduğunu kabul etmek istememiştir. 1883'te Solov'yev tarafından ele alınan *Velikiy Spor i Hristianskaya Politika*, (Global Tartışma ve Hıristiyan Politikası) isimli eserinde ise İslâm'ı tarihten gelen Batı ve Doğu kültürleri arasında cereyan eden bir direniş olarak görmektedir. Doğu ona göre, Tanrı ve insan arasında aşılabilir bir yokluk inancını benimseyen bir kalıtsal özelliğe sahip bölgedir. Dolayısıyla Doğu Hıristiyan din adamlarının tanrı-insan anlayışındaki kapalılığı, Müslümanlar kendileri için tartışmasız olarak çözmüşlerdir. Solov'yev'e göre, Müslümanlar dinleri gerçek olmamasına rağmen doğru dini hayatı sürdürmektedirler. Bu durum Hıristiyanların kendi dinini yaşamadıklarını da göstermektedir. Müslümanların kanuni hayatı Hıristiyanların kanunsuz hayatını ifade etmektedir. Dolayısıyla Solov'yev'e göre, Müslümanlar Hıristiyanlar önünde avantajlıdır. Solov'yev bu soruna daha sonraki çalışmalarında tekrar dönmektedir.

ona aynı şekilde hitap etmişlerdir. Fakat, 19. yüzyıl da Fransız dilinden alınan Magomet ismi yaygınlaşmıştır. Nitekim bu kitabın baş sayfasında alışkanlıktan dolayı Magomet demiştik.

Bu çalışmamda herhangi bir konu ve kelime hakkında yaşanabilecek hatalardan uzak olmak için ben saygıdeğer Arapça uzmanı Baron Rozen'den yardım istedim. Baron Rozen yardımını esirgememiş ve gereken yerleri düzeltmiştir. Bu kitabın ana kaynağı Kur'ân olmakla birlikte çeşitli tercüme eserleri ve özellikle dini kitaplar olmuştur. Baron Rozen bazı Kur'ân tercümelerini tavsiye de etmiştir.¹¹

Birçok okuyucu için hatırlatılması gereken şey, eski dönemde Muhammed'in Kur'ân'da yazılı dini öğretisinin birçok konuda bugün ortaya konulan İslâm ile aynı olmadığıdır. Bu duruma benzer bir örnek olarak, Şakyamuni Budda'nın tarihi doktrinleriyle bu dine mensup kişilerin günümüzdeki dini yaşamlarının farklı olması gösterilebilir. Fakat şüphe yoktur ki bu büyük dinler mekanik olarak çeşitli elementlerin bir araya gelmesiyle oluşmamıştır. Bu dinler; sahibinin, dünyaya gönderdiği dehalar (peygamberler) aracılığı ile yayılmıştır ki bundan sonraki dönemlerde onların adıyla anılması tesadüf değildir!" Solov'yev bu satırlardan dini önderlerin önemini ortaya koymaktadır.

V. S. Solov'yev, XIX. yüzyılda *Magomet, Yego Jizn' i Religioznoye Ucheniye*, (Muhammed, Onun Hayatı ve Dini Öğretileri), ismiyle Rusya için belki de en önemli siyer çalışmasını kazandıran bilim adamı olmuştur. Solov'yev'in uğraştığı asıl bilim dalı felsefe olmuştur. Fakat, birçok Rus müsteşrikin dikkat ettiği gibi Solov'yev sadece felsefeci değildi. O aynı zamanda dinlerin özellikle İslâm dininin menşei hakkında incelemeler yapan bir Doğu bilimcisiydi.¹²

Solov'yev Hz. Muhammed hakkında *Magomet, Yego Jizn' i Religioznoye Ucheniye* isimli siyerini yazmadan önce İslâm'ı merak etmiştir. Kendisinin felsefe alanında yaptığı uzun yorumları bunu göstermektedir. Solov'yev'in öncelikle merak ettiği iki soru, Hıristiyan

---

¹¹ Baron Rozen'in Solov'yev'e tavsiye ettiği eserlerden bazıları şunlardır: Rodwell, El-Kor'ân, 2 ed. Lond. 1876; Rückert, Der Koran, herausgegeben von August Müller, 1888. *Konu hakkında benim okuduğum kaynaklardan bazıları şunlardır*: Nikolaus Cusanus, *De cribratione alchoran* (mecmuası); Caussin de Perceval, *Histoire des Arabes*, 3 cilt; Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Mohammed*, 3 cilt; Wellhausen, *Skizzen und Vorarbeiten*; August Müller, *Der Islam im Morgen- und Abendland*; Hubert Grimme, *Mohammed*; ve Rabertson Smith, *The religion of Semites*.

¹² Solov'yev dünyayı anlamaya çalışan, kendisinin ne evi, ne aile, ne de ilgi çeken bir mesleği olan bir garip yolcu idi. Bir Papaz ile muhabbetinde Solov'yev şöyle demiştir. "Sen kendini Kiliseye adanmış ve başka hiçbir şey olmayan biri olarak görüyorsun-ben de aynı!" O bazen kendisini bir peygamber olarak bildiğini hisseden ve aynı konuyu çevresine açıklayan birisiydi. Bkz. A. B. Juravskiy, **Hristianstvo i İslâm: Sotsiokul'turniye Problemi Dialoga**, Nauka Yayınevi, Moskova 1990, s. 128; Solov'yev'in Yunan Rus sinagoga (Havra, yahudilerin tapanağı)'nın düşmanlığından korunmak için Ortodoks kilisesi'ne üye olduğunu söyleyenler de vardır. Bkz. Aleksandr Men', **Bibliograficheskiy Slovar'**, St. Petersburg 1985, s. 63. (Solov'yev'in dini konusu meçhuldur a.g.e. 248.)

aleminin İslâm fenomeni ile yüz yüze geldiği andan itibaren öne sürülen iki soruydu. Birincisi: İslâm neden ortaya çıktı ve onun tarihi anlamı nedir? İkincisi: Muhammed kimdir ve onun dini statüsü (durumu) nedir? Solov'yev İslâm'ın tarihteki rolünün ne olduğunu kendine göre aydınlatıcı bir şekilde yorumladıktan sonra, Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili *Magomet, Yego Jizn' i Religioznoye Ucheniye* adlı bu eseri hazırlamıştır. Bu siyer çalışması 1892, 1896, 1897 ve 1903 tarihlerinde basılmış olmasına rağmen o kadar önemli olmamakla birlikte gördüğümüz kadarı ile 1896 tarihli St. Petersburg basımlı nüsha kaynaklarda daha çok geçmektedir. Solov'yev'in İslam ve Peygamberi anlayışını şöyle özetlemek mümkündür: “İslam Araplara gönderilen bir din anlayışıdır. Muhammed tanrının birliğine ve doğruluğuna Arapları çağırmak için peygamber olarak gönderilmiştir. Muhammed bu davaya Tanrı tarafından hazırlanmıştır. Bu dinin temeli Yahudilik ve Hıristiyanlık dinleridir”.¹³

Bu eserin muhtevasına gelince Solov'yev burada, Hz. Muhammed'in hayatını on sekiz bölümde ele almaktadır. Yaklaşık seksen sayfadan oluşan bu eser konuları kısa ve müsteşriklerin problemleri saymış olduğu konuları esas olarak ele almaktadır. Eserin önsözünde Hz. Muhammed'in ismini Rus ve Avrupa kıtasında kullanma şeklini anlatan Solov'yev, kendi kitabının başlığında *Magomet*, kitabın içinde ise XVIII. asırdan önce Rusya'da kullanıldığı gibi *Muhammed* olarak tespit etmektedir. Bunun sebebine gelince Solov'yev, XVIII. asırdan sonra Fransız müsteşriklerin Rusça'ya tercüme edilen eserlerinden etkilenerek *Magomet* şeklinde kullandığını söylemektedir.

Yine Solov'yev bu kitabı ele alırken İslâm Peygamberi hakkında kendisinin yanılmasına sebep olabilme ihtimalinden uzak kalmak için, Rus bilim adamı ve Doğu bilimcisi aynı zamanda arkadaşı olan akademisyen V. R. Rozen'den bilgi aldığını söylemektedir. Kitabın giriş kısmını Fil yılı olarak zikreden Solov'yev, bütün bölümleri İslâm tarihinin kronolojisine göre ele almaktadır.

Muhtevasında Hz. Muhammed'i Bizans, Sâsânî hatta Doğu'da bulunan imparatorlar ile kıyaslayan Solov'yev, bazı konularını Avrupa'lı müsteşriklerin yorumlarına göre ele alabilmektedir. Örneğin; Solov'yev'a göre Fil olayında Ebrehe ordusunun geri çekilmesinin sebebi “Abâbîl Kuşları” değil, ağır bir bulaşıcı hastalıktır. Hatta ona göre geri çekilen Ebrehe ordusu çöl bedevilerinin saldırısıyla mahvolmaktadırlar.

Solov'yev Hz. Muhammed'i eleştirmeyi uygun gördüğü konularda delil olarak Kur'ân ve İncil'den ayetleri sunmaya çalışmaktadır. Hz. Muhammed'e karşı ispat adına İncil'den verdiği örnekler sayıca oldukça fazladır. İslâm'dan önceki olaylar hakkında cereyan eden

---

¹³ Solov'yev, **Magomet**, Erlih Yayınevi, St. Petersburg 1896, s. 11.

önceki kavimlerin kıssalarını İncil ve Tevrat kaynaklı görerek Hz. Peygamber'i bilgi konusunda analiz etmeye çalışmaktadır.¹⁴

Konu yönteminde Solov'yev genelde tarih üslubu kullanmaktadır. Kendisi, okuyucuya bazı tavsiyelerde de bulunmaktadır. Sanki İslâm ve İslâm Peygamberi hakkında daha dikkatli olunmasını okuyucudan istemektedir.*

Hazırladığı konularda İslâm Peygamberi'ne karşı bir tavır ortaya koymaktadır. Onun, Kur'ân yazarı olduğunu kanıtlamaya uğraşan Batılı müsteşriklerin tavrına benzeyen bir tavır sergileyen bakış açısı ile konuyu periyodik olarak ele alındığını görmek mümkündür.¹⁵

Baştan sona kadar iki kaynağı (İncil ve Kur'ân) ve Batılı müsteşriklerden bazılarının konu hakkındaki anlayışlarını sürdürmektedir. Bu kitabın kaynak kısmında genelde kendisinin etkilenmiş olduğu Batılı oryantalistler ve eserleri vardır.

Bunlardan bazıları: Nikolaus Cusanus, *De cribratione alchoran* (mecmuası); Caussin de Perceval, *Histoire des Arabes*, 3 cilt; Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Mohammed*, 3 cilt; Wellhausen, *Skizzen und Vorarbeiten*; August Müller, *Der Islam im Morgen- und Abendland*; Hubert Grimme, *Mohammed*; ve Rabertson Smith, *The religion of Semites*.

Sonuç kısmında Solov'yev Hz. Muhammed'in Mekke'den Mescidi Aksa'ya yolculuğunu anlatmaktadır.

İslâm'ı Hıristiyanlığa kıyasla “kamil insan” özelliğine ulaşamayan bir yapıya benzeten Solov'yev, İslâm'ı sarhoşluk veren bira yanında süte benzetmektedir. Araplar için İslâm'ın önemli bir geçiş süreci olduğunu söyleyen ve onları Yahudiler ile kıyaslayan Solov'yev, bu istikametın son noktasını Hıristiyanlık olarak görmektedir. Solov'yev Hz. Muhammed'in kurduğu dinin sınırlı yapıya sahip olduğunu görerek, bunun Hıristiyanlığı anlamakta bir engel olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla İslâm'ın hiçbir zaman tanrı ile birleşerek kemale eremeyeceğini kabul etmektedir.

Burada Hıristiyan inancı penceresinden konuyu ele alan Solov'yev bazı İslâmî kaidelerin doğru olduğunu, bunun neticesinde birçok insan tarafından bu dinin benimsendiğini söyleyerek konuyu kapatmaktadır.

---

¹⁴ V. S. Solov'yev, **Magomet**, s. 20-25.

* Solov'yev Kur'ân'ın içinde bulunan İslâm Tarihi ile kitaplarda yazılan İslâm Tarihinin birbirine benzemediğini söyleyerek okuyucu tarafından bunu kabul etmesini istemiş ve bu vasfın İslâm'a özel olmadığını şu cümleyle ortaya koymuştur: “Şakyamuni Budda'nın öğretileri ve onun halkının kanunları aynı olmamıştır”.

¹⁵ VI'cı bölüme “*Muhammedin kendine bakışı*” olarak başlık koyduktan sonra Kur'ân'ın “*Muhammed sadece Allah'ın Peygamberidir!*” ayeti ve buna benzer ayetleri sunmaktadır. Yani, sanki kendi kendine Allah'ın Peygamberi olduğunu söylüyormuş gibi bir anlayış sergilemektedir. Bkz. Solov'yev, 25-26.

Aynı dönemi paylaşan başka bir Rus Doğu bilimcisi **Feodor Antonovich, Smirnov**,¹⁶ (1865-1917)'dur. F. A. Smirnov, XIX. yüzyılda yaşayan ve İslâm alanında araştırmalarda bulunan Hıristiyan okula mensup bir Rus Doğu bilimcisidir. Smirnov aynı zamanda Kazan' Dini Akademisi'nin talebesidir.

Gürcistan'ın Gori şehrinde seminerler vermiş ve şu eserleri yazmıştır: *Zavisimost' Mnimo-Bojestvennih Otkroveniy Koran'a ot Obstayatelstv Jizni Muhammeda*, (Muhammed'in Hayatında, Kur'ân Vahyinin İlâhî Merkezli Olduğu Zannı ve Bağımlılığı), Kazan' 1893; *Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana*, (Gerçek Hayatında ve Kur'ân Sözlerinde Muhammed), Kazan' 1891; *Muhammed*, (İslâm'ın Öğretim Kitabı), Vladikavkaz 1891.

Hz. Peygamber'in nübüvveti hakkında Hıristiyan okulun reddettiği konuyu yeniden ele almayı uygun görmüş ve 1893'te *Magomet v Faktah Jizni i Slovah Korana*, (Kur'ân'ı Kerîm'de ve Gerçek Hayatta Muhammed), adlı eseri yazmıştır.

Smirnov eserini Hıristiyan gözüyle ele almış ve baştan sona kadar yaklaşık yüz sayfa içerisinde İslâm'ı eleştirici bir tavırla konuları işlemiştir. Smirnov'un bu eserde tek-tek ele aldığı konularda bir gayrimüslim araştırmacıya yakışır şekilde çalıştığı görülmektedir.

Baştan sona kadar eleştirel biçimde ele alınan bu eser, konu başlığı ve bölüm başlığı içermemiştir. Fakat, sayfa sonunda dipnotlara yer ayrılmış ve bazen uzun açıklamalı dipnotlar da verilmiştir. Muhtevası kronolojik İslâm tarihine göre ele alınmış ise de, içinde bazı konular karışıklıkla gelirken, bazı konular için hiç yer verilmemiştir. Bazı yerlerde kronolojik İslâm tarihinin sırasının bozulduğu da görülmektedir.

Başlangıçta Müslümanların kendi peygamberini nasıl kutsallaştırdığını ve övdüğünü diğer dini liderler ile kıyaslayarak ele almaktadır. Bu durumu çok anormal gören yazar ağır tenkidini güçlendirmek için Müslüman yazarların kaynaklarından deliller getirmeye de çalışmıştır.

Burada Smirnov Devlet Kildeyev'e ait *Magomet kak Prorok*, • (Peygamber Olarak Muhammed), isimli kaynağı gündeme getirmiştir. Yazar Hz. Peygamber'i ırkçılıkla suçlamaktadır. Hatta onun peygamberliğinin Araplar arasında yayılmaya müsait olduğunu ve Araplara gönderilen bir peygamber olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Smirnov'un iddialarında bazen İslâm'ın haklı taraflarını vurgulamayı ihmal etmediği görülmektedir. Örnek verecek olursak; Smirnov, Viktor Hugo'nun Fransa milletinin

---

¹⁶ Feodor Antonovich, Smirnov, hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Muhammed'in siyercilik konusunu çalışan bir Rus bilim adamı olarak görülmektedir. Uzun yıllar Kafkasya'da görevi sebebiyle kalmıştır.

• 1881'de St. Petersburg'da yayınlandığı söylenen bu eser piyasa da bulunmamaktadır. Fakat, eserin muhtevası ve amacı hakkında bilgi mevcuttur! Burada bizim diyebileceğimiz eserin bir broşür mahiyetinde kısa olması ve Tatar camisi tarafından İslâm'ı tanıtmaya gayesiyle yayınlanmış olmasıdır.

kurtarıcısı olduğunu söylerken, onu Arapların milliyetçiliği ile kıyaslamaktadır. Arapları kastederken ise Hz. Muhammed'i kastetmektedir.

Smirnov'un yönteminde İslâm Peygamberi'ne karşı odaklanma söz konusu olup önyargılı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Özellikle Barthol'd yönteminde gördüğümüz geniş ve objektif delilleri serdetme özelliği burada görülmemektedir.

Smirnov, Hz. Muhammed'i İslâm Peygamberi olarak kabul etmediği gibi İslâm'ı da, bir din olarak kabul etmemektedir. Ona göre, Kur'ân'ı Hz. Peygamber yazmıştır. Budizm ve Avesta dini anlayışları ile İslâm'ı örnekler çerçevesinde ele alan Smirnov, Tevrat ve İncil'den bazı örneklerle de tek kurtuluş olarak Hıristiyanlığı görmektedir. Bununla, batıl dini inançları İslâm ile fazlasıyla örnekleyen Smirnov, İslâm'ı bu batıl dini anlayışlar seviyesine indirme isteğinde ve niyetindedir.

Genelde Avrupalı müsteşrikler çizgisinde hareket eden Smirnov, Ortodoks kilisesinin temsilciliğini de göstermeye çalışmaktadır.

Kur'ân'ın ayetlerini ele alırken onlara yanlış ve İslâm dininin kabul etmediği bir anlam yorumunu yüklemeye çalışarak cevaplayan Smirnov, neticede Kur'ân ayetlerine yanlış anlam vermiş olmakta, sonra ise bunu kendi amaçları doğrultusunda cevaplamaktadır.

Smirnov'un ele aldığı İslâmî konularda birbiriyle çelişen yorumlarını konuların seyrinde fark etmek mümkündür. Özellikle Hz. Peygamber konusunda çelişkiye düşen Smirnov, başta hiç peygamber sıfatı olmayan bir Arap'tan bahsederken, devamında Araplara gönderilen mahalli bir peygamber olduğunu söyleyebilmektedir. Halbuki Smirnov konu içinde ele aldığı bir paragrafta Hz. Peygamber'in eğitimsizliğinden dolayı sistematik bir Kur'ân çalışmasını ortaya koyamadığını söylemektedir.

Smirnov'un bu eserinde vermiş olduğu Tevrat ve İncil örnekleri onun Rus Ortodoks okul meylini hissettirmektedir. Bu onun Batı müsteşriklerinin görüşlerini örnek almadığı manasına gelmez. Nitekim Smirnov'un kullandığı kaynaklar bize bunu göstermektedir.

Eserinin kaynaklar bölümünde Smirnov kendisinin istifade ettiği kaynakları sunmaktadır. Şöyle ki: Ataula, Bayazitov, *Otnosheniye İslâm'a k Nauke*, (İslâm ve Bilim İlişkisi), St. Petersburg 1887; Pastoret, *Zoroastr, Konfuciy i Magomet*, (Zerdüş, Konfüçyüz ve Muhammed), Moskova 1793; Vamberi, *Ocherki i Kartini Vostochnih Nravov*, (Doğu Halklarının Portre Denemeleri), St. Petersburg 1871; Mashanov, *Ocherki Religioznogo Bita Arabov v Epohu Muhammed'a*, (Muhammed Döneminde Arapların Dini Denemeleri), Kazan'

---

* F. Smirnov'un burada kullanmış olduğu Kur'ân tercümesi müsteşrik Sablukov'a ait olup 19. yüzyılda yapılan Kur'ân tercümelerinin en mühimlerden sayılmaktadır.

1885; Jurnal, “Missionerskiy Protivomusul’manskiy Sbornik”, (*İslâma Karşı Misyonerlik Mecmuası*), 10’cu sayı 1876; Shashkov, “İstoricheskaya Syudba Jenşini” (*Hanımların Tarihi Kaderi*), Jurnal, “Pravoslavniy Sobesednik”, (Ortodoks Muhatabı), 2’ci bölüm 1887; Sprenger, *İzucheniye Sotsiologii*, (Sosyoloji Öğretisi), 1874; Gizo, *İstoriya Tsivilizatsiya Evropı*, (Avrupa Medeniyet Tarihi), *İstoriya Tsivilizatsii v Anglii* (İngiltere Medeniyet Tarihi), E. A. Wherry, *A Comprehensive Commentary on the Quran*, London 1882; Arnold, *İslâm, its History, Character, and Relation to Christianity*, London 1874; Weil, *Das Leben Mohammed*; Abou’l – Fedâ, *Wie de Mahomed*; Peri-Fogt, *Puteshestviye po Egipetu, Aravii i Persii*, (Arap, Mısır ve İran Seyahatleri), St. Petersburg 1876; *Dictionary of İslâm*, London 1885; Muir, *The Life of Mahomet*, London 1862; W. İrving, *Jizn’ Magometa*, (Muhammed’in Hayatı), St. Petersburg 1875; Percheval, *Essay sur l’histoire des Arabes*; Sahîhu’l-Buhârî, İbn Hişâm’ın siyeri de Smirnov’un başvurmuş olduğu siyer kaynaklardandır.

Bunun dışında Smirnov’un 1893’te *Zavisimost’ Mnimobojestvennih Otkroveniy Koran’a ot Obstoyatelstv Jizni Muhammed’a*, (Tanrısal Olduğu Zannedilen Kur’ân Vahyinin Muhammed’in Yaşamasına Bağlılığı), adlı bir eser daha Kazan’’da yayınlanmıştır.

Burada dikkat çektiği gibi üç çeşit kaynak kullanan Smirnov Avrupalı müsteşriklerin eserlerini daha çok kullanmıştır.

K. A. Barsov, Rus müsteşriklerden olup 1891’de *Magomet, Jizn’ i Ucheniye*, (Muhammed Hayatı ve Öğretileri), adlı eseri hazırlamıştır.

Hz. Muhammed’in siyerini Batı kaynaklarından öğrenmiş olan Barsov, İslâmî kaynaklarda zikredilen peygamberlik ile Batı dünyasında bilinen peygamberlik konusunun farklı bir tablo çizdiğini kendince tespit etmiştir. Bunun neticesinde Hz. Muhammed’in hayatı ile ilgili bir çalışma hazırlamayı uygun görerek bu çalışmayı kaleme almıştır.

Barsov, eserin girişinde Arap yarımadasının ikliminden birkaç sayfa bahsetmiş, sonra konuya girmiştir. Eserin içinde doğayı ve bedevi Arapları tasavvur edecek boyutta resimler mevcuttur. Bu resimlerden de anlaşıldığı gibi konu, doğa’ya yönlendirecek şekilde süslenmiştir. Devamında Mekke şehri ve bunun tarihini ele alan Barsov Yahudilerin Kudüs yıkıldıktan sonra Arabistan’a göç etmesini anlatmaktadır.

Bu kitabın özelliğinden bir başkası ise, eski Rus dilinde yazılmış olmasının yanında, anlam açısından da cümlelerin eski Rusça olmasıdır ki, Barsov İslâm’ı eski Rus dilinde anlatırken eski tarihi vakaları eski dil üslubu ile okuyucuya sunmuştur. Barsov Hz. Peygamber’in 569 yılında doğduğunu söylerken kaynağını Avrupalı müsteşriklerden sağlamıştır. İslâm Tarihi’nin kronolojik sırasına göre yani Mekke, Medine ve Arap yarımadası

olarak konuları ele almıştır. Barsov'un çalışmasında artniyet ve önyargılı tutum görülmemektedir. İslâm Tarihini fazla yorumlara ve tenkitlere girmeden ele almış ve çalışmanın sonuna kadar bu metodu sürdürmüştür.

Dipnotları fazla almamış, aldığı dipnotda ise sadece yazarın adını, bazen ise adı ile eserini almakla yetinmiştir. Eser içinde konuyu zenginleştirmeye yönelik çabası Barsov'un, sanki bir Müslüman olduğunu hissettirmektedir.

Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evlenmesi esnasında İslâm Peygamberi'nin kimliğini anlatmaktadır. Hatta onun bu eserinde şu satırları okumak mümkündür: "Muhammed yirmi beş yaşındayken çok yakışıklı, yapılı, orta boyda bir gençti".¹⁷ Bölümlere ayrılmış olan eser yedi bölümden ibarettir. Her bölümün içerdiği konuları bölüm başlangıcında sıralamaktadır. Sayfa rakamları üst kısmında satır ortasında yer almaktadır.

Muhtevasında Arap yarımadasının iklim ve coğrafi durumunu izah ettikten sonra Hz. Muhammed'in çocukluğunu, sütanesi Halime ile yaşadığı dönemi anlatmaktadır. İkinci bölüm Hz. Peygamber'in risalete kadar olan tarihi içermektedir.

Aynı bölümde Hz. Muhammed olduğunu gösteren bir resim ve altta "Magomet" ismi yazılmaktadır. Barsov, Hz. Peygamber'in vahiy alma esnasında bayıldığını ve bu baygınlık hastalığının onda "hastalık" olarak mevcut olduğunu düşünmektedir. Hatta heyecanlandığı ve üzüldüğü zaman bu halin daha şiddetlendiğini söylemektedir.¹⁸

Hz. Peygamber'in dininin Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduğunu ve karışık vaziyette bulunduğunu söyleyen Barsov, farklı müsteşriklerin savunmaya çalıştıkları bu iddialara katılmış olmaktadır.

Kitap Hıristiyan okuyucuya hitap için hazırlanmıştır. Çünkü, dipnot kısmında şöyle bir metin yer almaktadır. "*Bizim için İncil nasıl bir kutsal kitap ise Müslümanlar için Kur'an aynı derece de kutsal bir kitaptır!*"

Buradan bizim anladığımız kadarıyla Barsov kendi dininden olan Hıristiyanlara hitap etmektedir. Üçüncü bölüm'ün içerdiği konular Medine'ye hicretine kadar Hz. Peygamber'in hayatını kapsamaktadır. Barsov, herhangi bölge veya şehri zikrettiği zaman mutlaka onun coğrafya açısından bulunduğu yeri okuyucuya izah etmektedir. Her ne kadar Barsov kendi kitabında Yahudilere yer vermiş ise de, delilleri sadece İncil'den getirme üslubunu kitabın sonuna kadar korumuştur.

Dördüncü bölüm Medine düzeni, mescidi ve Bedir savaşını içeriyor. Savaşlara neden olan sebepleri izah eden Barsov, Hz. Peygamber'in kişilik yapısında intikam duygusuna yer

¹⁷ K. A. Barsov, **Magomet**, Shemayeva Yayınevi, Moskova 1892, s. 20.

¹⁸ Barsov, **Magomet**, 23

veren bazı yapısal karakter özelliklerinin var olduğunu ve bunun da Medine döneminde iktidarı elde etmesi ve güçlenmesiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

Beşinci bölüm Hendek savaşından başlamakta ve Veda Haccı'ndan sonra Hz. Peygamber'in Medine'ye dönmesine kadar geçen tarihi vakaları işlemektedir. Barsov'un ifade tarzında Beni Kurayza ismi "Beni Koraidı" olarak geçmektedir. Bunun sebebi eski Rusça dilini kullanmış olmasıdır. Devamında Mekke şehrinin resmi yapılmış ve bununla kitabın özelliği olan Batı'nın Doğu'ya bakış tarzı bir kere daha gösterilmiştir. Veda Haccı uzun uzun anlatılmaktadır.

Altıncı bölümde Barsov Hz. Peygamber'in son Mekke seferini, hastalanmasını ve vefat etmesini ele almaktadır. Yedinci ve sonuncu bölümde ise İslâm Peygamberi'nden sonraki Arabistan'ın durumunu incelemektedir.

Barsov genel hatlarıyla İslâm'ın yayılışını ele aldıktan sonra XVIII. yüzyılda Rusya'nın Hıristiyan dinine sahip çıktığını ve Müslüman devletlerinin gayri Müslimlere yaptıkları zulüm ve işkenceleri durdurduğunu söylemektedir. Kitabın sonunda yeryüzünde bulunan Müslümanların sayısını sunarak konuyu kapatmaktadır.

Barsov'un kullandığı kaynaklara gelince, bunların genelde Avrupa menşeli olduğunu görmekteyiz. Şunu söyleyelim ki Barsov'un bu kitap için kullanmış olduğu Kur'ân, Fransızcadan Rusça'ya Rus müsteşrik Nikolayev tarafından 1864'te tercüme edilen Kur'ân tercümesidir. Rusya için yapılan ilk Kur'ân tercümelerinden sayılmaktadır. Barsov'un bu çalışmasının kaynaklarına gelince W. İrving, Veber, Dneper, Gibbon, Palgrev, Reclu, Misho vs. Batı ve Rus müsteşriklerinin eserlerinden istifade etmiştir.

Rusya Doğu bilim tarihinde önemli yere sahip başka bir Rus Doğu bilimcisi 1869'da Petrograd'da dünyaya gelen **Vasiliy Vladimirovich, Barthol'd, (1869-1930)**, olmuştur.

V. V. Barthol'd yüksek öğrenimini burada, Doğu Dilleri Fakültesi'nde tamamlamıştır. Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde çalışmalarını sürdürmüş, 1896 yılında Petrograd Üniversitesi'nde doçent unvanıyla göreve başlamış ve önemli öğrenciler yetiştirmiştir. 1901'de Orta Asya, İslâm ve Türk Tarihi profesörü olarak atanarak birçok akademi, okul, dernekler ve çeşitli uluslararası üniversitede uzman olarak dersler vermiştir. 1930'da Leningrad'da (eski Petrograd) uzun bilimsel çalışmalarından sonra vefat etmiştir.

Arkasında konusuyla ilgili birçok başyapıt bırakan ve yüzlerce makalesi bulunan Barthol'd'un İslâm Peygamberi'nin hayatı ile ilgili *Socheneniya*¹⁹ mecmuasının VI. cildinde

---

¹⁹ Bu eser dokuz cilt halinde 1963-1977 tarihler arasında Sovyet Bilim Akademisi (AN. SSSR) Yayınevi

Hz. Muhammed hakkında, *Muhammed'in Mekke Dönemi, Muhammed'in Medine Dönemi*, adlı bölümlerinde makaleleri bulunmaktadır. Bunun dışında konuyu genel itibarıyla ele alan şu eserler mevcuttur: *Rabota po İstorii İslâm'a i Arabskogo Halifata*, (İslâm Tarihi ve Arap Hilafeti Üzerine Çalışmalar), 1966; *Rabota po İstorii Vostokovedeniya*, (Doğu Bilimi Üzerine Çalışmalar), 1977; *İslâm i Kul'tura Musul'manstva*, (İslâm ve Müslümanların Kültürü), MGTU, 1992; *Musul'manskiye Dinastii*, (Müslüman Hanedanlıkları), St. Petersburg 1899; *Kul'tura Musul'manstva*, (Müslüman Kültürü), Petrograd 1918; *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (İslâm Uygarlık Tarihi), İstanbul 1940; *İstoria İzucheniya Vostoka v Evrope i Rossii*, (Avrupa ve Rusya'da Doğu Araştırmaları Tarihi), Leningrad 1925.²⁰

Barthol'd, Rusya'daki Doğu araştırmalarının kurumsallaşmasında en önemli katkıyı yapanların başında yer almaktadır. Genel olarak, pozitivist tarih yazıcılığından ve evrimci toplum kuramından beslenerek kuramsal çerçevesini oluşturmuştur. Barthol'd, bir yandan Orta Asya tarihini incelerken, diğer yandan da Doğu'ya ilişkin Batılı bakış açısının tarihsel temellerini ortaya koymak istemiştir.

Muhtevasına gelince Hz. Peygamber'in hayatı hakkında V. V. Barthol'd,²¹ tarafından *Raboti po İstorii İslâm'a i Arabskogo Halifata*, (İslâm Tarihi ve Arap Hilafeti Üzerine Çalışmalar), adlı bu eser *Socheneniya*, (mecmua)'nın VI. Cildini de oluşturmaktadır*.

Önsözünde Barthol'd İslâm'ın doğuşunu ele almakta İslâm'ı Budizm ve Hıristiyanlıkla kıyaslamaktadır. İslâm'ın özelliklerini ele alan Barthol'd Hz. Muhammed'in dini ve idari görevle gönderildiğini iddia eden deliller sunmaya çalışmaktadır. Konuları, tarihi kronolojiye göre* ele alan Barthol'd, konu hakkında Batılı müsteşriklerin tenkitlerini de birçok konuda haklı bulmaktadır.

Özellikle Mekke ve Medine'yi sırasıyla ele aldıktan sonra, Mekke dönemini güvenilir kaynak açısından yeterli bulmayan Batılı müsteşrikleri haklı görerek kendi cephesinden daha inandırıcı delillerle katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Kur'ân ayetlerinin, Hz. Peygamber'in sözleri olduğunu düşünmektedir. Gerekçe olarak Kur'ân'ın çeyrek asır sonra toplandığını vurgulayan Barthol'd, Batılı müsteşrik Renan'ın Hz.

---

tarafından Moskova'da basılmıştır.

²⁰ Barthol'd'un diğer bazı eserler: *Turkestan v Epohu Mongol'skogo Nashestviya*, (Moğol İstilasında Türkistan), St. Petersburg 1898-1900; *İstoriko-Geograficheskiy Obzor İrana*, (İran'ın Tarihi ve Coğrafya Durumu), St. Petersburg 1903; *Ulugbek i Yego Vremya*, (Uluğ Beg ve Zamanı), Petrograd 1918; *İstoria Turkestana*, (Türkistan Tarihi), Taşkent 1922; *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul 1927.

²¹ Barthol'd hakkında bibliyografi bilgisi müellifler bölümünde verilmiştir.

* Eserin VI'ci cildi 1966'da basılmıştır.

* Eserde konular İslâm tarihinin genel yapısına uygun kronolojik olarak işlenilmektedir.

Peygamber'in tarihini XVI. asırda yaşayan Protestan reformcuların tarihi kadar iyi bildiği sözünü desteklemektedir. Şüphesiz Barthol'd Kur'ân'ın mevcut olduğu konusuna katılmaktadır. Kur'ân sureleri üzerinde çok duran Barthol'd, bölümlerin özellikle önceki tarih ile alakalı âyetlerin Yahudi ve Hıristiyan menşeli olduğu konusuna zaman zaman tekrarlanan cümlelerle atıfta bulunmaktadır.

Sûre ve âyetlerin Mekki mi, Medeni mi olduğu konusunu ele alan Barthol'd, bu konuda sahabenin çözümsüz kaldığını ve karışık konuların var olduğunu ileri sürmektedir.

Hadislerin güvenilirliği hakkında izah ve iddialarda bulunan Barthol'd, konuyu örneklerle ayrıntılı şekilde anlatmaya çalışmıştır. Örneğin ona göre, Hz. Peygamber'in hadislerin, sahabeler arasında cereyan eden ihtilafli konulara çözüm getirmek için söylenmiş olması gerçeğe daha çok yakındır.

Aynı şekilde tefsir ve tarih yani siyer kaynaklarını değerlendiren Barthol'd, bu kaynakların yanlışlarını ve yanlışlık sebeplerini ortaya koymaya çalışarak ayrıntılı anlatıma yer vermektedir.

Barthol'd eserinde İslâm'dan önceki Arapların dini, içtimai ve siyasî yaşantılarını anlattıktan sonra İslâm konusuna girmektedir. Yine muhtevasında bölümler halinde kronoloji sıraya göre konuları ele almaktadır.

Hz. Muhammed'e ilk inen vahiy hadisesinden başlayan konular; Hz. Muhammed'in İslâm'dan önce putlara tapıp tapmadığını, Hz. Muhammed'in Yahudi ve Hıristiyan bilginlerden istifade edip etmediğini, Hz. Muhammed'in ilk etapta kendisinin İslâm kurucusu olduğunu bilip bilmediğini, onun eminliği konusunun İslâm için oynadığı rolün önemli olup olmadığını, İslâm'ın ortaya çıkmasına neden olan asıl sebeplerin ne olduğunu, Hz. Muhammed'in vahiy almasının temelinde yatan olayın hayal, hastalık vs. olup olmadığını, Hz. Muhammed'in Peygamberlik bölgesel, ırksal, zamansal olup olmadığı konusu, İslâm'ın asıl gayesinin otorite, idarecilik, mal-mülk, devlet olup olmadığı konusu işlemektedir.

Konu gelişiminde Arabistan bölgesinin coğrafi durumu ve sınır ülkeleri tanıtılmaktadır. Hatta denizler ile ırmaklar eski tarihlerdeki durumu ile ele alınmaktadır. Önceki kitaplarda bunlar hakkında bilgi varsa, bunu bir delil olarak getirmeyi uygun görmektedir.

Örneğin İncil'den alınan bir âyet şöyle der: "Sonra Kızıl Deniz ve Hint okyanusunda ticaret başladı".²² Uzun bir tarihi anlatımdan sonra İslâm'ın ilk doğuşunu ele alan Barthol'd, kavramları da yeterince açıklığa kavuşturmaya özen göstermektedir.

Barthol'd'un anlatım üslubu basit ve anlaşılır biçimde olmakla beraber, konu ihtivasında

²² V. V. Barthol'd, **Raboti po İstorii İslâm'a i Arabskogo Halifata**, Nauka Yayınevi, Moskova 1966, c. VI. s. 83; **İncil**, 3'cü kitap, *İktidar*, bölüm 9, 10.

kendisinin çok bilgi birikimine sahip olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed'in Mekke daveti başlığı ile İslâm'ın ortaya çıkmaya başladığı dönemin Mekke'sini ele alan Barthol'd, Mekke şehrinin tarihini, statüsünü ve özelliklerini okuyucuya sunmaktadır.

Barthol'd'un Hz. Peygamber tarihi ile ilgili çalışmasında dikkat çeken bir noktayı din ile siyaseti beraber ele almasında görmekteyiz.

Kitabın başka bir özelliği, Barthol'd'un İslâm'ın çizdiği kronolojik tarih sırasına göre ele aldığı konuların, Batı'lı ve Rus müsteşriklerin tenkit ile ele aldığı konular ile aynı olmasıdır.

Konuların muhtevasında Kur'ân'a karşı İncil'den ayetleri getirme metodu görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'e karşı Kur'ân'dan deliller getirmeye yönelik tarzı da çok önemseydiği görülmektedir.

Barthol'd'un anlatımında bazen kesin ifadeler kullandığı görüldüğü gibi²³ bazen bunlardan uzak durduğu da görülmektedir. Barthol'd'un çalışmasında Mekke dönemi, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in ölümü ile sonuçlanmaktadır. Daha sonra Barthol'd, "Muhammed v Medine" (Muhammed Medine'de) başlığı altında Medine dönemini ele almaktadır. Barthol'd, Hz. Peygamber'in Medine'ye bir kaçak veya misafir olarak değil, önder olarak gittiğini ve kabul edildiğini izah eden satırlarla konuyu işlemektedir.

Evs ve Hazrec kavgalarına son veren Medine vesikasının, İslâm Peygamberi'nin icraatı olduğunu kabul etmekte, yeni kanun ve uygulamalar hakkında bilgi vermektedir. Barthol'd'un, İslâm Peygamberi'nin "asıl amacı"²⁴ başlığı altında kendi düşüncelerini kanıtlamaya çalıştığını gösteren yorumlar mevcuttur. Barthol'd sonuna kadar bu mantıkla konuyu işlemektedir.

Medine dönemine ait bölümde Barthol'd'un ele aldığı konulardan bazıları şunlardır: Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyanlar ile münakaşalar, ganimet ve asıl gayesi, savaşları ve münasebetleri, Hz. Peygamber'in Mekke döneminde sahabe ile ilişkileri ele alınırken Medine dönemindeki davranışlar ile aynı olmadığı meselesi ve sebepleri, çok evlilikte peygamber ayrıcalığı ve sahabeye konu izahında delil yetmezliği, köle, kadın, cahiliyle devrinden gelen kız çocuğunu diri diri toprağa gömme meselesi vs.

---

²³ Örneğin şöyle der: "Hiç şüphem yok ki, Muhammed bazı kendi iddia ettiği Vahiy'leri ticaret maksadı ile şehirde bulunan ecnebi tüccarlardan alırdı". Bkz. Barthol'd, **Raboti po İstorii İslâm'a i Arabskogo Halifata**, 634.

* Müslümanların kitabında şöyle denilmektedir.

²⁴ Barthol'd'a göre Hz. Peygamber'in bütün Medinelileri kendi dinine sevk etme niyeti yoktu. Onun Medine'de asıl amacı Barthol'd'a göre Yahudilik ve Hıristiyanlığa yakın bir yerde yerleşmek ve bulunmaktır. Barthol'd, Mekke de Hz. Peygamber'in bütün insanların (Hıristiyan ve Yahudi) bir safta ve bir dinde olduğunu düşündüğünü fakat Medine de bunun öyle olmadığını anlamıştır, demektedir. Bkz. Barthol'd, 96.

Yaklaşık altı yüz sayfadan oluşan bu eser Barthol'd'un Hz. Muhammed'in siyerini ayrıntılı olarak ele alan ciddi eser olmasıyla dikkat çekmektedir.

Hz. Muhammed'in daveti hakkında, Hz. Muhammed Mekke'de, Hz. Muhammed Medine'de, Hz. Muhammed'den önce Arabistan'ın dini ve siyasî yaşantısı hakkında ve peygamber'den sonra İslâm, sünnet ve din-devlet ayırımı başlıklı konuları işledikten sonra, Barthol'd bir genel değerlendirme ve sonuç kısmını ele almaktadır.

Genel anlayış çerçevesinde çalışmasını değerlendiren Barthol'd, kullandığı kaynaklara geçmektedir. Barthol'd'un İslâm adına yazmış olduğu bu eser ile beraber *Kul'tura Musul'manstva*, (İslâm Kültürü), *Musul'manskiy Mir*, (İslâm Dünyası), *İstoriya İzucheniya Vostoka v Yevrope i v Rossii*, (Avrupa ve Rusya'da Doğu Araştırma Tarihi), bu eserler Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁵

Bu eserleri hazırlarken kullandığı kaynaklar genelde yerli (Solov'yev, Rozen, Klimovich, Gordon Polonskaya, Kazımbek vs.), Batılı (Lammens, Rodinson, Nöldeke, Montgomery Watt, Müler, Muir, Goldziher, Caetany, Volter, Renan, Brockelmann vs.) olduğu gibi Arapça yazılmış (İbn Hişâm, İbn Asâkir, Taberî, İbnü'l Kıftî, İbn Sa'd, Beyhâki, Yâkubî, Mes'ûdî, Zehebî, vs.), olmuştur.

Arapça kaynaklar hakkında bazı itirazlarda bulunan Barthol'd, bunlara daha dikkatli yaklaşmak gerektiğini şu örnekle açıklamaktadır: XIV. asırda yaşayan Ebu'l-Fidâ Merv şehri hakkında bilgi verirken X. asırda yazılmış bir mecmuadan alıntı yapmaktadır. Fakat, bunu değerlendiren Ritter Tatar-Moğol istilasından sonra Merv şehrinin çok hızlı düzene kavuştuğunu söyleyerek yanılmaktadır.²⁶ Burada Barthol'd'un dikkat çekmek istediği durum, bahis konusu yazarın hangi döneme ait olduğu meselesidir.

Genelde bu hatlar çerçevesinde Hz. Peygamber konusunu işleyen Rus Doğu bilimcisi Barthol'd bölgede siyer hakkında yapılan çalışmaların ve müsteşriklerin başta gelenlerinden biri olarak, Rus oryantalizmi adına Rusyayı temsil ettiğini bildirmek yerinde olacaktır.

---

²⁵ Ünlü Rus Şarkiyatçısı Barthol'd'un başyapıtlarından birisi olan bu eser, klasik Batı şarkiyatçılığının iki önemli kaynağını farklı boyutlarıyla resmetmektedir Barthol'd, Rusya'daki Doğu araştırmalarının kurumsallaşmasında en önemli katkıyı yapanların başında yer almaktadır. Genel olarak, alman pozitivist tarih yazıcılığından ve evrimci toplum kuramından beslenerek kuramsal çerçevesini oluşturmuş olan Barthol'd, bir yandan orta Asya tarihini incelerken, diğer yandan da Doğu'ya ilişkin Batılı bakış açısının tarihsel temellerini ortaya koymak istemiştir. Bilgi için bkz. Barthol'd, **Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm**, (çev. Ayşe Meral), Küre Yayınevi, İstanbul 2004.

²⁶ V. V. Barthol'd, "Arabskiye İzvestiya o Rusah", *Sovetskoye Vostokovedeniye*, Akademi Nauk SSSR Yayınevi, Leningrad – Moskova 1940. s. 41.

Yakov Dmitriyevich, Koblov (1876-1917), Rus Ortodoks okula mensup din Hıristiyan papazıdır. Kazan' Dini Akademisi'ni bitirmiştir.

Kazan' misyonerlik okulunda uzun yıllar görev yapmıştır. Birçok eseri mevcuttur. Eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *Muhammedanskaya Stereologiya i Yeyo Nedostadki v Sravnenii s Hristianskim Ucheniyem o Spasenii Cheloveka*, (İnsanın Kurtuluşunda Hıristiyan Din ile Kıyaslandığında Muhammed Dininin Eksiklikleri), Orenburg 1902.

Ya. D. Koblov Hz. Muhammed hakkında 1903'te "*Lichnost' Muhammeda*" (Muhammed'in Kimliği), adlı makale yazmıştır.

Bu çalışma özellikle Hz. Peygamber'in şahsiyeti hakkında bilgileri içermektedir. Koblov Hz. Peygamber hakkında yorum yaparken onun ne sahtekar biri olduğunu, ne de İlâhî peygamber olduğunu kabul etmektedir. Ona göre Hz. Peygamber vatansever bir Arap ve İslâm dinini Arap milleti için hayata geçiren kişidir. Bu konuda Koblov şöyle der: "*Muhammed ancak kendi milletinin kahramanıydı! Ondan önce kahramanlar geldiği gibi ondan sonra da geleceklerdir*"²⁷.

Kitap Hz. Muhammed'in şahsiyetini ve peygamber hakkındaki gerçekleri ele almak adına konuyu takdim etmektedir. Koblov, Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyan din adamlarına yaklaştığını ve yeni dini için onlardan gereken bilgileri temin ettiğini düşünmektedir.

Koblov İslâm'a karşı ciddi tavır almış ve insanları İslâm'a karşı kışkırtarak taraftar edinmeye çalışmıştır. Batı dünyasının Hz. Peygamber hakkında bazı -kanaatimizce dayanaksız- fikirlerini kendi adına yeniden yorumlamaya ve İslâm'a karşı koymaya özen göstermiştir. Bunlardan birisi Hz. Muhammed'in hakkındaki Batı dünyasının iddia etmiş olduğu epilepsi hastalığıyla alakalı konudur ki Koblov onu tekrar gündeme getirmeye çalışmaktadır. Eserdeki bölümler konu başlıkları altında sunulmaktadır.

Çalışma kaynakları ve yazarları genellikle Batı kaynakları ve Batılı oryantalistlerden olduğu görülmektedir.

Koblov'un Batılı oryantalistlerden özellikle Sprenger'in Hz. Peygamber hakkında yaptığı yorumlardan etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Batı oryantalistlerinden İslâm hakkında alınan bilgileri Rus Ortodoks okulu adına değerlendiren Koblov bazı değişik fikirleri üretmeye de çalışmıştır. Koblov diğer taraftan İslâm'ı Hıristiyanlık ile kıyaslayan bir metodu kitabın sonuna kadar devam ettirmeye çalışmıştır.

---

²⁷ Ya. D. Koblov, "Pravda o Muhammed'e", *İstoriya Musul'manstva*, Kazan' 1903, s. 234.

Hız. Peygamber'in vahiy alması Koblova göre hayaldir. Fakat ona göre, Hız. Peygamber yalan söylemiyor, sadece aşırı istek sebebiyle gördüğü hayali izah etmektedir.

Kitap Mekke dönemini ve Medine dönemini ayrı ayrı ele almaktadır. Bazı Rus müsteşriklerin kabul ettiği Mekke dönemine ait kaynakların yetersizliği konusu Koblov tarafından da kabul edilmektedir. Koblov'un diğer dini çalışmaları içerisinde tatar camiâsının dini hayatı hakkında yazılan birçok kitap ve makale bulunmaktadır.²⁸

Koblov tarafından kitapçıklar halinde, hayatın son yıllarına kadar bu zihniyetle hazırladığı eser ve makaleler, Ortodoks inanç anlayışını temsil ettiğini ortadadır.

Lutsian İppolitovich Klimovich (1907.....), XX. yüzyıla ait Rus Doğu bilimcisi ve tarihçisidir. İslâm'ın doğuşu ve nedenleri araştırma yolunda bir kaç eser yazmıştır. Hız. Muhammed'in peygamberlik konusunu araştırmış ve kendince ortaya koymuştur.

L. İ. Klimovich, tarafından yazılan *Kniga o Korane*, (Kur'ân Hakkında), genellikle İslâm'a ve Hız. Muhammed'e Hıristiyan bakış açısıyla bakılarak önyargılı ve taraflı bir mantıkla yazılmıştır. Burada Klimovich İslâm Peygamberi Hız. Muhammed'i bir peygamber olarak görmemektedir. Aynı zamanda kendi dini inançlarını etkilememesi için gayret göstermekte ve kendisini konunun dışarısında tutmaktadır.

Kur'ân'ın Allah tarafından değil kendisini Allah'ın elçisi olarak ilan eden insan tarafından yazıldığını söyleyerek Hız. Muhammed'in peygamberliğini İlahî merkezli olmadığını göstermeye ve bunu ispatlamaya çalışmaktadır. Tabi ki, bazı konularda kendi şaşkınlığını da gizleyememektedir. Özellikle kainatın yaratıcısı ile ilgili ayetlere şaşırılmaktadır. Aynı zamanda çelişkili bir mantığı ortaya koymaktadır.²⁹

Klimovich'in yazdığı eserlerinden başka biri Sovyet döneminde ortaya çıkan *İslâm v Tsarskoy Rossii*, (Çar Rusya'sında İslâm), adlı eseridir. Bu eser 1936 yılında ortaya çıkmıştır. Eser, bir taraftan Çar döneminde cereyan eden İslâm anlayışını ortaya koymayı hedeflerken Çar dönemini Batı burjuvazisine destek vermekle tenkit etmektedir.

İslâm ve Kur'ân üzerinde çalışan diğer bir Rus Doğu bilimcisi Rusya'nın geçiş döneminde yaşamış olan **Agatangel Yefimovich, Krımskiy, (1871-1942)**'dir.

---

²⁸ Koblov'un ele aldığı diğer çalışmalar: *Muhammedanskaya Stereologiya i Yeyo Nedostadki v Sravnenii s Hristianskim Ucheniyem o Spasenii Cheloveka*, (İnsan Kurtuluşunda Hıristiyanlık ile Kıyasladığında Muhammediliğin Eksiklikleri), Orenburg 1902; *Otvët Muhammedanam na ih Vozrajenije Protiv Hristianskogo Dogmata o Presvyatoy Troitse*, (Telsis Anlayışı Hakkında Müslümanların İtirazlarına Karşı Cevap), Kazan' 1903. *Pravda o Muhammed'e*, (Muhammed Hakkında Doğru Olan), Kazan' 1903.

²⁹ N. Ashirov, **Nravstevnnie Pouchenie Sovremennogo İslâma**, Znanie Yayınevi, Moskova 1977, s. 4.

A. Y. Krımskiy, Hz. Peygamber'in siyeri ve Kur'ân tercümeleleri üzerinde çalışmış, özellikle Batı'da yapılan Kur'ân tercümelelerini tetkik etmiştir. Krımskiy, Kur'ân'ın öncelikle başvurulması gereken kutsal bir metin olduğunu vurgulamıştır. Klasik ve edebi Arap diline hakim olan Krımskiy, İslâmî araştırmalar yapmıştır. Krımskiy Kur'ân'ı, kendi incelemelerinde temel kaynak olarak kabul etmiş ve araştırmalarını Kur'ân üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Krımskiy, Hz. Peygamber'in Mekke dönemi ve Mekki surelerini incelemiştir. Bunları tercüme ederek bazı yorumlara derin açıklamalar getirmiştir. İ. Yu Krachkovskiy³⁰ ile yazışan Krımskiy, Kur'ân tercümesinde verilen anlama dikkatlerini yoğunlaştırmış ve bu merakla konuyu ele almıştır. Krımskiy'nin Hz. Peygamber ve genel olarak İslam hakkındaki anlayışı şöyledir: *“İslam dininin zuhuru Mekke, Medine, Yemen ve Şam ticaret bağlarının kuvvetlenmesi, Bizans ve Sâsânî imparatorluklarının birbirleriyle yaptığı savaşlar yüzünden güçlerini yitirmesindedir. Muhammed kendisinin Tanrı'nın Peygamberi olduğunu tam zamanında söylemiş ve fırsatı iyi değerlendirmiştir. Muhammed aynı şekilde önceki dinlerden istifade etmiştir. Muhammed'in asıl amacı din değil devlet kurmak ve önder olmaktır. Bu işi tamamlamak için Muhammed'in en çok önemseydiği ve kullandığı ganimet anlayışı O'nun başarısının sebebi olmuştur”*.³¹

Krımskiy XVI - XVIII. yüzyılda Avrupa'da yapılan ilk Kur'ân tercümeleleri üzerine de çalışmıştır. Onun kütüphanesinde 1649 Fransız Dü Rie'ye ait Kur'ân tercümesi bulunmaktaydı. 1716'da Rus Doğu bilimcisi P. Postnikov tarafından yapılan Kur'ân tercümesinde Fransız Dü Rie'ye ait bu Kur'ân tercümesini esas almıştı. Dolayısıyla Krımskiy bu tür tercümelelerin zayıf noktalarına dikkat çekmiştir. Krımskiy Avrupa'nın diğer bölgelerinde yapılan tercümeleler hakkında da aynı eksiklikler olduğunu ifade etmiştir. Krımskiye göre, bu tercümelelerin eksiklikleri sadece anlam transferinden kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda bu çalışmaları yapanların öznel davranması da bu çalışmaları asıl amacından uzaklaştırmaktadır.

Krımskiye göre, orijinal Kur'ân tercümesine en yakın ve nesnel tercüme, 1698'de İtalyan asıllı Marachi tarafından yapılmış Latince Kur'ân tercümesidir. Krımskiy'nin İslâmiyet üzerine yazdığı *Musul'manstvo i Yego Budushnost'*, (Müslümanlık ve Geleceği)

³⁰ 1963'te Krachkovskiy tarafından Rusça'ya ilk tercüme edilen Kur'ân toplum için amaçlanmamaktaydı. 1986'da neşredilen 2. baskı on kitaptan dokuzu okuyucuya değil, araştırmacı ve uzmanların eline bile geçmemiştir. Hz. Muhammed hakkında hadis ve sünnet konusu Rus tarihindeki İslâmî araştırmalarda diğer dini konular gibi zayıf kalmıştır. Daha ciddi olarak ortada bulunan konulardan biri fıkıh olmuş ise de, kaynağı Fars ve Osmanlılardan alıntılarla doluydu. Dolayısıyla İslâm'ın temel kaynaklarına yönelik doğrudan hitap eden çalışmalardan sayılamaz. Bkz. A. G. Belova – A. A. Dolinina, **Problemı Arabskoy Kul'turı**, s. 5.

³¹ K. İ. Gurnitskiy, **Agafangel Yefimovich Krımskiy**, Nauka Yayınevi, Moskova 1980, s. 89.

Moskova 1899; *İstoriya Arabov i Arabskoy Literaturı Svetskoy i Duhovnoy*, (Dini ve Dünyevi Yaşantısında Arapların Tarihi ve Edebiyatı), Moskova 1911; *Hamsa*, (Beş), Moskova 1912, adlı eserleri de mevcuttur.

Aynı döneme mensup başka bir Rus Doğu bilimcisi **İgnatıy Yulianovich, Krachkovskiy, (1883-1951)**'dir.

Krachkovskiy, Vilnüs'ta akademisyen bir ailede doğmuştur. 1905'te St. Petersburg Üniversitesi'nin Doğu Bilimleri Fakültesi'ni tamamlamış, 1921'de filoloji bilimleri doktoru olmuştur. Yaklaşık beş yüz tane çalışması vardır.

Bu çalışmaların önemli olanları şu eserlerdir.; *İzbraniye Sochineniya*, (Seçilmiş Mecmualar)³²; *Ocherki po İstorii Russkoy Arabistiki. Russkiye i Zarubejnyye Vostokovedi*, (Rus Arapçalık Tarihi. Rus ve Yabancı Doğu Bilimcileri), beş cilt, 1958; *Arabistika i Voprosı İstorii Kul'turı Narodov SSSR*, (Arapçalık ve Sovyet Halklarının Kültür Tarihleri Hakkında Meseleler), tek cilt, 1955.³³

Krachkovskiy, Arap kültürü ile Rus kültürü arasında, Kur'ân çalışmaları açısından, köprü kurmaya çalışan bir Doğu bilimi adamı olarak tarihe geçmiştir.³⁴

Vera Feodorovna, Panova (1905-1973), 1969'da V. F. Panova*, tarafından ele alınan *Jizn' Muhammed'a*, (Muhammed'in Hayatı), eseri Sovyet dönemine ait siyer çalışmalardan biri sayılmaktadır.

Bu eser, yaklaşık yirmi sene sonra Panova'nın 1973'te vefatından sonra oğlu Yu. B. Vahtin tarafından bazı değişiklikler ve ilavelerle 1990 da yayınlanabilmiştir. Eserin diğer siyer çalışmalarından farkı, bunun tam bir bilimsel çalışma olmaması ve buna rağmen bilimsel boyutlarda, Rus müsteşrikler cemiyeti tarafından ele alınan eserlerden (Solov'yev, Barthol'd,

³² Bu çalışma altı cilt halinde 1955-1960 yıllarında AN. SSSR Yayınevi tarafından, Moskova'da basılmıştır.

³³ Krımskiy'nin bazı eserler: *Arabskaya Srednevekovaya Hudojestvennaya Literatura*, (Ortaçağ Arap Edebiyatı Kültürü), iki cilt, 1956; *Obshiy Ocherki, Literaturnye Harekteristiki, Russko-Arabskiye Literaturnye Svyazi*, (Genel Denemeler, Edebi Karakter, Rus-Arap Edebiyat Bağlantıları), 1956; *Arabskaya Geograficheskaya Literatura*, (Arap Coğrafya Edebiyatı), dört cilt, 1957.

³⁴ Krachkovskiy'nin hocaları: V. R. Rozen, N. A. Mednikova, V. A. Turaev, E. A. Shmidt ve V. V. Barthol'd sayılmaktadır. Krachkovskiy Rus Ortodoks dinine mensup Doğu bilimci olarak Arap Hıristiyan edebiyatına büyük bir özen göstermiştir. Bkz. Belova – Dolinina, **Problemi Arabskoy Kul'turı**, 7, 11.

* V. F. Panova, Rus tarihçisidir. Rusya tarihi ve özellikle ikinci dünya savaşında Rusların yaptıklarını ve genel olarak o dönemde yaşananları Stalin rejiminin izin verdiği ölçüde yazmıştır. Fakat, ölmeye yakın söylediği şu cümle her şeyi göstermektedir: "İçimde var olan şu gerçeği hiçbir zaman dışa çıkarma ve yazma gücüm olmadı ve maalesef yetmedi". Onun Stalin rejimini sevmediğini K.G.B. (gizli örgüt) bilmekteydi. Fakat, onun eserleri okurlar içinde Stalin de vardı, dolayısıyla hiçbir gizli örgüt Panova'ya müdahale edemedi.

Toynbi, Krachkovskiy, Bol'shakov, Smirnov, Belyayev, İbn Hişâm,** Taberî, İbn Sa'd) sayılması ve bazı (Bol'shakov, gibi) müsteşrikler tarafından tetkiklenmiş olmasıdır.

Panova'nın kendisi ateist inançlı biri olması esere fazla yansımamıştır. Çünkü, hiçbir bölümde dinler arasında ayrımcılık yaptığı görülmemektedir.

Yirmi beş bölümden oluşan bu çalışma önsöz, giriş ve sonuçtan meydana gelmektedir. Önsözünde Panova bu çalışmaya yönelmesinin sebebinin; okumuş *olduğu Jizn' Zamechatelnih Ludey*, (Meşhur İnsanların Hayatı), adlı eser ile Rus bilim adamı L. N. Tolstoy olduğunu söylemektedir. Molodaya Gvardiya yayınının genel redaktör Yu. A. Korotkov'a yazdığı mektubunda Panova şöyle der: “ *Şu anda “Değer İnsanlarının Hayatı” kitabından İslâm Peygamberi Muhammed'i incelemek için malumatı topluyorum*”.³⁵

Panova İslâm Peygamberi'nin ortaya çıktığı dönemin şartlarını ele alarak Hz. Peygamber'in kimliğini ve amacını netleştirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte Panova İslâm'ın Yahudilik ve Hıristiyan dinlere hitap edecek derece güçlü bir ideolojiye sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Panova çalışmasında bu üç din arasında sıcaklık ve dostluk olmasının bütün dünya için vazgeçilmez derecede önemli olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Doğu dinlerini de küçümsemediğini söyleyen yazar dinler arasında bir barış sağlanması gerektiğini amaç olarak göstermektedir. Girişinde Hz. Peygamber'i bugün yaşayan birisine benzetmeye çalışan Panova onun icraatlarının bize örnek verici olduğunu zamansal boyutta vermektedir.

Eserin muhtevası yaklaşık dört yüz sayfa olup, işlenecek konuları bölümden sonra alt bölümlerde sıralamaktadır.

Eserin içerdiği bölümler: Arap Yarımadası, Mekke, Peygamber'in çocukluğu, gençliği, Hatice, ailesi, peygamberlik davasına hazır olması, ilk vahiy, gizli davet, İnsanların kalplerini sızlatan olaylar, barıştan savaflara uzantılar, kovmalar, boykot, ağır yıllar, boykotun kaldırmasından sonra, Hicret, Ensar ve Muhacirler, savaş, reformlar, Medine muhasarası, putperestliğe son mühlet, Mekke'nin düşmesi, kutsal savaş, ben ölümü tercih ettim, sonuç.

Kitabın kapağında Burak isimli meleğin altta Hz. Peygamber'i ifade eden ve yüzü perdeli şekilde çizilen resim bulunmaktadır. Kapağın iç kısmında Mekke şehri ve ortasında Kâbe'yi görüntüleyen bir resim bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında da çeşitli İslâm sembolleri içeren resimler ve yazılar mevcuttur.

Panova ve Vahtin'in kullandığı eserler genelde Rus oryantalistler'e ait olup, bunun

---

** İbn Hişâm'ın siyer eserinin İngilizce tercümesinden istifade edilmiş olduğunu söylemektedir. Fakat yazar hangi eser olduğunu belirtmemiştir.

³⁵ V. F. Panova - Yu. B. Vahtin, **Jizn' Muhammeda**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1991, s. 5.

dışında eserde Batılı ve Arapça kaynaklara başvurulmuştur. İstifade edilen Kur'ân tercümesi ise Krachkovskiy'e aittir.³⁶

Bizim düşüncemize göre kitabın ana amacı dünya insanlarını barışa sevk etmektir. Panova'nın bir bayan olarak yaşadığı hayatın bir kısmının ikinci dünya savaşında geçmiş olması, Almanlar tarafından muhasara edilen Leningrad'da bulunmuş ve bu zorluklar ile baş başa kalmış olması, her ne din veya sistem olursa olsun barışın gerekliliğini göstermektedir. Nitekim kendisinin ateizm anlayışlı ortamın içinden çıkmış olmasına rağmen İslâm'ı incelemeye yönelmiş olması ve İslâm dininin de bu dünyanın vazgeçilmez parçalarından biri olduğunu göstermeye çalışması dikkat çekici önemli bir husustur.

Oleg Georgiyevich, Bol'shakov, 20'nci yüzyılın ileri gelen Rus Doğu bilimcisidir. Rusya'nın Tver şehrinde 1929 doğmuştur. İlgilendiği alan İslâm ve Hz. Peygamber'in siyeridir. 1951'de Leningrad (St. Petersburg) Üniversitesi Doğu Bilim Fakültesi'nin Arap Tarihi bölümünden mezun olan Bol'shakov Tarih ve Arkeoloji bölümü alanında uzmanlığını yapmıştır. Dolayısıyla Kafkasya ve Orta Asya Arkeoloji Çalışmaları bölümünün başkanlığına getirilmiştir.

Hz. Muhammed ve onun siyeri hakkında ele aldığı *İstoriya Hilafeta*, (Hilafetin Tarihi) eseri Hz. Peygamber hakkında detaylı bilgi sunmaktadır. Avrupalı oryantalistlere nazaran önyargısız ve daha gerçekçi sayılan bilim adamı, İslâm tarihinin ilk kaynaklarını kendi araştırmasının asıl kaynakları olarak kabul etmektedir.³⁷

Bununla birlikte Müslüman araştırmacılar tarafından kabul gören peygamber tarihine daha dikkatli yaklaşmıştır. İlk ve asıl kaynak Kur'ân olmakla birlikte, yine birçok konuyu tekrar gözden geçirmesini uygun görmüştür. Şöyle demektedir: “*Asıl kaynak Kur'ân'dır. Kur'ân'da ise birçok anlaşmazlık söz konusudur*”.³⁸ Bol'shakov'un müsteşrikler grubunda yer aldığına dikkat edilirse, İslâm ve Hz. Peygamber hakkında daha çok bağımsız bir araştırma - inceleme ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda İslâm Peygamberi'ni, bir peygamber olarak kabul etmekle birlikte, İslâm'a fazla yanaşmadığı

---

³⁶ V. F. Panova – Yu. B. Vahtin, **Jizn' Muhammeda**, 7.

³⁷ Bol'shakov ile konu hakkındaki bağımsız ve önyargısız bir metod çalışmasını ortaya koyan bir başka Rus müsteşrik S. A. Tokareva, olmuştur. Tokareva, İslâm'ı ve İslâm Peygamberi'ni Allah'ın gönderdiğini kabul etmektedir. İslâm'ı Hıristiyanlık ile İlahî dinlerden olduğunu kabul eder. Rus müsteşriklerin konu hakkında görüşlerinde daha çok Batı dünyasını örnek aldığını kabul eden Tokareva, bunun sebebinin etkenleri tanımamak olduğunu görmektedir. Bir peygamberin mesajı ancak (vahiy) yoluyla bir melek tarafından gönderileceğini de savunan müsteşrik Tokareva, bunun peygamberlik için gereken özelliklerden olduğunu kabul etmektedir. S. A. Tokareva, **Religiya v İstorii Narodov Mira**, Moskova 1976, s. 520-524.

³⁸ O. G. Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, II, Vostochnaya Literatura Yayınevi, Moskova 2002, c. I, s. 8.

görülmektedir. Yani, konuyu kendi dini inancının dışında ele almış ve hayatının sonuna kadar bir bilim çalışması olarak da görmüştür.

Rus şarkiyatçılardan ılımlı bir tavırla araştırma yapan bilim adamlar az olmuştur. Genelde İslâm'a Batı prizmasından bakmışlardır. Dolayısıyla saldırgan, önyargılı, kin, nefret, vs. duygularla yaklaşmışlardır. Bol'shakov ilk siyer kaynakları ile birlikte Avrupalı yazarların çalışmalarını da dikkate almıştır.³⁹ Bol'shakov'un konuya kendi cephesinden baktığını ve yorumladığını görmek mümkündür. Eserleri: *İstoriya Halifata*, (Hilafet Tarihi) Cilt IV, Moskova 1989.⁴⁰

O. G. Bol'shakov, Rus Doğu bilimciler grubunda Arapça ve İslâm alanında verimli çalışmaları ortaya koyan nadir bilim adamlarındandır. Bol'shakov, tarafından 1984'ten sonra ele aldığı *İstoriya Halifata*, (Hilafetin Tarihi) çalışması, ana konumuz Hz. Muhammed'in hayatı ve gazvelerini, geniş çapta ele alan en önemli siyer çalışmasıdır.

İki ciltten oluşan bu eserin, birinci cildi ilk bölümünün az bir kısmı hariç, tamamı Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili konuları ihtiva eden kapsamlı bir çalışmadır. Eserin giriş kısmından itibaren hilafet ve nedenlerini incelemeyi esas alan Bol'shakov, İslâm'ın yüksek kültürlü ve güçlü ideolojisiyle ortaya çıktığını anlatan konulardan bahsetmektedir. İslâm'ı araştırma merkezlerinin ana yurdunun Batı olduğunu söyleyen Bol'shakov, bu konuda önemli çalışmaların da Batı'dan çıktığını* ve bunun büyük bir başarı olduğunu uzunca ele almaktadır. Bol'shakov Hilafet incelemesi adına ele aldığı Batı menşeli müsteşriklerin eserleri hakkında da bilgi vermektedir. Örneğin Muir'in 1891'de yayınlanmış olan *Hilafet* adlı çalışmasının konu hakkında kendi dönemini doyurucu mahiyette olmadığını söylerken Vaylya'nın *İstoriya Halifov*, (Halifeler Tarihi) 1846 ve A. Müller'nin *İslâm na Vostoke i Zapade*, (Doğu ve Batı'da İslâm) çalışmalarını ise siyer alanında yapılan ciddi çalışmalar olarak göstermektedir.⁴¹

Özellikle Müller'in çalışmasını 1895'te Rusça'ya çevirmesinden sonra onlarca sene İslâm hakkında bilgi veren ve Rus üniversitelerinde okunan değişmez bir bilim çalışması olduğunu vurgulamaktadır.

Bol'shakov burada Rusya için verimli olan Batı çalışmalarını tanıtmayı uygun görmüş

³⁹ O. G. Bol'shakov, *İstoriya Halifata*, 2002, I, 5, 7-9.

⁴⁰ Bol'shakov'un diğer eserleri: *Epoha Velikih Zavoyevaniy*, (Büyük Fetihler Dönemi), Moskova 1993; *Mejdu Dvumya Grajdanskimi Voynami*, (İki Sivil Savaş Arasında), Moskova 1998.

* Bol'shakov, burada ilk İslâmî çalışmaları sıralamaktadır. Şöyle ki: G. Vaylya, *İstoriya Halifov*, 1846; Kassena de Perseval, *Ocherki İstorii Arabov*, 1847-1848; L. Seyido, *İstoriya Arabov*, 1854; Burada Bol'shakov şöyle bir not düşmektedir "Müslümanların Kanun ve Ahlak kuralları oluşmasında sahabenin Kur'an'ı anlamaya yardımcı olan sözleri içeren hatıraları çok güçlü kaynak ve yardımcı araç olarak karşımıza çıkmaktadır".

⁴¹ Bol'shakov, *İstoriya Halifata*, 2002, I, 4.

ve Zeydan'ın 1902'de yayınlanan *İstoriya Arabskoy Tsivilizatsii*, (Arap Uygarlık Tarihi) c. V ve İtalyan müsteşrik L. Caetani'nin Hz. Muhammed dönemini içeren III. ciltlik eserinden bahsetmiştir. Daha doğrusu Rusya tarihinde önemli rol oynayan Batılı çalışmaları değerlendirmiştir. Bununla kendi eseri olan bu çalışmanın önemini ortaya koyan Bol'shakov, İslâm tarihini inceleyen çalışmanın İslâm Peygamberi'nin hayatını incelemeyi geçmesi imkan dışında olduğunu söylemektedir.⁴²

Giriş kısmının sonunda Bol'shakov bu çalışmasında izlediği metod hakkında bilgi vermektedir. İslâm'ı Hıristiyan ve Yahudi dinleri gibi değerli ve İlâhî bir din olarak ele aldığını ve kabul ettiğini söyleyen Bol'shakov, giriş kısmını burada noktalamaktadır.

Yaklaşık elli sayfalık birinci bölümü Arapların İslâm'dan önceki tarihini izah etmekle geçiren Bol'shakov, ayrıntılı olarak bu bölümü incelemekte ve izah etmektedir. Hz. Muhammed'in İslâm'dan önceki dönemine ait hayatı hakkındaki konu birinci bölümün bitiminde yer almaktadır. Batılı müsteşriklerin Mekke dönemine ait kaynakların güvenilirliği konusunda tereddütlerine katılan Bol'shakov, Hz. Peygamber'i incelemesinde her ne kadar kaynak az değilse güven meselesinin birçok problemi beraberinde getireceğini kabul etmektedir. Sekizinci asırda Hz. Muhammed'in *siyer ve meğazi* hakkında bilgi toplandığını söyleyen Bol'shakov, İslâm Peygamberi'nin son döneme ait tarihinin ilk olarak kayda geçirildiğini söylemektedir. Devamında Avrupalı müsteşriklerin kaynaklar hakkındaki şüpheleri ve kendisinin bu konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koyan Bol'shakov, hadis rivayetlerine sıkı isnad sisteminden dolayı güvenmemenin yanlış olacağını ifade etmiştir. Batılı müsteşriklerin şart koştukları Mekke dönemine ait güvenilir kaynakların olmasının gerekliliği Bol'shakov'a göre yanlıştır. Bol'shakov, takvimleri bile olmayan insanlardan ciddi kaynakları istemenin mantığa aykırı olduğunu söyleyerek, Batılı müsteşrikleri inatçı durumuna düşüren bu konuyu ele alıp incelemektedir.

Bol'shakov'un ele aldığı konuların zengin örnekler içerdiği görülmektedir. İkinci bölüm, İslâm'ın doğuşu başlığıyla, Mekke halkının soyu, coğrafi durumu ve ekonomik şartlarını muhtevi konular ile Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ait ilk dini daveti ele almaktadır. Üçüncü bölüm Hz. Peygamber'in Medine'ye Hicret'i, Bedir, Uhud, Beni Kurayza hadisesi, yeni kanunlar konulması, Hendek savaşı gibi konuları ayrıntılarla incelemektedir.

Dördüncü bölümde Bol'shakov İslâm'ın Arabistan'da galibiyeti başlığı ile Bizans ve

---

⁴² Bu konuda G. Grime'nin *Ocherk Jizni i Deyatel'nosti Muhammeda*, (Hz. Muhammed'in Hayatı ve İcratları Denemeleri) ile F. Buyla'nın *Jizn' Muhammed'a*, (Hz. Muhammed'in Hayatı) çalışmalarını gösteren Bol'shakov, Rus oryantalizmi adına yeni dinin doğuşunu ifade eden Solov'yev'in *Magomet*, (Hz. Muhammed) adlı eserini izah etmektedir.

Sâsânî imparatorluklar ile savaşı, Hayber ve Fedek'in fethi, Hudeybiye antlaşması, Mute savaşı, Hz. Peygamber'in diplomatik ilişkileri, Huneyn gazvesi ve Taif muhasarası, sahte peygamberler ve Hz. Peygamber'in vefatı gibi konuları işlemektedir.

Burada İslâm Peygamberi'ne has tarihi noktalan Bol'shakov, beşinci bölümde Hilafet'in kurulması ve ilk halifenin icraatlarını izah ettikten sonra sonuç kısmını vermektedir.

Sonuç kısmında yirmi senelik İslâmi hayattan sonra elde edilen başarıların kılıçla mümkün olduğunu söyleyen Bol'shakov, İslâm'ın başarısına Bizans ve Sâsânîler arasında cereyan eden savaşlardan dolayı iktidarlarının zayıf düşmesinin sebep olduğunu iddia etmektedir.

Bol'shakov dipnotlarını kitabın arka kısmında vermektedir. Bunun sebebi sıradan okuyucuya da hitap etmek ve bu kitabın okuyucusunu kaynaklarla yormamak içindir.

Kaynaklar kısmında Bol'shakov'un Batı müsteşriklerini dikkatlice incelemiş olduğu görülmektedir. Bol'shakov'a göre, Hz. Peygamber hakkında çalışan Batılı müsteşriklerden bazıları konuları daha detaylı incelemişler ve bu konuda diğerlerine örnek olmuşlardır. Sprenger'i bunlardan birisi olarak gören Bol'shakov, hadis alanında inanılmaz bir çalışma ortaya çıkaran bilim adamı olarak Goldziher'i zikretmektedir.

Bol'shakov'un kullandığı kaynakları buraya yazmak hem çok yer tutacağı, hem de metodumuza aykırı olacağı endişesiyle bunlar hakkında genel bilgi içeren birkaç satır yazmakla yetineceğiz.

Eserinde yaklaşık beş yüz bilimsel kaynağı kullanan Bol'shakov, kaynaklar listesinde ilk olarak Arapça kaynaklardan başlamakta ve yüze yakın en mühim İslâm kaynaklarını sıralamaktadır. Devamında Rusça kaynakları ele alan Bol'shakov Rus tarihinde konu ile ilgili yazılan ne kadar kaynak varsa hepsini buraya almaktadır. Özellikle ciddi çalışmaların hemen hemen hepsi burada zikredilmektedir. Sonuna Batılı müsteşriklerin eserlerini sıralayan Bol'shakov yaklaşık iki yüz elli tane genel olarak bütün ciddi siyer ve İslâm tarih ile ilgili çalışmalarını dizmektedir.

Buradan bizim çıkardığımız anlam; Bol'shakov Batılı kaynakları çok ciddi boyutta incelemiş olmakla birlikte Arapça ve kendi ana dili olan Rusça'daki kaynakları da yeterince ciddiyetle ele almış olmasıdır. Bunun temelinde yatan ana fikir Bol'shakov'un konu incelemesinde gerçeği ortaya çıkarma niyetiyle konuyu ele almış olmasıdır.

Mihail Borisovich, Piotrovskiy (1944), M. B. Piotrovskiy, son dönem Rus müsteşriklerinden biridir. Yazdığı birçok eser mevcuttur. Bizi ilgilendiren *Koranicheskiye*

Skazaniye, (Kur'ân'î Hikayeler) isimli eseri olup 1980'da ele alınmış ve on yıllık bir çalışma sonucunda yayınlanmıştır. İslâm'ın ortaya çıkış nedenleri Hz. Muhammed'in rolü ve amacını inceleyen bu eser, Kur'ân'ı esas almaktadır. Kur'ân içinde cereyan eden olayların tarihi kronolojisini dizmek, amacını belirtmek ve onların Kur'ân'daki rolünü ortaya koymak bu eserin amaçlarındandır.

Piotrovskiy İslâm'ın lokal bir din ve politik bir örgütün Arap yarım adasının uzun asırlara dayanan tarihi tecrübesi sonucunda ortaya çıktığını söylemektedir.⁴³

Eserin önsözünde bu konular açıklandıktan sonra, Gryaznevich, Lebedev, Polosin, Prozorov, Rezvan, Halidov, Hosroyev ve Shifman gibi müsteşrik ve tarihçileri konu edinen Piotrovskiy, bunların fikirlerini dikkate aldığını söylemektedir.⁴⁴ Konu başlıkları bölümsüz olarak direkt ele alınmaktadır.

Önsözünden sonra ilk ele aldığı konunun adı "Muhammed"dir. Hz. Peygamber'in tarihini analiz amacıyla ele almaktadır. Hira mağarasından başlayan Hz. Peygamber'in tarihi, İslâm tarihine benzer bir şekilde ele alınmaktadır. Dipnotlar sayfa sonunda değil eserin sonunda verilmektedir. İkinci konu başlığı Kur'ân'dır. Çalışmanın asıl konusunun da Kur'ân olduğu söylenebilir. Fakat, Hz. Muhammed'in tarihi yeterince Peygamber ve Kur'ân cephesinden ele alınmaktadır. Konular tarihi bir üslupla tenkitsel yöntemlerden uzak olarak ele alınmaktadır. Piotrovskiy, Hz. Peygamber'in peygamberlik hadisesini *iddia* olarak görmekte ve Kur'ân'ı bu mantıkla analiz etmeye çalışmaktadır. Kur'ân'daki tarihi kıssaları incelemeye büyük önem verdiği görülmektedir.

Kur'ân'ın İncil ve Tevrat'tan istifade ettiği meselesine fazla yaklaşmayan Piotrovskiy, bu kitapların üçünün de kaynağının bir olduğunu ve hepsine denk bir muamele yapıldığını söylemektedir.⁴⁵ A. Geyger'nın *Chto Vzyal Muhammed iz İudizma*, (Muhammed Yahudilik'ten ne Aldı) 1902 ve V. Rudolf'ın *Zavisimost' Koran'a ot İudizma i Hristianstva*, (Kur'ân'ın Yahudilik ve Hristiyanlık Dinlerden Etkilenmesi) 1922 kitapların bu şekildeki soru başlığını eleştiren Piotrovskiy, bu tür müsteşrik kaynakların tarihi yanılttığını söylemektedir. Shpeyer'in *Bibleyskiye İstorii v Korane*, (Kur'ân'da İncil Hikayeleri) Kur'ân'ın İncil ve Tevrat'tan istifade etmediğine işaret eden açıklamaların bulunduğunu söyleyen Piotrovskiy, bu konuyu daha detaylı şekilde yorumlamaktadır.⁴⁶

Daha sonra gelen konu başlığı dünya ve insanın yaratılışı olup ondan sonra kronolojik

⁴³ M. B. Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, Nauka Yayınevi, Moskova 1991, s. 5.

⁴⁴ M. B. Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 6.

⁴⁵ Piotrovskiy, 6.

⁴⁶ Piotrovskiy, 26-27.

sirasına göre Adem (a.s.)’dan başlayarak peygamberleri uzun ve detaylı olarak işlemektedir. Sonra yine *Muhammed v İstorii Pervih*, (İlklerin Tarihinde Muhammed) konusu gelmektedir.

Burada miraç konusunu başta işleyen Piotrovskiy, Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerle ortak yönünü ve farklılığını ortaya koymaktadır. Eserin başında ve sonunda Hz. Peygamber’i ele alan Piotrovskiy, Kur’ân’ı peygamber merkezli ve peygamberi Kur’ân merkezli ele almakla tarihi vakalara dayanan analiz ile kendi şahsi yorumuna dayanan analiz ilavesiyle noktalamaktadır.

Bu çalışma bilimsel bir çalışmadır. Kaynaklar kısmında Arap, Avrupa ve Rusya merkezli bütün ciddi çalışmaların yazar tarafından ele alınmış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü burada sıralayamayacak kadar eser, kaynak bölümünde Piotrovskiy tarafından sıralanmıştır. Dipnotlarda uzun açıklamalara yer verdikten sonra, yer isimleri, kavramlar sıralanmaktadır.

En sonunda kitabın içindekiler kısmını açıkladıktan sonra İngilizce olarak sonuç değerlendirmesini sunan yazar asıl çalışmasını burada noktalamaktadır. Baş kapağında Kufi yazı biçiminde Kur’ân parçasının resmi bulunmaktadır. Kitap yaklaşık iki yüz sayfadan ibarettir.

Şunu ilave etmek lazım ki, kanaatimizce Rusya tarihinde belki de en bağımsız çalışan müsteşriklerden biri Piotrovskiy olmaktadır. Dünya’daki birçok bilimsel örgütün üyesi olmakla birlikte, birçok dünya bilimsel ödülüne de lâyık görülmüştür.

İ. P. Petrushevskiy, Rus oryantalistlerden olup İslâm üzerinde çalışmıştır. Asıl alanı İran olmuş Şia ve Sünni ekollerin durumunu İslâm ve Hz. Peygamber tarihinden ele almıştır.

Bu eser *İslâm v İrane v VII.-XV. asırlar*, (İran’da İslâm VII-XV. yy.) 1966 Leningrad Üniversitesi Doğu bilim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Eserin girişinde İslâm Tarihi ve Hz. Muhammed ‘in hayatı yaklaşık otuz sayfalık muhtevası içinde ele alınmaktadır. Eser aynı Üniversite programında ders kitabı olarak okutulmaktadır.

İslâm’ın doğuşunu ve sebeplerini ele alan Petrushevskiy, Rus müsteşriklerin (Ye. A. Belyayev, A. Yu. Yakubovskiy, S. P. Tolstova, S. P. Pigulevskaya, N. A. Smirnov, L. İ. Nadiradze) bu konu hakkındaki görüşlerini ele aldıktan sonra kendi hipotezini ortaya koymaktadır.

Konu hakkında çeşitli kaynaklardan söz eden Petrushevskiy, Barthol’d, Krımskiy, gibi Rus Doğu bilimcilerden sonra T. Nöldeke, R. Dozi, S. Hurgronye, Yu. Welhauzen, K. Bekker, İ. Goldziher, X. Grimme, A. Caetani, T. Andre gibi Batılı müsteşriklerin isimlerini zikretmektedir.

Dipnotlarda Marks, Engels gibi komunizm ideolojisi önderlerinin kaynaklarını da

gösteren Petrushevskiy, geniş bir kaynakça vermektedir. Dipnotları sayfa sonunda göstermek ve kavram açıklamaları yapmak kitabın sonuna kadar konulara göre devam ettirilmiştir. Petrushevskiy, Hz. Muhammed'in ortaya çıkması ve İslâm'a davet etmesini, İslâm'ın ortaya çıkmasının asıl sebebi olmadığını söylemekte ve uzun yorumu sonucu Arapların toplumsal alayların ve ekonomik şartların cereyan ettiği ortama sevk ettiğini açıklayan izahlarına yer vermektedir.

Genelde tarihi hadiseleri kısa ele alan bu çalışma geniş delilleri içeren dipnot ve hatta metin içinde kaynak sunmaktadır. Çalışmanın ateist gözüyle yürütüldüğü de hissedilmektedir. Çünkü, Marks ve Engel's kaynakları sonuna kadar kullanmaya özen gösterilmiştir. Kur'ân ve İslâmî kaynakların da ciddi derecede kullanıldığı görülmektedir. "Haniflerin dinini, Petrushevskiy Hz. Muhammed'in dini olarak görmemektedir. Ona göre Hanif-Yahudi ve Hıristiyan inancın temelidir. Bu konuyu ele alan Petrushevskiy, Hz. Peygamber'in varlığını Yahudi ve Hıristiyan dinine borçlu olarak görmektedir. Petrushevskiy, Hz. Peygamber ile ilgili bölümü detaylı olarak ele aldıktan sonra kaynak meselesinde de bazı teferruatlara yönelmiş ve kaynak eksikliğinin (doğal olarak) var olduğunu bildiren satırlara yer vermiştir.⁴⁷

Petrushevskiy'nin konu anlatma metodunda saldırgan bir tavırla birlikte haklılık payı veren bir üslup görülmektedir. Örneğin Hz. Muhammed'in tarihi bir şahsiyet olduğunu söyler. *"Muhammed'in ilk yardımcılarının onun tarihi hakkında endişe etmediğini görmekteyiz. Fakat, daha sonraki İslâm tarihi kaynakları (özellikle Mekke dönemi) açısından inandırıcı olmamıştır. Dolayısıyla İslâm Peygamberi'ni yücelten hikayeler onun efsaneleştirilmesine vesile olmuş ve peygamber tarihi ile efsanevi hikayelerin birbirine karışmasına sebep olmuştur"*.⁴⁸

Petrushevskiy Hz. Muhammed konusunda temel kaynak olarak Kur'ân'ı ele almaktadır. Bununla birlikte başka Batılı ve Rus müsteşriklerin genelde İslâm'a ve Hz. Peygamber'e karşı tavırlı düşüncelerini de dikkate alarak yorum yapmaktadır.

Petrushevskiy Kur'ân dışında İslâm tarihi ve hadislerini kaynak olarak kabul etmemektedir. Neticede Batılı ve Rus müsteşrik grubun Kur'ân'ı yorumları ve biraz kendi fikirleri bu eserin başlıca araştırma konusu olarak ortadadır. Petrushevskiy'nin bu çalışmayı yapmasının sebebini, Rusları İslâm konusunda aydınlatmak olduğunu görülmektedir.⁴⁹

Eserin uzun İslâm tarihi açıklamalı girişinden sonra gelen konular, genel İslâm tarihi

---

⁴⁷ Avrupalı müsteşrik Goldziher'i hadisler konusunda kaynak gösteren Petrushevskiy onun teorisiyle yetinmiş ve bu teoriyi kabul ederek hadislerin güvenilir kaynak olamayacağını söylemiştir. Bkz. İ. P. Petrushevskiy, **İslâm v İrane v VII-XV vekah**, Leningradskiy Universitet Yayınları, Leningrad 1966, s. 14-15.

⁴⁸ İ. P. Petrushevskiy, **İslâm v İrane v VII-XV. Vekah**, s. 14-15.

⁴⁹ Petrushevskiy, 14.

konularını ele almaktadır. Petrushevskiy'nin kullanmış olduğu kaynaklar Krachkovskiy Kur'ân tercümesinden başlayarak Ye. A. Belyayev, V. V. Barthol'd, N. A. Smirnov, K. Marks, F. Engel's, Batılı müsteşrik kaynaklar ile İbn Hişâm'ın siyer eseri ve konu ile ilgili diğer Arapça kaynaklarıdır.

Smolin Mihail, Borisovich (1971), *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, (İslâm Hakkında Ortodoks Din Adamları), mecmuası M. B. Smolin,⁵⁰ tarafından ele alınan aynı zamanda Çar ve Sovyet dönemi Rus Doğu bilimcilerin İslâm tarihi, Hz. Muhammed'in kimliği ve Müslüman-Hıristiyan dinleri arasındaki durumu inceleyen bir çalışmadır. 2006 yılında neşredilen bu çalışma yaklaşık altı yüz sayfadır.

Deizm⁵¹ teorisini İslâm'a yakıştıran M. B. Smolin ve N. L. İl'in bunu Batı uygarlığı tarafından Rus Ortodoks cemiyetine bir darbe olarak görmektedirler. Deizm ideolojisinin tanrısının bir despot olduğunu savunan sahipleri, İslâm'daki tek tanrının insanlardan kopuk ve ulaşılamayacak derecede uzak olduğunu söylemektedirler.⁵² Ona göre Tanrı, insan ile hayatî bağ kuramayan bir varlıktır.⁵³

Böyle tenkitli satırlarla önsözü tamamlayan Smolin, birinci bölümde N. P. Ostroumov, tarafından yazılan İslâm tarihi çalışmasını ele almaktadır. Sayfa içinde dipnotlara yer verilmemekte olup dipnotlar kitap sonunda açıklamalarla yer almaktadır.

Birinci bölüm yaklaşık elli sayfadır. İkinci bölümde, Hz. Muhammed'in dininin tarihteki rolünü ele almaktadır. Yaklaşık iki yüz sayfalık bu ikinci bölüm Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

Üçüncü konu Hz. Muhammed ve Yahudilerin sahte İslâmî kuruluşlar aracılığıyla İslâm'ı

---

⁵⁰ Smolin Mihail Borisovich 1971'de doğmuştur. Rus tarihçi ve bilim adamıdır. "İmperskoye Vozrojdeniye", dergisinin genel koordinatörüdür. *Očerki İmperskogo Puti, Tayni Russkoy İmperii*, (İmperya Yolunun Denemeleri, Rus İmperyanın Sırları), Moskova 2003, *Entsiklopediya İmperskoy Tradicii Russkoy Mıslı*, (İmperya Gelenekli Rus Fikir Ansiklopedyası), Moskova 2005, gibi eserleri yayınlanmıştır.

⁵¹ **Deizm** veya yaradancılık, evreni bir tanrının yarattığına inanmakla beraber yaratıcının evrene hiç bir müdahalesi olmadığını savunan görüştür. Bkz. tr.wikipedia.org/wiki/Deizm (10.02.2009).

⁵² M. B. Smolin, **Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme**, İmperskaya Traditsiya Yayınları, Moskova 2006, s. 4; N. Y. İl'in, "Znachenije Religii Muhammed'a v İstorii", *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, 52.

⁵³ N. Ya. İl'in, tarafından yorumlanan ve buna benzer bir Allah anlayışına göre: "Muhammedilerin dini kendi iddiasıyla deizm demektir. Fakat, eğitilmiş ve kültürlü Avrupalıların yaşadığı deizm dini değil, aksine değiştirilmiş ve Doğu karakteri içine sızmış bir deizm anlayışdır. Muhammedilerin Allah'ı diğer Doğu dinlerinin tanrıları gibi despot anlamdaki tanrılardan farklı değildir. O tanrı son derece diğer varlıklardan yüceltilmiştir. Yukarıdan seyretmekte olan ve despot tanrılar gibi müşahede edendir. Aşağıda ise hiç kimse tarafından idare edilmeyen varlıklar kendi haliyle sürekliliğin koyduğu kanuna göre hiçbir kimse tarafından ne zamansal ne de mekansal değiştirmeyen haliyle devam etmektedir" der. Bkz. N. Y. İl'in, "Znachenije Religii Muhammed'a v İstorii", *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, s. 52-53.

Hıristiyanlara karşı nasıl kullandığıyla ilgilidir.

Şia konusunu da Yahudilerin uydurması olarak ele alan Smolin bütün çabaların Hıristiyan dinine karşı gerçekleştirildiğini ve Yahudilerin elinde olduğunu düşünmekte ve söylemektedir.

Sonraki bölümde Hz. Muhammed'in adı altında İslâm Peygamberi'nden bahsetmektedir. Hatta "Peygamber hakkında gerçekler" adlı bir konu başlığı da mevcuttur. Konu muhtevasına gelince bazı istisnalar hariç genelde İslâm tarihini destekleyen bilgiler sunulmaktadır.

Hz. Muhammed'in Doğumundan itibaren kronolojik sırayla ele alınan konular Arapça ve Batılı kaynaklardan istifade edilerek yazılmıştır.

Smolin'nın kullanmış olduğu kaynakların genelde Batı oryantalizmi menşeli olduğu ve Batı zihniyetini temsil ettiği görülmektedir.

I. BÖLÜM: RUS ORYANTALİZMİNİN GELİŞİMİ VE TEMEL EĞİLİMLERİ

A. Rus Oryantalizminin Gelişimi

Oryantalizm (Doğu Bilimi, Şarkiyatçılık), Yakın ve Uzak Doğu toplumlarını, kültürlerini, dillerini ve halklarını inceleyen Batı kökenli ve Batı merkezli araştırma alanlarının tümüne verilen ortak addır.⁵⁴

Oryantalizm, tarih, felsefe, din, sanat, dil, edebiyat, ekonomi gibi alanlarda Asya ve Kuzey Afrika halklarının çağdaş durumunu öğrenen bilimsel disiplinler bütünüdür. Doğu Bilimi, genel olarak Sinolojiya (Japon, Çin), İndolojiya (Hindoloji), Türkolojiya (Türkoloji), Yegiptolojiya (Mısır), İranistika (İran), gibi bölümlere ayrılmaktadır.⁵⁵

Batı oryantalizmince verilen en meşhur tarife göre oryantalizm, Avrupa'nın Doğu fikridir. Batı ve Atlantik güçlerinin Doğu'yu incelemelerinden daha çok kendi gücünü Doğu üzerinde deneme sanatıdır. Batılı oryantalist Doğu'ya seyahatinde inceleyeceği bölge halkının dilini iyi bilen tercümanını yanına alır. Bunun nedeni gittiği bölge din ve kültürüne hakim olabilmek, dolayısıyla zaman kaybına uğramadan alanıyla ilgilenabilmektir.⁵⁶

---

⁵⁴ S. İ. Ojegov, **Slovar' Russkogo Yazıka**, Russkiy Yazık Yayınevi, Moskova 1986, s. 86; Geniş bilgi için ayrıca bkz. Cemal Ağırman, "Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri", *Konferans Metni*, Sivas 2004, sayı: 1 s. 1-13.

* Doğu Bilimeileri Mısır dışında Afrika alanını da ayrı bir bilim dalı haline getirmişlerdir. Bkz. A. M. Prohorov, **Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya**, Moskova 1971, s. 1155.

⁵⁵ Doğu uluslarının tarih, dil, kültür ve ekonomisini araştıran ve değerlendiren bilimler bütünüdür. S. A. Kuznetsov, **Bol'shoy Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıka**, Norint Yayınevi, St. Petersburg 2000, s. 725; Geniş bilgi için bkz. Yücel, Bulut, "Oryantalizm", İst. 2007, *DİA*, XXXIII, s. 428. Şarkiyat: Doğu uluslarının dilleri, tarihleri, töreleri gibi konuları inceleyen bilgi. Bkz. Vedat, Gültek, **Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük**, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara 2004, s. 965-956; Oryantalist - müsteşrik: Doğu dilleri ve edebiyatı üzerinde bilgi sahibi olan kimse, Şarkiyat uzmanı. Bkz. V. Gültek, a.g.e., 965.

⁵⁶ "İslâm ülkelerindeki yerli sanayiye ortadan kaldırmak ve İslâm ülkelerindeki ham maddeyi çok ucuza alarak işlettikten sonra çok pahalıya satmaktır. Bu şekilde sömürülerini arttırmak oryantalizmin ana hedeflerindedir." Bkz. Mustafa es-Sibâ-i, **Oryantalizm ve Oryantalistler**, çev. Müçteba Uğur, Beyan Yayınevi, İstanbul 1993, s. 41.

Modern oryantalizmin, kapitalizmin bir parçası olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunun yanında aynı konunun daha iyi anlaşılması için oryantalizmi analitik ve tarihî bir incelemeye tabi tutmak gerekmektedir.⁵⁷ Oryantalizm, estetik, bilim, ekonomi, sosyoloji ve tarihe ait filoloji metinleri aracılığıyla aktarılmaya çalışılan bir tür jeoekonomik görüşler bütünüdür.⁵⁸

Oryantalizmi farklı bir boyutta inceleyen Türk araştırmacılarından Ömer Baharoğlu, oryantalizmin, Batı'nın emperyalist eylemlerine katkıda bulunan bir kurgu olduğunu, aslında masum bir imgelem veya disiplin olmadığını ayrıca Batı'nın dünyanın değişik coğrafyalarına sızma girişimlerinin fikrî, bilimsel ve kültürel altyapısını oluşturduğunu iddia etmektedir.⁵⁹

Oryantalizm güçlü olan Batı'nın zayıf olan Doğu'ya empoze ettiği bir doktrindir. Batı bu çalışmalarıyla Doğu'yu kendi potasında eritmek ve iki yapı arasında mevcut olan çeşitli doğal farklılıklarını kaldırmak istemektedir.⁶⁰

Batı oryantalizmi, Doğu'da kendiliğinden oluşmuş bir sistem olmaktan ziyade, Batı'nın belirlediği bir gaye uğruna belirli bir eğitimi, belirli çevre içinde uygulayan sistemli bir çalışmadır.⁶¹

Batı oryantalizmi, Doğu araştırmalarında elde ettiği bilgileri kendi önyargısını ilave etmeden objektif biçimde izah edememiştir.⁶²

Oryantalist ise Doğu araştırmaları alanında çalışan **Batılı ilim adamlarıdır**.⁶³ Batı'da farklı milliyetten farklı oryantalistler yetişmiştir. Bu durum da oryantalistler arasında farklı ekollerin oluşmasına sebep olmuştur.

İngiliz ve Fransız modern oryantalizmi arasındaki fark ilk ortaya çıkışından itibaren başlamıştır. İngiliz ve Fransız oryantalistlerinde Doğu ve doğulular hakkındaki genel görüşler, Doğu ve Batı arasında korunması gereken farklılık duygusu, Batı'nın Doğu üzerinde egemenlik kurmak isteği vb. konular aynı biçimde ele alınmıştır.⁶⁴

---

⁵⁷ E. Said, **Oryantalizm (Şarkiyatçılık/Doğu Bilimcilik)**, çev. Nezh Uzel, Pınar Yayınevi, İstanbul 1982, s. 11.

⁵⁸ E. Said, a.g.e., 31.

⁵⁹ Bu konuda geniş ve karşılaştırmalı bilgi için Bkz. Ömer Baharoğlu **Oryantalizm, İslâm ve Türkler**, Toker Yayınevi, İstanbul 2006. Burada Edward Said ve Bernard Lewis tarafından ortaya konulan oryantalizm görüşleri karşılaştırılmaktadır.

⁶⁰ Said, 346.

⁶¹ Said, 450.

⁶² Said, 392; Batı oryantalizminin doğuşunu haçlı seferlerine veya Endülüs tarihine kadar dayandırmak mümkünse bile modern oryantalizmin Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıktığını söylememiz yanlıcı olmayacaktır. Klasik oryantalistlere göre yeni muasır oryantalistler yeni metotlarla tetkik ve inceleme yapmışlarsa da kin ve garazlerini gizleyememişlerdir. Bkz. Ahmed, Yücel, **Oryantalistlerin Gözüyle İslâm**, Ayyıldız Yayınevi, İstanbul 2003, s. 86.

⁶³ es-Sibâ-i, **Oryantalizm ve Oryantalistler**, 12.

⁶⁴ Said, 379; Avrupa'nın ilk oryantalist kongresi 1873'te Paris'te yapılmıştır. Bkz. es-Sibai, 36.

Napolyon, 1798'de Mısır'ı işgal etti. Bu işgal, oryantalist düşüncenin tarihinde de bir kırılma noktasını oluşturmaktadır.

Bu döneme kadar teorik düzeyde kalan oryantalizm çalışmaları, bu noktadan sonra pratik alana aktarılmaya başlanmıştır.⁶⁵ Aslında bu işgal, Batı'nın oryantalizm çalışmalarının siyasî anlamda kullanım şeklini de göstermektedir. Napolyon, Mısır'a giderken yanında birçok ilim adamını da götürmüş ve ilim adamlarının buradaki araştırmalarının ardından yirmi üç ciltlik bir kitabın hazırlanmasına da destek vermiştir. Napolyon'un Mısır'ı işgali, klasik oryantalist düşüncenin siyasî alanda varmak istediği noktayı göstermektedir.⁶⁶

Oryantalizm düşüncesinin ve yapısının oluşmaya başladığı dönemlerde emperyalizmin de boy göstermiş olması dikkat çekicidir. Oryantalizm gerekli bilgi ve döküman desteğini sağlarken, emperyalizm de bunun fiilî alandaki yansımalarını ortaya çıkarıyordu. Buradan hareketle oryantalizmin bir toplum ve kültür mühendisliği olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle oryantalistlerin amaçlarından birisi, Müslüman halkları, Batı uygarlığına göre yeniden yapılandırmanın altyapısını oluşturmaktır.⁶⁷

Rus Oryantalistler, oryantalizmin yönünü Doğu olarak belirlemişlerdir. Rus Doğu bilimcilere göre oryantalizm her alanda Doğu'ya yönelmeli ve Doğu'yu tanımalıdır. Bu yönelme ve tanımanın sonucunda da Doğu ülkelerine komşu olan Rusya bu ülkelerden farklı yönlerde yararlanmak da isteyecektir.

Hint Lojistik Okulu'nun kurucusu İ. P. Minayev şöyle der: *"Biz incelemelerimiz sırasında Doğu'yu hiçbir zaman uzak ve gereksiz bir bölge olarak görmedik. Doğu'yu, komşu ve araştırılması her zaman gerekli bir bölge olarak görmüşüzdür"*.⁶⁸

Rus oryantalistlerin Doğu bilimi için yaptıklarının ve kayda geçirilen ilk seyahatlerin XV. asra ait olduğunu görmekteyiz.

Afanasiya Nikitin adlı Doğu bilimci Hindistan'a yolculuk yaparak bu yolculuğunu ve bu yolculuk sırasında yaptığı çalışmalarını kayda geçirmiştir. Yine 1618'de İ. Petlin'nin Çin seyahati ve aynı dönemde Çin'e gönderilen Rus elçileri F. İ. Baykova ve N. G. Spafariya'nın

---

⁶⁵ Said, 79, 136.

⁶⁶ Said, 84; Yücel, Bulut, "Oryantalizm", İst. 2007, *DİA*, XXXIII, 431.

⁶⁷ Oryantalizm grubu, Kilise ve Dış İşleri Bakanlığı ile sürekli ilişki halinde bulunmaktadır ve bu iki yerden sürekli desteklenmektedir. Bkz. es-Sibai, 91.

⁶⁸ A. M. Kulikova, *Stanovleniya Universitetskogo Vostokovedeniya v Peterburge*, Akademiya Nauk Yayınevi, Moskova 1982, s. 3; Yücel, Bulut, "Oryantalizm", İst. 2007, *DİA*, XXXIII, 428-437.

hatıraları Doğu bilimi adına yapılan ilk çalışmalar arasında sayılabilir.⁶⁹

Ayrıca Ortodoks kilisesinin, Rus Doğu biliminin yayılmasında önemli katkıları vardır. Ortodoks kilisesi dini yaymak için Doğu ülkelerine ve Afrika'ya hatta Etiyopya'ya kadar misyonerlerini göndermiştir. Özellikle Rus Ortodoks kilisesinin misyonerleri, Çin Budizmi'nin yayılmasını engellemek için bölgede önemli çalışmalar yapmıştır. Pekin'deki ilk Ortodoks kilisesi 1689'da inşa edilmiştir.

1714'te ise Pekin'deki Ortodoks faaliyetlerini yürütmek için papaz Arhimandrit İlarion Lijayskiy kendi heyetiyle Pekin'e gitmiştir. Pekin'deki Rus elçiliğinin de yardımlarıyla İ. K. Rassohin, ve A. L. Leontyev de kilise faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Rassohin ve Leontyev Çin dili ve tarihi hakkında iyi bir eğitim almışlardı. Pekin'de buldukları dönemde tarih, felsefe ve coğrafya metinlerini Rusça'ya çevirmişlerdir. Rassohin'in tercüme ettiği *Sıskaniye Geograficheskoy Landkartı Vsego Kitayskogo Gosudarstva*, (Bütün Çin Devleti'nin Coğrafi Haritasının İncelenmesi), adlı eser bunun en güzel örneğidir.⁷⁰

Çarlık Rusyası'nda ilk Doğu bilimi çalışmaları, şahsi seyahatler ve şahısların sınırlı imkanlarıyla yapılmıştır. Çarlık Rusyası'nda, Doğu bilimi alanında esas atılımı I. Petro yapmıştır. 1696'da I. Petro, Rus devletinin başına geçince, Rus Doğu bilimine önem vermiştir. Başında olduğu devlete her alanda güç kazandırmak için ihtirasla çalışan bir idareci olarak bilinen I. Petro, Rus devletinin Doğu üzerindeki planları için Doğu biliminden de yararlanma ihtiyacını hissetmiştir.

I. Petro, parlamentoda Rus Doğu biliminin devletin idare politikasının bir kolu olduğunun kabul edilmesini istemiş ve bu durumu Rus Parlamento üyeleri oybirliğiyle kabul etmiştir. Bu kanuna göre yapılması gereken ilk iş Dış İşleri Komisyonu oluşturmaktır. Bu komisyonun ilk görevi Türkçe ve diğer Doğu dilleri üzerinde bir uzman grubu hazırlamaktır. Komisyon, Doğu dilleri alanında uzman kişilerden oluşuyordu. Artık Rus Doğu bilimi devlet idaresinde yardımcı bir kurum olarak yerini almıştır. Dolayısıyla, Rus devletinde Doğu bilimi bir bilim disiplini olmanın yanında Rus devleti adına Doğu üzerine yapılacak istila seferlerine yardım edecek bir kurum haline de dönüştürülmüştür.

Bu dönemle birlikte Doğu bilimi bir devlet politikası haline gelerek Rus devletinin Doğu politikasının bir parçası olmuş bu politikanın öncelikli hedefi Doğu politikalarında Batı'yı

---

⁶⁹ A. M. Prohorov, **Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya**, s. 390.

⁷⁰ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. İstitut Vostokovedeniya, **İslâm v İstorii Narodov Vostoka**, Nauka Yayınları, Moskova 1981.

takip etmek değil belki ona yetişmek ve geçmek olarak belirlenmiştir.⁷¹

Bu konuda Hindistan uzmanı Rus oryantalist Minayev şöyle der: *Çarlık Rusyası'nın Doğu ile bağlantıları iç-içe olup Doğu bilimimizin devlet politikalarına yansımaması mümkün değildi!*⁷²

XV. asırdaki seyahatlerle başladığını kaydettiğimiz Rus oryantalizminin XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen dönem içerisinde daha çok teorik ve altyapı çalışmalarını içerdiğini görmekteyiz. Bu dönemdeki çalışmalar sistematik olmadığı gibi şahsi çalışmalardan ve genellikle misyonerlik faaliyetlerinden ibarettir.⁷³

1800'lü yıllarda Batı'da da Doğu bilimi üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen Rus Doğu bilimcileri benzer çalışmaları Batı'dan bağımsız olarak kendi imkanlarıyla oluşturmuşlardır. Bu durum, yapılan temel çalışmaların kısmen de olsa Batı'dan bağımsız olarak ortaya çıktığını ve ayrı temellerde hareket ettiğini göstermektedir.

Rus Doğu bilimcileri kendi imkânlarıyla, kendi ihtiyaçlarına göre bir Doğu bilimi oluşturmanın çabası içinde olmuşlardır. Bu noktadan hareketle Rus Doğu bilimcileri Doğu çalışmalarını Batı'dan müstakil olarak verdikleri örneklerle göstermek istemişlerdir.⁷⁴

Bu dönemde Doğu bilimciler tarafından yapılan ilk çalışmalar daha çok çeviri alanındadır. Çevirileri Doğu dillerindeki çalışmalar takip eder. G. Ya. Ker ve V. M. Bakunin alanlarında önemli uzmanlardandı ve Doğu el yazılarını Rusça'ya çeviriyorlardı. 1801'de Doğu bilimcisi G. S. Lebedev, Sanskrit grameri üzerine ilk çalışmayı yapmıştır.⁷⁵

1802'de Çar'ın emriyle Dış İşleri Bakanlığı oluşturulmuş ve 1820'de Asya Komitesi bu bakanlık bünyesine eklenmiştir. 1823'te de Asya Komitesi bölümüne bakanlık için uzmanlar hazırlayan Doğu Dilleri Eğitim Bölümü eklenmiştir.⁷⁶

Doğu Dilleri Bölümü'ne, iyi eğitim almış Hıristiyan Ortodoks gençler kabul ediliyordu. Bu gençler beş yıllık bir eğitimden sonra Doğu'ya gönderiliyordu. Çok sayıda Doğu bilimci yetiştiren bu bölüm, özellikle XIX. yüzyıl ortasında Kafkasya ve Orta Asya'da cereyan eden

---

⁷¹ A. M. Kulikova, *Stanovleniya Universitetskogo Vostokovedeniya v Peterburge*, s. 156.

⁷² Kulikova, 3.

⁷³ İ. Yu. Krachkovskiy, *Ocherki po İstorii Russkoy Arabistiki*, Akademi Nauk SSSR, Moskova - Leningrad 1950, s. 17.

⁷⁴ Doğu üzerinde daha geniş bilgi için bkz. B. S. Yerasov, *İslâm v İstorii Narodov Vostoka*, (mecmua) İstitut Vostokovedeniya Yayınları, Moskova 1981.

⁷⁵ A. M. Prohorov, 1157.

⁷⁶ B. S. Yerasov, *İslâm v İstorii Narodov Vostoka*, 40-46.

sömürge savaşları sırasında Rusya için önemli görevler ifa etmiştir.⁷⁷

Doğu bilimciliğinin başarılı isimlerinden birisi Asya Departmanı Bölüm Başkanı Doğu Din ve Bilim adamı E. P. Kovalevskiy (1811-1868)'dir. Kovalevskiy başkanlığında birçok bilim ve diplomatik heyet Asya devletlerinin davetleri üzerine bu ülkelerde çalışmalar yapmışlardır. Örneğin N. V. Hanıkov, İran ve Afganistan bölgesini N. P. İgnatyev, Hiva ve Buhara bölgesini temsil ediyordu. N. G. Stoletov'un diplomatik yolculuğu ise Buhara ve Afganistan bölgesine olmuştur. P. A. Chihachev ise Osmanlı Devleti ile ilgili çalışmalar yapmıştır.⁷⁸

Çarlık Rusyası'nda Doğu bilimin oluşmasında ve gelişmesinde Rus Askerî Teşkilatı'nın da önemli katkıları olmuştur. Askerî heyetler ve ajanlar, Doğu ülkelerinin dinleri, siyasî yapıları, coğrafi durumları, nüfuslarının etnik durumları hakkında ayrıntılı bilgiler getiriyorlardı. XVII. asrın sonunda Rus donanması Hindistan, Çin, Asya ve Güney-Doğu seferlerinde bulunmuştur. Bu sefer sırasında elde ettikleri bilgileri derleyip toplayarak St. Petersburg'a getirmişlerdir.

1798'de Amiral İ. F. Kruzenshtern, Malakkalıların* antik devrinden Portekiz istilasına kadar geçen tarihi ele alan Malak dilindeki el yazmalarını ve kitaplarını Rusya Bilim Akademisi'ne teslim etmiştir. 1817'de Rusya'nın Kafkas memuru General A. P. Yermolov, büyük bir askeri-diplomatik heyet ile İran'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretle Fars ordusu ve Farslıların karakter yapısı hakkında geniş bilgi elde edilmiş ve bu bilgiler merkez karargah arşivine teslim edilmiştir. General İ. F. Blaraberg, İran ve Afganistan bölgesiyle ilgili Rus Doğu bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Binbaşı F. F. Bergom 1823-1825 yıllarında bir askerî heyetle İstanbul'u ziyaret etmiştir. Bergom İstanbul'da kaldığı yıllarda dönemin Osmanlı Devleti hakkında geniş bir rapor hazırlamıştır.⁷⁹

Rus Askerî Teşkilatı Doğu seferleri sırasında Doğu bilimcilerine ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyaçları doğrultusunda Doğu bilimcilerden oluşan kapsamlı bir kadroyu emrinde sürekli bulundurmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere 1824'te Rus Çarı I. Aleksandr'ın emriyle Orenburg Neplüevsk adında askerî akademi açılmıştır. 1844'ten itibaren bu akademi Rus ordusu için tercümanlar da hazırlamaya başladı. 1897'de ise Türkmenistan Askerî

---

⁷⁷ B. S. Yerasov, 45, 47-48.

⁷⁸ Yerasov, 103-104.

* Malakka Asyanın Güney-Doğusunda Malezya'ya ait bir ada ve şehirdir.

⁷⁹ Yerasov, 192-196.

Karargahı'nda Hint dili üzerinde uzmanlar yetiştiren kurslar açılmıştır.⁸⁰

Doğu bilimcilerinin ilgi alanları Doğu filolojilerine doğru kaymıştır. Doğu Dilleri ve Antik Yazıları adlı alanın açılması Rus Doğu biliminin yönünü göstermesi açısından önemlidir.

Meşhur bilim adamı M. V. Lomonosov* 1754'te üniversitelerde Doğu dillerinin okutulması hakkındaki görüşünü belirten bir raporu hükümete sunmuştur. Hükümet Doğu dillerinin üniversitelerde okutulması için en ciddi adımı ancak 1804'te atmıştır. Moskova Üniversitesi'nde Doğu dillerini öğretmek üzere 1804'te yeni bir bölüm açılmıştır.⁸¹ Moskova Üniversitesi'ni 1807'de Kazan' Üniversitesi, 1819'da da St. Petersburg Üniversitesi takip etmiştir.⁸²

1818'de Rusya'da Doğu Bilimi Arşivi açılmıştır. El yazması kitap ve nümizmatik alanında son derece eşsiz bir koleksiyona sahip olan bu arşiv Akademik Doğu Bilimleri Merkezi olarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Farklı alanlarda çalışmalarını yürüten Rus Doğu bilimciler bu sırada eğitim verdikleri birimlerde İslâm üzerinde araştırmalarda da bulunmuşlardır. Genel anlamda Rus Doğu bilimi kendi özgün çalışmalarını hedeflerken İslâmoloji alanı ile ilgili olarak da Batıdan bağımsız çalışma yapmak istemiştir. Başlangıçta böyle bir düşünceyle hareket eden İslâmoloji alanı ilerleyen dönemlerde aynı karakteri gösterememiştir. İslâmoloji alanındaki çalışmaların bir kısmının Batı'daki çalışmaların tesiriyle başlamış olma ihtimali yüksektir.

A. V. Boldırev V. F. Girgas ve V. R. Rozen, İslâmoloji alanında çalışan Rus Doğu bilimcilerindendir. İlk olarak Batıda eğitim gören Boldırev tarafından tercüme edilen *Arabskaya Hrestomatiya*,** (Arapça Okuma Kitabı), kitabından sonra Girgas ve Rozen tarafından hazırlanan aynı adlı *Arabskaya Hrestomatiya* kitabı 1875-1876 yılları arasında yayımlandı⁸³. Bu eser, Rus Üniversitelerinde İslâm'ı anlatmak için kaleme alınmıştır. Alanında tek kitap olduğu için uzun yıllar fakültelerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu

⁸⁰ Alau Adilbayev, "Rus Oryantalizminin Oluşumunda Kazan' Ekolünün Rolü", *Dini Araştırmalar*, IV 2002, sy. 12, s. 110 - 111.

* İlk Rus bilim adamlarından olup şair ve Rus edebiyat dilinin ilk kurucusudur. Ressam, tarihçi, çağdaş Rus Edebiyatının temeli olan klasik Rus eğitimciliğini savunan, aynı zamanda kinetik-molekül teorisini ilk ortaya atan bilim adamıdır.

⁸¹ Krachkovskiy, *Ocherki Po İstorii Russkoy Arabistiki*, 73.

⁸² Bu konuda geniş bilgi için bkz. B. S. Yerasov, *İslâm v İstorii Narodov Vostoka*, 1981; İsmail, Türkoğlu, "Rusya'da İslâm Araştırmaları", *İst.* 2008, *DİA*, XXXV, 267.

** Bu kitap De Sacy'nin Arapça Hrestomatisi kitabının tercümesidir.

⁸³ Bu kitap Arapça'dan direkt tercüme edilerek hazırlanmış bir çalışmadır.

kitap, çeşitli sorunları içerisinde barındırmasına rağmen klasik Rus Doğu bilimcilerinin İslâm'a yaklaşımlarını göstermesi açısından önemlidir. Dönemin Doğu bilimcilerinin ciddi eleştirileriyle karşılaşan bu eser, ana İslâmî kaynaklara ulaşmasıyla da orijinaldir.

Girgas ve Rozen bu kitabı hazırlarken İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinden yararlanmışlardır. Es-Sîre'den bazı paragraflar olduğu gibi alınmış hatta bazı yerlerde Arapçalarının çevirisi bile yapılmamıştır. Kitap, detaylı bir araştırma ile hazırlanmadığı için İslâm hakkında ciddi bir bilgi aktaramamaktadır. Hatta İslâm'ı anlatma konusunda da sınırlı kalmaktadır.

Arap Hrestomatiya adlı kitabın belirtilen eksiklikleri üzerine A. E. Krımskiy Lazerev Enstitüsü Doğu Bilim Fakültesi öğrencileri için bir ders kitabı hazırlamıştır. Krımskiy'nin *İstochniki dlya İstorii Muhammed'a i Literatura o Nem*, (Muhammed'in Hayatı ve Kaynakları) adını verdiği kitap iki cilt halinde Moskova'da basılmıştır.⁸⁴

Krımskiy, kitabın ilk basımını yaptığı 1902'den sonra ulaştığı yeni kaynakları da kitabın yeni baskısına eklemiştir (1906). Bu nedenle kitabın her yeni baskısı bir önceki baskıdan daha kapsamlı olarak yayımlanmıştır. Bahsi geçen iki kitap da bilinmeyen sebeplerle yeterli miktarda basılmamıştır.⁸⁵

Üstte geçen örneklerden anlaşılacağı gibi bu dönemlerde Rus Doğu bilimcileri tarafından özellikle İslâm'la ilgili farklı çalışmalara imza atılmıştır. Bunlar içerisinde Boldırev gibi taraflı davrananlar olduğu gibi Rus ve İslâm kültürü arasında köprü kurmaya çalışan Doğu bilimciler de vardır. Bu noktadan bakınca ilk ele alınması gereken Girgas ve Krachkovskiy'dir. Krachkovskiy için Arap kültürü ile Rus kültürü arasında köprü kurmaya çalışan önemli bilim adamlarından olduğunu söylemek gerekir.⁸⁶

XIX. yüzyılın sonundan günümüze kadar geçen süreci hazırlık dönemi olarak tanımlayabiliriz. Bu hazırlık aşamalarını tamamlayan Rus Doğu bilimi son bir asırda farklı alanlara açılmıştır. Araştırma alanları genişleyen Rus Doğu bilimi, hümanizm ve sömürüye ilgi göstermeye başlamıştır.⁸⁷

Rus oryantalizmi son bir asırda yapısı itibariyle değişik tezahürlerle ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki **Pratik Doğu Bilimi**, yani ülke menfaatlerini sağlamak için dış ticaret oluşturan askeri ve diplomatik faaliyetleri inceleyen Doğu bilimidir. Pratik Doğu Bilimi daha çok

---

⁸⁴ Yazarın istifade ettiği kaynakları genelde İslâmî olup bir kaç eseri zikrederim: El-Abbâdî, M., **Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfiyye**, G. Vitestam Yayinevi, Leiden 1964; al-Bağdâdî, **Usûl – al-Bağdâdî. Kitap Usûl ad-Dîn**, Devle Yayinevi, İstanbul 1928.

⁸⁵ Belova - Dolinina, 4.

⁸⁶ Belova - Dolinina, 11.

⁸⁷ Prohorov, 1158; Geniş bilgi için ayrıca bkz. Yerasov, 28-58.

Ortodoks kilise hizmetinde Doğu'daki misyonerlik faaliyetleriyle ilgilidir.

İkincisi de **Geleneksel Doğu Bilimi** şeklinde tanımlayabileceğimiz kendi etrafında bulunan devletlerin tarih ve kültürünü araştıran ve Rus emperyalizminin hizmetindeki dinî okullarda verilen eğitimidir. Bu bölümün temsilcileri arasında General A. E. Snesev ile Çin üzerinde uzmanlaşan M. İ. Venikova'yı saymak mümkündür.⁸⁸

Üçüncüsü, **Batılı Doğu Bilimi**'dir.⁸⁹ Batılı Doğu Biliminin amacı Rusya'ya Batılı bilim adamlarını davet ederek Batılı bilim adamlarının bu alanla ilgili yaptığı çalışmalarını Rusça'ya çevirme ve basma işleriyle ilgilidir.

Tarihi süreç içerisinde buraya kadar ele aldığımız Rus oryantalizmine baktığımızda onu karakterleri itibarıyla üç ana temel eğilimde ele alabiliriz.

B. Rus Oryantalizminin Temel Eğilimleri

1) Misyonerlik Oryantalizmi

Rus Misyonerlik Oryantalizmi, Rus topraklarında yaşayan yabancıları hedef almıştır. 1555'te faaliyete geçen bu misyonerler Tatarların yaşadığı bölgeye kendi din adamlarını göndermişlerdir. Burada Rus Ortodoks kilisesinin rolünün büyük olduğu görülmektedir.⁹⁰ Rus misyonerler çalışmalarını bütün alanlara yaymak ve Rus devletinin Ruslaştırma politikasını kısa dönemde hedefe ulaştırmak için çalışmışlardır. Bunu yaparken de Rus

---

⁸⁸ Yerasov, 192-196.

⁸⁹ Oryantalizmin içinde doğduğu modern bilimle modern bilimi de modernlik ve modernizmle birlikte ele almak gereklidir. Şimdilerde artık postmodernlik ve postmodernizmi de buna ilâve etmek gerekir. Modernizm, Rönesans ve Reformasyon sürecinin bir ürünü ya da daha somut olarak XVIII. yüzyıl Aydınlanma Felsefesi'nin bir projesidir. Kurucu isimlerden Kant (ö. 1804) "Aydınlanmayı şöyle tanımlar: "Aydınlanma, insanın kendine dayattığı toyluktan çıkışıdır. Toyluk kendi aklını başkasının yönlendirmesi olmaksızın kullanmaya yeteneksizliktir. Kendi öz aklını kullanma yürekliliğini göster! Bu öyleyse Aydınlanmanın bilgisidir." Kısaca Aydınlanma'nın en ılımlı sonucu vahyin insana değil, insanın vahye yön vermeye kalkışmasıdır. Aydınlanmanın egemen kanadı için tanrı inancı değilse bile Din, tarihsel bir fenomen olmanın ötesinde İlâhî bir anlamı yoktur. Moderncilik, Descartes'la birlikte insanı, gezegenin yegâne efendisi, F. Bacon'la birlikte bilgiyi bir güç ve tahakküm aracı olarak tanımladı. Modern bilimin de nihai amacı "kontrol" başka deyişle "tahakküm" dür. Oryantalizm, böyle bir organizmanın ürünü olduğu için onu da bir tür "Doğu kültür ve medeniyetlerinin mühendisliği" olarak tanımlamak mümkün. Başka deyişle oryantalizm, Batı'nın Doğu üzerinde tahakküm kurmak, kendi çıkarlarına göre yeniden yapılandırmak amacıyla geliştirdiği bir yoldur. Ya da S. Seyyid'in ifadesiyle "Batılı olmayan dünyanın evcilleştirildiği iktidar/bilgideki faaliyeti"dir. Ali Rıza Bayzan "Oryantalizm ve Dinde Reform Meselesi", *Yeni Mesaj Gazetesi*, 12 Ocak 2003; www.yenimesaj.com.tr (12.11.2007)

⁹⁰ N. P. Ostroumov, **Kolebaniya Russkogo Pravitel'stva vo Vzglyadah na Missionerskuyu Deyatel'nost' Pravoslavnoy Russkoy Tserkvi**, Kazan' 1910, s. 35; N. Spasskiy, **Potrebnost' Pravoslavnoy Missii dlya Bukeyevskoy Ordi**, Moskova 1895; S. Bagin, **Ob Otpadenii v Magometanstvo Kreshonnih İnarodtsev Kazan'skoy Yeparhii i Prichini Etogo Pechal'nogo Yavleniya**, Kazan' 1910. Arhiyepiskop Serafim Sobolyev, **Russkaya İdeologiya**, St. Petersburg 1992.

devletinin amacı diğer toplumları Ruslaştırmak için kilise mensubu misyonerleri kullanmaktı. Fakat, misyonerler kendi dini propagandasında Rus devletinin önemli saydığı tarihi gerçekleri zaman zaman ihlal etmişlerdir.

Bunun neticesi olarak Çarlık döneminde ve bilhassa Sovyet dönemiyle birlikte misyonerlik çalışmaları devletten gerekli desteği alamamıştır. Nitekim bazı Rus kilisesine mensup yazarlar bu konuyu ele almışlardır.⁹¹

Misyonerler hedeflerine ulaşabilmek için işe öncelikle Müslüman çocukları ve eğitim merkezlerini ele alarak başlamışlardır.

Ye. Malov⁹² kendi kitabında konuyu şöyle açıklamaktadır. *“Rusya’da yaşayan yabancıların (Müslümanlar) yaşantısı hakkında bilgi toplamaya bu zamandan uygun bir zaman gelmemiştir. Tatar Müslümanların nüfusu kalabalık ve kendileri zekidirler. Onun için biz Tatar-Muhammedilerin okul eğitimini nasıl sürdürdüğünü ve nasıl okuduklarını öğrenmeyi önemli saymıştık. Bütün Rusya’daki Müslüman çocuklarının aile ve dinlerine olan bağlantılarını kontrol etmek imkansızdır. Fakat onların eğitime verdiği önemi incelemeye çalışmak hedefimize varma babında önemlidir. Çünkü eğitim bize Muhammedilerin okulu ile daha yakından tanışmaya yardımcı olmaktadır”*.⁹³

Okullarda ideolojik uygulamalara giden idarecilerin başta gelenlerinden biri D. A. Tolstoy’dur.* O şöyle der: *“Ecnebîleri eğitmek için gereken en önemli adım onları Rusça eğitimine alıştırmaktır. Yabancıları kültürümüze alıştırmak, bu sorunu çözecektir”*.⁹⁴

Rus Ortodoks kilisesine ait önemli bazı misyonerler: A. P. Dobrolyubov, N. Talberga, A.V. Kartashev, İ. K. Smolicha’dır. Bunlar XIX. yüzyılda misyonerlik çalışmalarında etkili rol oynamışlardır.

1732’de II. Katerina, Rus Devleti’nin başına oturuncaya kadar misyonerlik faaliyetleri bütün gücüyle devam etmiştir. II. Katerina devletin misyonerlik faaliyetlerine verdiği desteğini kesmiş ve XIX. yüzyılın ortalarına kadar Rus topraklarında misyonerlik faaliyetleri

---

⁹¹ A. P. Dobroklonskiy, **Rukovedstvo po İstorii Russkoy Tserkvi**, Moskova 1999; A. V. Kartashev, **Ocherki po İstorii Russkoy Tserkvi**, Moskova 1997.

⁹² Rusya’da misyonerlik çalışmalarını sürdüren önemli oryantalistlerin başında İ. N. İlminskiy ve G. S. Sablukov gelmektedir. Diğer misyonerler şunlardır: E. A. Malov, M. A. Mashanov, M. F. Katanov, Ya. D. Koblov, Z. A. İşmuhamedov, G. Kasimov ve daha birçok Ortodoks Kilise mensuplarıdır. Bkz. M. H. Hasanov, **Tatarskiy Entsiklopedicheskiy Slovar’**, İstitut Akademi Rossii Yayınevi, Kazan’ 1999, c. I, s. 229.

⁹³ Yefimiy, Malov, **Muhammedanskiy Bukvar’**, **İmperatorskaya Tipografiya Yayınları**, Kazan’ 1894. s. 69.

* 1870’lı yıllarda Rus Milli Eğitim Bakanı’dır.

⁹⁴ N. A. Konstantinov – Ye. N. Medinskiy – M. F. Shabayeva, **Shkola i Pedogagicheskaya Misl’ Narodov Rossii vo Vtoroy Polovine XIX Nachale XX veka**, Nauka Yayınları, Moskova, tarih yok, s. 1.

açısından durgunluk dönemi söz konusu olmuştur.

II. Katerina'nın uygulamalarına göre Rus Devletinin izni olmadan hiçbir Müslüman Hıristiyanlaştırılmayacaktı. Hatta Hıristiyanlaştırılmış olanlara geri eski dinlerine dönme müsaadeleri verilmişti. Aslında II. Katerina'nın Müslümanların lehine gibi görünen bu uygulaması siyasî bir taktikti. Çünkü o zamanlarda güneye yapılacak istila seferlerini güçlendirmek için, Müslümanları kendi ordusuna alması gerekiyordu. Tabii ki bu hususta Müslümanların en hassas noktası dini duyguları idi.

1830'lu yıllarda bu durdurma politikasını Hıristiyanların azalmasının sebebi gören Rusya tedirginlik içerisinde Vyatsk, Perm, Samara ve Orenburg şehirlerinde misyonerlik okullarını acilen faaliyetlere sokmayı önemli görmüştür. Fakat, Müslümanlarla Kafkasya'da (1827-1859) cereyan eden savaşlar, bu faaliyetlerin gelişmesine engel olmuştur. Bundan endişelenen Rus hükümeti daha önce Hıristiyanlaştırılmış Tatarları korumak için kendi misyonerlik faaliyetlerine tekrar ağırlık vermeye başlamıştır.⁹⁵

Nitekim misyonerlik faaliyetleri XIX. yüzyılın sonlarına kadar çok güçlü ve ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bunun sebebi Rusya Devleti'nin bu tür çalışmaları destekleyici olmasıdır.⁹⁶

XIX. yüzyılın başlarından itibaren başlayan Kafkasya savaşlarıyla meşhur olan Rusya tarihi, bölgeye gönderdiği iki yüz binden fazla kendi ordusuyla, İslâm dinine karşı o dönem için en büyük ve baskıcı misyonerlik hareketini göstermiştir.⁹⁷ Artık bundan sonra Hıristiyan misyonerlerin devlet yardım gücüne, belli bir süre (Müslümanların toparlanmasına kadar) ihtiyacı kalmamış ve kendi dinlerine uygun propaganda çalışmalarını ezilen Müslüman topluluklar üzerinde sürdürebilmişlerdir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Rus devleti, misyonerleri yetiştirecek Enstitüleri kurma programını geliştirerek 1854'te ilk olarak Kazan' Dini Akademisi'nde Anti-Müslüman Misyonerlik Bölümü açılmıştır. Daha çok yayınladığı dergi, makale vs. alanlarda yoğunlaşan misyonerlik bölümü, çeşitli yöntemleri kullanarak Müslümanlarla diyaloga

---

⁹⁵ S. V. Gorbunova, **Politika Rossiyykoy İmperii v Mladshem Kazahskom Juze**, Moskova 2001, s. 175-185.

⁹⁶ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için Rus misyonerlerin Tatarlar hakkında tuttuğu notlara bakılabilir: Ye. Malov, **O Kreshennih Tatarah**, İmperatorskogo Universiteta Yayınevi, Kazan' 1891.

⁹⁷ Kitabında Kafkas istilasının ana sebebini şöyle açıklamaktadırlar: Bu savaş haç ve hilal, uygarlık ve kurnaz ve aynı zaman savaşçı vahşiler arasında Rus İmparatorluğunun hakimiyetini bölgede oturtması için yapılmıştır. Onlar arasında iyilik işkence ile yapılır, onların Çar Ordusuna karşı uzun direnişi ise onların vahşi yaşantısından ve savaş ile yaşamaya alışkanlıklardandır. Bunun anlamı ise dağlılar kendilerine has menfaattan anlamıyorlardı". Bkz. Rus tarihçiler: R. Fadeyev, G. Romanovskiy, N. Dubrovin, V. Potto, S. Esadze'nın hazırlamış olduğu **Kavkazskaya Voyna 1817-1864 g (Kafkas Savaşı 1817-1864 y.)**, kitabıdır.

geçmişlerdir. Bu okulun devamında 1865'te Ortodoks Misyonerler Birliği kurulmuş ve 25 yıl zarfında 43 bölgede teşkilatlarını açarak faaliyetlerini artırmıştır. *Missionerskoye Obozreniye*, (Misyonerlik Ufuğu) *Pravoslavniy Blagovest'*, (Ortodoks Hoşhaberi) *Pravoslavniy Sobesednik*, (Ortodoks Muhatabı) gibi İslâm karşıtı dergiler yayınlanarak Müslüman halka karşı misyonerlik propagandası yapmıştır.

1910'da ilk misyonerler kongresi yapılmış ve bazı önemli kararlar alınmıştır. İslâm'a karşı alınan bu kararlara göre; İslâm'a geri dönen Hıristiyanları Rus devletinin verdiği destekten mahrum bırakmak, Müslümanların bazı sosyal faaliyetlerine yaptığı ekstra yardımları kesmek, din kardeşleri adı altında ülkeye giren İran ve Türk ajanları ülkeye sokmamak, onların dini provokasyonlarına yer vermemek, basını takip etmek ve Müslüman kadınlar cemiyeti içine din adamları sokarak Hıristiyanlık propagandasını Müslüman kadınlar cihetinden sürdürmekti. Aynı zamanda başarılı misyonerlerin çeşitli ödüllerle mükafatlandırılmaları karara bağlanmıştır.⁹⁸

Rusya topraklarındaki misyoner faaliyetlerinin yoğunlaştıkları bölgeler Tataristan, Kırım ve Kafkasya olmuştur. Daha doğrusu Rus misyonerlerin en çok rahatsız oldukları bölgeler Müslümanların yoğun ve kuvvetli oldukları bu bölgelerdi.

Müslümanlara insanlık dışı muamelelerle yaklaşanlar da olmuştur. Çok ilgi çekici bir durum da bunlardan bazılarının akademik alanlarda çalışan din adamları olmasıdır. Örneğin Kazan' Din Akademisi'nin rektörü olan piskopos Aleksiya şöyle der: "*İslâm bufallo, deve ve benzeri hayvanların dinidir*". "*Kur'ân hayvan hissiyatı ile insanlar içine sızan bir alay kitabıdır*".⁹⁹

Batılı müsteşriklere atfederek bu sözlerini sarf eden Piskopos devamında, Rusya genelinde başlatılan bu reform çalışmalarının temelini Müslümanlara eğitim ve çağdaş hayat vermek maksadı taşıdığını söylemektedir.

Bunun neticesinde Rusya'da yaşayan Müslümanların Tataristan camiasının bir araya gelme ve kaynaşma imkanı olacağını da eklemektedir. Aleksiya ya göre "*bu çalışmaların "Din, dil ve kültür birliği" adına olması ve bunun ise İslâm dininin bütün Müslümanları*

---

⁹⁸ Vedomstvo Pravoslavnogo İspovedaniya, **Obzor Deyatel'nost'i za Vremya Tsarstvovaniya Alexandra III**, St. Petersburg 1901, s. 363.

N. A. Smirnov, **Missionerskaya Deyatel'nost' Tserkvi XIX-1917g**, Russkoye Pravoslaviye Yayınevi, Moskova 1989, s. 450-451.

⁹⁹ N. Aliksiya, **Sovremennoye Dvijeniye v Sred Russkih Musul'man**, Tsentralnaya Tipografiya Yayınevi, Kazan' 1910, s. 1.

birleştirmek gayesi taşıması, Rusya toplumu için endişe edilmemesi gereken bir hadisedir”.

100

Buna karşılık Müslümanlar (İsmail Gasprinskiy ve onun “An-Nahda”,”Terjüman”, Ahmed Agayev “Tarakki”, “Rejati İslâmiye”, Merdan Tapchibashev, vd.) çeşitli gazete, dergi ve toplumsal dernekler beraberinde, İslâmî çalışmalarını bütün hızıyla devam ettirmişlerdir.¹⁰¹ Müslüman akademisyenlerin çalışmalarından şikayetçi olan piskopos Aliksiya şöyle devam eder: “*Rus Duması’nın Müslümanlara kendi dininde serbestlik ve yaşama hakkı tanımmasını temel dayanak edinen İslâm propagandacıları artık bu işte hiçbir sınır tanımamaktadırlar. Camiler, vakıf, medrese ve mektep çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu işlere gereken maddi kaynakları temin eden Müslüman zenginler de vardır. Yaklaşık otuz milyon Müslüman’a dini çalışmalarını uygulayan bu önderler kendi propagandasının asıl hedefi Hıristiyan dini ve kilise mensuplarını almaktadırlar*”¹⁰². Bu Pantürkizm kaynaklı çalışmaların temelinde yatan ideolojinin Türkçülük olduğunu söyleyen Aleksiya, bu duruma acilen müdahale edilmesi gerektiğini eklemektedir.¹⁰³

Aleksiya’nın Rus topraklarındaki İslâmî gelişmeleri durdurmak için teklif ettiği çözüm önerilerini şöyle sıraladığını görmekteyiz: İlk olarak Rus hükümetinin Müslümanlar için camiler açılmasına dikkatli ve detaylı bir şekilde yaklaşması ve kanunen verilen yetkilerin kanunen sınırlandırılması gerekmektedir. İkincisi, Müslümanların dinî işlerinde genel müftü yetkisine bağlı zincirini ortadan kaldırmalı ve yerine bağımsız hüküm sistemi getirilmelidir. Üçüncüsü Köy, kasaba gibi yerlerde reis, yazar, zekat memuru vs. Ruslardan olması şart koşulmalıdır. Dördüncüsü, şeriat kanunları bir tek kitaba bağlanmalı ve çeşitli hüküm sistemlerini kaldırılarak bu kitabı Rusça’ya tercüme etmelidir. Beşincisi, şeriat kadısının hükümet yargıçlarıyla değiştirilmesi gerekmektedir. Altıncısı, mektep ve medreselerin Rus ve Tatar dilinde eğitim vermesini sağlamak ve bunun dışında hiçbir kenar art niyetli eğitimlere müsaade edilmemelidir. • Yedincisi, Bakırlara • kendi müftülerini Tatarlardan seçmemeli ve

¹⁰⁰ Aliksiya, *Sovremennoye Dvijeniye v Sredi Russkih Musul’man*, 1, 4.

¹⁰¹ Aliksiya, 5, 7, 9-10.

¹⁰² Aliksiya, 1, 4.

¹⁰³ Aliksiya, 18, 21.

• Benzeri uygulama Tataristan ulemasından Molla Marcani’ya aittir. 19. yüzyılın ortasında Rusya’da yaşayan Müslümanların dini öğretilerinin yayılmasına karşı Rus hükümetinin baskısına“ dini reformlar” adı altında yürüttüğü propagandasında şöyle der “Başkalarının düşüncelerine uyarak taklit etmesi nedeniyle takıldığı dini soruları cevaplamak amacıyla Müslüman’ın, Kur’ân’ı öğrenmesi lazım”. Medrese’de Kur’ân, Hadis ve İslâm Tarihi dersleri öğretmek ve bu konuda gereken desteği sağlamak lazımdır. Bununla birlikte fen bilimleri ve Rus dili derslerini kritiksiz kabul etmek ve uygulamak lazımdır. Hz. Muhammed’in dönemi ve kültürünü Müslümanlara öğretmek de lazım olan konulardandır. Bkz. N. Ashirov, *Evolyutsiya İslâma v SSSR*,

bütün bölgeler kendilerinden reis tayin edebilmelidir. Sekizincisi, Türk dilinde yayımlanan kitap, dergi, ve makalelere müsaade edilmemeli, onlar kendi dillerinde (Tatarca ve Rusça) yayımlanacak şekilde değiştirilmelidir. Dokuzuncusu dışarıdan propaganda amacıyla gelen Arap ve Türk misyoncular ülkeye alınmamalıdır.¹⁰⁴

2) Bilimsel Oryantalizm

Rus bilimsel oryantalizminin başlangıç tarihi XIX. yüzyılın ilk çeyreği olarak kabul edilir.¹⁰⁵ Bu dönemde atılan ilk adımlar bazı eserlerin çevrilmesi, bilim adamları yetiştirmek için eğitim merkezlerinin kurulması ve haricî ülkelerden getirilen öğretmenlerin istihdam edilmesidir. Bu dönemde bazı Batılı oryantalistlerin eserleri Rusça'ya çevrilmişti. Bu çalışmalar yanında Rus Doğu bilimcileri Doğu'ya bilimsel çalışmaları için seyahatler de yapmışlardır.¹⁰⁶ Bütün bu çalışmalar Rus Doğu bilimini geliştirmek ve bilimsel alana taşımak için oluşmuştur. Dolayısıyla Çarlık Rusyası'nda Doğu bilimi okulları kurmak ve gereken desteği sağlamak devletin politikaları arasında olup bu politika için devlet tarafından ciddi çalışmalar yapılmıştır.¹⁰⁷

Çarlık Rusyası'nın daveti üzerine bölgeye gelen Batılı oryantalistler birikimlerinin yanında oryantalizm düşüncelerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu türden sorunları olmasına rağmen Çarlık Rusyası buna göz yummuş, Batılı oryantalistlere kendi topraklarında çalışmalarına izin vermiştir. Bu şekilde çalışmalarına devam eden oryantalistler, Rus Doğu biliminin gelişmesinde de ciddi katkılar sunmuşlardır.¹⁰⁸

Bilimsel oryantalizm, Doğu bilimleri alanında yapılan çalışmaları düzenlemek ve düzenlenen bu çalışmaları Doğu ülkeleri, halkları üzerinde uygulamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle Bilimsel oryantalizm daha çok üniversiteler ve akademiler tarafından yürütülmüştür.

Bilimsel oryantalizmin temsilcileri öncelikle Kazan', St. Petersburg ve Moskova'da Doğu bilimi okulları oluşturmuşlardır. Ardından bu okullar bilimsel akademilere

---

Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1973, s. 18; Ahmed Kanlıdere, "Mercani", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 170-171.

* Muhtemelen Tatar bölge idarecileridir. Genelde şarîat'ı uygulayan kâdılar olur.

¹⁰⁴ Aliksiya, 40, 41.

¹⁰⁵ Krachkovskiy, *Ocherki Po İstorii Russkoy Arabistiki*, 13, 79-82, 93.

¹⁰⁶ Krachkovskiy, 44-54; A. Adilbayev, "Rus Oryantalizminin Oluşumunda Kazan' Ekolünün Rolü", *Dini Araştırmalar*, IV sy. 12, 2002, s. 110.

¹⁰⁷ Kulikova, a.g.e., 156.

¹⁰⁸ Krachkovskiy, 73.

dönüştürülmüştür. Diğer okullara geçmeden önce önemine binaen Har'kov Doğu Bilim Okulunu kısaca ele almak yararlı olacaktır.

a. Har'kov Üniversitesi Doğu Bilimleri Okulu

Har'kov* Üniversitesi bünyesindeki Doğu bilimi çalışmaları XIX. yüzyılın ilk döneminde başlamış olup buradaki çalışmalar Doğu bilimi faaliyetlerini bilimsel alanda sürdürmek amacını taşıyordu.

Çalışmaları organize etmesi amacıyla daha önce bölgede misyonerlik faaliyetlerinde bulunan İ. B. Berendt adlı Protestan papaz görevlendirildi. Berendt burada 1805-1806 tarihleri arasında görev yapmıştır. Doğu bilimlerini Har'kov Üniversitesi'nde müstakil bir bölüm hâline getirmeye çalışan Papaz Berendt, tüm çalışmalarına rağmen bu görevde başarılı olamamıştır. Berendt'ten sonra da Har'kov Doğu Bilimleri Okulu Arap Dili çalışmalarına yirmi beş yıl ara verdi.¹⁰⁹

1829'da B. A. Dorn'un Har'kov Üniversitesi'ne gelmesiyle buradaki Doğu bilimi çalışmaları yeniden canlanmıştır. Har'kov Doğu Bilimleri Okulu, Çarlık Rusyası'ndaki ilk Doğu Bilimleri Okulu olmasına rağmen önemli bir rol oynayamamıştır.

Dorn'un 1835'te St. Petersburg'a geçmesiyle Har'kov Doğu Bilimleri Okulu kapanmıştır. Har'kov Doğu Bilimleri Okulu'nda çalışmalarını sürdürmüş bazı Doğu bilimciler şunlardır: Antik edebiyat alanında Alman bilim adamı Rommel (1810-1814), P. P. Gulak-Artemevskiy, Senkovskiy vs.

İlk açılan Har'kov Doğu Bilimleri Okulu'nda ana çalışmaların iki Batılı oryantalist tarafından yürütülmüş olması tamamen tesadüften ibaret değildir.

Çarlık Rusyası'ndaki Doğu bilimi çalışmalarında ciddi etkisi olan Batılı oryantalistler, zamanla bu faaliyetlerin kendilerinin etkisiyle ortaya konulduğunu da düşünmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde yetişen Rus Doğu bilimcilerinin Batılı meslektaşları tarafından yetiştirilmiş olması bu görüşün yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur.¹¹⁰

---

* Har'kov şu anda Ukrayna'ya bağlı bir şehirdir.

¹⁰⁹ Krachkovskiy, a.g.e., 73-74.

¹¹⁰ Krachkovskiy, 74-76; A. Adilbayev, **Rus Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2000, s. 62.

b. Kazan' Doğu Bilimleri Okulu

Kazan' Doğu Bilimleri Okulu'nun ilk temsilcisi H. D. Fren'dir. Alman asıllı Doğu bilimci olan Fren, 1807-1817 tarihleri arasında Arap dili ve kaynakları üzerindeki çalışmalarını burada sürdürmüştür. Fren'in yetiştirdiği Rus öğrencilerden Yarshov ve Grigoryev diller üzerindeki çalışmalarını yine burada devam ettirmişlerdir. Fren, başarılı bir bilim adamı olmasına rağmen, yerine geçen ve uzun yıllar Kazan' Doğu bilimini temsil eden F. Erdman, selefi kadar başarılı olamamıştır.¹¹¹

Kazan' Üniversitesi Doğu Bilimleri Okulu 1826'da A. K. Kazımbek'in gelmesiyle eski gücüne kavuşmuştur. Kazımbek, 1849'da St. Petersburg Doğu Bilimleri bölümüne davet edilince Kazan' Doğu Bilimleri 1855'te Kazan' Doğu Dilleri Fakültesi'nin açılmasına kadar çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. 1854'te Arabistan seyahatinden dönen N. İ. İlminskiy, dönemin en başarılı bilim adamı ve Arapça uzmanı olarak 1890'a kadar Kazan' Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdürmüştür. İlminskiy'nin asıl çalışmaları İslâm üzerinde olup Hz. Peygamber hakkında araştırmalar da yapmış ve döneminin en büyük ilim adamı olmuştur.¹¹²

c. Moskova Doğu Bilimleri Okulu

Moskova Doğu Bilimleri Okulu'nun başlangıç tarihi 1811'dir. Bu okulun ilk Doğu Bilimi uzmanı A. V. Boldırev (1780-1842)'dir.¹¹³

Doğu Dilleri üzerinde dersler veren Boldırev, Alman kökenli bilim adamı İ. G. Eyhgorn (1752-1827) ve Fransa Doğu Bilimcisi Silvester De Sacy'den (1758-1838) Arapça ve Semitoloji dersleri almıştır.¹¹⁴

Boldırev 1824-1827 yılları arasında kendi hocası De Sacy'nin Arapça gramer kitabını çevirmiş ve *Arabskaya Hrestomatiya* adıyla Çarlık Rusyası döneminin ilk Arapça ders kitabı olarak yayımlamıştır. Bu kitap, V. Girgas ve V. Rozen'in detaylarını daha önce verdiğimiz aynı addaki kitabı çıkıncaya kadar yaklaşık kırk yıl yegâne Arapça gramer kitabı olarak

---

¹¹¹ Krachkovskiy, 78.

¹¹² Krachkovskiy, 180.

¹¹³ XIX. yüzyılın ilk yarısında Boldırev'in Moskova'da, O. Senkovskiy'nin St. Petersburg'da ve Kazımbek'in Kazan' ve St. Petersburg'da verdiği dersler Rusya'da şarkiyat araştırmalarına olan ilgiyi arttırdı. Senkovskiy St. Petersburg Üniversitesi'nde Arapça ve Farsça ile birlikte ilk Osmanlıca derslerini başlattı. Bkz. İsmail, Türkoğlu, "Rusya'da İslâm Araştırmaları", *DİA*. İst. 2008, XXXV, s. 268.

¹¹⁴ Krachkovskiy, 79-80; Adilbayev, 59.

kullanılmıştır.¹¹⁵

Moskova Üniversitesi Doğu Bilimleri Okulu ilk etapta Yabancı Diller bölümünü faaliyete sokmuştur. 1814'te Moskova'da açılan Yunan-Slav ve Latin Akademisi bunun en güzel örneğini oluşturur.

Moskova Doğu Bilimi, Boldırev örneğinde olduğu gibi Batı oryantalizm okullarını örnek almıştır. Boldırev'in Batılı oryantalist hocalarının etkisinde kaldığını yaptığı çalışmalarda rahatlıkla görmek mümkündür. Boldırev üzerinde Fransız Doğu oryantalizm okullarının temsilcisi Silvester de Sacy'nin¹¹⁶ etkisi de büyüktür.

Moskova Akademisi'nin temel kitaplarından *Obshaya Gramatika*, (Ortak Gramer), adındaki kitap yine Silvester De Sacy'ye aittir.¹¹⁷

Moskova Üniversitesi'nde 1811'de kurulan Doğu Bilimi Bölümü'nün ilk çalışmaları Batılı oryantalistlerden yapılan çevirilerden oluşmaktadır.¹¹⁸

Yayımlanan eserlerin mahiyetine ve sayısına bakılınca Rus Doğu bilimcilerinin Batı'dan etkilendikleri görülecektir. Çarlık Rusyası'ndaki çalışmalar belirli bir aşamaya erişinceye kadar çeviri faaliyetleri ciddi oranda devam etmiştir. Ancak bu faaliyetlerin ardından yetişen Doğu bilimciler kendi telif eserlerini vermeye başlamışlardır.

V. S. Solov'yev'a *Magomet* adlı siyer çalışması, bahsi geçen duruma verilebilecek örneklerdendir. Solov'yev, XIX. yüzyılın önemli oryantalistlerden Rozen'in notlarından yararlanarak 1896'da bu çalışmayı yazmıştır.

Solov'yev'in yukarıdaki çalışmasının yanında siyer alanına ait Doğu bilimcilerinin ciddi çalışmaları da bulunmaktadır: M. Bogolepov, *Vzglyad na Sposobi, Koimi po Skazaniyu Muhammadan, Soobshilis Svishe, Muhammedu Otkroveniya*, (Muhammed Taraftarlarının Muhammed'e Vahiyle Bildirilenler Hakkındaki Görüşleri) Kazan' 1876, 140 s; Devlet

---

¹¹⁵ Krachkovskiy, 82.

¹¹⁶ Sylvestre de Sacy'nin 1795'te Paris'te Ezoles Bes Languages Orientales'i kurması ile ilk adımı attığı kabul edilir. Bu konuda Lewis'in kitabında şu bilgiler bulunmaktadır: Sylvestre de Sacy kendisi ünlü filozof ve oryantalist Ernest Renan ile arkadaşlığı olan Şinâsi'nin "Medeniyetin Resûlü" diye övdüğü Tanzimat'ın Sadrazamı Mustafâ Reşîd Paşa'nın dostuydu. Bkz. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Yeniden Doğuşu**, çev., M. Kıratlı, Ankara 1970, s. 106.

¹¹⁷ Krachkovskiy, 80.

¹¹⁸ Batılı oryantalistlere ait Rusça'ya tercüme edilen bazı eserler şunlardır: G. Vaylya, *İstoriya Halifov*, (Halifelerin Tarihi) 1846; Vaylya, *Jizn' i Deyatel'nost' Osnovatelya İslâma*, (İslâm Kurucusunun Tarih ve İcraatları) 1843; A. P. Kossena de Persevalya, *Ocherk İstorii Arabov*, (Araplar Tarihi Denemesi) I-III, 1848; L. Sediyo, *İstoriya Arabov*, (Arapların Tarihi) 1854; A. Sprenger, *Jizn' Proroka*, (Peygamberin Hayatı) III, 1851; W. Muir, *Jizn' Muhammeda*, (Muhammed'in Hayatı) 1858; F. Hitti, *İstoriya Arabov*, (Arapların Tarihi) 1937; K. Brokelmann, *İstoriya Musul'manskih Narodov i Gasudarstv*, (Müslüman Halk ve Devletlerinin Tarihi); G. Grimme, *Jizn' i Deyatel'nost Muhammeda*, (Muhammed'in Hayatı ve İcraatları) 1892-1895; F. Bulya, *Jizn' Muhammeda*, (Muhammed'in Hayatı) 1903; D. Margoluisom, *Jizn' Muhammeda*, (Muhammed'in Hayatı) 1906.

Kildejev, *Magomet kak Prorok*, (Peygamber Olarak Muhammed) St. Petersburg 1881, 35 s; E. Malov, *Nochnoye Puteshevstviye Muhammeda v Hram İyerusalimskiy i na Nebo*, (Muhammed'in İsra ve Mirac'ı) Kazan' 1976, 76 s; E. Malov, *Nravstvenniy Karakter Muhammeda*, (Muhammed'in Ahlakı) Kazan' 1887, 38 s; E. Malov, *Odejda i Prinadlejnos'ti Magometa*, (Muhammed'in Giysi ve Diğer İhtiyaç Maddeleri) Kazan' 1896; M. Petrov, *Magomet, Proishojdeniye İslâma*, (Muhammed, İslâm'ın Doğuşu) Har'kov 1865, 30 s; M. B. Piotrovskiy, *Muhammed Proroki, Ljeproroki, Kahini*, (Peygamber Muhammed, Sahte Peygamber ve Hurafeler) Moskova 1981; N. Razumov, *İstoricheskoye Znachenkiye Muhammeda*, (Muhammed'in Tarihi Anlamı) Kazan' 1876; F. A. Smirnov, *Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana*, (Kur'ân'da ve Yaşantısında Muhammed) Kazan' 1891; F. A. Smirnov, *Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatel'stv Jizni Muhammeda*, (Muhammed'in Yaşamı Doğrultusunda Vahiy Aldığını İddia Eden Kur'ân Ayetleri) I-IV., Sbornik 1893, 380 s; V. S. Solov'yev, *Magomet, Yego Jizn' i Religioznoye Ucheniye*, (Muhammed, Hayatı ve Dini Öğretileri) St. Petersburg 1896.

Batı ve Rusya'da yapılan bu tür çalışmaların amaç ve üslup açısından bazı benzerlikleri müşahade edilmiştir. Özellikle İslâm'a ait konuları ele alan bu oryantalistlerin eleştirileri birbirine benzemektedir. Belirtilen araştırmacıların kendi inanç dünyalarının görüşlerini yaptıkları çalışmalara aktarmak istemeleri ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu art niyetli çalışmalar Müslüman ülkelerde ciddi tepkilere de yol açmıştır.

Bu araştırmacıardan bazıları Hz. Peygamber'in siyerini, objektif olarak yazmaktan daha çok yanlış ve uydurma bazı bilgiler üzerinde yoğunlaşmayı tercih etmişlerdir. Son dönemlere kadar devam eden bu çalışmaların temeli özellikle Batılı oryantalistlere dayanmaktadır.

1952'de R. Blachere, Hz. Muhammed'in siyerine tarihî mesnedi olmayan bazı bilgiler aktarmaya çalışmıştır. 1953-1956'da çıkan ve Rusça'ya da çevrilen Watt'ın *Muhammed Mekke'de ve Muhammed Medine'de* adlı eserinde Müslümanların yazdığı siyer anlayışından farklı bazı görüşler ortaya atmıştır.¹¹⁹ İslâm Peygamberi hakkında Müslümanların ortaya koyduğu delilleri yeterli görmeyen M. Watt Mekke dönemine ait rivayetlerin güvenilirliğini yeterli görmemektedir. Watt İslâm'ın doğuşu ile ilgili rivayetleri problem olarak görmekle birlikte, İslâm dininin ortaya çıkışının tarihî bir ihtiyaç olduğunu göstermeye çalışmıştır.¹²⁰

---

¹¹⁹ Montgomery, Watt, **Muhammed v Mekke**, Dilya Yayınevi, Moskova - St. Peterburg 2006, s. 10, 12. Rus Doğu Bilimcisi Uspenskiy de aynı görüşü paylaşarak Hz. Muhammed'in Mekke dönemine ait tarihini uydurma olarak görmektedir. Bkz. F. İ. Uspenskiy, **İstoriya Vizantiyskoy İmperii VI-IX. vv.**, Misl' Yayınevi, Moskova 1996, s. 513.

¹²⁰ Sovyet dönemi araştırmacı Vasilyev de aynı görüşü paylaşmaktadır. Bkz. A. V. Vasilyev – V. İ. Garajda - **Nauchny Ateizm**, Politizdat Yayınevi, Moskova 1988, s. 48.

Tanrısal müdahale veya İlâhî mesaj olabileceği ihtimalini göz ardı eden bu düşünce, birçok Batılı müsteşriki septisizme götürmüştür.

Yapılan çalışmalardaki bu sorunlar İslâm âleminin Batı dünyasında yapılan İslâmî çalışmalara mesafeli davranmasına sebep olmuştur.

Bununla birlikte siyer çalışmalarını bilimsel yöneme uygun olarak ele alan müsteşrikler de olmuştur. Batılı müsteşriklerden Godfua-Demombina 1957’de yazdığı siyer çalışmasıyla şöhret bulmuş ve Blachere gibi müsteşriklerin önyargılı çalışmalarına müdahale etmiştir. Onlara göre asıl tenkitleri Müslüman araştırmacıların ele aldıkları İslâmî kaynaklar ve Müslümanlar tarafından övülen İslâm Peygamberidir. Örneğin M. Hamidullah’ın *İslâm Peygamberi* adlı siyer çalışmasını oryantalistler kaynak olarak kabul etmek mümkün olmadığını görerek eleştirmişlerdir.

Bazı oryantalistlere göre Hamidullah Hz. Peygamber’in tarihine kendi duygusal değerlerini katmış ve abartmıştır. Ayrıca Hamidullah’ın bu eseri aynı kişiler tarafından zayıf ve tek taraflı olarak görülmektedir.¹²¹

Rus müsteşrikler konu ile ilgili son elli senede özellikle Müslümanlar tarafından kaleme alınan kitapları sayı açısından da fazla bulmaktadırlar.

d. St. Petersburg Doğu Bilimleri Okulu (1819 -1855)

1818’de Arap ve Fars dillerinin St. Petersburg Pedagoji Enstitüsü’nde verilmeye başlamasıyla Rus Doğu bilimcileri çalışmalarında Arapça beraber İslâmî çalışmalar resmi olarak başlamıştır. Diğer Rus Doğu bilim okullarına nazaran bu okulun daha geç başlamış olması bu enstitünün zayıf olduğu manasına gelmeyecektir. Hatta bir sene gibi kısa bir süre sonra bu enstitü St. Petersburg Üniversitesi’ne dönüşmüştür.

1819’da aynı üniversitede açılan Asya Müzesi başına Alman asıllı oryantalist ve nümismat H. D. Fren getirilmiştir. Kazan’ Doğu Bilimleri Okulu’nda kariyerine başlayan Fren daha çok nümismat olarak çalışmalarını sürdürmüştür.¹²² 1824’te Fransız Silvester de

---

¹²¹ Hamidullah’ın kitabı modern İslâm dünyasında şöhret kazanan çalışmalardan biridir. Bununla birlikte Batılı oryantalistler tarafından kaynak eksikliği bahanesiyle eleştirilmektedir. Bkz. Uspenskiy, **İstoriya Vizantiyskoy İmperii VI-IX. vv.**, 514.

¹²² H. D. Fren hakkında sözlerini ağza alan Rus Doğu bilimcisi N. İ. Veselovskiy şöyle der: “ Doğu biliminde yabancılar bizi sevk etmedi, on yıl gibi uzun bir zamanda Kazan’ Üniversitesi Doğu Bilimi Fakültesinde görevde bulunan Fren arkada bırakmadığı öğrencilerden bunu görmekteyiz. Biz Doğu Bilimi çalışmalarını Fren’e değil St. Petersburg’da Senkovskiy ve Kazan’da Kazimbek’e borçluyuz. Çünkü bunlar çok sayıda Rus Doğu bilimcileri yetiştirdiler”. Fakat, P. S. Savelyev’in de dediği gibi Nümismatik alanında Rus Doğu biliminde Fren’e yetişecek bilim adamı çıkmamıştır. Bkz. Krachkovskiy, 99, 103.

Sacy'nin talebesi Prof. Demanjın ve Rus O. İ. Senkovskiy'nin¹²³ öğrencisi M. G. Volkov, 1846 yılına yani ölümüne kadar bu üniversitede Arapça uzmanı olarak çalışacaktır. Ardından V. V. Grigor'yev ve N. İ. Veselovskiy H. D. Fren'in yolunu devam ettirmektedirler.

O. İ. Senkovskiy'nin (1822-1847) Doğu Dilleri bölümünü canlandırmak için çok fazla emek vermiştir. Çünkü, Senkovskiy dönemin Arapçayı en iyi bilen ve Arap kültürüne hakim bir Doğu bilimcisiydi. Senkovskiy hakkında meşhur Rus şair A. S. Pushkin de “Şiirimizin güneşidir”¹²⁴ diyerek övgüyle söz etmiştir. Senkovskiy Fren ile beraber çalışmış ve Fren'in de Senkovskiy'i dikkatle dinlemiş ve takip etmiştir. 1842'de Fren'in yerine Har'kov Doğu bilimi okulundan gelen B. A. Dorn (1805-1881) geçmiştir. Asya Müzesi Müdürü Dorn 1851'de Fren'in ölümüyle 1855'te açılacak yeni Doğu Dilleri Fakültesinin yegane adayını olarak göreve başlamaktadır. St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi açılmasıyla Asya Müzesi çalışmalarına 1917 Sovyet İhtilaline kadar ara vermiştir.¹²⁵

Diğer taraftan Asya Müzesi bölümünün kıymetini artıran 1825'te Fransız diplomat ve bibliyograf Russo tarafından kazandırılan Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmalarıdır. Bu tür bilgiler Rusya'nın Batı oryantalizmine rakip seviyesine geldiğini göstermektedir. 1823'te Rus Dış İlişkileri Başkanlığına bağlı olarak kurulan Asya bölümünün katkısı da elbette olmuştur. Burada Rus oryantalizmi, yıllarca çeşitli el yazmaları toplayan ve aynı zamanda Türkiye'de ve İtalya'da hayatı boyunca diplomatik görevini sürdüren A. Ya. İtalinskiy (1743-1827)'ye borçludur. Bu şahıs 1801-1817 yıllarda İstanbul'da Rus elçisi olarak görevde bulunmuş ve daha önce söz edilen çok sayıda el yazmasını toplamıştır. Bu arada İtalinskiy için altmış yaşlarında Arapça öğrenmeye başlaması ve daha sonra Avsturyalı Doğu bilimcisi İ. Hammer'e Arapça el yazmaları incelemesinde rakiplik etmesi onun 1828'de St. Petersburg Doğu bilimi okuluna teslim ettiği malumatın ciddiyetine işaret etmektedir. Bilindiği kadar İtalinskiy'nin birikimi St. Petersburg bilimsel Akademisi ve bilimsel kütüphanesinin birikiminden daha zengindir.

3) Ateistik Oryantalizm

Ateist oryantalizm dönemi 1917 Sovyet ihtilalinden başlayarak 1987'de Sovyet Rusya'sının son Devlet Başkanı M. S. Gorbachev'in “Perestroyka ve Glasnost” (Açıklık ve

---

¹²³ O. İ. Senkovskiy veya baron Brambeus (1822-1847) St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri bölümünde başkanlık yapmıştır. Senkovskiy o dönemde Arabistan'a giderek Arapça dilinde uzman sayılan nadir Rus Doğu bilimcilerdendir. Bkz. Krachkovskiy, 105-106.

¹²⁴ Krachkovskiy, 107.

¹²⁵ Krachkovskiy, 123-125.

Yeniden yapılanma)”, programı ile sona eren 70 yıllık Rus tarihinde yaşanmıştır. Ateizm oryantalizmine girmeden önce ateizm hakkında bilgi vermemiz yerinde olacaktır. Ateizm¹²⁶ Yunan dilinden gelen bir kavram olup *a-redd*, *theos*-tanrı, yani “Tanrı’yı reddetmek” demektir.¹²⁷ Tanrı’nın varlığını reddetmek veya Tanrı’nın yüce sıfatıyla varlığı tasavvurunu ve onun mevcut olmasını, maddiyatının realitede varlığını yok sayması gibi yanlış bir anlayışı kabul etmektir. Ateizm anlayışına göre her şeyin merkezi akıldır.¹²⁸ Tanrı varsa aklın kabul gördüğü kadar vardır. Yani, aklın kontrolünde bir Tanrı sözkonusudur. Dolayısıyla ona ihtiyacı da aklın iradesi kadardır. Ateizm babası K. Marks, şöyle der: “*Dine yapılan saldırı insanı hayal (illüzyon)’dan kurtarır ki, kendi düşüncesi, varlığını ve anlamını gerçekte inşa edebilsin*”.¹²⁹

Ateizm oryantalizmine gelince bizim bundan anlayacağımız şey, Sovyet dönemi oryantalizmidir. Yani, Sovyet döneminde Rus Doğu bilimciliği üzerinde yapılan çalışmalardır. Ve genel olarak 1917 Sovyet İhtilali’nden sonra resmen başlamış olan Sovyetlerin tarihi, Rus Doğu bilimi için ne demek olduğunu ortaya koymaya çalışmaktır.

Şunu belirtmek lazım ki, yukarıda kısaca yaptığımız tanımlama ateizm anlayışının Doğu Bilimi alanında yapılan dinler üzerindeki çalışmalar ile pek bağdaştığını söyleyemeyiz. Ateizm fikrinin temsilcilerinden V. İ. Lenin’in kurduğu yeni plana göre, komünist devletin,

---

¹²⁶ İki çeşit ateizm anlayışı vardır: Birincisi teorik ateizm olup tanrının nesnel varlığını reddetmekte, fakat bizi hayatta önemli ve anlayışlı kılan ahlak kurallarını kabul etmektedir. Pratik ateizm ise nesnel kanun ve tanrı tasavvuru arasında bir bağdır ki, insanlar bu çeşit inançsızlığın nesnelin (ahlakın)gerçek ve maddi ihtiyacını karşılayacak ciddiyette olmadığını düşünmektedir. Halbuki bu anlayışın temeli bizim aklımızdır ve akıldan çıkmaktadır. Topluma göre bu nesnel kanun aldığımız eğitim ve toplumdaki ilişkilerimizden ve rastgele ortaya çıkabilen tasavvurumuzdur. Çünkü insan tefekküründe tanrının varlığına inanmak konusunu aydınlatan kanun ahlak kanunudur. Ahlaki kuralların (kanunların) ihlali inancın zayıflamasına sebep olmaktadır. Ateizm ideolojisinin ana fikirlerinden biri olan ateizm ahlakı, 20’nci yüzyılda (Sovyet dönemi) insanın dinsiz ve inançsız sisteminin temelini oluşturan bir düşünce bütünüdür. V. İ. Lenin başta olmak üzere komünistlerin ideolojisi İslâmî anlayışın tersi ve temeli bilinçsizlik ve maddecilik teorisine denk gelen bir fikirdir. Bkz. Ashirov, **Nravstevnnie Pouchenie Sovremennogo İslâma**, 4.

¹²⁷A. V. Vasilyev – V. İ. Garajda, **Nauchnyy Ateizm**, 3; Ateizm düşüncesi hakkında İslâm dinine göre bkz. İlhan, Kutluer, “İslâm Düşüncesi”, *DİA*, İst. 2000, XXII, 93-96; Batılılara göre ateizm için bkz. Kenan, Gürsoy, “Batı Düşüncesi”, *DİA*, İst. 2000, XXII, 96-98.

¹²⁸ İslâm’daki itaat mantığı ateistlere göre: “bir şeyi körü körüne itaat etmek demektir”. Sadece “Tanrı (Allah) böyle dedi” diye araştırmadan kabul etmek manasına gelen itaatçilik, düşünen varlık için reddedilmesi kaçınılmazdır. Halbuki insanın temeli akla dayanır, dolayısıyla düşünmek zorunluluğu ortadadır”. Diğer taraftan İslâm kaynağı sayılan kutsal kitap Kur’ân da akla dayanmaya ve düşünüp itaat etmeye davet etmektedir. Yani “Bu Kur’ân ancak akıl sahiplerine inmiştir”. Bunun muhatabı ancak akıllı insanlardır. Aklı olmayanın dini de yoktur. Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? Diyerek ilginç ayetlerle ateizmin ideoloji merkezi sayılan akla yönelenleri, davet ederek tebliğ etmektedir. Bkz. Ashirov, 7; Hayrettin, Karaman, - Ali, Özek, **Kur’ân’ı Kerim ve Açıklamalı Meâli**, TDV Yayınevi, Ankara 2006; Ali Turguti - Hayrettin Karaman, **Kur’ân’ı Kerim ve Türkçe Meâli**, Kral Fahd Kur’ân’ı Kerim Yayınevi, Medine 1987. Ra’d / 19; Zümer / 9; İbrahim / 52; Sad / 29.

¹²⁹ K. Marks – F. Engel’s, **Socheneniye**, Moskova 1954, c. I, s. 415.

din sorununu çözmek için kabul ettiği metod, bilimsel temellere dayanmaktaydı.¹³⁰

Ateizm ideolojisini esas alan Sovyet dönemi kendi yasasında dinlerin ve çeşitli dinî anlayışların varlığını çözmek için bilimi kullanacaktı. Bilim ise insanların yararlanabileceği ve kabul edebileceği şeylerin başındaydı. Ateizm anlayışına karşı tavır alan dini inançlıların tepkisini yatıştırmak için amaçlanan bu uygulama teorisinde “her şeyi bilime sevk etmek lazım” demektedir. Ne yazık ki, pratikte durum hiç de böyle olmamıştır. Çünkü, ateizm önderlerinin inananların tanrısı yerine, bilim aracılığıyla kendilerini koymaya çalışmaları halkın tepkisine yol açmaktaydı. Dolayısıyla ateizm önderleri bu ideolojinin dinlere karşı olduğu müddetçe ayakta kalacağını açıkça halka bildirmek zorunda kalmışlardır.¹³¹

Nitekim Lenin din tarifinde bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre: “*Din hayallere sevk eden bir düşünce, gerçek yüzü saptıran bir ayna, insan anlamını yıkmaya hedef koyan bir davranış ve yıkılması şart olan bir anlayıştır*”.¹³² Teorik anlamda halkın birliğini öneren ateizm, pratik uygulamalarında insanların en çok değer verdiği dini inançlarına karşı son derece saygısız ve saldırgandı.

Çarlık döneminin uygulamalarına tamamen ters Sovyet dönemi ateizm ideolojisi insanları inançsızlığa sürüklemeye sevk etmekteydi. Yani, Sovyet inanç sistemi, ateizmle eş anlamlıydı, çünkü bu ideoloji hiçbir din anlayışını kabul etmemekteydi. Elbette bu politika bundan dolayı Rus Doğu bilimi alanında yapılan çalışmalarda da etkisini göstermiştir. Sovyet döneminde yapılan bilimsel çalışmalar önceki dönemi temsil etmemiştir. Dolayısıyla birçok bilimsel çalışma programı kendi siyasî ideolojisinin hükümlerine uymuştu. Bu dönemde yapılan İslâmî çalışmalara da talep az olmuş ve önemini yitirmişti. Çünkü, ateizmin saldırgan politikası ve onun sıkı kontrolleri bilimsel çalışmalarda vazgeçmez bir kaide sayılan bağımsız ve özgür fikir anlayışını baştan reddetmekteydi. Özellikle, İslâm dinine karşı acımasız uygulamalar yapılmaktaydı. Buna bağlı olarak İslâm Peygamberi'nin siyeri hakkında Sovyet döneminin Doğu bilimcileri eleştirel ve tenkitsel düşüncelerini bilimsel olmayan yöntemlerle bile ortaya koydukları bir vakıdır.¹³³ Nitekim 1920'dan itibaren ortaya konulan bilimsel çalışmalar sayıca az olmamasına rağmen (kitap, dergi, makale vs.) ateizm zihniyetini temsil

¹³⁰ T. Abdurasulova – M. Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, Taşkent 1986, s. 8-11; Vasiyev – Gardja, 8-13, 4.

¹³¹ Vasilyev – Garajda, 77.

¹³² Vasilyev – Garajda, 8-9, 75.

¹³³ O. G. Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, cilt. II, Nauka Yayınevi, Moskova, 1989, c. I, s. 9; İslâm'a yönelik saldırmacı zihniyet ile konuyu ele alan bazı müsteşrikler çeşitli üstü kapalı yöntemleri uygulamışlardır. Ashirov *Ateizm ve İslâm* isimli kendi çalışmasında kıyaslama yöntemi altında İslâm'a saldırmaktadır. Ateizm'in genel anlayışı bütün dinlere karşı savaş olmasına rağmen, burada sadece İslâm'a yönelmektedir. Ve bütün konularda İslâm'ı yalanlamaktadır. Bkz. N. Ashirov, **Nravstevnnie Pouchenie Sovremennogo İslâma**, Moskova 1977.

etmiştir. Sovyet dönemi Doğu bilimine katkı daha çok süreli yayınlar kanalıyla olmuştur. 1924'te "Vostochniy zbornik" (Doğu Mecmuası), çıkmıştır. Ardından 1925'te "Vostok" (Doğu), isminde başka bir dergi bunu takip etmiştir.* Aynı şekilde 1920'lerde çıkan "Vsemirnaya Literatura" (Dünya Edebiyatı), dergisinin versiyonu "Akademiya" (Akademi), dergisini de burada zikretmemiz gerekir. 1929-1939 yıllarda M. A. Salye'nin orijinalinden *1001 noch*, (Binbir Gece) eseri tercüme edilmektedir. Sovyet Doğu bilimcilerin yeni kitap ve makaleleri hakkında bilgi veren "Dokladi" (Sunumlar), dergisi de çıkmıştı. 1934'te İ. P. Kuzminin *Kalile i Dimna*, (Kelila ve Dimne) eserinin tercümesi aynı dergide yayımlanmıştır. Aynı zamanda İbn Hazm'ın *Ojerele'ye Golubki*, (Güvercin Gerdanlığı) eseri tercüme edilmiştir.¹³⁴ Hatta üniversite öğrencilerinin Arap diline olan ilgi ve talebinden dolayı eski döneme ait Girgas ve Rozen *Arabskaya Hrestomatiya*, (Arapça Okuma Kitabı) yeniden tahkik edilerek basılmıştır.¹³⁵

Bu arada siyer çalışmaları da söz konusudur. 1923'te Hz. Peygamber'in siyerinin bir kısmı tercüme edilmiştir.** 1930'da V. V. Barthol'd, tarafından *İslâm, Kul'tura Musul'manstva* (Müslümanlık Kültürü) ve *Musul'manskiy Mir*, (Müslüman Dünyası) adında üç fasikül yayınlanmıştır. 1931'de E. A. Belyayev, tarafından *Hrestomatiya po İstorii Rannego İslâma i Beografiya İslâmovednih Rabot*, (İlk İslâm Tarihi Dersleri ve İslâmî Çalışmalar Biyografisi) adlı eser basılmıştır. 1934'te İ. N. Vinnikova'nın *Legenda o Prizvanii Muhammed'a v Svete Etnografii*, (Etnografya Işığında Muhammed'in Peygamberlik Efsanesi) adlı eser yayınlanmaktadır.

Diğer taraftan Sovyet idarecilerin Sovyet Doğu biliminde modern Sovyet toplumu adına yaptığı değişikliklerden biri de modern Arapça yazısı için Muhammed Abduh'u örnek almalarıdır.¹³⁶ Sovyet döneminden önceki tarihte edebiyat Arapçası vardı.

Sovyet döneminde ise pratik Arapça'yı geliştirme adına dersler açılmıştır. 1936'da K. V. Ode-Vasilyev'in yeni başlayanlar için *Arabskaya Hrestomatiya*, (Arapça Okuma Kitabı)

---

* Bu dergi bir nevi 1825-1827'de çıkan "Aziatskiy Vestnik" (Asya Gündemi), dergisinin bir versiyonu ve devamı idi.

¹³⁴ Sovyet ve ateist doğubilimcilere göre Sovyet döneminin ilk 20 yıl içinde çıkarılan Arap dili ders kitap ve dergileri, daha önceki yüzyılda çıkarılan kitap ve dergilerin bütününe denkti. Dolayısıyla Sovyet döneminde Doğu bilim ve dillere olan ilgi yükselmeye başlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. T. Abdurasulova – M. Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, 4-9; Ashirov, **Nravstevnnie Pouchenie Sovremennogo İslâma**, 13-19.

¹³⁵ Burada Sovyet dönemine ait oryantalistlerin bu döneme hitap edecek içerikli eserleri beğendiği ve kabul ettiği dikkate değer bir husustur. Yoksa Girgas ve Rozen eserinden daha verimli çalışmalar vardı. Örneğin Krımskiy'nin **Arapskaya Hrestomatiya** gibi.

** Burada kastedilen tercüme eseri İbn Hişâm'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" isimli eseridir.

¹³⁶ Krachkovskiy, 212 .

kitabı yayınlanmıştır. Yeni Arapça üzerinde yoğunlaşan A. Ye. Krımskiy, Ode-Vasilyeva, L. S. Nekori, D. V. Semyenova, N. Ya. Marr dünyaca tanınan Doğu bilimciler olmuşlardır.

A. Ye. Krımskiy tarafından *Arabskaya Hrestomatiya*, (Arapça Okuma Kitabı) Rus diline çevrilerek ders kitapları içinde yer almıştır.¹³⁷

Suriye lehçesi üzerinde bir Arapça kitabı D. V. Semyenev, tarafından 1929'da hazırlanmıştır. 1937'de, H. K. Baranov tarafından modern Arapça yazısı hakkında bilgi veren *Arabskaya Hrestomati*, (Arapça Okuma Kitabı) kitabı çıkarılmış ve aynı yazarın meşhur Arapça sözlüğü (1940-1946) yıllarında basılmıştır.

K. S. Kashtaleva'nın "Kur'ân Kavramları Üzerine İncelemeler" içerikli eseri 1939'da piyasaya sürüldü. Klasik kaynaklar için Rozen ve Girgas kütüphaneleri kılınılmaya başlandı.

1954'te N. A. Smirnov'un *Ocherki İstorii İzuchenii İslâm'a v SSSR*, (İslâm Araştırma Tarihi Denemeleri) ve Krachkovskiy'nin *Perevod Korana*, (Kur'ân Tercümesi) yapılmıştır.¹³⁸ Bu yıllarda İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki bilimsel çalışmalar gelişen ateizm siyaseti sebebiyle kendi varlığını periyodik olarak devam ettirebilmiştir.

1963'te A. Masse'nin *İslâm* adlı eseri, L. İ. Nadiradze'nin *K Voprosu o Rabstve v Aravii v VII veke*, (VII Asırda Arabistan'daki Kölelik Sorunu) Moskova 1960, eseri ve Klimovich'in *İslâm* adlı eserleri ortaya çıkmıştır.¹³⁹

İslâm Peygamberi'ne pek tasdikçi bakmayan Klimovich'in eserinin dönemin ateizm anlayışını esas alarak hazırlandığını görebilmekteyiz. Klimovich'in daha önce ele aldığı *İslâm Tsarskoy Rossii*, (Çar Rusyası'nda İslâm) adlı diğer bir çalışma da Sovyet rejimine taraftarlığını gösterebilmiştir.¹⁴⁰

İslâm'a karşı beslediği tepkisel düşüncesiyle Kur'ân'ı ele alan Klimovich, ait olduğu Hıristiyan dinine hizmet etmeyi her iki dönemde başarabilmiştir. Dolayısıyla Sovyet döneminin ateizm ideolojisine ve beslediği din düşmanlığıyla sürdürdüğü çalışmalara kolayca adapte olmuş ve kabullenmiştir.

İslâm ve Hz. Muhammed hakkında objektif *Jizn' Muhammed'a*, (Muhammed'in Hayatı) adlı çalışma 1969'da Panova tarafından ılımlı bir üslupla ele alınmıştır. Devamında İ. P.

---

¹³⁷ Krachkovskiy, 223.

¹³⁸ T. S. Saidbayev, **İslâm i Obshestvo**, Nauka Yayınevi, Moskova 1978, s. 247.

¹³⁹ Saidbayev, **İslâm i Obshestvo**, 247.

¹⁴⁰ Saidbayev, 245.

Petrushevskiy'nin¹⁴¹ İran İslâm'ı hakkında verdiği konferansları ve S. M. Prozorov tarafından 1973'te *İslâm* isiminde bir ansiklopedik içerikli eseri Sovyet döneminde yapılan bilimsel çalışmaların önünü açmıştır.¹⁴² 1974'te R. Mavlyutov'un *İslâm* adlı çalışması ardından A. Makatov tarafından yine *İslâm* adlı eser kaleme alınmıştır.

Bir taraftan İslâm araştırmalarının bu şekilde cereyan etmesine vesile olan St. Petersburg Doğu Bilimler Enstitüsü Sovyet rejiminin ideolojisine adapte olmaya zorunda kalmıştır. Daha önce Ortodoks kilisesi adına misyonerlik çalışmaları yapmış olan Rus Doğu bilimciler bu defa ateizm adına çalışmışlar ve önyargılı çalışmaları sürdürmeyi de ihmal etmemişlerdir.

Çarlık Rusya'sı, Sovyet İhtilali ve ondan sonraki dönemi yaşamış olan ve Rus Doğu Bilimi tarihinde bilimsel alanda çalışmalarını sürdüren Doğu bilimcilerden bazıları şunlardır: V. V. Barthol'd, İ. Yu Krachkovskiy, A. Krımskiy, gibi şöhretli Rus Doğu bilimcilerdir. Doğu bilim alanında kendi çalışmalarına Çarlık döneminde başlamış olan bu bilim adamları Sovyet dönemine geçiş tarihinde de devam etmişlerdir. Fakat, artık Sovyet döneminin politik anlayışına uygun olmaları şartı, onlar için hayatî önem taşımıştır. Molotov'un* yazdığı kitabında konu hakkında şu satırlar yer almaktadır. "*Rus Doğu bilimciler, bilimsel çalışmalarına Sovyet bilim adamları olarak devam edeceklerdir. Bunların Sovyet Doğu biliminin bilimsel ve kültürel alanında gelişmesine katkıları olacaktır. Kapitalizm için çalışan Batı burjuvası müsteşrikleri, Sovyet Doğu bilimi'nin gelişmesi için katkıda bulunmaktan acizdir. Sovyet Doğu bilimcilerin amacı Komünizm (Marksizm-Leninizm) yolunu desteklemek ve Batı oryantalizmi alanında emperyalizm zihniyetinin dini ideolojilerini kendi amaçları doğrultusunda kullanarak gerçekleştirdiği çalışmalara karşı anti-emperyalist Doğu bilimi çalışmaları ortaya koymaktır.*"¹⁴³

¹⁴¹ İ. P. Petrushevskiy, St. Petersburg Doğu Bilim Okulunun oryantalistlerindendir. İran alanında uzmanlaşmıştır. Petrushevskiy, **İslâm v İrane**, eserinde Hz. Muhammed hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır. İslâm Peygamberi'nin gelmesini o dönemde cereyan eden toplumsal değişime bağlayan yazar birçok İslâmî konularını da eleştirmektedir. Ona göre Müslümanlar tarafından abartılmış olan bu konular bilim dünyası tarafından efsane olarak isimlendirilmiştir. Örnek gerekirse hadis rivayetlerden bazıları İbn Hişâm ve İbn İshak tarafından abartılmış olduğu gerekçesiyle kendi eserlerine almamıştır. Kitabın kaynakçası İ. Goldziher, Ye. A. Belyayev, A. Yu. Yakubovskiy, N. A. Smirnov, S. P. Tolstov, L. İ. Nadiradze ve birçok Batı müsteşriklerden oluşmaktadır. Bkz. Petrushevskiy, a.g.e., s. 14.

¹⁴² O. G. Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, 1989, c. I, 9, 226. Prozorov kendi çalışmalarında İslâm'a karşı tavrın, onu önlemeye çalışmanın veya İslâm'ı yasaklamaya çalışmanın doğru bir çözüm olmadığını, tersine daha çok problem ve olay yarattığını söylemiştir. Bunun sebebinin Rus nüfusun içinde çok sayıda Müslüman olmasından dolayı olduğu ve bu Müslümanların da bu ülkenin bir parçası olduğunu haklı olarak savunmaktadır. Diğer bir sebep de Rusya'da İslâm dinine karşı günden güne büyüyen ilginin sadece akedemisyen çevrelerde olmaması aynı zamanda halk arasında da yayılışı ve İslâm'ın objektif bilgilerle ortaya koyulmaya ihtiyaç duyulmasıdır. Bkz. S. M. Prozorov, **Hrestomatoya po İslâmu**, Nauka Yayınevi, Moskova 1994, s. 5.

* Komünizm önderlerinden ve Lenin'in yardımcılardan biridir.

¹⁴³ A. P. Barannikov - İ. Yu. Krachkovskiy, **Sovetskoye Vostokovedeniye**, 1940, s. 6; Geniş bilgi için bkz. T.

Bu fikirlerin ana hedefi, Çarlık Rusya'sının oryantalizm çalışmalarını reform etmektir. Ateizm, kendisinden önceki döneme mensup Rus oryantalistlere olumlu bakmamıştır. Batı oryantalizmine karşı kendi oryantalizm alanında başarılı çalışmaları ortaya koyan Çar dönemi, Sovyet devrim önderleri tarafından aynı Batı'nın hizmetçisi olarak kabul edilmiştir. Bu durumdan hoşlanmayan Çar dönemine ait Rus oryantalistler bilim sınırları dışına çıkarak bu duruma çare bulmaya teşebbüs etmişlerdir. Bunlar içerisinde kendi bilimsel çalışmalarına son veren olduğu gibi, uzun yıllar savundukları bilimsel fikirlerini ve çalışmalarını değiştirerek yeni ateist ideolojiyi savunmak zorunda kalanlar da olmuştur.

Ateizm ideolojisine adapte olmayı hedef edinen oryantalistler adeta rol oynayan artistlere benzemişlerdir. Kendi daha önceki fikirlerini değiştirmekle kalmayan bazı oryantalistler geçmişte yaptıkları kendi bilimsel çalışmalarını temelsiz eleştirilere tabi tutmuşlardır. Nitekim Barthol'd gibi Çar dönemini yakalayan önemli Doğu bilimcisi bile Çar Doğu bilimini artık eksik ve yanlış görmekteydi. Şöyle der: "*XIX. yüzyılda yapılan Doğu Bilim çalışmalarının birçok eksik ve yanlışları olduğu ortaya konulmuştur*".¹⁴⁴

Barthol'd önceki Rus Doğu bilimcilerinin Doğu hakkında inceledikleri eserleri de yanlış ve eksik bulunmaktadır. Devamında şöyle der: *XIX. yüzyıla ait Rus Doğu bilimcilerden Rozen, Turayev, B. A., Miller, V. Jukovskiy, kendi bilimsel çalışmalarının başarılı olmasına ve yurt dışında tanınmasına rağmen, planlı ve programlı olmayan şeylere engel olamamışlardır ve bir çok konuda büyük başarısızlıklara maruz kalmışlardır*".¹⁴⁵

İ. P. Minayev (1840-1890)'in Hindistan seyahatinden getirmiş olduğu değeri yüksek Doğu Bilimiyle ilgili kitapların, 1924'e kadar St. Petersburg Doğu Bilimleri Arşivinde bakımsız ve tozlar dolu kutularda durmuş olması dikkate değer bir konu olarak izah edilmekteydi. Aynı şekilde Minayev'ın Doğu Bilimleri Fakültesi'nde Hindistan Dilleri bölümü açma çabalarına rağmen Çar Rusya'sının idarecileri tarafından izin verilmemesi, Sovyet dönem önderleri tarafından delil olarak onların önüne sürülmekteydi.¹⁴⁶

Bununla beraber Sovyet önderlere göre Çar döneminde basılan bilimsel çalışmalar akademisyenlerin ihtiyacını karşılamıyordu. Aynı şekilde, basılan kitapların yabancı

Abdurasulova – Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, 166 -175.

¹⁴⁴ Krachkovskiy, 173.

¹⁴⁵ Burada Barthol'd'un bu Doğu Bilimcilerde eksik gördüğü bilimsel çalışmaları Çarlık dönemine ait olması gerekmektedir. Çünkü Sovyet İhtilalinden sonra böyle konuşmaya başlamıştır. Bkz. A. P. Barannikov - İ. Yu. Krachkovskiy, **Sovyetsoyve Vostokovedeniye**, 6-7.

¹⁴⁶ Hindistan dil ve kültür dersleri ancak Sovyet döneminde başlamıştır. Bkz. A. P. Barannikov - İ. Yu. Krachkovskiy, a.g.e., 7.

kaynakları esas alması bilimsel çalışmalardaki yanlışlığı ortaya koymaktaydı. Doğu Dili üzerinde hazırlanan bilimsel sözlükler yeterli değildi.

Çin dili için 1888’de çıkarılan Palladiya Kaffarova ve Popova sözlükleri vardı. Arap dili için sadece Girgas’ın sözlüğü, Fars dili için Gaffarov’un sözlükleri vardı. Sanskrit-Rusça sözlüğü daha ortalıkta yoktu. Sovyet dönemi Çarlık dönemine ait çıkardığı bu eksikliklerini kendi ateizm politikasına katkı olarak değerlendiriyor ve bu eksiklikleri giderme kararları alıyordu. Sadece belli alanlara yönelik çalışmalar değil, bütün Doğu Bilimi alanlarını incelemek ve sınıflara dönüştürerek eğitimini bilimsel seviyeye getirmek Sovyet döneminin asıl amaçlarını temsil ediyordu.

Çarlık dönemine karşı tepki ve kendi ideolojisini güçlendirmek için amaçlanan bu çalışmaları sonunda Sovyet Rusya’sının oryantalizm sahasına katkıları sağlanıyordu. Sovyet oryantalizminde klasik Doğu bilimi ile birlikte modern Doğu bilimi çalışmaları da başlanmıştı. Asya Müzesi adıyla başlamış olan Doğu Bilimi Merkezi, Sovyet döneminde Doğu Bilim Merkezi Enstitüye çevrilerek büyük Doğu Bilim Merkezi seviyesine getirilmiştir.¹⁴⁷

Doğu bilim üzerinde çalışmaları yapan yeni Doğu bilim merkezleri, kurumlar tarafından açılmıştır. Sovyet döneminde hazırlanan akademik Doğu bilim çalışmalardan biri Arapça üzerinde çalışan Rus Doğu Bilimciler Bibliyografya Ansiklopedisi’dir.

1917’sine, yani Sovyet İhtilali’ne kadar St. Petersburg Üniversitesi’nde bir yıl dersi öngörülen Arap dili 1933’te bu ders yerine semitoloji bölümü açılarak süresini dört seneye yükseltilmiştir. Moskova’da ise Doğu Diller Enstitüsü’nde Arap dili ve edebiyatı dersi devam etmekteydi.

Sovyet döneminde ateizm (dinsizlik) adı altında başlayan dine karşı hareketler ilk etapta genel manada bütün dinleri kastetmiştir. Daha sonra ayrıntılara girilmiş ve en çok İslâm’a karşı çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.¹⁴⁸ Yine akademik alanda yapılanların önemini göz

---

¹⁴⁷ Krachkovskiy, 11, 201-205.

¹⁴⁸ Bu konuda Sovyet Rusya’sında yapılan bilimsel çalışmaları, dergi ve makaleleri çoktu. Bunlardan bir kaçını burada zikredelim: N. Ashirov, **Evolyutsiya İslâma v SSSR**, Moskova 1973; N. Ashirov, **İslâm i Natsiya**, Moskova 1975; M. M. Mustafinov, **Antinauchnost’ İdei o Tojdestve Natsionalnogo i Religioznogo**, Knijnoye İzdatelstvo Yayınevi, Grozny 1975; T. S. Saidbayev, **İslâm i Obshestvo**, Nauka Yayınları, Moskova 1978; Yu. B. Pishik, **O Spetsifike İstoricheskikh Korney Religii**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1979; A. D. Ursul, - Yu. A. Shkolenko, **Chelovek i Vselennaya**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1980; İ. N. Yablokov, **Religiya Sushnost’ i Yavleniya**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1982; T. Abdurasulova – M. Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, Taşkent 1986; D. D. Mejidov, **Religiozniye Sekti na Territorii ÇİASSR**, S. M. ÇİASSR Yayınevi, Grozny 1987; A. Ahadov, **İslâm v Pogone za Vekom**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova, 1988.

önünde bulundurarak konuyu ele alırsak diyebiliriz ki en çarpıcı çalışmalar propaganda çalışmaları olmuştur. Bunlar arasında çeşitli kitap, dergi ve makale İslâm'a karşı çıkarılmıştır.¹⁴⁹

1931'de Rus oryantalistler tarafından "İslâm" adında bir makaleler mecmuası yayımlanmıştı. "Ateist" basımevi tarafından yayımlanan bu mecmuada şu makaleler vardır: V. Dityakin, "İslâm i Sovremennost' ", (İslâm ve Moderncilik) L. Klimovich, "Proishojdeniye İslâma" (İslâm'ın Ortaya Çıkışı), B. N. Nikalayev, "İslâm i Gosudarstvo" (İslâm ve Devlet), Y. Belyayev, "Musul'manskoye Sektanstvo" (Müslüman Mezhepleri), "Biografiya po İslâmu" (İslâm Biyografyası), L. M. Tomara, "İslâm i Kommunizm" (İslâm ve Komünizm), bu çalışmalarda İslâm'ın olumlu yönü az, insanları sömüren ve kapitalizme hizmet eden bir din olduğu iddia edilmektedir.¹⁵⁰

Her iki dönemde de (Çarlık ve Sovyet) İslâm ve Hz. Muhammed hakkında Rus oryantalistlerin yararlandıkları önemli kaynaklardan biri İbn Hişâm'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" isimli eseridir.¹⁵¹

Kur'ân dışında fazla kaynak kabul etmeyen Doğu bilimcilere gelince bunlar hadis kitaplarını, İslâm Peygamberi'nin vefatından iki yüz sene sonra yazıldığını söyleyerek, tenkit etmişlerdir. Dolayısıyla hadis kaynaklarını temel İslâmî kaynaklar içinde saymamaktadırlar. Sovyet döneminin önemli sayılan bazı oryantalistleri bu görüşü ileri sürenler arasındadır. Bu safta sayılan Belyayev, 1930, Klimovich 1931, Rezvan 1995 vs. bu vesileyle Kur'ân'ı yeniden değerlendirmeyi ve yazmayı uygun görmektedirler. Aynı problemi çözmeye çalışan Batılı oryantalistler ise bu konuda daha ileri gitmeye çalışmışlardır.

Nitekim 1952'de R. Blachere Hz. Muhammed'in bibliyografisini, tekrar yazmayı denemiştir. Hz. Peygamber'in yaşamını ve mücadelesini o günkü şartların ürünü olarak nitelendiren başka bir çalışma da M. Watt'nin 1953, 1956'da yayınlanan *Muhammed*

---

¹⁴⁹ İslâmî konular ayrıntılı olarak ele alınmış ve gereken propaganda çalışmaları yapılmıştır. 1929'da N. A. Smirnov'nun "Çarda"; S. Aramalı-Oğlu, *Namus Zatvornochoeskih Obshestvah İslâmskogo Mira*, (İslâm Dünyasının Kapalı Toplumlarında Namus) Baku 1929; M Tomara'nın Vahhabilik hakkında çıkardığı "İstoki Vahabizma" (Vahabiliğin Temelleri), 1930 No: 58; "İslâm i Zemel'naya Sobstvennost" (İslâm ve Toprak Sahipliği), *Ateist*, 1930 No: 58; P. Gidulyanov'nun "Halifat kak Osobaya Sistema Gosudarstvenno-Tserkovnih Otnosheniy" (Devlet ve Kilise ilişkilerinde Özel Bir Sistem Olarak Hilafet), "Ateist" 1930, No: 58, çalışmalar bunlardan birkaçıdır. Bkz. N. A. Smirnov, **Ocherki İzuchenii İslâma v SSSR**, Akademiya Nauk SSSR Yayınları, Moskova 1954, s. 167.

¹⁵⁰ N. A. Smirnov, a.g.e., 174.

¹⁵¹ İ. M. Felshtinskiy, **Arabskaya Literatura v Srednie Veka**, Nauka Yayınları, Moskova 1977, s. 110 -111.

Mekke'de ve Muhammed Medine'de, adlı monografileridir.¹⁵²

Batılı oryantalistlere ait İslâm Peygamberi'nin hayatını yeniden analiz etme fikrini ilk olarak ortaya atan İtalyan oryantalist L. Caetani N. P. Ostroumov, V. V. Barthol'd, M. B. Piotrovskiy, gibi Rus Doğu bilimcilere de örnek olmuştur. Caetani Kur'ân'ın Yahudi ve Hıristiyanlara ait bölümlerini İslâm Peygamberi'nin nereden öğrendiğini çözmeye çalışırken şüpheye düşmektedir.

Kur'ân'ın âyet kronolojisinde de aynı şüphelere düşen Caetani Kur'ân'ı yeniden analiz etmenin konuya bir çözüm getireceğini savunmaktadır.

Bu konuda Hz. Peygamber hakkında Caetani gibi düşünen Rus Doğu bilimcisi İ.Yu. Krachkovskiy 1963'te Kur'ân'ı Rusça'ya tercüme etmiştir. Bu Kur'ân tercümesinin 1990'lı yıllara kadar ortalıkta bulunmaması Sovyet döneminin siyasetinden olsa gerektir.¹⁵³

Sadece Kur'ân'a yönelik akademik çalışmalar değil, aynı zamanda hadis, tefsir, fıkıh alanında yapılan çalışmaları da ortada görümemektedir.¹⁵⁴

Krachkovskiy'nin hocalarından sayılan V. R. Rozen N. A. Mednikova, V. A. Turaev, A. E. Shmidt ve V. V. Barthol'd Sovyet döneminde objektif çalışmaları Sovyet rejiminin etkisi sebebiyle ortaya koyamamışlardır. Barthol'd ve Krachkovskiy İslâmî çalışmalarında Batılılardan bağımsız hareket etmeye çalışanlardandır.¹⁵⁵

Sovyet dönemini kapatmadan önce şunu söylemek gerekir ki, bu dönem bütün dinler için talihsiz bir dönem olmuştur. Çünkü Sovyet döneminin ideolojisi, ideolojisizlik olarak nitelendireceğimiz rejimden ibaretti. Bu rejim, ateist insan ve toplum yetiştirmeye yönelik baskıcı bir rejim idi. Bu rejime göre, bizi kuşatan çevrenin zihinlerimizde oluşan tasavvurunun adı dindir. Bundan dolayı K. Marks dinin halk için “opiyum” (afyon) olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre din toplumsal varlık olan insanı uyutmakta ve toplumdan uzaklaşmaktadır.¹⁵⁶

Bunun neticesi olarak diyebiliriz ki, genelde İslâmî çalışmalarını artniyetli hazırlayan bu müsteşrikler Sovyet döneminde İslâm ve özellikle Hz. Peygamber'in siyeri hakkında farklı bir

---

¹⁵² Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, 1989, 9.

¹⁵³ Ateist anlayışını destekleyen Sovyet hükümeti özellikle İslâm dinine yönelik çalışmaları yasaklamaktaydı. Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Vasilyev - Garajda, **Nauchny Ateizm**, 1988.

¹⁵⁴ Belova – Dolinina, 5.

¹⁵⁵ Belova – Dolinina, 11.

¹⁵⁶ Abdurasulova – Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, 8 -11; Vasiyev – Gardja, 25.

tablo çizmemişlerdir. Yapılan çalışmaları da genelde bu ateist ideolojisi çerçevesinde olmuştur.

Bu bölümü kısaca değerlendirecek olursak 1917'den itibaren başlayan Sovyet dönemi bilim alanında da kendini göstermiştir. Bilim alanında yaşananları da ihtilal olarak nitelendirmek mümkündür.

İlk etapta Sovyet dönemi kendi komünizm ideolojisini desteklemeyen bilim adamlarını çeşitli işkence yöntemlerine (Sibirya sürgünü, hayat boyunca hapis, imha ve işkenceler vb.) tabi tutarak sindirmiştir. Sağ kalanlar yeni ideolojiye hızla adapte olma zorunluluğunu sürekli yaşamışlardır.

Rusya'da Sovyet dönemi deyince anlaşılan zaman önce de ifade edildiği gibi 1917 Rus İhtilali'nden başlayan ve 1987 "perestroyka ve glasnost" uygulaması ile sona eren süredir. Ondan önceki dönem Rus tarihinde *Charlar dönemi* olarak bilinir ve 16. asra yani, Rus devletinin kuruluşuna kadar uzanır.¹⁵⁷

Lenin gelir gelmez ilk ilgilendiği konulardan biri Doğu olmuştur. Ona göre Sovyet şarkiyatçılığının hız kazanması ve Doğu'yu uykudan uyandırması dünya emperyalizminin Doğu üzerindeki sömürüsüne son vermesini beraberinde getirecekti.

Sovyet ihtilalinin asıl gayesinin dünyada Batı tarafından sömürülen bütün ülkeleri kurtarmak olduğunu söyleyen Lenin, bunun yolunun da sömürülen ülkeleri Batı'ya karşı ayaklandırmaktan geçtiğini söylemektedir.¹⁵⁸

Rus şarkiyatçısının görevi Doğu'yu öğrenmek ve uyuyan işçi Doğu'yu uyandırmaktır. Bu hedefe ulaşmak için gereken yardımlar Doğu'ya sağlanacaktır. Bilimde dünyanın lideri olmak Rus şarkiyatçıların asıl amacıdır.

Batı burjuvazi şarkiyatçıları artık bilim ve kültürün gelişmesini sağlayamıyorlar ve dünyanın gelişmesine bir katkıda bulunamıyorlar. Bunun yerine Lenin Rus Şarkiyatçıların Sovyet adına yapacakları çalışmaları, Batı uygarlığı tarafından dünyada ezilen fakir ülkelerin kurtuluşuna vesile olarak nitelendirmiştir.¹⁵⁹

Şarkiyatçılıkta Sovyet dönemine ışık tutan Lenin hükümeti Çarlık döneminde özellikle XIX. asra ait Rus şarkiyatçılığında ciddi hatalar bulmaktaydı. Bunlara göre: "Çar

---

¹⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Nimet Akdes Kurat, **Rusya Tarihi**, TTK. Yayınları, Ankara 1991.

¹⁵⁸ Barannikov – Krachkovskiy, 5.

¹⁵⁹ Barannikov – Krachkovskiy, 6.

dönemindeki Rus şarkiyatçılarının ilk hedefi Batı emperyalizmine hizmet etmektir! İkincisi Çar burjuvazisi ve onun hizmetinde olan dinin asıl gayesi Doğu'dan sağlayacakları menfaat idi. Doğu kültürü ve bilimini geliştirmek için önünde olan hedefler ikinci planda yer alıyordu. Dolayısıyla İ. P. Minayev, (1840-1890) başta olmak üzere Rus burjuva şarkiyatçıları yeni dillere önem vermemişlerdir.

Ancak eski dillere yönelik araştırmalar yapmışlar ve kendi kütüphanelerinde saklamışlardır. Doğulu dillerde yayınlanan sözlükler hemen hemen yok gibidir. Var olanlar da genelde Batılı kaynaklardan istifade etmişlerdir.

Rus burjuvası diğer Batılı burjuvaziler gibi Doğu insanına menfaat gözüyle bakmış ve istifade etmek için uğraşmıştır".¹⁶⁰ "*Bilimsel çalışmalardan yoksun olan çarlar dönemi, bazı bilim adamlarını istisna edersek, bilimsel çalışmaları gaye edinmiş değildi*".• Lenin Barthol'd'un Orta Asya ile ilgili çalışmasını Sovyet döneminin propagandasına uygun görmekteydi.¹⁶¹

Bizim de tahmin etmekte zorlanmayacağımız gibi her yeni devrim kendi ideolojisini getirmektedir. Eskisi doğru da olsa yanlış da olsa her halükarda yıkılmaya mecburdur.

Dolayısıyla Sovyet dönemi önderleri de bu kural çerçevesinde hareket etmişlerdir. Sovyet döneminin, kendi sistemine uygun olmayan her şeyi, tabi olmayan bütün insanları dışlamak gibi bir yapısı vardı. Bilim adamı olması fazla bir şey değıştirmezd.

---

¹⁶⁰ Barannikov – Krachkovskiy, 7.

• Bilimsel alanda çalışan Doğu bilimciler azdı. XIX yüzyılda Rusya alanında Doğu bilim çalışmalarına öncülük eden O. İ. Senkovskiy, A. V. Boldırev, G. S. Sablukov, H. D. Fren, D. A. Hvolson, V. F. Girgas, V. F. Rozen, V. V. Barthol'd gibi Doğu bilimciler vardı. Fakat, Sovyet önderi V. U. Lenin, bu Doğu bilimcilerden çoğunu Batı hizmetçisi olarak görmekteydi.

¹⁶¹ Barannikov – Krachkovskiy, 8 -10; Konu hakkında geniş bilgi için bkz. T. Abdurasulova - M. Abdurasulov, **İslâm i Ateizm**, Taşkent 1986.

II. BÖLÜM: RUS ORYANTALİSTLERİN SİYER ÇALIŞMALARINDA

HZ. MUHAMMED VE PEYGAMBERLİĞİ

A. Rus Ansiklopedilerinde Hz. Muhammed

Hiz. Peygamber hakkında Rusça ansiklopedilerde genel anlamda bilgiler verilmektedir. Ansiklopedi yazarları, kaynak itibariyle Batılı müsteşriklerin Doğu ve İslâm dünyası üzerinde yaptıkları oryantalizm çalışmalarından istifade etmişlerdir.

Rus oryantalistler bu araştırmalarında Batılı oryantalistlerin İslâm ve Hiz. Muhammed hakkında öne sürdükleri olumlu ve olumsuz düşüncelerden istifade ettikleri gibi aynı zamanda da etkilenmişlerdir.

Burada Rus oryantalizm ekolünün bire bir Batı'dan kopya olduğunu söylemeden bazı önemli Rus oryantalistlerin bu alanda Batı dünyasını örnek kabul ettiğini söylemek, yerinde bir teşhis olacaktır. Onlara göre: “İslâm Peygamberi Magomet (Hz. Muhammed), Mekke'de doğmuş,¹⁶² bilinen bir kabileye mensup, buna rağmen fakirliği yüzünden çobanlık yapmış,¹⁶³ çocukluktan beri epilepsi ve halüsinasyon gibi hastalıklar geçirmiştir. Yeni dini kurmak için insanları ikna etmeye çalışmıştır. Kırk yaşlarına geldiğinde yeni dini yaymaya yönelik vaazlar vermiştir. Çok tanrılılığı kaldırmaya yönelik çalışmaları yüzünden Mekke'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Medine'de kendi taraftarlarını toplamaya muvaffak olan Magomet, (Hz. Muhammed) 632'de Mekke'yi fethetmiştir. Magomet, (Hz. Muhammed) dinler tarihi açısından değerlendirildiğinde üç büyük dinden birinin kurucusudur”.¹⁶⁴

¹⁶² İrving'e göre, Hiz. Muhammed'in doğum ile ilgili mucizeler hakkındaki rivayetler güvenilir değildir. Bkz. Washington, Irving, **Jizn' Magometa**, (çev. N. A. Dobrolyubov) Mir i Chelovek Yayınevi, Moskova 1990, s. 21.

¹⁶³ Hiz. Muhammed'in çocukluğu, haklı olarak amcası Abu Talip'in yanında geçirdiğini söyleyen İrving onun okuma-yazma bilmeyen fakat akıllı, olayları takip edebilen ve hafızası güçlü olan bir yapıya sahip birisi olduğunu söylemektedir. Bkz. W. Irving, a.g.e., s. 26-27.

¹⁶⁴ Kuznetsov, **Bol'shoy Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıka**, 512-513;

Hz. Muhammed'in kişiliği, hayatı ve peygamberlik davası hakkında belki de en tarafsız ve gerçekçi bilgileri sunan Rus kaynakların başında ansiklopediler gelmektedir. Büyük ansiklopediler özellikle Hz. Muhammed hakkında doğru bilgi sunmaktadırlar. Bunlardan biri olan *Vsemirnyy Biograficheskiy Entsiklopedicheskiy Slovar'*, (Dünya Bibliyografi Ansiklopedisi)'da konu şöyle takdim edilmektedir: “*Muhammed'in doğum tarihi yaklaşık 570'tir. İslâm dininin kurucusu ve peygamber sayılmaktadır. Arap kavmine ait Kureyş kabilesi'nin Haşimoğulları sülalesine mensuptur. 609 veya 610 yılında Allah'tan vahiy aldığı gerekçesiyle yeni dini davetle Mekke'de sahneye çıkmıştır. 622'de kendi taraftarlarıyla Medine'ye göç etmek (hicret) zorunda kalmıştır. 630-631'de Muhammed'in önderliğinde Müslümanlar Mekke ve Arabistan'ın bir bölümünü hakimiyetleri altına almışlardır. Muhammed teokratik devletin devlet başkanı olmuştur*”.¹⁶⁵

Hz. Muhammed, *Muhammed, Magomet, Mohammed, Peygamber Muhammed* gibi çeşitli değişik ifade tarzlarıyla da bilinmektedir. Tek tanrıcılığa (monoteizm) davet eden İslâm Peygamberi'dir. Muhammed, Kureyş kabilesindedir. Yedinci asırda bütün Mekke eyaletinde hüküm sürmeye muvaffak olmuştur.¹⁶⁶

Prorok (Peygamber), kavramı algılaması: Peygamberler Tanrı'nın yeryüzüne doğru yolu göstermek için gönderdiği insanlardır ve Tanrı'nın mesajını açıklarlar. İnançsızları ve yanlış inançlara tapanları doğru yola davet ederler. Peygamberleri görevlerinde güçlü kılmak için Tanrı onlara mucizeler verir. Müslümanların din anlayışında peygamberlerdeki şu beş özelliği kabul etmek gerekmektedir. Bunlar: *Sıdk*, (Sadece doğruyu konuşmak) *Fetanet*, (Aşırı derecede akıllılık) *Emanet*, (Güvenilir olmak) *Tebliğ*, (Allah'tan aldıkları bilgileri insanlara bildirmek) ve *İsmet*, (Tanrı (Allah)'ın koruması altında olması sebebiyle günahsız olmak)'dır.

İslâm Peygamberi Muhammed, bunlardan biridir. Muhammed İslâm dininin kurucusudur. Dinî ve politik önderidir. İlk biyografisini oluşturan İbn İshaktır. Kureyş kabilesindedir. İlk etapta koyun olatmış, sonra emir vermiştir. İslâm Peygamberi Arabistan'da yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlardan monoteizmi öğrenmiştir. 609 veya 610 yıllarında Hira mağarasında Cebrail (Gabriel) gelmiş ve semada bulunan Kuran'ı öğretmiştir. Muhammed eski dinleri reddetmiş ve yeni tektanrıcılık dinine davet etmiştir.

F. Pavlenkova, “Muhammed” *Enciklopedicheskiy Slovar'*, Erlih Yayınevi, St. Petersburg 1905, s. 1210.

¹⁶⁵ V. İ. Borodulin, “Muhammed”, *Vsemirnyy Biograficheskiy Entsiklopedicheskiy Slovar' Biografii*, Moskova 1998.

¹⁶⁶ www.ru.wikipedia.org (20.04.2006)

*Muhammed İslâm adında teokratik devletin kurucusu ve lideri olmuştur.*¹⁶⁷

Burada bazı satırlar, İslâm inancına göre doğru değildir. Örneğin, “Hz. Muhammed monoteizmi, Yahudi ve Hıristiyanlardan öğrenmiştir”¹⁶⁸ cümlesi yanlıştır.

İslâm’a göre, Hz. Muhammed’in genel olarak dinler, özel manada da Yahudilik, Hıristiyanlık ve kavimler hakkındaki bilgisi, Allah’ın kelamı olan Kur’ân’dan gelmekte ve Allah tarafından öğretilmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed’in hiçbir din veya mezhep mensuplarının bilgilerine ihtiyacı yoktur. Özellikle bahis konusu Yahudi ve Hıristiyanlıktan monoteizm (tektanrıcılık) hakkında karışıklıklara bulaşmamış temin edilebilecek sahit bilgiler kalmamıştır.¹⁶⁹ Hz. Muhammed Allah’a izafeten Resul, insanlara nispeten Nebidir. Yani, Allah’ın elçisi olması bakımından Resul, insanlara Allah’ın emirlerini tebliğ ve ihbar etmesi bakımından Nebi’dir.¹⁷⁰

Rus Şarkiyatçı Lütsian, Klimovich’a göre “Resul” ve “Nebi” kavramlarını şöyle açıklamak mümkündür: “Müslüman kültürüne göre gönderilen nebilerin sayısı 124 bin olmuştur. Onlardan ancak üçyüzü Resul idi.”¹⁷¹ “Resul”(Elçi), gönderilen manasını taşımaktadır.¹⁷²

Bununla birlikte Rus müsteşriklerden bazıları Allah’ın Resulü olmak için insan tarafından çabalar gösterilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. İnsanın kendisini iyi yetiştirmesi Allah’ın onu peygamber olarak göndermesine vesile olacağı kanaatindedirler. Dolayısıyla “Resul” ve “Nebi” kavramları insan merkezli olduğunu düşünmekle gerçek peygamberlik anlayışını yeterince anlamamaktadırlar.

Bu kavramların temelinde Allah değil insan olduğunu ve insani bir peygamberlik söz

---

¹⁶⁷ A. M. Prohorov, “Muhammed” *Bol’shaya Sovetskaya Entsiklopediya*, XXX, Moskova 1974. XVII, 412-413; **Muhammed** (Muhammad), *Muhammed, Mohammed, Magomet, İslâm kültüründe İslâm dinin ve İslâm devletin kurucusu sayılmaktadır. Müslümanların büyük çoğunluğuna göre Muhammed’in İslâm dinini yayan birisiydi. O putperestliği kaldırdı ve tektanrıcılığa davet etti.* Bkz. S. A. Tokarev, “Muhammed” *Mifi Narodov Mira*, Moskova 1987-1988; İslâm kaynaklarına göre Hz. Muhammed’in tarihi için bkz. Fr. Buhl, “Muhammed”, *İslâm Ansiklopedisi*, Maarif Yayınevi, İstanbul 1960, VIII, s. 452-470; Mustafa Fayda, “Muhammed”, *İslâm Ansiklopedisi TDV*, İst. 2005, XXX, 408-481.

¹⁶⁸ Ostroumov Hz. Peygamber’in o döneminde Arabistanda yaşamış “Yessey” adlı Yahudi kabilesinden etkilendiğini söylemektedir. Bkz. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, Tipografiya İmperskiy Universitet Yayınevi, Kazan’ 1899, s. 199-202.

¹⁶⁹ Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Ş. Kuzgun, **Dört İncil Farklılıklar ve Çelişkileri**, Ertem Yayınevi, Ankara 1996.

¹⁷⁰ A. Özek - H. Karaman, 169; Rus kaynaklarına göre, *Tanrı otorite demektir. Resulün manası ise Tanrının elçisidir.* Bkz. Belova – Dolinina, 245.

¹⁷¹ L. İ. Klimovich, **Kniga o Korane**, Politizdat Yayınevi, Moskova 1986, s. 24.

¹⁷² G. Ş. Sharbatov, **Russko-Arabskiy Slovar’**, Sovetskaya Entsiklopediya Yayınevi, Moskova 1964, s. 689; Kuznetsov, 932.

konusu olduğunu kabul etmektedirler. Buna açık bir örnek Rus Müsteşrik Klimovich'e aittir. O şöyle der: “ *Museyleme de örnek bir insandı, hatta Muhammed'den daha açık bir dini inanca sahipti. O başlattığı peygamberlik davasında başarılı olamadı ve yalancı çıktı!*”¹⁷³ Burada Klimovich tarafından anlaşılan peygamberlik insanın isteğine ve çabasına bağlı bir peygamberliktir. Yani, eğer insan yeterince bahane veya sebep oluşturursa, peygamber olabilir düşüncesi sözkonusudur.¹⁷⁴

Burada peygamberlik görevi insan merkezli harekete bağlı bir duygu olduğu ortadadır. Bu tür peygamberlikte gördüğümüz gibi İlâhî müdahale sözkonusu değildir. Dolayısıyla insan merkezli olup, insanî bir peygamberliktir. Halbuki, bahis konusu olan Tanrı merkezli veya gerçek peygamberliğin en önemli özelliği, bu tür insan iradesine bağlı düşünce veya hareketten arındırılmış olması ve tamamen İlâhî merkezli bir görev olmasıdır.¹⁷⁵

Nitekim Kur'ân'ın diliyle Hz. Muhammed “*Ben, Allah'ın verdiği dışında bir şeyi tebliğe memur değilim*”, “*Diğer peygamberlerin getirdiklerinin dışında ben de bir şey getirmeye muktedir değilim*”¹⁷⁶ demesi, kendisinin irade ve isteğe bağlı bir peygamber olmadığını tasdik etmektedir. Diğer bir husus, peygamberliğin insanların çalışmakla elde edebilecekleri bir makam olmaması, aksine peygamberliğin ancak Allah'ın dilemesiyle olabileceği meselesidir.

Allah bu konuyu insan iradesine teslim etmemiştir. Bu konuya, yani peygamberlik konusuna karar veren sadece Allah'tır. Ve tamamen ona bağlıdır.

---

¹⁷³ Klimovich, **Kniga o Korane**, 12; Nikolay Feodorovich, Katanov, **Jizn' Muhammed'a**, N. N. Trapeznikova Yayınevi, St. Petersburg 1875, s. 282-283.

¹⁷⁴ M. B. Piotrovskiy ise bu insan çabasından peygamber olma olayına ek olarak toplumsal değişimin de etkilendiğini söyleyerek “*Muhammed toplumsal değişime yardımcı oldu*” der. Yani, peygamber olmasıyla toplumu değiştirir der! Fakat, kendi iradesiyle değiştireceğini söylemeye yönelik bu düşünce Allah'ın iradesine ters insan iradesi peygamberlik aracılığıyla ortaya konulmakta olup, önceki insan merkezli düşüncenin başka bir versiyonu olmaktan öteye gitmemektedir. Bkz. M. B. Piotrovskiy, **Muhammed, Prorok, Ljeprorok, Kahini**, Nauka Yayınevi, Moskova 1981, s. 15.

¹⁷⁵ **Kur'ân**, Necm 53/3-5; Sebe, 34/28; Bu konuda başka bir Rus Doğu bilimcisi şöyle der: “*Muhammed'in planları onun başarısından çıkmaktaydı, yoksa onun başarısı planından değil!*” Bkz. N. F. Katanov, **Jizn' Muhammed'a**, 284.

¹⁷⁶ **Kur'ân**, İsra 17/93; Kehf 18/110; Fusslilet 41/6; Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, 2002, 78.

B. Rus Oryantalistlere Göre Hz. Muhammed'in Peygamberliği

Rus Doğu bilimcilik tarihinde en yoğun olan Doğu bilimi çalışmalarının ortaya konduğu dönem XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlamaktadır.

Bu dönemde başlatılan çalışmalar bu günlere kadar çeşitli kopukluklarla birlikte devam ederek gelmiştir. Bu konuda siyer alanında yapılan çalışmalar da istisna olmamaktadır. Bununla beraber siyer alanında yapılan çalışmalar genelde az ve çeşitli dış etkenlerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu konuda Batı oryantalizminin önemli role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

XIX. asırda İslâm alanında çalışan Rus Doğu bilimciler aynı zamanda Hz. Muhammed'in siyercilik ile ilgili bazı çalışmalarını ortaya koymuşlardır.

Bu konuyu ele alan Rus Doğu bilimcilerden bazıları şunlardır: A. K. Kazımbek,^{*} N. İ. İlminskiy, M. Petrov, N. P. Ostroumov, K. A. Barsov, Ye. Malov, V. S. Solov'yev, N. F. Katanov, F. A. Smirnov, V. V. Barthol'd, O. G. Bol'shakov, M. B. Piotrovskiy, vd.

Bunlardan V. S. Solov'yev aslında bir felsefeci olmasına rağmen Hz. Peygamber'in siyeri hakkında yazdığı *Magomet*, (Muhammed) adlı eseri ile XIX. yüzyılda Rus Doğu biliminde en çok şöhret bulanlardan biri olmuştur.

Hz. Peygamber'in hayatını incelemeye çalışan bu müsteşrikler, bazı yöntemler ve kaynaklar hakkında endişe etmişlerdir. Bu meseleyi çözmek için Rus müsteşrikler Hz. Muhammed'in gerçek İlâhî misyonu yani elçilik konusunda peygamberlik tarihini Mekke ve Medine dönemi olarak ele almaktadırlar. Bunlara göre, Mekke dönemi, kaynak açısından sınırlı ve müphem kalmaktadır.

Dolayısıyla peygamberlik konusunun zayıf ve tek taraflı kalmasına neden olduğunu kabul etmektedirler. Daha doğrusu Mekke dönemine ait peygamberlik tarihi, bilim açısından önem arzedecek derecede kaynak ve belgeye dayanmamaktadır. Rus müsteşriklere göre, Müslümanlar tarafından içeriği tek taraflı düşünce ve sempatilerle doldurulan ve geriye doğru işletilen İslâm tarihi, özellikle Mekke dönemi, birçok konu için yanlış bilgi kaynağı olagelmektedir.¹⁷⁷

---

* A. K. Kazımbek ve diğer Rus oryantalistler hakkında geniş bilgi "Araştırmanın Kaynakları" başlığında verilmiştir.

¹⁷⁷ Bol'shakov, *İstoriya Halifata*, 1989, II, 62-64; Bu konuda Batılı Müsteşrik W Montgomery, Hz. Peygamber'in hadislerini birbiriyle çelişkiye düşmediği müddetçe kaynak olarak kabul etmesiyle diğer müsteşriklerden ayrılmaktadır. Bkz. Watt, W. Montgommery, **Muhammed v Mekke**, Dilya Yayınları, Moskova - St. Petersburg 2006, s. 11.

Konu hakkındaki görüşünü ortaya koyan Rus müsteşrik V. V. Barthol'd, Hz. Peygamber'in siyerciliğinin güvenilirliğiyle ilgili durumu bir problem olarak algılamakta ve çözüme adına şöyle demektedir: “ Şunu belirtmek gerekir ki, Muhammed'in hayatı ile ilgili bazı konular bugüne dek, pek açık olmayan sebeplerden dolayı müphem kalabilmiştir. Bunlardan biri Muhammed'in Mekke dönemine ait yaşantısı ve peygamberlik iddiasından önceki tarihi ve hayatı hakkındadır. Bu dönem hakkında özellikle Müslüman araştırmacıların bize sunduğu deliller, haberler dışında bağımsız kaynaklar bilinmemekte, bu sebeple daha detaylı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Müslümanların delilleri ise sınırlı, tek taraflı ve aynı kaynaklardan istifade biçiminde olmaktadır”.¹⁷⁸ Devamında “Hadislerin kaynak olma ihtimalinin son zamanda bilim adamları tarafından şüpheyle karşılanınca, İslâm Peygamberi'nin siyeri de kaynaklar açısından otomatik olarak gücünü yitirmiştir!” der.¹⁷⁹

Başka bir Rus Doğu bilimcisi Bol'shakov konu hakkında şöyle der: “Muhammed'e Mekke döneminde yapılan eziyetleri görünce, kaynaklara inanmak istiyorum!”¹⁸⁰ Yani, Bol'shakov da Mekke dönemine ait kaynakları eksik görmektedir. Bol'shakov Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ait kaynaklarını kabul etmemekle birlikte aynı zamanda çok inandırıcı olduğunu söylemektedir. Ona göre: “Muhammed'i İslâm Peygamber'i olarak kabul etmek lazımdır!”¹⁸¹ Bol'shakov'un diğer Rus Doğu bilimcilere nazaran daha ılımlı İslâm Peygamber anlayışını ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

ılımlı Peygamber anlayışı ortaya koyan bir başka Rus Doğu bilimcisi C. A. Tokareva şöyle der: *İslâm semavi dinlerdendir. Muhammed'i Allah'ın gönderdiği peygamberlerden birisi olarak kabul etmek lazımdır. Muhammed'e haber (Vahiy) Cebrail aracılığı ile Allah'tan gelmiştir*”.¹⁸²

Rus müsteşrik Solov'yev Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunda benzeri bir teori geliştirmiştir. Hz. Muhammed için peygamberlik sıfatını kendisi ve sahabe tarafından kullanmış olup, “bir görevi yerine getirmek” şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemektedir.

---

¹⁷⁸ Barthol'd, VI, 82.

¹⁷⁹ Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, 2002, II, 83. Rus Müsteşriklerden Klimovich'in da kabul ettiği Mekke dönemine ait Hz. Peygamber tarihine şüpheli yaklaşımı 1911 de Batı müsteşrik Lammens tarafından “Mekke dönemine ait hadis ve tarih kaynaklarına bilimsel olarak yaklaşılmadı” gerekçesiyle reddedildiğini ve bu konuyu Sovyet döneminde ele alanların ateizm gerekçesiyle reddettiklerini göstermektedir. Yani, Sovyet dönemine ait bazı müsteşrikler, Mekke dönemi kaynak eksik olarak görmeye çalışırken, onların asıl gayesi (Lammens görüşünü destekleyenlere göre) Hz. Peygamber'in tarihte hiç olmadığını kanıtlamaya çalışmaktır. Bkz. Bol'shakov,2002, II, 235.

¹⁸⁰ Bol'shakov, 2002, II, 82.

¹⁸¹ Bol'shakov, **İstoriya Halifata**, 1989, II, 90, 123.

¹⁸² Tokarev, **Religiya v İstorii Narodov Mira**, 520-524.

Solov'yev şöyle der: “*Muhammed, amcası Ebu Talib ve eşi Hatice'nin emirlerini yerine getirmekte de aynı peygamberlik misyonundan hareket etmiştir*”.¹⁸³ Geçmiş kavimlerden bazılarının hikayelerini Kur'ân zikretmektedir. Bu kıssalardan bazıları İncil ve Tevrat'ta da geçmektedir. Bunları yok saymak ahlaki olmaz. Bu konuda İbrahim ve onun “Hanif” din anlayışı ile ilgili kıssaları delil olarak gösterebiliriz. Denilebilir ki, İbrahim dini Muhammed'in dininin başlangıcıydı. Dolayısıyla Muhammed, kendi iddiasına göre peygamberlerin varisi ve devamı olarak gönderilmiştir”.¹⁸⁴

Yalnız V. V. Barthol'd, N. F. Katanov veya L. İ. Klimovich veya V. S. Solov'yev gibi düşünür ve müsteşriklerin tespitlerini isabetli görmeyen ve konuyu başka sebebe bağlayan, günümüzde hâlâ hayatta olan başka bir Rus Doğu bilimcisi M. B. Piotrovskiy, Hz. Muhammed'in risaletinin gerçekçiliği açısından konuyu ele alarak bir neticeye varılacağını düşünmemektedir. Ona göre bu konu genel itibariyle araştırılmamıştır. Ve birçok rivayetlerin gerçekçiliği, Rus oryantalistler tarafından bilimsel metodla ortaya konulmamıştır. İslâm Peygamberi'nin vahiy konusu da en az araştırılan ve incelenen konulardandır. Hatta, İslâm Peygamberi'nin hasta birisi olduğunu söyleyenlere karşı yeterince konu ortaya konulmamıştır.¹⁸⁵ Bunun sebebi olarak ise Piotrovskiy bazı Rus oryantalistlerin Batılı müsteşrikleri körü körüne taklit etmesinde görmektedir.¹⁸⁶

İlginç yaklaşım sergileyen Piotrovskiy, ise Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ait kaynakların zayıf olduğunu ve hatta olmadığını söyleyen diğer Rus müsteşriklerden bazı noktalarda ayrılmaktadır.

Piotrovskiy Rus müsteşriklerin araştırma ve inceleme metodunda problem görmektedir. Bunu çözmek için işlenmesi gerektiğini düşündüğü araştırma yöntemi hakkında şöyle der: “*Rus ve Batılı müsteşriklerin İslâm Peygamberi'nin Mekke dönemine ait yaşantısını tasdik edici kaynakların olmadığına delalet eden açıklamalara, onların Arap tarihini gerektiği şekilde incelemeksizin bıraktıklarını ve bu konuda haksız olduklarını görerek, bu tarihi tekrar yeniden incelemeyi gerekli görmüştüm*.”

İnceleme sonucunda bu İslâm tarihinin peygamber siyerciliği konusunu, bizim

---

¹⁸³ Solov'yev, **Magomed**, 11.

¹⁸⁴ Solov'yev, 12.

¹⁸⁵ Hz. Peygamber'in hasta olduğunu söyleyenlerden biri Batı müsteşrik W. Irving'dir. Ona göre: “*Muhammed İlahî vahiy ile alakası olmayan bir bayılmalar geçirmiştir. Fakat, Müslümanlar bunun vahiy neticesi olduğunu kendi kaynaklarında yazarak konuyu saptırmaya çalışmışlardır*” der. Bkz. Irving, 38.

¹⁸⁶ Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 28.

düşündüğümüzden daha derin ve ilginç olduğunu gördüm. Bu tarih, gerçek Arap tarihini ortaya koyan (teşkil eden) inanılmaz bilgi birikimidir. İlginç tarafı bu tarih yansımalarının karakter çizgisinin İslâm'ın doğuşunu ifade eden Kur'ân'da olduğunu gördüm! İncil ve Tevrat peygamberleri tarihi yanında Arabistan tarihi, dünya tarihinin parçası olmaktadır. Şunu söylemek lazım ki, Mekke dönemine ait peygamber tarihini kaynak olarak ciddi görmeyen müsteşrikler, İslâm tarihinden habersizdirler. Çünkü, onlar çoğunlukla Yahudi ve biraz da Hıristiyan kaynaklarına başvurmuşlardır ki, Kur'ân'dan anlaşılan da aynı kaynaklardır. Fakat, bu kaynakların Kur'ân da izah edilen önceki tarihe ait hikayelere ne derece bağlı olduğunu ciddiye alamamışlardır. Halbuki İslâm'ın doğuşunu ifade eden kutsal saik, Yahudi-Hıristiyan ve gnostik inançlarda yatmaktadır.*

Bunu ortaya çıkarmak için izlenmesi gereken yol şöyledir: Kur'ân'da mevcut olan tarihi hikayeleri İslâm Peygamberi tarafından önceki kutsal kitaplardan alıp almadığını tespit etmek adına, Kur'ân'daki eski hikayelerin yerini tespiti ve sonra bu hikayelerin varsa değişik versiyonlarını ortaya koymak lazımdır.

İkinci adım da Muhammed'in şahsiyetle ilgili bilgilerini ve tarihi olaylarla paralelliği kıyaslanılmalıdır. Sonra, o dönem de yaşayanların böyle hikayelerden haberdar olup olmadıkları araştırılacaktır. Daha sonra bu haber versiyonlarını Gnostik, Yahudi ve Hıristiyanlardan gelen haberlerle kıyaslanacaktır.¹⁸⁷

Ve ancak bu tespitlerden sonra Rus ve Avrupa Doğu bilimcilerinin başta sordukları Kur'ân'da eski kitaplardaki yazılar kopya mı edildi veya gerçekten Muhammed bunu İlahî Peygamber olarak mı ortaya koydu? sorusuna cevap vermek lazımdır!" der.¹⁸⁸

Burada Piotrovskiy Hz. Muhammed'in peygamber olup olmadığını tespit etmek için gerekli saydığı Mekke dönemine ait tarihi incelemede, geliştirdiği metodunda doğru olduğu kabul edilse bile, bunun önyargılı bir yaklaşım olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü, Piotrovskiy Hz. Peygamber'in risaleti ile ilgili Mekke dönemine ait kaynakları, Gnostiklerde aramaktadır. Halbuki, biz Kur'ân'da Bakara Sûresi 89. ayetinden¹⁸⁹ Yahudilerin bir peygamber beklediklerini ve o peygamber gelince sözünde durmadıklarını görmekteyiz. Hıristiyan rahibi

---

* Burada Piotrovskiy önceki Kitapların (Tevrat ve İncil) eseri olarak Kur'ân'ı görmekten Kur'ân'dan hareketle önceki kitapların sahibine (Allah'a) yönelmelerini önermektedir.

¹⁸⁷ Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 28-29; Benzeri fikirler ortaya atan başka müsteşrikler hakkında bkz. S. Erşahin, **Türkistanda İslâm ve Müslümanlar**, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 271-272.

¹⁸⁸ Piotrovskiy, a.g.e., 28-29.

¹⁸⁹ **Daha önce kafirlere karşı yardım isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan bir kitab gelip de Tevrat'tan bilip öğrendikleri gerçekler karşısına dikilince derhal inkar ettiler. İşte Allah'ın lâ'neti böyle inkârcularadır. Kur'ân**, Bakara 2/ 89.

Bahira'nın "büyük gelecek sizin yeğeninizin elindedir, acil onu eve götürün!" dediğini,¹⁹⁰ aynı şekilde Varaka b. Nevfel Hz. Muhammed'in Peygamber olduğunu tasdik ettiğini hatırlatmanın doğru bir tespite vardıracağını söylemekteyiz.¹⁹¹

Aynı şekilde bunlardan biri olan Abdullah b. Selâm Yahudi hahamlardan olup Hz. Peygamber'i tasdik edenlerdendir.¹⁹² Yemenli Yahudilerden Vehb b. Munebbih ve Ka'ab b. al-Ahbar gibi Yahudi hahamları yine aynı konuyu tasdik etmişlerdir. Bunlar Tevrat'ta Hz. Peygamber'e delalet eden pekçok ayetleri görmüşlerdir.¹⁹³

Nitekim İncil'den Hz. Muhammed'in Peygamber olduğuna dair ortaya konulan delillerden bazılarını burada zikretmenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz:

1. ***"O sizi gerçeklere sevkeder"*** İoann 16/13 - Kur'an'ın Nisâ 4/170.
2. ***"O beni över, meşhur eder!"*** İoann 16/14 - Kur'an Ali-İmran 3/45, 46.
3. ***"O gelince dünyayı günaha, doğruluğa ve yargıya ilişkin eleştirecektir"*** İoann 16/8 - Kur'an Maide 5/72.
4. ***"Oysa O Gerçek Ruhu gelince sizi tüm gerçeğe yöneltecektir. Çünkü kendiliğinden konuşmayacak, duyduklarını söyleyecek ve ileride olacakları size bildirecek"*** İoann 16/13 - Kur'an Necm 53/3-4.
5. ***"Baba'nın adıyla göndereceği Avutucu Kutsal Ruh size her şeyi öğretecek ve tüm söylediklerimi anımsatacaktır"*** İoann 14/26 - Kur'an Maide 5/72.

Daha birçok delili ortaya koymak mümkündür. Biz burada belki de en çarpıcı delillerle konuyu noktalamayı uygun görüyoruz. Hz. İsa şöyle der: ***"Kulak ver İsrail! Tanrımız Rab tek Rab'dır!"*** Mark 12/29.

Hız. Muhammed'in peygamberliğine insanların inanmaları için Allah tarafından kitaplar mucizeler gönderilmiştir. Buna rağmen daha önceki peygamberlerin kavimleri onlara karşı inanmadıkları gibi Hız. Muhammed'e karşı bir takım inançsızlık taşıyan hareketler yaşanmıştır.

---

¹⁹⁰ Martin, Lings, **Muhammed: Ranniye İstochniki o Yego Jizn'i**, s. 29. Bu bilgiler için bkz. www.İslamreligion.com/ru (12.08.2007)

¹⁹¹ Martin, Lings, 35.

¹⁹² Muhammed, Ebu Leyla, **Koran i Bibliya Sravnitel'noye İzucheniye**, 47.

¹⁹³ Ebu Leyla, a.g.e., 47-48; Asım, Köksal, **İslâm Tarihi**, XI, Şamil Yayinevi, İstanbul 1987, I, s. 122.

1) Arapların Peygamberi Olduğu İddiası

Hız. Muhammed'in Arapların Peygamberi olduğunu söylemeye çalışan Rus müsteşrikler kendi görüşlerinde haklı çıkmak için çeşitli iddiaları ortaya koymaya önemsemilerdir. Bunlardan F. A. Smirnov şöyle der: “Bütün Müslümanların kendi peygamberine karşı saygı, sevgi ve büyük hürmet beslediklerini hepimiz biliyoruz! O kadar ki, Muhammed¹⁹⁴'in ismini zikrettiği yerde hemen “salat ve salam üzerine olsun” (sas) derler. Böyle bir saygıyı bütün yanılmışların yanılmalarına sebebiyet verene karşı beslediklerini görüyoruz ve hayretle karşılıyoruz. Bundan dolayı Muhammed'in şahsiyetini incelerken esaslı olmayan kanıtlarından uzak olarak, onun hayatının gerçek faktörlerden beslenerek ele alınması gerektiğini biliyoruz”.¹⁹⁵

Böyle bir başlangıcın ardından Hız. Muhammed'in hayatını ve peygamberliğini ele alan XIX. asra ait Rus oryantalistlerinden F. A. Smirnov, Hız. Peygamber hakkındaki ilk ve en önemli unsurun, onun Arap kavmine mensup olduğu konusunda görmektir.¹⁹⁶

Ona göre İslâm Peygamberi konusunu Hız. Muhammed'in mensup olduğu kabilesinden ele almak lazımdır. Smirnov, bu konunun peygamberlik iddiasına ciddi bir engel olduğunu kabul etmektedir. “Arapçılık faktörünün Müslümanlar üzerinde hiçbir etki göstermediğini ve

---

¹⁹⁴ Rus müsteşrikler, Hız. Peygamber'in tarifini kendi kitaplarında şöyle tanıtmaktadırlar: “İslâm'ın kurucusu aynı zamanda dinî ve politik önderidir. İlk biyografisini oluşturan ibn İşhak'tır. Kureyş kabilesindedir. İlk etapta koyun otlatmış sonra emir vermiştir. 609 veya 610 yıllarında Hira mağarasında Cebrail (Gabrail) gelmiş ve semada bulunan Kur'an'ı öğretmiştir. Muhammed eski dinleri reddetmiş ve yeni tektanrıcılık (monoteizm) dinine davet etmiştir. Yeni İslâm teokratik devletinin lideri olmuştur”. Bkz. A. M. Prohorov, “Muhammed” *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya*, XVII, 412-413.

Muhammed – “İslâm dininin kurucusu sayılmaktadır. O kendisini yegane tanrının elçisi olduğunu ilan etmiştir. Ona göre, Allah kendi iradesini ona iletmiştir. Muhammed, insanlara sadece tek olan Allah'a inanmaları ve gelecek olan kıyamet gününe hazırlanmalarını söylemiştir. Muhammed'in dininin temelini teşkil eden en önemli kural tek (mono) tanrıcılıktır. Kur'an Muhammed'in hayatında sözlü idi. Kur'an Muhammed'e melek Cebrail tarafından okunmuştur. Kur'an'ın daimi orijinali göklerde bulunmaktadır. İlk etapta Muhammed'in amacı tektanrıcılık değil kıyamet ve ceza ile insanları korkutmaktı”. Bkz. S. A. Tokarev, “İslâm” *Narod i Religii Mira*, Moskova 1987-1988. <http://www.rubricon.com/mnw> (Nisân 2007).

Magomet – “Muhammad, Muhammed, Mohammed, İslâm kültüründe İslâm dinin ve İslâm devletin kurucusu sayılmaktadır. Müslümanların büyük çoğunluğuna göre Muhammed, İslâm dinini yayan birisiydi. O putperestliği kaldırdı ve tektanrıcılığa davet etti”. Bkz. ....“Muhammed” *Mifi Narodov Mira*, <http://www.rubricon.com/mnw> (Nisân 2007). Bu Rus ansiklopedisinin Muhammed Maddesi için başvurduğu kaynaklar; W. Muir, *The life of Mahomet*, v. 1—4, L., 1858—61; A. Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Mohammad*, Bd 1—3, B., 1861—65; J. C. Archer. *Mystical elements in Mohammed*, New Haven, 1924.'dir. İslâm Kaynaklarına göre, Hız. Muhammed'in tarihi için bkz. Buhl, “Muhammed”, *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 452-470; M. Fayda, “Muhammed”, *DİA*, İst. 2005, XXX, 408-481.

¹⁹⁵ F. A. Smirnov, *Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana*, Kazan' 1891, s. 1-2.

¹⁹⁶ F. A. Smirnov, “Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatel'stva Jizni Muhammeda”, *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, Moskova 2006, s. 264-266.

Kur'ân¹⁹⁷ olarak adlandırılan kitabın da Arap dilinde yazılmış olmasını önemsemediklerini dikkate alırsak, bölgesel düşüncenin ne kadar sınırlı olduğunu, fakat aynı zamanda insanları büyük etkiler altında bırakabildiğini tespit edebiliriz. Araplara ait sıfatlar ve değerler konu olunca, bu verilerden yola çıkarak Müslümanların Kur'ân'ın ve peygamberin sadece Araplara has değerler olduğunu düşüneceklerine, bu bölgesel amaçlı temsilciyi ve kaidelerini evrensel bir görevliye benzeterek bütün insanlar tarafından kabul edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar".¹⁹⁸

H. Muhammed'in dininin kabileci ve bölgesel bir din anlayışı sıfatıyla tanımlamaya yönelik bu görüş, başka Rus şarkiyatçılar tarafından da dillendirilmiştir.

Rus şarkiyatçı ve bilim adamı ünüyle kendi döneminde adı duyulan V. V. Barthol'd konu hakkında şöyle der: *"Muhammed kendi dönemine mahsus bir din adamı idi. Onun anlatmış olduğu olaylar, (vahiy) günümüzde yaşamış olsaydı başka türlü anlaşılırdı ve bu nedenle onun hasta olduğu teşhisi elbette daha çok ağırlık kazanırdı! Aynı görüş Hıristiyanlık dini için de geçerli olurdu! Kur'ân'ın kendi ülke ve dönemine hitap eden bir kitap olması reddedilemez bir gerçektir! Ve onun kanunları örnek mahiyetindedir. Özellikle biz bunu Kur'ân'ın köleler hakkında gelen hükümlerinde görmekteyiz. Kur'ân bunları da kibar ve*

---

¹⁹⁷ Kur'ân hakkında Rus müsteşriklerin görüşleri şöyle dir: *"Hıristiyanlar için İncil'in rolü ne ise Müslümanlar için Kur'ân'ın rolü odur! Hikâyeler, kaide, kural ve kanunlar öğreticisidir. Kur'ân Muhammed'e Cebrail isimli bir melek aracılığıyla indirilmiştir. Kur'ân ka-ra' kökenden türemiş olup, İbrani dilinden alınmıştır. Okumak demektir. Yani kutsal kitabı okumak, öğrenmek demektir. Muhammed, bununla kendisine üstten okunmuş olduğunu anlatmak istemiştir. "Kur'ân" Yahudi "Gaggadi" ve Hıristiyanların "Apokrifi" nden alınmış olup, birçok mana bozukluğunu yaşamaktadır. Mesela "Aman" (Agasvera'nın danışmanı) Faraon'un danışmanı olarak gösterilmiştir. Musa'nın kız kardeşi Maria, Hz. İsa'nın annesi olarak zikredilmektedir. Nil Nehirden dolayı verimliliği olan Mısır, Kur'ân'da yağmura atfedilmektedir. Düşünmemiz lazım, neden Muhammed'in kaynakları sözlü değil de yazılı idi. "Kur'ân" da mevcut olan ve bilgi transferindeki kapalılıklar ve özel isimlerdeki yanlışları, bizi inanmamaya zorlamaktadırlar. Kıyaslayın!" Mesela, **Kur'an**, A'raf 7/48 Luka, XVI, 24; **Kur'an**, Enbiya 21/105 Ps. XXXVII, 29; **Kur'an**, Maide 5/35; Yahudi elementler Hıristiyan dindeki metninden daha çok saptarılmıştır. Bkz. G. Weil, **Biblische Legenden der Musul'manner**, (Frankfurt 1845); Geiger, **Was hat Mohammed aus dem Judenthume anfgenommen**, (Bonn, 1833); S. de Sacy, makale, "Journal des Savants" (1835, март) **Testimony of the books or passages of the Bible and Koran compared**, (London 1888); Gerock, **Christologie des K.** (Gamburg 1839). Bizim kullandığımız kaynak, F. A. Rokgauz, İ. A. Yefron, "Muhammed", *Entsaklopedičeskiy Slovar'*, Firma Autopan Yayıneli, Moskova 1998. Üstte geçen kaynaklar, bu Ansiklopedinin başvurduğu asıl kaynaklardır.*

"Müslüman adetlerinde Kur'ân, Allah tarafından Muhammed'in hafızasına yerleştirilen İslâm'ın İlahî açıklamalar bütünü olarak en önemli kitabıdır. Kur'ân açıklamaları Muhammed'e Hira (Mekke'ye yakın bir yer) mağarasında gece yalnızlık sırasında Cebrail tarafından indirildiğine inanılmaktadır. Kur'ân da Muhammed Allah'ın ondan önce de gönderildiği elçilerinden birisidir. Diğer elçiler gibi Muhammed'de ölümlüdür. O, alim olmadığı gibi mucizeleri kendisinden beklenebilir biri de değildir. O, sadece uyarıcı ve müjdeleyicidir. O, Allah'tan insanlara sadece gerçeği yetiştirmek için gönderilmiştir". ...."K" maddesi, Mifi Narodov Mira., <http://www.rubricon.com/mnw> (Mart 2007)

¹⁹⁸ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana**, 2; Ostroumov, **Araviya i Koran**, 231-232, 237.

insanca ele almaktadır!”¹⁹⁹

Burada Barthol’d, Kur’ân ve Hz. Muhammed’in daha çok belli bir döneme hitap eden bir kitap ve Peygamber olduğunu vurgulamaktadır.²⁰⁰

Bir başka Rus bilim adamı ve Doğu bilimcisi V. S. Solov’yev, konu hakkında şöyle der: “*Muhammed tanrının birliğine ve doğruluğuna Arapları çağırmak için peygamber olarak gönderilmiştir*”.²⁰¹

Rus şarkiyatçılardan bir grup insan Batılı müsteşrikler gibi, Hz. Peygamber’i bölgesel bir kitap tanıtıcısına benzetmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte onlar aynı konu üzerindeki yorumlarında iki tutarsız sonuca varmaktadırlar: Peygamberlik davasını hiç kabul etmeyen bir grup şarkiyatçılara karşı, Arapların peygamberi olarak niteleyen diğer bir şarkiyatçı grubu.

Sonuçta bu iki grubun düşüncesi neticesinde, bölgesel bir peygamber anlayışını kabul ederek İlâhî, fakat mahallî bir peygamberi temsil eden anlayış ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla peygamberlik iddiasını kabul etmemekte çelişkiye düşmektedirler. Hz. Muhammed’in evrensellik niteliğine itirazı olmayan bazı şarkiyatçılar da, o dönemde bir peygamberi bekleyen Yahudiler gibi, gelen peygamber Araplardan olunca, “*neden bizden değil de Araplardan oluyor*” diyerek evrenselliği reddetmişler ve kendi kabile menfaatleri düşüncesini sergilemişlerdir. Kendi alimlerinden (Hıristiyan ve Yahudi bilim adamları) Hz. Muhammed’in gerçek peygamber olduğuna dair deliller (Bahire, Varaka B. Nevfel, Kaab b. Eşref ve daha birçok Yahudi ve Hıristiyan bilginler Tevrat ve İncil’den delilleri getirmişlerdir) olmasına rağmen Hz. Muhammed’i kabul etmemişlerdir.²⁰²

Onların bölgesel saydığı Kur’ân, pek çok ayette “Ey insanlar!” veya “Ey iman edenler!” şeklinde bütün insanlara hitap etmektedir.²⁰³

---

¹⁹⁹ Barthol’d, VI, 102.

²⁰⁰ Aynı görüşte olan başka bir müsteşrik P. Juze, Hz. Peygamber’in bölgesel bir peygamber olmasıyla beraber toplumsal değişimin gereği olarak ortaya çıktığını ve fırsat kollayarak hareket ettiğini söylemektedir. Bkz. P. Juze, **Muhammed Mekenskiy i Muhammed Medinskiy**, Kazan’ 1906, s. 456.

²⁰¹ Solov’yev, **Magomet**, 11.

²⁰² Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Kur’ân: Bakara / 42, 89; Martin, Lings, 29; İbn Hişâm, **es-Sîratu’n-Nebeviyye**, II, İbn Hacer Yayınevi, Dimaşk 2005, c. I, s. 247, 252-257, 276, 281.

²⁰³ “*Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen peygamberim*” A’raf 7/158

“Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler”. Sebe 34/28; Kur’ân’ın ve Hz. Peygamber’in evrensellik konusu için bkz. İbrahim, Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, TDV Yayınevi, Ankara 2001; Asım, Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 147; İzzet, Derveze, **Kur’ân’a göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, çev. Mehmet Yolcu, I-III, İstanbul 1988, II, s. 34.

Rus şarkiyatçılarının Kur'ân'ın evrensellik niteliğini eleştirmeye ve imkan dahilinde kaldırmaya yönelik düşüncesi ve onu mahalli zihniyetli bir kitaba dönüştürme çabaları, tarihte gerçekleşen vakıaların ve elimizde var olan delillerden dolayı bilim açısından hiçbir ciddilik arz edecek mahiyette değildir.* Buna rağmen, söz konusu iddiaların inandırıcı olmasını sağlamak için Kur'ân'ın kendi dönemine hitap eden güzel ahlâk kitabı olduğunu ispatlamaya çalışan bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Hâlbuki, İslâm dini inancına göre, Hz. Muhammed'den sonra başka bir peygamber gelmeyecektir. Çünkü, insanlara Allah tarafından din** olarak gönderilen İslâm Hz. Muhammed'le tamamlanmıştır.

Son Peygamber Hz. Muhammed'in sünneti ve Kur'ân'ın kıyamete kadar geçerliliği konusu, araştırmacı ve bilim adamlarının önüne konmuştur. Nitekim Kur'ân ayetleri de bunun böyle olduğunu vurgulamaktadır.²⁰⁴ Artık bunu kabul etmeyen, şüphesi olan veya araştırmaya uygun gören herkes için bu fırsat verilmiştir.

2) Hz. Muhammed'in Peygamber Olarak Seçilip Seçilmediği Meselesi

Rus ve Batı şarkiyatçılarının, Hz. Muhammed'in peygamber olmadığı iddialarına karşı V. Solov'yev şöyle bir cevap arz ederek, kendi peygamber anlayışını aynı zamanda ortaya koymuştur. Solov'yev'a göre: *“Muhammed'in gerçek peygamber olup olmadığı sorusu baştan yanlıştır ve sorulması doğru bir neticeye götüremez. Çünkü O, hiç bir zaman kendisinin o Arap toplumunun tasavvur ettiği anlamda bir peygamber olduğunu söylememiştir.”*²⁰⁵ Aksine O, sürekli kendisinin onlar gibi bir insan olduğunu ve insanüstü güce ve kudrete sahip olmadığını vurgulamaya özen göstermiştir.”²⁰⁶

Solov'yev, Hz. Muhammed'in özel ve seçilmiş bir insan olduğunu kabul etmektedir: *Nitekim Muhammed'in özellikle amcası Ebu Talib ve eşi Hatice'ye karşı beslediği sevgisi ve bağlılığı onlara karşı ticarete ve diğer işlerde gösterdiği samimiyetinin, aldığı tanrısal*

---

* Buna örnek olarak geçmişte ve bugün dünyanın çeşitli bölgelerinden iman eden değişik kavimlerden milyonlarca insanın varlığıdır. İslâm'daki Hac ibadeti sebebiyle her ırktan her renkten ve cinsiyetten insanların bir araya gelerek oluşturduğu renkli görüntü İslâm'ın evrenselliğini ispatladığı gibi Kur'ân'ın bütün insanlara hitap eden iktisattan siyasete kadar hayatın her safhasıyla alakalı hükümleri bütün insanlara rahmet vesilesi olmaktadır.

** Kastedilen din İslâm'dır! İslâm ise teslimiyet ve doğru istikamettir!

²⁰⁴ **Kur'ân:** Sebe 34/ 28; Ahzab 33/ 40; Bakara 2/ 132; Ali-İmran 3/ 19, 85.

²⁰⁵ Arap toplumunun tasavvur ettiği peygamber anlayışı İslâm'dan önce var olan ve Hz. Muhammed'in insan üstü, melek, çeşitli insan üstü güce sahip, tanrıdan bağımsız güce sahip bir insan yapısıdır. Bkz. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 235.

²⁰⁶ Solov'yev, 1.

mesajlar neticesinde vuku bulmuş olduğunu düşünüyoruz.”²⁰⁷ Bir de “dünyanın üçte birini elde etmek ve bu insan kitlelerinin gönlüne bir inanç koymak, sadece bir din adamı sıfatı ile yapılabilecek bir şey değildir. Burada bu din iddiasının (ideolojisinin) doğruluğunu ve sistemini yerleştirmek, yaşatmak önemlidir.”²⁰⁸

Öte taraftan “Resul” sadece “Tanrının elçisi” demektir. Tanrıdan görev, misyon üstlenen insan demektir. Muhammed’in görevi, insanlara tanrının tek olduğunu, onun emirlerine ve yasaklarına itaat etmesi gerektiğini, hesap gününü bildirmek idi.”²⁰⁹

Rus bilim adamı Solov’yev’in Hz. Peygamber hakkındaki düşüncelerini daha detaylı incelemeye tabi tutarak tespit etmek gerekmekte olup, konumuzun seyri içinde açıklamanın daha verimli olacağı kanaatindeyiz.

Solov’yev, Batılı müsteşriklere karşı Hz. Muhammed’i bir taraftan savunurken, diğer bir taraftan İslâm Peygamberi’nin ciddi misyonunu üstü kapalı bir biçimde ortaya koymaktadır. Şöyle ki, Solov’yev’a göre, Hz. Peygamber sadece Araplara ve Arap yarımadasına İlâhî mesajını getirmiştir. Böyle olunca İlâhî mesajını (vahiy) alan Hz. Peygamber, sadece bir bölgeye hitap etmiş olmaktadır. Diğer taraftan bu mesajı yollayan Allah da küçümsenerek, bölgesel bir tanrı durumuna düşürülmektedir. İnsanlara doğruyu öğreten Allah, kendi hitabında bir bölgeyi temsil etmektedir. Halbuki O, bütün alemi ve içinde bulunanları yaratan ve onlara yaşama hakkı veren, aynı zaman her şeyi kendisine muhtaç kılan bir tanrıdır. Dolayısıyla, insanlara mahsus bir özellik sayılan bölme ve ayırma özelliğinin, Tanrıya atfedilmesinin, metafizik bilimden haberdar Solov’yev için, önyargılı bir tavır olduğu görülmektedir. İslâmiyet daha başlangıç noktası sayılan yedinci asırda bile, kendisinin Arap

---

²⁰⁷ Solov’yev, 3-4.

²⁰⁸ Solov’yev, 8.

²⁰⁹ Bkz. Sharbatov, **Russko-Arabskiy Slovar**, 689; Kuznetsov, 932; Allah’a izafeten “resul”, insanlara nispeten “nebi”dir. Yani, Allah’ın elçisi olması bakımından Resul, insanlara Allah’ın emirlerini tebliğ ve ihbar etmesi bakımından Nebi’dir. Bkz. Ali, Özek-Hayrettin, Karaman, s.169; Nebi sözlükte haber getiren, haberci demektir. “Nabee” fiilinin ismi failidir. “Nabee”, kendisiyle ilim meydana gelen, çok faydalı ve önemli haber demektir. “Nebi”, önemli ve faydalı, aynı zamanda sağlam bir haber getiren elçi demektir. Bazılarına göre nebi kelimesi, yükseklik anlamına gelen “nübüvvet” kelimesinden türemiştir. Buna göre “nebi”, her bakımdan yüksek bir makam sahibi, insanlara doğru ve önemli haber getiren kimse demektir. İslâm literatüründe “nebi” ile “resul” aynı anlamı ifade ederler. Aralarında küçük bir fark vardır. Nebi’nin çoğulu “enbiya”dır. Kur’ân’da her ikisi de kullanılmaktadır. Nebi, Allah’ın kendisine vahyettiği şeyleri, insanlara aktaran, onları bu vahye inanmaya ve itaat etmeye davet eden kişidir. Onlar insanları, vahiyle terbiye eden terbiyecilerdir. Onlar, aldıkları vahyin canlı örnekleridir. Her nebi kendi döneminin insanları için, Allah tarafından seçilmiş örnek (numûne) idi. Nebiler, Allah’a hakkıyla kulluk yaparlar ve ubudiyetin (kulluğun) nasıl yapılması gerektiğini gösterirler. Bkz. Ece K. Hüseyin, **İslâm’ın Temel Kavramları**, Beyan Yayınları, İstanbul, s. 487- 488.

Rus Şarkiyatçı Lütsian, Klimovich’a göre “Resul” ve “Nebi” kavramları şöyle açıklamak mümkündür: “Müslüman kültürüne göre gönderilen Nebilerin sayısı 124 bin olmuştur. Onlardan ancak üç yüzü Resul idi”. Bkz. Klimovich, **Kniga o Korane**, 24.

yarımadasıyla sınırlandıramayacağını göstermiştir. Buna ilk örneklerden biri Hz. Peygamber'in Bizans, Sâsânî, Mısır vs. imparatorluklara gönderilen elçileri ve İslâm'a davet mesajlarıdır.²¹⁰

Bölgesel bir davetçi adı altında Hz. Muhammed'i görmek isteyen bu grup şarkiyatçıların (Solov'yev, Krımskiy, Barthol'd, Smirnov, Klimovich, Krachkovskiy, vs.) öncelikle konuya inandırıcı vasıfları koyma isteğiyle sunulan "Resul"²¹¹ kavramının bütün dil sözlüklerinde "gönderilen" manasında olduğunun bilinmesi gerekir. Dolayısıyla, Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderildiği, kaynaklar açısından doğrulanmaktadır. Eğer bir şeyin yerelliği vurgulanmıyorsa, o zaman bunun evrensel olacağı ortadadır. Kur'ân ise çok açık bir dille kendisinin evrensel bir mesaj olduğunu vurgulamaktadır.²¹²

Konuyu başka bir yönden ele alan Rus şarkiyatçılar bu sefer, Hz. Peygamber'in aldığı Vahyin* gerçekten Allah'tan olup olmadığını göz önünde bulundurarak, yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: "*Muhammed evrensel bir mesajı taşımıştır, fakat bu mesajın Tanrı'dan olduğunu neyle ispatlayacağız. Bunun Muhammed merkezli olma ihtimali hayli güçlü olup araştırma gerektirmektedir*". Yani, "*Muhammed insanlardan uzaklaşmak için Hira mağarasına çekilmiştir. Ve aylarca süren derin telkinler ona Allah'tan mesajlar (vahiy) aldığını göstermiştir.*"²¹³ *Bir de Muhammed'de canlanan peygamberliğin sönmemesine vesile olan eşi Hatice ve kurnaz akla sahip Hıristiyan din bilgini Varaka b. Nevfel, bu olayda büyük bir rol oynamışlardır. Olay böylece başlamış ve ilerde gelişme ve büyüme istikametinde devam etmiştir*".²¹⁴

İslâm'la ilgili her konuda olduğu gibi vahiy konusunda da Rus oryantalistlerin farklı düşüncelerinin olması bizi şaşırtmamaktadır. Bu görüşlerden birine göre, Hz. Muhammed'in

---

²¹⁰ Geniş Bilgi için bkz. İbn Hişâm, **es-Sîratu'n-Nebeviyye**, 2005 s. 2; A. İ. Kolesnikov, **Dve Redaktsii Pis'ma Muhammeda Sasanidskomu Hosrovu i Parvizu**, <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Arabien/VII/620-640/Muhammed/text.doc>; (20. 03.2007) Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, 212-218.

²¹¹ Resul-Rusul, gönderilen manasını taşımaktadır. Kelimenin bölgesel manasını taşıdığına dair hiçbir anlam yada işaret yoktur. Bkz. Sharbatov, 689; Kuznetsov, 932; Serdar, Mutçalı, **Arapça – Türklçe Sözlük**, Dağarcık Yayınevi, Ankara, s. 321.

²¹² **Kur'ân**: Sebe/28; Enbiya/107; Feth/29; Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Ankara 2001.

* Vahiy - Allah'ın Kelamı olup Cebrail aracılığı ile Hz. Peygambere iletilmiştir. Vahiy-Hakk'ın hitâbı. Sûfilere gelen ilham gibidir. İbn Arabî şöyle der: "*Sözlerimiz vahy-i kelâm değildir ama vahy-i ilhamdır!*" s. 554. www.ihya.org (20.02.2009)

²¹³ F. A. Smirnov, "Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatelstva Jizni Muhammeda", *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, s. 249, 257, 259.

²¹⁴ Katanov, **Jizn' Magometa**, 282; Rus müsteşrik A. E. Shmidt, Hz. Peygamber'in evrensel din iddiası Medine'ye göç etmesinden sonra ortaya çıktığını savunarak daha önce kendisinin dinin boyutundan haberdar olmadığını söylemektedir. Bkz. A. E. Shmidt, **Ocherki İstori İslâma kak Religiya**, Kırshbauma Yayınevi, St. Petersburg 1912, s. 7.

vahiy düşüncesi, ehli kitapla temas kurduktan sonraki döneme ait bir gelişmedir. Onlara göre, “Hz. Muhammed ilk olarak büyük dinlerden (Yahudilik ve Hıristiyanlık) az bahsetmiştir. Daha sonra ise bilgi birikimi çoğalınca bunlardan söz etmiştir. Onun ilk esnada Yahudi ve Hıristiyanlığın aynı din olduğunu düşündüğü, daha sonra bu dinleri öğrenince onlara karşı dilini değiştirerek tavır koyduğu ifade edilmiştir”.²¹⁵

Vahyin bu şekilde indiğine inanan bazı şarkiyatçılar, Hz. Peygamber’in peygamberliğine sahip çıkmaya da çalışmışlardır. Onlara göre İslâm Peygamberi’nin Allah’ın iradesiyle gerçekleştirdiği bazı mucizeler (Ayın bölünmesi, Hz. Peygamber’in Hz. Adem’dan önce yaratılmış olması vb.)’i açıklayan rivayetlerin sıhhat açısından problemliliği ihtimali yüksektir.

Birincisi İslâm dininin zuhur döneminde başka din mensupları veya dinsizler tarafından, İslâm’ı yıkmak için uydurulmuş rivayetler vardır. İkincisi, İslâm Peygamberi’ne besledikleri aşırı sevgileri yüzünden Müslümanların çıkardıkları ve peygambere atfettikleri uyduruk hadisler vardı.²¹⁶

3) Hz. Muhammed İnsan Üstü Bir Varlık mıdır?

Solov’yev’in iddiasına göre Hz. Muhammed insanüstü bir varlık değildir. En azından böyle bir iddia onun tarafından vaki olmamıştır. Bununla birlikte Solov’yev’e²¹⁷ göre Hz. Muhammed’in Allah tarafından gönderilmiş biri olarak (Solov’yev’in iddiasına göre O Allah’ın elçisidir) böyle bir iddiaya yönelmesi ve gururlanarak bu şöhrete kapılması bizi şaşırtmamalıdır.

Hz. Muhammed’in insan olduğunu ve Allah’ın talimatı dışında bir güce ve kudrete sahip olmadığını Kur’ân söylemektedir. *"Muhammed ancak bir elçidir. Ondan önce de birçok elçi gelip geçmiştir. O ölür veya öldürülürse, arkanız sıra geri mi döneceksiniz? Kim ardı sıra geri dönerse, (bilsin ki) Allah'a bir zarar veremez. Allah şükür edenleri ödüllendirecektir."*²¹⁸ Solov’yev, Hz. Peygamber’in çocuklukta garip olayları geçirmesini, doğru sözlü ve güvenilir

²¹⁵ Asaf Huseyn, Robert Olchan, Djamil Kureysi “Oryantalistler ve İslâmiyetçiler”, Baskı II, İnsan Yayınevi, İstanbul 1988, s. 89.

²¹⁶ Katanov, 278.

²¹⁷ Rusya’da tektanrıcılık teorisinin ilk kurucusu Rus filozof ve mistik Solov’yev, olmuştur. Fakat bu konuda gereken desteğini zamanında bulamamıştır. Bkz. İ. G. İvanov - M. A. Popova, **İstoriya i Teoriya Ateizma**, Misl’ Yayınevi, Moskova 1987, s. 147.

²¹⁸ **Kur’ân**, Ali-İmran 3/144, 6/50; 7/188; 10/16; 11/15; 18/110; 21/78; 34/43; 5/47; 16/91; 37/36; Bkz. Solov’yev, 25-26.

biri olarak yetişmesini, peygamberliğine hazırlık aşaması olarak görmektedir. Hz. Peygamber'in soy açısından ayrıcalığa sahip olmasını da seçilmesi için bir neden olarak görmektedir. “*Muhammed'in babası Abdullah, yani Allah'ın kulu, annesi Amina*²¹⁹ “*emin olan kadın veya duası kabul olunan*”, *Abdul-Menaf ve Kusay Kâbe yetkilileridir!*” der.

Burada Solov'yev, Hz. Peygamber hakkında kendi daha önceki fikrinden, (yani özel hazırlıklı doğması gerekmediğini vurgulayan fikrinden) vazgeçmekte ve şöyle devam etmektedir: “*Peygamberlik davasına tarihî bir misyon üstlenmek için doğuştan bazı özelliklere sahip olması gerekliliği, dünya tarihi için dış etkenlerden beslenerek gönderilen görevlinin olması imkansızlığındandır. Eğer olay iç anlam ve mantıklılık taşıyorsa, o zaman İslâm gibi büyük dinin kurucusunu, bu misyondan kimse mahrum bırakamaz. O zaman biz de diyoruz ki, bir işte tarihi misyonu üstlenmek için adaylığını koyana, sende doğuştan var olan veya bu işte ustalık sayılan bir özelliğin olması lazımdır*”.²²⁰

Hz. Muhammed'in ibadete çok zaman ayırdığını ve çok titiz ibadet yaptığına dikkat çeken Solov'yev, bunun İlâhî görevlilikten kaynaklandığını söylemektedir.²²¹

Böyle bir görüşü paylaşan başka bir Rus şarkiyatçı İ. G. İvanova, Hz. Muhammed'in insan üstü özelliklere sahip olduğunu söyler.²²² İki görüşün birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Bize göre İvanova'nın insan üstü özelliklerden kastı ile Solov'yev'in söylemek istediği aynı değildir. İvanova, Tanrı müdahalesini kastederken, Solov'yev, doğuştan insan yapısında mevcut bazı özelliklerden bahsetmektedir.²²³ Halbuki, insanın doğuşunu ve Solov'yev'un bahsettiği bu özelliklerini de şekillendiren birdir. Yani, Allah'tır. Fakat, Solov'yev bir türlü vahiy anlayışını kabul etmemekte ısrar etmektedir.

Bunun neticesinde Solov'yev, Tanrı'dan gelen peygamberin Yahudilik ve Hıristiyanlıktan bilgi alacağını ve bu bilgiyi almak için doğuştan bazı insanüstü özelliklere sahip olacağını söylemiş olmaktadır. Dolayısıyla, insan aklını öne koyarak, vahiy, yani Allah

---

²¹⁹ Hz. Peygamber'in annesi Âmine hakkında onun Yahudi olduğunu söyleyen N. P. Ostroumov, bunu İslâm Peygamberi'ni aşağılayan kavramlar sırasında açıklamaktadır. Dolayısıyla kendisinin Yahudilere karşı tavır koyan birisine benzeterek daha önce savunduğu Yahudiliği ayıplayarak kendi lafını tutarsız hale düşürmektedir. Şöyle der: “Muhammed fakir, eğitimsiz olarak putperestler arasında ölüme kadar yaşayan birisidir. Babası putperest, annesi ise Yahudi idi”. Bkz. N. P. Ostroumov, “İstoriya İslâm'a”, *Strannik*, 1888, Kazan', s. 6.

²²⁰ Solov'yev, 12; Solov'yev'in burada kastettiği olay Hz. Peygamber'in çocukluk döneminde yaşadığı “kalbinin yarılması”, “koyun otlatmasının bereketi” ve benzeri olaylar, doğuştan ona verilen özelliklerdir.

²²¹ Solov'yev, 9.

²²² İ. G. İvanov – M. A. Popova, *İstoriya i Teoriya Ateizma*, 146.

²²³ Hz. Peygamber bir beşerdir. Bu konuda bkz. H. Musa, Bağcı, **H. Peygamber'in Beşerî Yönü**, (Doktora Tezi) Ankara 1999, s. 90, 162.

müdahalesini imkansız görerek inanmamaktadır. Aynı zihniyet başka bir Rus müsteşrik L. S. Vasil'yev'e aittir. *“Muhammed Buda ve Zoroastr(Zerdüş), Konfusiy(Konfüçyüs) veya İsus (Hz. İsa) gibi derin düşünebilen biri değildi. Fakat, zamanındaki Yahudi ve Hıristiyanlardan elde ettiği bilgiler, büyük İslâm dinini kurmaya vesile yaptı!”*²²⁴ der.

Yani, Tanrı tarafından gönderilmesini Rus müsteşriklerden çoğu kabul etmemektedir. Bu tür müsteşriklerin peygamber anlayışı, Müslümanların peygamber anlayış ile farklıdır. Onlara göre, sen peygambersin, fakat Tanrı'dan değil! Çünkü, eğer Tanrı'dan olursan, o zaman bizim de sana uymamız gerekir. O da Hıristiyan veya Yahudi din mensuplarının şu andaki istikametini yeniden değerlendirmeyi gerekli kılacaktır.

4) Hz. Muhammed Peygamberliğe Hazırlanmış mıdır?

Hz. Muhammed'in İlâhî görev meselesine çözüm olarak konuya Batılı müsteşrik Karllayel (Carlyle) de ilginç bir görüşle katılmaktadır. Ona göre: *“Muhammed'i yalancı saymak için yaptıklarındaki yanlışları göstermek değil, onun samimiyetine bakmak gerekiyor”, çünkü on iki yüzyıldır yeryüzünün beşte biri onun teorisıyla beslenmiştir*. Rus şarkiyatçılığında yalancı sayanlar olduğu gibi, Hz. Peygamber'in davasına elbette şüpheyle bakanlar da olmuştur. Bunlardan Hz. Peygamber'i ve siyerciliğini mühim görenlerin açıklamalarından biri Barthol'd'a aittir. *“İncil'de İsa'nın zikrettiği peygamberin”*²²⁵ *Muhammed olduğu Kur'ân'da Hıristiyanlara hatırlatılmıştır. Dolayısıyla Muhammed, kendisini İncil'de bahsedilen peygamber sayıyordu!*²²⁶

Bu pasajdan anlaşıldığı gibi Barthol'd, Hz. Muhammed'i Hz. İsa'nın İncil'de bahsettiğini ve kendisinden sonra inananlar için bir müjde olarak geleceğini gösteren haberlere inanmamaktadır. Ona göre, Hz. Muhammed'in peygamberliği elbette Hira mağarasında gördüklerinden ibaret değildir. Manevi hazırlık olarak onun oluşturduğu derin din tasavvuru bu işe karar vermesine etki etmiş olsa gerek! *“Unutmamak gerekir ki, benzeri bir olayı Hz. İsa'nın hayatında (Mesihliğine inandırmak için onun türbesinde) görebilmekteyiz. Ya da Paula'nın olağanüstü kabul ettiği kendi hayalleri (halusünasyon) de aynı tecrübenin başka bir versiyonudur. Muhammed sadece din değil, devlet oluşumunun başlangıcını dahi çizmiştir. Bu anlamda onu, Budizm'in gelişmesi için Şakyamun'dan*

²²⁴ L. S. Vasil'yev, **İstoriya Religiy Vostoka**, Knijny Dom Yayınevi, Moskova 2004, s. 68-70, 86.

²²⁵ **Kur'ân** Saf 61 / 6; Fetih 48 / 29.

²²⁶ **Kur'ân**, Saf / 6; Barthol'd, VI, 97.

*Aşoki'ye ve Hıristiyanlığın gelişmesinde İsa'dan ulu Konstantin'e kadarki zamanla kıyaslayabiliriz*²²⁷ der.

Hız. Peygamber'in derin düşüncelerine dalması ve peygamberlik hayali tasavvur etmesinin sonucunda, peygamber olduğunu söyleyen diğer bir oryantalist grubu, bunu diğer dinler önünde galip gelmesine bağlamaktadır.

Karşı ideolojiler (Yahudilik, Hıristiyanlık ve Putperestler) de, kendi dinlerinin kaidelerine riayet etmemesinden dolayı, zamanla zayıflayan dinî inançları ve toplumsal hayatı, yeni din İslâm'ın sahneye güçlü çıkmasına ve galip gelmesine bağlamaktadır.²²⁸

Hız. Peygamber'in peygamberliği, ne onun derin tefekkürün (Hıra'daki tahannüs)'den ne de diğer dini inanışların zayıf olmasından meydana gelmiştir. Peygamberlik görevi veren sadece Allah'tır. Allah'ın bu peygamberliğini kime hangi sebep ya da anlayış yüzünden verdiğini bilmek kudretimizde değildir. O istediğine peygamberlik verir istediğini melek yapar, dilediğini yoldan saptırır ya da hidayete erdirir.

Barthol'd'un bu meydana kaydettiği kıyaslamaların yanlış olduğunu düşünüyoruz; çünkü görev ile sebep birbirinden ayrı ve farklı iki kavramdır ve bilim adamına yakışan da bunları birbirine karıştırmamaktır.

5) Peygamberliğe Adım Atmasının Sebebi İktidar ve Servetle İlişkili midir?

V. S. Solov'yev, V. V. Barthol'd, V. R. Rozen, A. Ye. Krımskiy, Ye. A. Belyayev gibi Rus Doğu bilimcilerinden oluşan bir grup Hız. Muhammed'in kendi peygamberliğini, sırf iktidar ve zenginlik elde etmek için ortaya attığını düşünmekte ve iddia etmektedirler.

XIX. yüzyılın sonunda yaşamış olan Barthol'd, Hız. Muhammed'in iktidar elde etmesinin temel fikrinin Kur'ân'da olduğunu söyleyerek, *"iktidar'a hakim olmayanın dini olamaz"* der. Bunu Kur'ân'ın Hac Suresi 40. ayetine dayandıran Barthol'd, buradan Hız. Peygamber'in iktidar hırsından dolayı peygamberlik misyonuna başvurduğunu

---

²²⁷ Barthol'd, VI, 81.

²²⁸ Katanov, 283; Rus müsteşriklerden N. P. Ostroumov, Hız. Peygamber'in Hız. Hatice'nin hizmetindeyken yaptığı seyahatlerde merak ederek Yahudilik ve Hıristiyanlık hakkında onlardan bilgi edindiği, ve sebeple peygamber olmayı düşünerek peygamberliğini ilan ettiğini söylemektedir. Bkz. N. P. Ostroumov, "İstoriya Musul'manstva", 6, 7.

çıkarmaktadır.²²⁹ Halbuki Hac Suresi'nin 40. ayetinin mealinde, inançlar yüzünden zarar gören Müslümanlardan bahsedilmektedir.²³⁰ Barthol'd'un Hz. Muhammed hakkında ortaya koyduğu iddiasında gözden kaçırdığı bir husus görülmektedir. Çünkü onun, Hz. Muhammed hakkındaki geliştirdiği teorisinde, düşünce ve yorum çeşitlilik arz etmekte olup tutarsızlığa eğilen bir manzara sergilemektedir.²³¹

Başka bir Rus bilim adamı Solov'yev Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerini ele alarak şöyle bir iktidar anlayışını sergiler ve eleştirir: "*Muhammed, Mekke döneminde dini otoritesi olmadığı gibi Medine döneminde medeniyet sahibi bir politikacı da olamamıştır! İki dönem arasındaki fark işin mahiyetinde değil metodundaydı. İslâm'ın ilk dönemi Muhammed için ikna, yalvarma, hukuka riayet etmek daha çok geçerli ve zorunluydu, fakat daha sonraki dönemde emir, hücum ve müeyyide metoduyla kendi isteğini gerçekleştirmeye muvaffak olmuştu.*²³² *Muhammed bu yöntemi, o dönemdeki hayat şartlarına ve amacına ulaşmak için uygulamıştır.*²³³ *Yeni bir dinin gereği olarak değil, hayat şartlarının gerekçesi olarak özellikle ilk dönemde bu yola başvurmuştur. O'nun iddialarında ve cereyan eden gelişmelerde böyle*

²²⁹ Barthol'd, VI, 100.

* Onlar, surf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allâh'ın bazı insanları diğer bazılarıyla savunması olmasaydı, içlerinde Allâh'ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı. Allâh, kendi(dini)ne yardım edene elbette yardım eder. Kuşkusuz Allâh, kuvvetlidir, gâlipdir. Kur'ân, Hac 22/40.

²³⁰ "Onlar sadece bu sözü ("Rabb'imiz Allah'tır") söyledikleri için yurtlarından çıkarılmışlar. Çünkü bu söz saldırgan zorbalardan, şüpheye yer bırakmayan kesin isyankârlığın ifadesidir. Fakat bu, haksızlığa uğrayanlar açısından her türlü kişisel hedeften soyutlanmanın ifadesidir. Onlar yalnız ve yalnız inançlarından dolayı yurtlarından çıkarılmışlar şu yeryüzü nimetlerinden biri uğruna başlatılan bir mücadele değildir bu. İnsanların ihtiraslarını kamçılayan, çıkar çatışmalarına neden olan, değişik eğilimlerin, karşıt isteklerin sahnelendiği dünya değerleri için bir çarpışma değildir bu. Bütün bunların ötesinde genel kural yer alıyor; inancın savunulması gereği evrensel bir kural olarak vurgulanıyor! "Eğer Allah bir kısım insanları diğer bir bölümü aracılığı ile savmasaydı, nice manastırlar, havra ve içlerinde Allah'ın adı çokça anılan cami yıkılıp giderdi." Manastırlar, rahiplerin içinde ibadet etmek amacıyla inzivaya çekildikleri yerlerdir. Havralar ise Yahudilerin ibadet yerleridir. Mescitler de Müslümanların içinde ibadet ettikleri yerlerdir. Bunların tümü - kutsallıklarına ve Allah'a ibadet için ayrılmış bulunmalarına rağmen - her zaman yıkılma ile karşı karşıya kalırlar. Çünkü Batıla göre buralarda Allah'ın adının anılmış olması bir ayrıcalık sayılmaz. Onun için hakkı koruyan, onu savunan bir gücün bulunması zorunluluktur. İnsan bu özelliklere sahip bildiğimiz insan olduğu sürece değişmez genel bir kuraldır bu! İbn Abbas şöyle der: "burada kastedilenler, Hz. Peygamber ve Ashabıdır. Çünkü, onlar Allah'ı tek İlah olduğunu söylemişler ve bunun yüzünden haksız olarak yurtlarından çıkarılmışlardır. Bkz. Ali, Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, Darsaadat Yayını, İstanbul 1980, s. 292.

²³¹ Barthol'd, cilt VI, s. 636, 637, 639, 642.

²³² Solov'yev, 59; Schmidt, emir, hücum anlayışını Müslümanlar tarafından Doğu'da Hindistan'a Batı'da ise Endülüs'e kadar sürdürdüklerini iddia eder. Bkz. Schmidt, **Ocherki İstorii İslâma kak Religiya**, 2, 3; Ostroumov da aynı görüştedir. Bkz. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, Kazan' 1899, s. 245; Sprenger ve Muir'e atfen Ağırman "*Mekke döneminde bir Peygamber Medine'de ise politikacı*" dediklerini nakleder. Bkz. Ağırman, Cemal, "Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri", www.cemalagirman.com/Kasım 2007, s. 6. (Şubat 2009)

²³³ W. Irving, Hz. Muhammed'in planına göre şans değil, şansa göre plan kurduğunu ve zafer elde ettiğini inanmaktadır. Onun büyük güce dönüşmesi ilk etapta düşünmediğini ama şans olunca, fırsatı kaçırmadığını, onun askerlerinin amacı gayrı Müslimlerinin mallarını talan etmek olduğunu savunmaktadır. Bkz. Irving, 198.

bir hayat kanunu ve yaşama isteği vardır. Yoksa dünya ötesi hayali veya uhrevi hayat için gerekli olan amel kazancı değil!”²³⁴

Bu konu hakkında İslâm kaynaklarının delilleri, Rus Doğu bilimcilerin konu hakkındaki bu tür tespitlerinin yanlış olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Muhammed’in amacı iktidar elde etmek ve reis olmak için bu davaya karar vermiş olsaydı, böyle zor şartları içeren ve dönem için en güçlü iktidara sahip olan kendi akrabalarına karşı hareket etmeye başlamazdı.

Hz. Muhammed’in soyu reisler ve şöhretli insanlardan oluşmaktaydı. Buna rağmen Hz. Muhammed’in davranışlarına bakınca, kendi kabilesinin yanlışlar üzerinde kurulan iktidar, otorite, şöhret ve mal mülke düşkünlüğünü yıkmaya çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla onun derdinin iktidar, şöhret ve zenginlik olmadığı da belli olmaktadır. Mekke reislerinin yeni dinden vazgeçmesi karşılığında Mekke liderliği verme tekliflerini Hz. Muhammed çok sert bir dille geri çevirmiştir.

Bilindiği gibi aynı zamanda kendisinin akrabaları olan bu müşrikler, Hz. Peygamber’e amcası Ebu Talib aracılığı ile üç defa bu davasından vazgeçmesi için teklifinde bulunmuşlardır.²³⁵ Nitekim Hz. Peygamber’in iktidar için peygamberliği seçmediği sadece Müslüman araştırmacıların savunduğu bir görüş değildir.

Bir şarkiyatçı olan Von Grunebaum’a göre de Hz. Muhammed’in peygamberlik döneminde onun bir otorite ve hükümdar olmak amacıyla uğraştığını ispatlayan hiçbir kaynak yoktur.²³⁶

Gözardı edilmemesi gereken diğer bir nokta; eğer bazı Rus oryantalistlerin iddialarında savdukları gibi İslâm Peygamberi’nin hedefi zenginlik olsaydı, Hz. Hatice ile evlenmesi, amacına ulaşması için kesin bir çözüm olurdu. Çünkü hem Rus oryantalistler hem de Müslüman araştırmacıların beraberce kabul ettikleri gibi Hz. Hatice yeterince zengin ve otorite bir kadındı.²³⁷

Nitekim Hz. Muhammed’in Hz. Hatice ile evlenmesinin gerçekleşmiş olmasıyla artık

---

²³⁴ S. Bagin de M. Stasyulevich’in **İstoriya Srednih Vekov**, St. Petersburg 1863, c. I, s. 482’ ya atfen Hz. Muhammed’in ilk amacı taraftarları toplamak olduğunu söyleyerek bunun için insan, kabile reisi ve çeşitli toplulukları para, iktidar ve aklına gelecek her şeye söz vererek satın almak için olduğunu söylemektedir. Bkz. S. Bagin, **O Propogande İslâm’a**, Tsentralnaya Tepografiya Yayınevi, Kazan’ 1909, s. 20.

²³⁵ İbn Hişâm, **es-Sîratu’n-Nebeviyye**, II, 2005, I, 311-312; Katanov, 280-281; Sarıçam, 71-72.

²³⁶ G. E. Von Grunebaum, **Klasicheskiy İslâm**, Moskova 1986, s. 31.

²³⁷ Barsov, 18; Irving, 30-32; İbn Hişâm, **es-Sîratu’n-Nebeviyye**, 2005, I, 231-232. Burada İbn Hişâm Hz. Hatice’nin Kureyş içindeki yerini ve kıymetini sayarken **“Va avsat’a Nisâu k’ureyşin nasaban, va a’zamahunna şarafan, va aksarahunna malan”** diyerek Hz. Hatice’nin çok zengin olduğuna işaret etmektedir.

mal mülk derdi de kalmamıştı. Fakat buna rağmen, İslâm Peygamberi tarihi kaynaklara göre burada durmamaktadır. İzdivaç olayından sonra daha çok zengin olmak umuduyla artık kendi ticaretini yoğunlaştırdığı da görülmemektedir. Hatta ticaret konusu birinci planında yer almamaktadır. Dolayısıyla, Hz. Muhammed'in amacının zengin olmak için çabalamak olmadığı ortadadır. Bir de Kur'ân'da konuya açıklık getirilmektedir. İslâm Peygamber'in amacını net bir ifadeyle açıklanmaktadır.²³⁸

6) Toplumsal Değişimin İhtiyacı Olarak Peygamberlik

İslâm Peygamberi'nin ortaya çıkmasını bir toplumsal değişimin ihtiyacı ve gerekçesi olarak gören Rus müsteşrikler ise, yine konuyu çeşitli sebeplere bağlamaya çalışmışlardır. Petrushevskiy başta olmak üzere bazı Rus Doğu bilimciler Hz. Muhammed'in bir peygamber olarak ortaya çıkması olayını, tamamen o dönemde ortaya çıkan toplumsal olaylar ve bu olaylara sebep veren şartlara bağlamaktadırlar.²³⁹

Rus müsteşrik N. Ostroumov şöyle der: *“Arabistan ve Kur'ân birbirine sıkı sıkı bağlı kavramlardır. “Arabistan olmasaydı Kur'ân olmayacağı gibi Kur'ânsız Arabistan da bu kadar meşhur olamazdı. Aynı durum Kur'ân sahibi Muhammed için de sözkonusudur”.*²⁴⁰

Batılı müsteşriklerin görüşlerinden sayılan bu düşünce onlar arasında da çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin Jefferey Arthur, Hz. Muhammed'i mistik ya da dini bir reformcu olarak görmekle beraber daha çok, tarihin kritik bir noktasında biraz ilkel insanların arasındaki politik problemlerle yüzleşen bir insan olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.²⁴¹

Jeffery'ye göre, Hz. Muhammed Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun dininden etkilenmiş Arapları da böyle bir dinden yararlandırmaya çalışmış ve onlara bu medeniyetin bazı ölçülerini Kazan'dırmayı düşünmüştür.²⁴²

---

²³⁸ **Kur'ân**, Yusuf 12 / 104, Furkan 25 / 57, Sebe 34 / 47, Şura 42 / 23.

²³⁹ Rus misyonerlik okulu Hz. Peygamber'in sert tavrını Arabistan'ın şartlarına bağlamaktadır. Buna göre: Antik zihniyet yapısını sürdürmekte olan putperest Araplar çok vahşi insan dışı bir karaktere sahiptiler. Diğer taraftan Yahudi ve Hıristiyan dinlere mensup halklar, kendi dinlerinin daha yüce olduğunu ispatlamak için kavga içindeydiler. Ortam havasız bir balona benzemektedir. Dolayısıyla Muhammed bu kaosa son vermek için disiplin kurallarına dayanacak yeni ve tek bir din (monoteizm) ortaya koymak için sert bir yöntemle harekete geçmiştir. Bkz. Malov, **O Kreshennih Tatarah**, 81; G. Veil, **Bibliya, Koran i Talmud ili Bibleyskiye Legendi Musul'man**, NewYork 1863, s. 8. Kitap 2006'da Rusça'ya çevrilmiştir. www.muhammadanizn.org (Ocak 2007)

²⁴⁰ Ostroumov, **Araviya i Koran**, 1.

²⁴¹ Asaf Huseyn - Robert Olchan, **Oryantalistler ve İslâmiyetçılar**, 88.

²⁴² Asaf Huseyn - Robert Olchan, a.g.e., 89; Jeffery **Quest of the Historical Muhammed**, 338.

Arap Yarımadası'nda yayılan çoktanrılı inanışların tanrılarına ibadet etme geleneğine karşı, monoteizm (tektanrıcılık) inancına doğal yönelim, zulmün zirveye çıkması, eski Arap cahiliye devrinin varlığının sona ermesi, yeni sınıfların ortaya çıkma teşebbüsleri beraberinde bir peygamber arayışını ortaya koyma ihtiyacını artırmıştır.

Petrushevskiy şöyle der: *“Bu toplumsal değişim olmamış olsaydı, Muhammed peygamber olarak ortaya çıkmış olsa bile bir rağbet bulamazdı ve sıradan insanlar gibi yaşayıp giderdi. Dolayısıyla, toplum içinde sönüverirdi”*²⁴³.

Yani burada dikkat edersek Petrushevskiy Hz. Muhammed'in peygamberliğinin İlâhî merkezli olmasını kabul etmemektedir. Ona göre peygamberlik toplumsal değişimin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²⁴⁴ Peygamberliğin amacının toplumsal değişim olduğu gibi kendisi de bir toplumsal değişimin ürünü olarak tezahür etmiştir.

Burada şöyle bir noktaya temas etmek önemlidir. Petrushevskiy, Hz. Muhammed'i Allah'ın kendi iradesiyle gönderdiği bir peygamber olarak görmekten daha çok toplumsal şartlardan dolayı Allah'ın göndermek zorunda kaldığı bir kişi olarak algılamaktadır. Bunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü, Allah'ın elçi göndermedeki hareket noktası toplumsal değişim değil, kendi sünnetinin (kanununun) yerine gelmesidir. Nitekim Allah Kur'ân'da bunu bazı âyetler ile açıklamaktadır.²⁴⁵

Başka bir Rus Doğu bilimcisi Barthol'd bu konuyu şöyle izah eder: *“İslâm Peygamberi'nin ortaya çıktığı dönemde yaşamış olan Arap toplumunun bir peygamber beklentisi zaten vardı”*.²⁴⁶ Bunun sebebini Barthol'd, bölgenin toplumsal düzeninin din temeline dayanan yapısından zamanla ayrılması ve sapması sonucunda çökmeye yön tutmasında görmektedir. Ona göre, o dönem Arap toplumu günlük hayatının bir parçası olan dini yaşantısından dönmüş idi. Toplumsal düzeni günden güne belli bir kitlenin ihtiyaçlarına hitap etmekteydi. Halinden memnun olanlar sadece bu toplumsal düzeni kendi menfaatleri için oluşturanlar idi.

Dolayısıyla Arap toplumunun zamanla gelişen, büyümeye ve değişmeye yönelen bu yeni dönemine hitap edecek uygun bir çözüm arayışına gerek vardı. Nitekim toplumsal ve kültürel alanda bir patlamanın zamanı gelmişti. Dolayısıyla her olayı merakla bekleyen

---

²⁴³ Petrushevskiy, 14.

²⁴⁴ Petrushevskiy, 14.

²⁴⁵ **Kur'ân**, İsra, 17 / 77; Ahzab, 33 / 38, 39; Fatır, 35 / 43; Fetih, 48 / 23.

²⁴⁶ Ostroumov, **Araviya i Koran**, 253.

yorgun toplum, her an kaderlerinde değişiklik olmasını ümit içinde bekliyordu.²⁴⁷

İslâm'ın ve Peygamber Hz. Muhammed'in toplumsal değişimin ihtiyacı olarak ortaya çıktığını söyleyenler olduğu gibi Araplara adanmış ve onları değiştirmek için gönderilmiş olduğunu söyleyenler de olmuştur. Mesela Von Grunebaum, Hz. Muhammed'i Araplara gönderilen bir Resul (elçi) olarak görmektedir.²⁴⁸ Halbuki, Kur'ân'ı çok sayıda gelen ayetlerle Hz. Muhammed'in evrensel mesajı ile alemlere rahmet bütün insanlara gönderilen bir peygamber olduğunu vurgulamaktadır.²⁴⁹ Fakat, İslâmî kaynakları yeterli görmeyen bazı Rus oryantalistler, bu kaynakların onlara göre eksikliklerini bir şekilde ortaya koymak ve Kur'ân esaslı peygamber tarihinin bilimsel temele dayanmadığını vurgulamak için ısrarla çeşitli kanıtlarını gündeme getirmeye çalışmaktadırlar.

Bunlardan biri olan Petrushevskiy, *İslâm v İrane*, (İran İslâm'ı) adlı kitabında Hz. Muhammed hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmakta ve şöyle demektedir: “Müslümanlar tarafından abartılmış olan bu peygamber tarihi, bilim dünyası tarafından efsane olarak isimlendirilmiştir. Örnek vermek gerekirse, İslâm tarihinde ilk siyer çalışmalarından birisiyle meşhur olan İbn Hişâm, *İslâm Peygamberi'nin hadisler ile ilgili bazı rivayetlerinin, İbn İshak tarafından abartılmış olduğu gerekçesiyle, kendi eserine almamıştır*”. Kitabın kaynak kısmında Rus Doğu bilimciler Belyayev, Yakubovskiy, Smirnov, Nadiradze, ile birlikte Goldziher, gibi bir çok Batılı müsteşrik de bulunmaktadır.²⁵⁰

Rus oryantalistlerden bazıları, Hz. Muhammed hakkında yaptıkları incelemelerinde onun Medine döneminde, makam ve servet için uğraştığını ve bu yolda çok taraftar toplayarak Mekke ve civar bölgelere giden kervanlara saldırmak için güç oluşturduğunu söylemektedirler.²⁵¹ Bunları, Mekke döneminde başlatılan peygamberlik davasının acı sayfalarının karşılığı olarak görmektedirler.²⁵²

---

²⁴⁷ Barthol'd, VI, 89; Solov'yev, 8.

²⁴⁸ G. E. Von Grunebaum, **Klasicheskiy İslâm**, 27.

²⁴⁹ **Kur'ân**, Sebe 34/28.

²⁵⁰ Petrushevskiy, **İslâm v İrane**, 1966.

²⁵¹ Papaz Matveyev'den Smirnov'un aldığı soru-cevap şeklindeki görüşmede verdiği cevaplar bunu göstermektedir. Bkz. S. M. Matveyev, **Muhammed v Medine**, Gubernskaya Tipografiya Yayınevi, Ufa 1912, s. 2; Buna cevap mahiyetinde olabilecek bir açıklama Petrushevskiy'den gelmektedir. Ona göre Muhammed kendisi hiçbir zaman servet ve iktidar peşinde olmamıştır. Ganimet'in 5/1 (hums) kendisinin aile, akraba, dul kadımlar, yetimler, miskinler, yoksullar ve yolcular için olduğunu söylemiştir. Bkz. Petrushevskiy, 29.

²⁵² Hz. Peygamber'in Mekke döneminde devlet reisliğini elde etmek için peygamber olduğunu söyleyenlere karşı müsteşrik Fon Grunebaum, katılmamaktadır. Ona göre: “*Muhammed'in Mekke reisliğini talep ettiğine hiçbir kanıt veya işaret olmamıştır. Muhakkak o Allah'ın peygamberliğine aday idi. Dolayısıyla mutlaka siyasî önderliğe bir gün ulaşırdı. Mekke reisleri bunu başta gördükleri için elindeki iktidarlarının gitmesinden endişe*

Bunun dışında İslâm Peygamberi'nin asıl gayesinin, Medine döneminde ortaya çıktığı da Rus oryantalistler tarafından düşünülmektedir.²⁵³ Onlara göre, Medine'de kısa zaman içerisinde ele geçirilen iktidar ve her gün büyüyen servet stokları, bir güç ve hükümdar heyecanını beraberinde getirmiştir. Barthol'd tarafından, bu özelliğin Arap milletine has olduğu düşünülmektedir. Çünkü ona göre, Mekkeli müşrikler de kendi eski dönemlerinde iktidara gelmek için, bu tür yolları kullanmışlardır. O dönem insanları için iktidar ve mal hırsından vazgeçmek, ellerinde değildi. Toplum tarafından otorite ve saygı hususunda mevcut hükümdarın endişesi yoktu. Yeni Peygamber; fakir, muhtaç veya köle hakkını gözettilmekteydi. Dolayısıyla, Mekke döneminde cereyan eden zor günleri unutturacak için İslâm'a daveti İslâm'ın talebi ve emri olarak sunuyordu.²⁵⁴

Hz. Peygamber'in davetini çeşitli şahsi ihtiyaçlarına bağlayan Rus müsteşrikler, Mekke döneminde yaşanan zorluklara karşı Medine döneminin ilk başlangıcından itibaren Peygamber'in intikamı olarak nitelendirdiler. Hatta Hayber'in fethinden önce Medine'deki Beni Kurayza Yahudilerinin infazını bu intikamına örnek olarak getirmektedir.²⁵⁵

Bu tür oryantalistlerin önyargılı niyetleri dışında başka bir kanıt getiremediklerini rahatlıkla söylemek mümkündür. Bu konuda ilginç bir değerlendirme Barthol'd'dan gelmektedir. Ona göre, “*Muhammed'in Medine dönemine ait yaşantısı ve bolluk içerisinde geçirdiği zannedilen hayatı, Müslüman uleması tarafından abartılmıştır. Bunun sebebi ise,*

---

ederek ona karşı sert tavır koymuşlardır”. Bkz. Von Grunebaum, 29.

²⁵³ K. V. Rijkov, **Sto Velikih Prorokov i Verouchiteley**, Veçe Yayınevi, Moskova 2003, s. 264; Oryantalistlerin gözünde Hz. Muhammed, peygamber değil, sıradan bir insan olduğu gibi, İslâmiyette insan ruhunu olgunlaştıracak esaslardan uzaktır. Böyle olduğu için de ancak kılıç zoruyla yayılabilmektedir. Bir Hıristiyan misyoneri ve Yahudi din adamı olan bir oryantalist, herhangi bir İslâmî konuya kendi öz kültürünün tesiri içinde bakmaktan kendini hiçbir ölçüde koruyamaz. Bkz. Es Sibâ-i, 16, 17.

²⁵⁴ Bu konuda biraz düşünce rengini değiştirerek açıklama yapan bir başka Rus şarkiyatçıya göre Hz. Muhammed Medine döneminde elde ettiği iktidar gücüyle, Mekke döneminde çektiği ızdırıp ve sıkıntıların intikamını almak, eski güçsüz dönemlere ait fikirlerden kurtulmak ve yeni bir hayat tarzını gerçekleştirmek için bu yolu tercih etmiştir. Bkz. Katanov, 283.

²⁵⁵ Solov'yev, s. 49; “*Beni Kurayza kabilesi dış düşmana karşı Medine korumasına dair söz vermişti. Fakat, gizlice bu sözüne ihanet ederek düşmana yardım etmişti. Bunun neticesinde yaklaşık altı yüz kişi haklı olarak infaz edilmişti*”. Bkz. G. E. Von Grunebaum, 42; Petrushevskiy, 26; Bir takım İslâmî kaynaklarda infaz edilen Beni Kurayza erkeklerinin sayısı dört yüz kişi olarak bildirilmektedir. Bu konu ile alakalı Kur'ân ayetleri vardır. Bkz. Kur'ân, Ahzap 33/26-27; Tevbe 9/102-103; Enfal 8/27-28. Kur'ân'da da açıklanan bu hüküm Tevrat ahkâmına göre verilmiştir. Bu konuda Tevrat'ta bulunan hüküm şöyledir. Bir şehre cenk için yaklaştığın zaman onu sulha davet edersin. Eğer kabul ederlerse harac verip sana kulluk edecekler. Eğer kabul etmeyip cenk ederlerse onu muhasara edersin. Rabb, onu senin eline teslim ettikçe, erkeklerin cümlesini kılıçtan geçireceksin. Kadınlarını, çocuklarını ve bütün mallarını da kendin için çapul edeceksin ve Rabb'in sana verdiği bu malları yiyeceksin”. (Tensiye Kitabı, bab 20, söz 10-15) Alıntı için bkz. Celaleddin Karakılıç, **Hz. Muhammed'in Hayatı**, Lazer Ovset Yayınevi, Ankara 2004, s. 384.

Bazı kaynaklar bu olayı sadece zikretmekle yetinmektedir. Bkz. M. A. Radionov, **İslâm Klasicheskiy**, Mir Vostoka Yayınevi, St. Petersburg 2001, s. 32; Barsov; Hz. Peygamber'in Beni Kurayza kabilesine karşı verdiği karar insan dışı muamelesi olarak nitelemektedir. Bkz. Barsov, 42.

İslâm devletini ve hilafetini (özellikle Emeviler dönemi) desteklemek için olmuştur. Yoksa bunu destekleyen bir ifadenin ne Kur'ân'da, ne de Muhammed'in hayatında olmadığı ortadadır."²⁵⁶

Diğer bir konu hakkında Barthol'd, Solov'yev'un Hz. Muhammed hakkında onun "din dahisi" dediğini söylemektedir. Onun kastettiği din anlayışının gücü değil, "*daha çok dini hislerin derinliğidir*" demektedir. Devamında, "*Muhammed'in dini reformu, birey ve toplum arasında çekişme kaçınılmazlığına götürmektedir. Din dahisi ise, yegane (indeividualizm) otoriteciliğine sevk etmektedir*".²⁵⁷

Burada Barthol'd, Solov'yev'e Hz. Peygamber hakkında söylemiş olduğu "din dahisi" kelimesinin manasını, "bencil" anlamını taşımadığını söyleyerek düzeltmektedir. Fakat, Barthol'd Solov'yev'un "*din dahisi*" ifadesinin "*dini hislerin derinliği*" manasını taşıdığını söyleyerek, İslâm Peygamberi'ni başka bencillik kılıfına sokmaktadır. Bu kılıf ise Hira mağarasında, Hz. Peygamber'in "dini hislerin derinliği ve hayal gücü" nedeniyle Allah'tan "vahiy" aldığını algılaması ve hayal etmesi şeklinde açıklamak mümkündür. Yani, Hz. Muhammed'in Allah'tan "vahiy" almadığını ve buna derin düşünce telkinlerden dolayı hayal ettiğini kabul etmektir!

Bu bilgiyi temin etme yollarından bir diğeri ise, Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyan bilginlerden kendi İslâm dini için bilgi temin ettiğini söylemeleridir.²⁵⁸

Bazı müsteşrikler Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyan bilginlerden yazılı değil, sözlü olarak bilgi aldığını söylemektedir. Bunun sebebi onlara göre, Hz. Peygamber'in onlarla dialog kurma sevgisi ve merakıdır. Fakat, bu bilgilerin karışık olarak alınmış olduğu görülmektedir.²⁵⁹

Hz. Peygamber'in bu dinlere yaklaşma isteğini değerlendiren Barthol'd, İslâm Peygamberi'nin onları (Yahudi ve Hıristiyanları) kendi dinine çekmek için fakirleri kendinden uzaklaştırdığını ve Allah tarafından uyarıldığını söylemektedir.

Kur'ân'a atıfta bulunan Barthol'd, bir zamanlar Hz. Peygamber'in de fakir ve muhtaç olduğunu, Mekke 'deki Kureyşlilerin de açlık çektiğini, fakat Allah'ın kimseyi

---

²⁵⁶ Barthol'd, VI, 635.

²⁵⁷ Barthol'd, 636.

²⁵⁸ Barsov, 21-22; Vasil'yev, **İstoriya Religiy Vostoka**, 86.

²⁵⁹ Petrushevskiy, 16.

uzaklaştırmadığını vurgulamaktadır. Bunun peşinden Barthol'd, peygamberlik iddiasında bulunan bir kişinin daha önce gelen peygamberlere ve onların yaptıklarına uyması gerektiğini söylemektedir. Hz. Peygamber'in fakiri kovduğuna işaret eden Abese 1-10 ayetleri din hakkında, ayrı bilgi isteyen Kureyş reislerinin durumundan bahsetmektedir.

Burada fakirleri yaklaştırmak istemeyen Hz. Peygamber değil, Kureyşli müşriklerdir. Ve Hz. Peygamber bunları İslâm'a kazandırmaya çalışmak adına süratle gelen Allah'ın kulu (Âmâ İbn Ümmü Mektûm)'nu o an beklememiştir.

Bu konu hakkında Mevûdî Tefsiri'nde şu açıklamaya yer vardır: "Bu sûrenin giriş cümlesi çok ilginç bir incelik taşımaktadır. Daha sonra gelen ayetlerden, **"Surat astı ve döndü"** ayetinin asıl muhatabının Rasûlullah olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Fakat ilk bakışta bu davranış Rasûlullah'dan değil de, sanki başka bir kimseden sâdır olmuş gibidir. Allah (c.c) böylesine incelik taşıyan bir ifadeyle, yaptığı hareketi Rasûlullah'a yakışmadığını anlatmış ve *"şayet senin üstün ahlak sahibi olduğunu bilen bir kimse, bu şekilde davrandığını görseydi, bunu sana yakıştırmazdı"* demek istemiştir.

Burada sözü geçen âmâ, meşhur sahabî İbn Ümmü Mektûm'dur. İbn Abdilber'in el-İstîab'ta ve İbn Hacer'in de el-İsâbe'de yaptıkları açıklamalara göre, İbn Ümmü Mektûm Hz. Hatice'nin halazadesidir, yani İbn Ümmü Mektûm'un annesi ile Hz. Hatice'nin babası kardeşirler. Bu ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır ki, Rasûlullah'ın İbn Ümmü Mektûm'dan yüz çevirmesinin nedeni, onu hor gördüğünden dolayı değildi. Yine onu hakir gördüğünden Mekkeli ileri gelenlere yöneliyor da değildi. Çünkü İbn Ümmü Mektûm Rasûlullah'ın hanımının kuzeni idi ve akrabalarındandı. Ayrıca İbn Ümmü Mektûm garip bir kimse de değildi. Allah (c.c)'nın buyurduğu gibi asıl neden, İbn Ümmü Mektûm'un âmâ olmasıydı. Rasûlullah çok çaba sarfederek, Mekke'nin ileri gelenlerinden birisinin bile Müslüman olmasını sağladığı takdirde, İslâm hareketinin güçleneceğini, İbn Ümmü Mektûm'un ise, özürsüz olmasından dolayı İslâm hareketine bir faydası olamayacağını düşünüyordu. İşte bu nedenlerden ötürü, Mekke'nin ileri gelenleri ile tam konuştuğu bir sırada İbn Ümmü Mektûm'un müdahale etmesini hoş görmemiştir.

Ayrıca Rasûlullah İbn Ümmü Mektûm'un istediği bir zamanda soru sorabileceğini de biliyordu, çünkü akrabaydılar. Rasûlullah'ın tebliğ sırasında gözden kaçırdığı önemli bir nokta olması hasebiyle Allah (c.c) İbn Ümmü Mektûm konusunda O'nu uyarmıştır.

Bir davetçi açısından hangi muhatap daha önemlidir? Bir kısım insanlar doğru yolu bulmak çabasıındadırlar ve dalâlete düşmemek için Allah'tan korkarlar ve hidayeti bulmak

için koşa koşa sana gelirler. Bir kısım insanlar ise, sanki hidayetten müstağnidirler ve onların hidayete ihtiyaçları yokmuş gibi, apaçık inatçı bir tavır alırlar.²⁶⁰

Fakirlik konusu Barthol'd tarafından burada yanlış tarif edildiği gibi, kışın ve yazın seyahat eden Kureyş kabilesi hakkında inen Kur'ân'ın 106. Kureyş Suresi de, başka nüzul sebebinin tarif etmekte olup, Barthol'd'un izah etmeye çalıştığı Hz. Peygamber'in fakirleri uzaklaştırdığı konusunu da, temsil etmemektedir.²⁶¹

Barthol'd, burada Hz. Muhammed'in yedinci asırda yaşayan bir Arap olarak otorite kimliğine sahip olamayacağını; o dönem Arap zihniyetinin otorite olmanın ancak soy ve kabile otoritesiyle mümkün olabileceğini söylemektedir.* Dinde yoğunlaşmanın yaşam şartlarının zor olduğu zaman ortaya çıktığını söyleyen Barthol'd, Hz. Muhammed'in “*Rahatlığı sadece ibadette buluyorum!*”²⁶² sözünde kastettiği ibadetteki rahatlığın, hangi anlamda bir rahatlık olduğunu bildirmemektedir.

Barthol'd, Hz. Peygamber'in İslâm'dan önceki yaşantısında pek zor görünmeyen bir hayat yaşadığını söylemektedir. Ardından Allah'ın kendi peygamberini zor hayatından kurtardığını söyleyen Barthol'd, buna rağmen Hz. Peygamber'in de Mekkeli müşriklerin yapageldikleri *fakirlere farklı muamele* yapmaması gerektiğini ve bunun için Allah'ın da onu uyardığını söyler.

Buradan anlaşılan şu ki, Barthol'd'un Hz. Muhammed'in “*Rahatlığı sadece ibadette buluyorum!*” sözünden çıkardığı anlam, Allah'a çok ibadet etme zevkinden değildir! Fakat, değilse başka ne gibi bir rahatlık olabileceği sorusunu, Barthol'd cevapsız bırakmaktadır. Burada bir de İslâm'dan önce Hz. Peygamber'in yetim ve fakirlik içinde büyümesine rağmen, Barthol'd tarafından neşeli ve problemsiz bir hayat yaşamış gibi tasvir edilerek, Hz. Peygamber'i değerlendirmesi,²⁶³ peşinden de “*Sen zor durumda iken hayatını Allah kolaylaştırmadı mı?*” diyerek konuyu ters çevirmesi, ardından “*Mekkeli zenginler grubunda, fakirleri uzaklaştıran bir peygamber*” demesi, anlamakta zorluk çektiğimiz karışık fikirlerindedir.

²⁶⁰ Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, Lahor, 1972, Abese 80/ 1-10; A. Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 325.

²⁶¹ Barthol'd, **Rabotı po İstorii İslâm'a i Arabskogo Halifata**, 637.

* Unutmamak gerekir ki, Hz. Peygamber otorite olmak için uğraşmadığı gibi, otorite ve soylu bir kabileye mensup biriydi. Dolayısıyla Barthol'd'un Hz. Peygamber'e yüklemek istediği anlamı baştan yanlıştır.

²⁶² Barthol'd, a.g.e., 637; Bu konu değerlendiren N. P. Ostroumov Hz. Peygamber'in amacını gerçekleştirmek için ibadetine daha çok önem verdiğini söylemektedir. Bkz. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, Kazan' 1899, s. 254.

²⁶³ Barthol'd, 637.

C. Medine Dönemi'ndeki Bazı Olaylara Dair Tartışmalar

1) Ganimet Meselesi

Rus Oryantalistlerden bazı önemli Doğu bilimcilere göre, Hz. Muhammed'in Medine döneminde kendi çevresini oluşturması ve iktidar sahibi olmak için kullandığı yöntemlerden biri "ganimet"²⁶⁴ olmuştur. Onlara göre Hz. Muhammed ganimet adı altında kendi dinini kabul etmeyen Mekke müşriklerinin mallarını elde etmek için zor kullanmayı yöntem olarak kabul etmiştir.²⁶⁵

Rus müsteşriklerin söylediklerine göre, bu ganimet elde etme konusu, peygamber tarafından kendi çevresini oluşturmak ve onları din adına düşmana karşı cihada teşvik etmek amacına yönlendiren etkin bir stratejik uygulama olmuştur.²⁶⁶

Barthol'd'a göre ganimet konusu dini bir meseleden daha ziyade siyasî konu olarak Arap Yarımadasında cereyan etmiştir. Çünkü ona göre ganimet, sahabenin asıl gayesini teşkil etmiştir. Görünüşte Allah ve Resulü'ne yönelik gibi duran sahabenin ilgisi aslında sadece ganimet içindir. Şöyle der: "*Birçok konuda olduğu gibi, İslâm Peygamberi'nin taraftarları (Müslümanlar) ganimet ve mal amacıyla İslâm dinine girdiklerini tarihi vakıalar ve kaynaklardan bilmekteyiz.*"²⁶⁷

²⁶⁴ "Ganimet" İslâm dini için yapılan savaşta elde edilen malın adıdır. Müslümanlar arasında paylaşılır, beşte biri hazineye ayrılır. Geniş bilgi için bkz. Ebu Yûsuf, **Kitâbu'l-Harâc**, (çev., Ali, Özek), İstanbul 1973.

²⁶⁵ Barthol'd, VI, 99; N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 253; S. M. Mat'veyev, **Muhammed v Medine**, Gubernskaya Elektricheskaya Tipografiya Yayınevi, Ufa 1912, s. 79.

²⁶⁶ Hz. Muhammed'in talimatıyla Abdullah bin Cahş başkanlığında giden grubun, Medine ve Taif arasında Ebu Süfyan'ın kervanına saldırması ve ganimet adı altında mallarını gasp etmesini Barthol'd, Solov'yev ve Irving, haklılık payı verebilecek hiçbir sebep bulunmadığını söylemektedirler. Onlara göre, Hz. Muhammed'in Abdullah bin Cahş'a verdiği mektup ve onu ancak 3.ncü günü okumaya müsaade etmesi, manası açık olmayan, yani anlaşılması zor, iki manaya da gelebilecek türden bir mektup olduğunu söylemektedirler. Bilindiği gibi bu girişiminde Müslüman komutanı tarafından, kervan korumasından bir Mekkeli öldürülmüştür. Yani, Mekkeli müşriklere karşı ilk kan akıtanlar, Müslümanlar olmuştur. Bkz. Irving, 95.

Biz burada İrving gibi düşünenlere Yasir ailesinden Sümeyya'nın kanını soruyoruz. Bilindiği gibi Ammar b. Yaser'in annesi Sumeyya ve babası Yasir ilk Müslümanlardandı. Mekke döneminde kendilerini himaye edecek kimse olmadığı için Kureyşli müşriklerin ağır zulüm ve işkencelere uğradılar, fakat imanları sebebiyle başlarına gelen bu sıkıntıları sabırla göğüs gerdiler. Annesi Sümeyya bu işkenceler sonunda Ebu Cehl tarafından öldürülerek İslâm tarihindeki ilk şehid oldu. Geniş bilgi için bkz. Mustafa, Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, İst. 1991, c. III, s.75.

²⁶⁷ Barthol'd, VI, 99. Bu konuda Vasil'yev de bir nevi Barthol'd'u desteklemiş olmaktadır. Çünkü ganimet konusu İslâm'ın maddî kaynağını sağlamak ve devleti ayakta tutmak için geliştirilen önemli bir konudur. Bkz. Vasil'yev, **İstoriya Vostoka**, 99.

Barthol'd, Müslümanların İslâm'a mal ve mülkten dolayı girdiklerini söylerken "*biz bunu tarihi vakıalar ve kaynaklardan biliyoruz*" demektedir. Konu hakkında Barthol'd'un bildiği kaynaklardan biri şu açıklama yer vermektedir. Buna göre, Hz. Muhammed Bedir harbinde elde ettiği ganimete büyük önem vermiş ve bunu İslâm

Barthol'd'un konunun izahında sürekli buna benzer ve üstü kapalı tavır sergilediğini şimdi gördüğümüz gibi bundan sonra da çalışma boyunca göreceğiz.

Bu görüş başka bir Rus Doğu bilimcisi A. Krımskiy tarafından da desteklenmektedir. Ona göre, Hz. Muhammed kendi taraftarlarını çoğaltmak için onlara ganimet adı altında mekkelilerin kervanlarına saldırma yetkisi vermiştir.²⁶⁸ “*Muhammed'in vefatıyla Araplar İslâm'dan ayrıldılar. Fakat daha sonra halife seçilen Ebu Bekir'in fetih hareketleri başlayınca tekrar İslâm'a girmeye başladılar. Yani Arapların asıl gayesi İslâm değil ganimet olmuştur. Bundan dolayı sahabe her şeye rağmen İslâm'a girmiştir.*²⁶⁹ Bu konuda Batılı müsteşrik Von Grunebaum'un fikirleri Rus Doğu bilimciler için örnek teşkil edecek mahiyettedir. Şöyle ki, “*Muhammed, Medine'ye göç eden Mekkeli muhacirlerin Medineli Evs ve Hazrec kabileleriyle zaman-zaman yaşanan sürtüşmeler ve kavgaları yatıştırmak için kullandığı yöntemlerden biri Mekkeli düşmanlarının ticaret kervanlarına saldırmak idi. Ve elde ettiği bu ganimet sahabeler arasında paylaşarak onların arzularını yerine getirmek ve konuyu çözmektir.*”²⁷⁰

Ganimet konusunu ve önemini bu derece abartan Rus oryantalistler İslâm'ın doğuşundan itibaren tarihi süreçte cereyan eden olayları ganimetle irtibatlandırmak için büyük çaba harcamışlardır. Bu konuda ilginç bir bağlantı yaratmaya çalışan başka bir Rus Doğu bilimcisi K. A. Barsov, şöyle der: “*Muhammed'in yaptığı Hayber savaşı'nın asıl sebebi, Hudeybiye Anlaşması'yla gelecek seneye bırakılan Mekke Hac ziyareti meselesine kızgın ve kırgın bulunan sahabeye karşı öfkelerini gidermekti. Çünkü, burada büyük ganimet payı elde etmek söz konusuydu!*”²⁷¹

Barsov'un 628 yılının ortalarında gerçekleşmiş olan Hayber fethi için ortaya koyduğu sebebin yersizliğini, Hayber'in fethinin asıl sebeplerini ortaya koyarak daha iyi görmüş olacağız. Şöyle ki: Her ne kadar Yahudi kabilesi Beni Kurayza Gazvesi sona ermesiyle Medine şehri Yahudi fitnelerinden kurtulmuş ise de, Hicaz bölgesi halen Yahudi fitnecilerle doluydu. Bunların merkezi durumunda olan yer ise Hayber idi. Beni Nadir ve Beni Kaynuka isimli Yahudi kabilelerle işbirliği olan birçok Yahudi, Hayber'e yerleşmişti. Çünkü,

---

dininin vazgeçilmez ihtiyaçlarından ve amaçlarından olduğunu kanıtlamıştır. Hatta onun Bedir savaşı sonrasında konuşması bile değiştiğini ve Arapların hareketleri ganimet yüzünden kabul ettiğini söylenmektedir. Bkz. Barthol'd, VI, 99; Irving, 105.

²⁶⁸ A. Krımskiy, **Musul'manstvo i Yego Budushnost'**, Knijnoye Delo Yayınevi, Moskova 1899, sayfa III.

²⁶⁹ A. Krımskiy, a.g.e., sayfa IV.

²⁷⁰ G. E Von Grunebaum, s. 36

²⁷¹ Barsov, 42; Solov'yev, 44.

Medine'den çıkarılan Beni Nadir kabilesinin bir kısmı Hayber'e göç etmişti. Daha önce gerçekleşen Hendek Savaşı'nda da Hayber Yahudilerinin, civardaki ve Mekke'deki müşrikleri, çeşitli rüşvet yolları kullanarak savaşa teşvik ettiği biliniyordu. Örneğin, Gatafan kabilesi Hayber Yahudilerinin bir yıllık hurma mahsulü karşılığı savaşa Yahudiler safında katılacaklardı. Bir de Medine'ye uzanan Irak ve Suriye kervan yolu Hayber'den geçiyordu, dolayısıyla Müslümanların her türlü yolculuğuna tehlike oluşturuyordu.²⁷²

Barsov'un bu tarihi olayı izah etmeden ortaya attığı sahabenin Mekke'ye Hac yolculuğu esnasında Hudeybiye Vâdisi'nde mekkeliler tarafından geri çevrilmesi ve bunun neticesinde Müslümanların Hz. Peygamber'e kızmaları ve Hz. Peygamber'in de onlara bir sus payı olarak Haybere savaş açtığı fikri, hiçbir bilimsel temele dayanmamaktadır.

İkincisi, Hayber fethinin sırf ganimet maksadını taşıdığını söylemek de yersizdi. Çünkü, ganimet emri Hayber'den çok önce inmiş ve uygulanmıştır.²⁷³

Hiz. Peygamber'i ganimet konusunda suçlamayı ihmal etmeyen Rus Doğu bilimcilerden Katanov'a göre: “ *Muhammed ganimet konusunda o kadar hassas idi ki, bir bölgeyi sırf ganimet için fetheder, buna gereken İlâhî yetkiyi çıkarmayı da ihmal etmezdi. Muhammed'in inandırıcı vasıfları saymakla bitmez, çünkü o, giysi konusunda bile kendini belli etmez basit giysileri tercih eder, yeter ki amaç gerçekleşsin! Bütün maddi kaynakları kendi istikametine çevirmeyi ihmal etmeyen İslâm Peygamberi'nin aynı hassasiyeti sadaka konusunda da vardı!*”²⁷⁴ der. Barthol'd Hz. Muhammed'in sadaka aldığını ve Allah tarafından buna teşvik edildiğini söylemektedir.²⁷⁵ Fakat, konu İslâm kaynakları cihetinden değerlendirdiğinde,

---

²⁷² İbn Hişâm, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, 2005, II, 1118-1127; Doktor Rahmana göre, Hayber fethinin sebebi Hendek savaşında Hayberde meskun Yahudilerin Hendek savaşında müşriklere yardım etmesinden dolayı olmuştur! Bkz. Doktor Rahman, **Kratkaya İstoriya İslâma**, Ummah Yayinevi, Moskova 2003, s. 47; Sarıçam, 195-198; Radionov'a göre Hayber fethinin gerçekleşmesi gerekmektedir, çünkü buradaki Yahudiler oradan geçen herkese saldırmakta ve bunun için sürekli nöbet tutmaktaydiler. Bkz. M. A Radionov, **İslâm Klassicheskiy**, 2001, s. 32.

²⁷³ **Kur'ân**, Enfâl 8/1, 41, 69.

²⁷⁴ Katanov, 285.

²⁷⁵ Barthol'd, Tевbe, 9/104 ayetini getirerek Hz. Peygamber'in sadaka alma yetkisinin Kur'ân tasdıkiyla olduğunu söylemektedir. Bkz. Barthol'd, VI, 99. Tевbe 104 ayetinin meali şöyledir: “**Onlar Allah'ın kullarının tevbelerini kabul ettiğini ve sadakaları aldığını, zaten tevbelerin kabul edicisi ve merhamet edici olduğunu bilmiyorlar mı?**” Bu soru, bir gerçeği vurgulama amacına yöneliktir ve şu anlamı ifade etmektedir. Bilsinler ki, tevbeleri kabul eden, sadakaları alan yüce Allah'tır. Kullarını bağışlayan, onlara merhamet eden yüce Allah'tır. Bu konuda onun dışında hiç kimsenin yapabileceği bir şey yoktur. İbn-i Cerîr'in de dediği gibi, “*Şayet Peygamber savaştan geri kalanları, kendilerini bağladıkları direklerden çözmemişse, yüce Allah onları serbest bırakıp izin vermedikçe sadakalarını kabul etmemişse; konunun kendisini ilgilendirdiğini ve sadece yüce Allah'ın yetkisinde olduğunu bildiği içindir. Bu konuda Hz. Muhammed'in hiçbir yetkisi yoktur. Hz. Muhammed terketmek, serbest bırakmak ve sadakaları almak gibi şeyleri Allah'ın emri ile yapar*”.

İslâm Peygamberi'nin bir peygamber olarak sadaka alamayacağı görülmektedir.²⁷⁶

Bu iddiaya bir cevap da, Hz. Peygamber'in, Hıristiyanların haklarına riayet etmenin, Müslümanların dini bir görevi olduğunu bildiren sözlerini aktaran misyonerlerin kendi kitaplarıdır.²⁷⁷ İnsanların sadece mal ve ganimet için İslâm'ı kabul ettiklerine dair görüşün yanlışlığı ortadadır. Çünkü Rus müsteşriklerden bu görüşte olanların dedikleri gibi olsaydı, insanları böyle bir anlayış ve fikir bütünlüğü içerisinde bir arada tutmak (cemaat oluşturmak) mümkün olmazdı. Nitekim İslâm adına malının yarısını veya bütününe bağışlayan sahabiler buna örnektir. Onların bu desteğinin ileride daha fazla ganimet elde etmek için olmadığı ortadadır. Çünkü İslâm'dan önce kendi ticaretleri ve servetleri olan insanlar İslâm'a girerek ve kendi iradeleriyle Allah yoluna mallarını koymuşlardır. Hatta görüyoruz ki, haykırışlar "*Allah ve onun Resulü için canımızı ve malımızı ortaya koyacağız!*" şeklinde olmuştur.

Dolayısıyla Barthol'd ve diğer Hıristiyan yazarlarının bu konu hakkındaki araştırmaları ve yorumları tutarsız ve gerçeklerden uzak olarak yansımaktadır.

Bazı müsteşrikler ise bu tutarsızlıklarını kapatmak için kendi görüşlerinde İslâm veya Hz. Peygamber'i bazı konularda haklı bulmaları gibi değişik fikirlere başvurmuşlardır. İslâm'a karşı ılımlı fikirlerinin temelinde yatan sebep de bu olsa gerektir.

2) Beni Kurayza Olayı İntikam mıdır?

Beni Kurayza Yahudilerine karşı Hz. Peygamber'in tutumu ile ilgili Rus müsteşriklerinin iddiaları, Beni Kurayza olayıyla ilgili gerçeği yansıtmamaktadır.²⁷⁸

Barsov, şöyle der: "*Muhammed'in peygamberlik iddiasını gölgeye düşürmeye yönelik konulardan bir diğeri, O'nun dini öğretilerinde fanatik ve sabırsız yapıya sahip biri olduğu iddiasıdır. Bununla birlikte Kur'ân'dan bildiklerimiz var ki, Muhammed kendi öğretilerinde hiç kimseye zarar vermemiştir. Bu görevi kötüye kullandığına dair elimizde hiçbir bilgi de yoktur. Ancak O'nun sırasında kendi isteğine (iradesine)bağlı olarak yapılan birkaç müeyyide dışında. Bunlardan biri intikam almak maksadıyla O'nun tarafından ölüme mahkum edilen Medine Yahudilerinden "Beni Kurayza" kabilesidir. Yaklaşık altı yüz kişilik bir topluluk*

²⁷⁶ Sarıçam, a.g.e., 361; Hz. Peygamber'in sadaka değil, ganimetten beşte bir pay aldığı kabul eden Bol'shakov, bu payın diğer sahabe arasında taksim edilen paylara göre daha büyük olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Bol'shakov, **Hilafet Tarihi**, I, s. 102.

²⁷⁷ Malov, **O Kreshennih Tatarah**, 89 - 92.

²⁷⁸ Olay hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıçam, 192.

*kılıçtan geçirildi ve aileleri Müslümanlar arasında paylaşıldı.*²⁷⁹

Elbette, Medine’de yaşayan üç Yahudi kabilesinin (Beni Kurayza, Beni Kaynuka ve Beni Nadir) yaptıkları ihanetleri görmezlikten gelirsek, o zaman, Barsof ve benzeri görüşler ileri süren Solov’yev’e önyargılı düşünmemişlerdir diyebiliriz. Fakat, kabul etmek gerekir ki, konu, bahsedildiği kadar basit değildir.

Hendek kazıldı ve Medine Müslümanları Hz. Peygamber başta olmak üzere savaş hazırlıklarını tamamladılar. Medine içinde yaşayan Müslim gayri Müslim herkes Medine anayasasına göre Medine’yi dışarıdan gelen tehlikelere karşı korumak zorunda idi.²⁸⁰

Savaş esnasında Kurayza kabilesi yapılan anlaşmaya²⁸¹ ihanet ederek müşriklerle anlaştı, böylece Müslümanlar iki ateş arasında kalmış oldular. Savaş sona erince Yahudilerin isteği üzerinde Hz. Muhammed Evs Yahudilerden Sa’d b. Mu’az hakimliğini ve yine onların isteği üzerine Tevrat’a göre hüküm verilmesini kabul etti. Sa’d b. Mu’az’ın Tevrat’a göre verdiği hüküm, Yahudilerden Kurayza kabilesinin erkeklerinin öldürülmesi, kalan hanım ve çocuklarını da Müslümanlar arasında dağıtılması şeklindeydi. Yahudilerin hüküm için Hz. Peygamber’den talepte bulunarak seçtiği ve kendilerine yakın gördüğü Sa’d b. Muaz’dı.²⁸² Burada İslâm Peygamberi Hz. Muhammed’in intikam aldığı²⁸³ söyleyen müsteşriklerin önyargılı iddialar dışında izahları da yoktur.

Medineli Yahudilerin suçları, Medine Vesikası’nda yer alan “*hariçten gelen düşmana karşı birlik*” maddesini Hendek Savaşı’nda ihlal etmesiyle sınırlı değildi. Onlar daha önceden

²⁷⁹ Barsof, 42; Solov’yev, 53; N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 254; İrving’e göre, Hz. Muhammed, kendi döneminde oluşturduğu devlet anlayışını değiştirmiş (sakin devletten saldırgan devlete yönelik) ve doğru istikametten sapmıştır. Hz. Muhammed’in Yahudilere karşı tavrını yanlış bulan İrving, onu haksız bulmaktadır. Olayı inanç esaslarına bağlayan ve asıl konusunu saptıran İrving’e göre; bir peygamberin bir kavme karşı onların inançları yüzünden güç ve sert bir tavır koyması, peygamberlere yakışmaz bir durumdur. Hayber fethinde görüldüğü gibi, birçok eylemlerinde maalesef yaşanmıştır, der. İrving, Hz. Muhammed’in kendi cephesini güçlendirmek amacıyla Kur’ân’ı kullandığını ve bunun böyle amaçlı çalışmasının da normal olduğunu söylemektedir. Buna şaşmamak gerekir. İnsanüstü özellikler peygamberin laflarının sonucu ve süsüdür! demektedir. Bkz. İrving, 91,193.

²⁸⁰ Medine Vesikası’nın maddelerini riayet etmesi gerekmekteydi. Çünkü bu ortak malıydı ve korunacaktı. Bundan doğacak sonuçları da ortakların paylaşması gerekmektedir. Bkz. Rijkov, **Sto Velikih Prorokov i Verouchiteley**, 264; Hz. Peygamber’in Medineli Yahudiler hakkında çıkardığı kanunlar için bkz. Muhammed, Hamidullah, **Mecmûatu’l Vesâiki’s Siyasiyye Li’l Ahdi’n Nebevi ve’l Hilafetir Raşid**, Kahire 1956, s. 18-20.

²⁸¹ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980, s. 198-220; Ahmed Özel, “Hz. Muhammed’in Siyasî ve Askeri Kişiliği”, *DİA*, İst. 2005, XXX, 431-435; Sabrı Hizmetli, **İslâm Tarihi**, Yeni Çizgi Yayınevi, Ankara 1995. s. 224-229; Sarıçam, 116-119. (Medine Vesikası).

²⁸² El-Belâzurî, **Fütûhu’l-Büldân**, çev. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1987, s. 29-31.

²⁸³ Arapların kan davası geleneğine bağlı olarak onlarda intikam duygusu sürekli vardı. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 160-162; Hz. Peygamber’in ahlaki buna uygun değildi. Kur’ân, Kalem 68/4; Sarıçam, 56-58; Sehilan, Biler, **Psikolojik Açısından Hz. Peygamber’in Şahsiyeti**, Ankara 1998, s. 112, 113-115, 124. (Doktora Tezi)

beri bütün fitne olayları Medineli Evs ve Hazrec arasında da yaşatıyorlardı.²⁸⁴

Dolayısıyla, bu şekilde cereyan eden Beni Kurayza olayının Solov'yev, Barsov ve benzer görüşlü Rus Doğu bilimciler tarafından “*intikam almak için Muhammed infazda bulundu!*” şeklinde nitelenmesinin, tarihi gerçeklerle bağdaşmadığını bilerek, kabul edilmesi imkansız olduğunu söylüyoruz.

Hız. Peygamber'i burada gaddar reislere benzeten Solov'yev tarihte yaşamış olan Konstantin Velikiy²⁸⁵ ve Karl Velikiy* ile kıyaslamaktadır. Ona göre “*Üçünün de politikası dinler ile bağlantılıdır! Tanrı adına kanunları yazarlardı, sonra bu kanunların gereği olarak savaşırlardı. Üçü de dinlerini iyi bilen uzmanlardı. Her üçü de din otorite ve kitap-kanun külliyatını kendilerinden sonra insanlara bırakmışlardı. Alçak ve değeri olmayan işlere bulaşmayan kişilik yapısıyla her üçü doğru ve hür insanlardı. Fakat, her üçünün karakterinde var olan eksiklik çok ciddi kırgınlığa neden olabilmıştır.*

Konstantin Velikiy, kendi karısı ve masum oğlunu ölüm kararına mahkum edebilmektedir. Karl Velikiy dört bin beş yüz saksonu dövmeğe, insanların seçtiği birisi olmasına rağmen taraflarını mahkum edebilmektedir. Muhammed'in suçu bunlarinkinden daha ağırdır demiyoruz, fakat onun iktidar hırsı diğer hükümdarların icraatları ile benzerlik arz etmektedir! Hıristiyanlığa otuz sene hizmet eden Karl Velikiy, buna benzer bir yaşantı göstermiş olan ve Yunanlıların kanun yasasına bağlı olmalarına sebep olan Konstantin Velikiy, her şeye rağmen kendi döneminin örnek idarecisi olabilmış ise, neden Müslümanların Peygamberine ve buna insanların saygı göstermelerine karşı çıkalım?”²⁸⁶ demektedir.

Hız. Peygamberi'n hayatından örnekler, Solov'yev'in söz konusu kıyaslama hakkında hak olmadığını gösterir niteliktedir.

Hız. Muhammed'in şefkat, merhamet, müjdeleyici ve uyarıcı bir peygamber olduğunu Kur'ân söylemektedir.²⁸⁷ O'nun yaşadığı ve bize kadar intikal eden bazı olaylar Hız.

---

²⁸⁴ Sarıçam, 119.

²⁸⁵ *Roma İmparatoru ve Doğu Roma* (Bizans) İmparatorlarının birincisi (M.S. 22 Şubat 272 - 22 Mayıs 337). *Birinci Constantinus* ya da *Büyük Konstantin* adıyla da bilinir. Bkz. www.tr.wikipedia.org (Eylül 2006)

* **Karolus Magnus**, Fransızca ve İngilizce **Charlemagne** (**Tahminen** d. 2 Nisân 742 – ö. 28 Ocak 814) Frank ve Lombard kralıdır. **Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu**'nun kurucusu olarak kabul edilir.

²⁸⁶ Solov'yev, 59-60.

²⁸⁷ **Kur'ân**, Enbiya /107; Kalem /4; Hicr /88; Fetih /8; Sarıçam, 233-244, 248; Hız. Peygamber'in en çetin düşmanlara karşı bile af umman bir rahmet Peygamberi olduğu Ka'b b. Zühayr örneğinden de bilinmektedir. Hız. Peygamber'in idama mahkum eden bu şair'in suçu İslâm'a ve Peygambere en çirkin şiirleri yüzünden olmuştur. Ka'b b. Zühayr Müslümanlığı kabul eden şair kardeşi Buceyr'den idam a mahkum haberi alınca, Hız. Peygamber'in yanına çok sıcak bir günde yolculuk yapar ve ulaşır. Yolda artık İslâm adına yazdığı şiiri Hız. Peygamber'e okuduğu zaman içinde geçen “*Duydum ki Allah Resulu beni cezalandıracakmış. Oysa ondan yalnızca af umulur*” beytine gelince Hız. Peygamber “*Öyle deme. Rasûlullah katında af makbuldür de*” buyurur.

Peygamber'in asıl amacını göstermektedir. Burada İslâm'ın Doğu sırasında O'na karşı düzenledikleri savaşlarda alınan esirleri öldürmediği, tam tersine eğitim hizmeti vs. karşılığı serbest bıraktığı bilinmektedir. Kendisine suikast düzenleyen insanlara karşı onları ölüme mahkum etmediği tam tersine İslâm'a davette bulunduğu kaynaklarla ortadadır. İslâm Peygamberi'nin yüksek ahlakını Kur'ân bildirmektedir.

Nitekim, Hz. Peygamber'in azat ettiği kölesi Zeyd "*Ben yaşadığım müddetçe hiçbir zaman Hz. Muhammed'in bana ya da ailesine kızdığına ve yüksek sesle konuştuğuna şahit olmadım*"²⁸⁸ demesi bu örnekleri tasdik etmektedir. Yalnız, Solov'yev'un verdiği örnek ve özellikle Hz. Muhammed'ile kıyasladığı insanların (*Konstantin Velikiy ve Karl Velikiy*) amaçları ve davranışları farklı olup hiç de kıyaslamak mümkün olmamaktadır. Çünkü Solov'yev birisinin ailesini öldürdüğünü, diğerinin seçmenlerini dövdüğünü söylemektedir.

Solov'yev'in kendi fikirlerinde tutarsız kaldığı ve önceki dönem ile sonraki dönemi çelişen açıklamalarla izah ettiği Rus tarihinde onun son zamanlarında kendi dini görüşlerinde bir devrim yaşadığına bağlamaktadırlar. Örneğin, Solov'yev şöyle demektedir: "*Müslümanların kitabının hiçbir yerinde haksızlık yoktur! Özellikle Muhammed'e karşı İslâm adına kendi tutarsız fikirlerini koymaya özen gösterenlere (kastedilenler Batılı müsteşriklerdir) karşı Kur'ân kendini savunabilecek metoda sahiptir!*"²⁸⁹

Bununla Solov'yev Hz. Muhammed'i fanatizm ve zorbalıkla suçlayanlara karşı İslâm Peygamberi'ni savunan amaç bir cevap vermektedir. Ancak, Solov'yev daha sonraki senelerde söz konusu Batılı müsteşriklerin ithamlarını bir nevi haklı gösteren fikirlerini serdetmiştir. Solov'yev'in bu anlayışını gösteren bir örnek üstte geçen Medine'de ölüme mahkum edilen Yahudiler hakkındadır.

Solov'yev, Hz. Muhammed'in verdiği kararı, insanlara doğruluk ve iyilik getirme iddiasındaki hiçbir kimsenin veremeyeceğini söylemektedir. Hatta bir peygamberin öyle yapamayacağını söyleyerek Hz. Muhammed'in peygamber olamayacağını söylemeye çalışmaktadır.²⁹⁰

Aynı şekilde başka bir meselede yine Solov'yev, kendi önceki dönemine ait düşünceye

---

Kaside bitince Kab b. Züheyr'i rahatlatmak, İslâm oluşunu gönlüne sindirmek, kasidesini beğendiğini göstermek üzere sırtından kaftanını çıkarıp hediye eder. Geniş bilgi için bkz. Mücteba Uğur, "Kaside-i Bürde'ye Reddiye", *Dini Araştırmalar*, c. 2, sayı 4, s. 5-20.

²⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l Kubrâ*, IV, Cennet Yayınevi, Kahire 1358, c. I, s. 368; A. Köksal, *İslâm Tarihi*, II, 418; Sarıçam, 229.

²⁸⁹ Solov'yev, 48-49.

²⁹⁰ Solov'yev, 49.

ters fikirleri aktarmaktadır. Hz. Peygamber'in kafirlere karşı Kur'ân'ın hiçbir yerinde sadece teorik bağlamda bir inancı savunmadığını söylemektedir. Ona göre: *"Muhammed hiç bir zaman inancını amelden ayırmamıştır! Bununla beraber inançtaki derecesine göre amel olacağına dikkat çekmiştir. Gerçek inanç, bu inanca kendini tam olarak adayarak olur. Muhammed'in her zaman maneviyattan ayrılmayan bir karaktere sahip olduğunu ve bu iddiayı gerçekleştirmek için büyük çaba harcadığını ve bunun olumlu neticesinden dolayı davasını büyük bir zevkle sürdürdüğünü görmekteyiz. Bunu anlıyoruz, çünkü bu mutlak anlamda onun tanrı tasavvuruyla bağımlıdır. Çünkü tanrı her şeye müdahale eden dengesiz bir güç değildir! Tanrı her şeye düzen koyan, doğru yolu gösteren, bağışlayan aynı zaman da emreden bir tanrıdır. Buna bağlı olarak bu tanrının kanunları da anlaşılabilir bir kurallar bütünü değildir! Dolayısıyla onlar (inananlar) Tanrının kendilerinden ne istediğini iyi bilmektedirler. Tanrı'nın hoşlandığı ve kızdığı şeyleri iyi bilmektedirler. İnanmayanlara gelince onlar da Tanrı'yı bilmektedirler, fakat buna rağmen Tanrı'yı kızdıracak durumların peşinden giderek her türlü dalalete uğramaktadırlar."*²⁹¹

Solov'yev kendi yorumunu Kur'ân'ın şu ayeti kerimesini delil getirerek noktalamaktadır. *"Din yalandır, diyeni gördün mü? İşte o yetimi itip kakar, yoksulu doyurmaya teşvik etmez!"*²⁹²

Solov'yev'in burada üstü kapalı açıkladığı Hz. Peygamber'in inanç konusunu anlamak için Solov'yev'in analiz etme üslubunu anlamak gerektiği ve önem arzettiği bilinmelidir. Çünkü, Beni Kurayza Yahudileri'nin ihanetine karşı Hz. Peygamber'in yanlış ve acımasız bir müeyyide uyguladığını söyleyen Solov'yev burada aynı Peygamber'in ibadete ve merhamete düşkün olduğunu yetimi yoksulu yediren dini temsil ettiğini söylemektedir.

3) Yahudi ve Hıristiyanlardan Etkilenme Meselesi

Hz. Muhammed'in peygamberliğini gerçekleştirmek için Medine'de yaşayan Yahudi bilginlerden istifade ettiğini iddia eden bazı Rus Doğu bilimciler olmuştur. Bu iddianın ateşli savunucularından birisi F. A. Smirnov'dur. Ona göre, Hz. Muhammed'in Medine dönemine ait hayatında o, Medineli Yahudi din adamlarından istifade etmiştir.²⁹³

---

²⁹¹ Solov'yev, 32, 33.

²⁹² **Kur'ân**, el-Mâ'ûn 107 / 1-3.

²⁹³ G. Veil, Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmediğini, fakat Yahudi ve Hıristiyan asıllı bilginler (Abdullah b. Seleme, Selman el-Farisi, Varaka b. Nevfel, Bahira vs.)'den istifade ettiğini söylemektedir. Bununla birlikte, Veil, Hz. Peygamber'in verdiği Kur'ân esaslı tarihi bilgiler dışında Mekke müşriklerinin önceki peygamberler

Hız. Muhammed'in Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından istifade ettiğini savunan başka bir Rus oryantalist A. E. Shmidt, versiyon farkını sunarak İslâm dininin kendi otoriteciliğini ispatlamak için bir çok yabancı kültürlerden geçme unsurları kendi içinde erittiğini ve bunun neticesinde farklı rengine kavuşan bir yapıyı İslâm dini olarak nitelendirildiğini söylemektedir. Ona göre "*Muhammed kendi davasını yürütmek için gereken alt yapıyı Yahudi ve Hıristiyan bilginlerle görüşerek ve bilgi edinerek tamamlamıştır*".²⁹⁴ Bu görüşte olanlar içerisinde Bol'shakov, Rıjkov, Smolini de sayabiliriz.²⁹⁵

Hız. Muhammed'in Varaka bin Nevfel ile gerçekleşmiş olan görüşmesini yukarıda saydığımız Rus oryantalistler Hıristiyan dini hakkında bilgi elde etmek ve İslâm dininin kurulması aşamasında gereken bilgileri sağlamak için ilk adım olarak düşünmektedirler. Bu konuda Batılı müsteşrik W. İrving de şöyle demektedir: *Hız. Muhammed Tevrat ve İncil hakkında bilgilerini Hız. Hatice'nin akrabası olan Varaka bin Nevfel'den öğrenmiş ve Kur'an'a da kaydetmiştir*.²⁹⁶

Aynı zamanda Bol'shakov'a göre, Hız. Peygamber'in vahiyden önceki Mekke dönemine ait ciddi kaynaklar (Kur'an dışında) bulunmamaktadır.²⁹⁷

O halde fazla bilgi yoksa Hız. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyanlardan bilgi aldığını nasıl iddia edebiliyorlar? Bu görüşe benzer bir görüş Batılı müsteşriklere aittir. Şöyle ki: "*Kur'an Yahudi ve Hıristiyanlıktan çıkmıştır*"²⁹⁸ diyen müsteşrikler, İslâm'ın Yahudi - Hıristiyan²⁹⁹ örf ve adetlerinin yaygın olduğu bir bölgede ortaya çıktığını söylemektedirler.

---

tarihi hakkında bilgisiz olduğunu kabul etmektedir. Özellikle Hız. Muhammed'in Peygamberlik görevi açıklanınca, O'nu yalanlamak amacıyla İslâmiyeti öğrenmek isteyen müşrikler, Hız. İbrahim'e uzanan yolları ve dolayısıyla Hanif (tektanrıcılık) dini hakkında bilgi edinme gayretine girmişlerdir. Bkz. G. Veil, **Bibliya, Koran i Talmud ili Bibleyskiye Legendı Musul'man**, NewYork 1863, s. 6-9.

²⁹⁴ Bkz. A. E. Shmidt, **Ocherki İstorii İslâma kak Religiya**, 3, 4; Geniş bilgi için bkz. P. Juze, 456-472.

²⁹⁵ M. B. Smolin, **Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme**, İmperskaya tradiciya Yayınevi, Moskova 2006, s. 107.

Bu konuda F. A. Smirnov, ile aynı görüşte olan diğer oryantalistler. Bkz. O. G. Bol'shakov, 1989, 68; Rıjkov, 262; Cemal, Ağırman, "Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri", Kasım 2007, s. 9. www.cemalagırman.com (Ocak 2009)

²⁹⁶ Bkz. Irving, 35. Rusya'ya tercüme edilen Batı müsteşrik eserler içinde İrving'in siyer çalışması da geçtiğini burada hatırlatmak lazımdır. Bu konu, İslâmî kaynaklarında yeterince açıklanmış ve müsteşriklerinin iddiaların yersizliği ortaya konulmuştur. Bkz. Derveze, İzzet, **Kur'an'a göre Hız. Muhammed'in Hayatı**, 38-41.

²⁹⁷ Bol'shakov, 1989, s. 68-69. Aynı şekilde Hız. Peygamber'in küçük iken Suriye seyahatinde Hıristiyan bilginlerle tanıştığını ve Yahudi ve Hıristiyan dinler hakkında bilgi elde ettiğini söyleyen müsteşriklere karı G. E. Fon Grunebaum, bunun doğru olmadığını söyleyerek, doğru olsaydı İslâm Peygamberi'n Kutsal katılımı sorusuna Maide cevabı vermezdi, diyor. Bkz. G. E. Von Grunebaum, s. 25-26.

²⁹⁸ N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, Kazan' 1899, s. 199-200, 202, 204-205, 207, 210, 221, 241.

²⁹⁹ Batı kilisesinin inancında Hıristiyanlık en üst ve en son dindir. Onun dışında kurtuluş mümkün değildir. Ondan başka bir dinin gelemeceğine kani olmak inancındandır. Dolayısıyla Batı Kiliseleri Kur'an'ın, Allah'ın bir vahyin olmadığına Hız. Muhammed 'in Allah'ın elçisi olarak gönderilmediğine inanmaktadır.²⁹⁹ Hız. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyan dininden istifade ettiğini ve Kuran yazdığını söyleyenler arasında M. Ronginski, de bulunmaktadır. Bkz. M. Ronginskiy, **Muhammedanskoye Ucheniye o Smer'ti**, Orenburg 1891-

İşte onlara göre Hz. Muhammed'in dini bu örf ve geleneklerden faydalanılarak kurulmuştur.

Bu bakımdan birçok müsteşrik İslâm'ı yeni bir din değil de, sapık bir Yahudi-Hıristiyan mezhebi olarak görmek istemiştir. Bu dayanaksız görüşü savunanlar arasında; bilhassa Kashtaleva, Masse, Lammens ve Montgomery Watt'ın isimlerini burada zikretmek mümkündür.³⁰⁰

Bu konuda Şarkiyatçı Von Grunebaum kendi görüşünü açıklamaktadır. Ona göre: *“Muhammed yeni bir ideoloji yaratmamıştır. O sadece var olanı canlandırmış ve korumuştur. Gerekli olduğunda ise toplumun ihtiyacını giderecek bir şekilde sunmuştur. Bu ise Tanrı anlayışı için gereklidir. Bu anlayış ancak emirlerin yerine getirmesiyle gerçekleşirdi. Bu manada Muhammed dinin ruhunu oluşturmada tanrının peygamberi olmuştur.”*³⁰¹

İslâm'ın bir nevi Hıristiyan dininin bir mezhebi olarak görmeye çalışanlardan biri olan Grabbe, *“Müslüman dini tanrının gücüyle Hıristiyanlığa hizmet amacıyla ortaya çıkmıştır ve çok tanrılığın ortadan kaldırmaya yöneliktir. Tertemiz Hıristiyanlığa geçiş köprüsü olarak “İslâm”ın var olması çeşitli tesirlerde kalan insanları kurtarmaya yöneliktir. İslâm'ın aktif rolü ve sorumluluk gerektiren görev üstlenmiş olması Hıristiyan dinin geleceği açısından önem taşımaktadır”*demektedir.³⁰² Bununla birlikte, İslâm'ın bir nevi Hıristiyan dini olduğunu söylemeye çalışanlar da olmuştur. Bunlardan biri de Carlyle'dır.³⁰³

Kur'ân'da putperestliğin tesiri olduğundan bahseden müsteşrikler Kur'ân'ın içeriğine dair konuların Hicaz çevresinde mevcut olduğunu savunmaktadırlar. Buna göre Hz. Muhammed yeni bir din getirmemiş, aksine zamanındaki görüşlere tabi olmaktan başka bir şey yapmamıştır.³⁰⁴

Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hıristiyan kültüründen beslendiğini ve dolayısıyla bu

---

1892, s. 8.

³⁰⁰ K. Nikolayev, **Koran Magometa**, basın yeri yok, 901, s. 139; M. Lings, **Muhammad: Ranniye İstochniki o Yego Jizni**, s. 20, 30; Salih, Akdemir, *“Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed'e Yaklaşımları”*, *AÜİFD*, XXXI (1989), s. 197.

³⁰¹ G. E. Von Grunebaum, s. 38.

³⁰² İbn Hişâm, **Jizneopisanie Proroka Mohammeda**, (Arapçadan çeviren Gaynuddin), Ummah Yayınevi, Moskova 2002, s. 6.

³⁰³ Carlyle'la göre, Müslüman dininin bir çeşit Hıristiyanlık olduğunu ve beyinsiz, boş ve ölmüş kalpli tarikatlardan daha iyi olduğu yorumunu yapmaktadır. Bkz. İbn Hişâm, a.g.e., 2002, s. 14.

Hıristiyanlık dini çerçevesinde İslâm, ya Hıristiyan kültürü üzerindeki bir parazit ya da Hıristiyanlık içinde bir mezhep türü bir sapma olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Bryan, S. Turner, **Oryantalizm ve İslâm'da Sivil Toplum Meselesi**, s. 38.

³⁰⁴ Belova - Dolina, 213; S. Akdemir, *“Müsteşriklerin Kur'ân'ı Kerim ve Hz. Muhammed'e Yaklaşımları”*, s. 198.

şekilde Kur'ân yazmak için alt zemini hazırladığını söyleyen Rus müsteşrik F. A. Smirnov,³⁰⁵ daha sonra Hz. Peygamber'in Arap adetlerine göre gereken değişiklikleri yaparak, Arapların kabul göreceği bir şekle dönüştürdüğü fikirlerini Kur'ân'a kaydettiğini söylemektedir. Örneğin, Hristiyanların kiblesi Kudüs idi. Kıskançlık sebebiyle İslâm Peygamberi kible istikametini Kâbe'ye doğru çevirmiştir.

Bu iddialara katılmamız mümkün değildir. Çünkü ehli kitap mensupları bunun gerçeğini bildikleri halde böyle yapmaktadırlar. Allah Kur'ân'da bunu şöyle açıklamaktadır: ***Biz, senin yüzünü çok defa göğe doğru çevirip- durduğunu görüyoruz. Şimdi elbette seni hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Her nerede bulunursanız, yüzünüzü onun yönüne çevirin. Şüphesiz, kendilerine kitap verilenler, tartışmasız bunun Rablerinden bir gerçek (hak) olduğunu elbette bilirler. Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.***³⁰⁶

Fakat, söz konusu kişiler, Kur'ân'ı kabul etmemek için konuyu her fırsatta saptırmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Bunların bu gayretlerini Kur'ân şöyle ortaya koymaktadır: ***Andolsun, kendilerine kitap verilenlere her ayeti (delili) getirsen, yine onlar senin kiblene uymaz; sen de onların kiblelerine uyacak değilsin. Onlardan bir kısmı, bir kısmının kiblesine (bile) uymaz. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların heva (istek ve tutku)larına uyacak olursan, o zaman gerçekten zalimlerden olursun.***³⁰⁷

Allah kendi iradesine uygun olarak kibleyi değiştirmeye muktedirdir. Onun için müsteşriklerin kible'nin ilk zaman Mescid-i Aksa olduğunu daha sonra artık Mescid-i Harama (Kâbe'ye) çevrildiğini dile getirmelerinde onların iddialarını kanıtlayacak bir durum yoktur. Kur'ân şu ayetiyle konuya açıklık getirmektedir. ***"Birtakım beyinsiz insanlar: "Onları daha önceki kiblelerinden çeviren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da Allah'ındır, Batı da. O dilediğini doğru yola yöneltir."***³⁰⁸

Müsteşrikler Hz. Muhammed'in edebi zevkinin çöldeki yaşamında ve ticaret yaptığı zamanlarda geliştiğini söylemektedirler. Onlara göre: "Hz. Muhammed ticaret, alış-veriş, gelir-gider, fiyat, ölçü-tartı, anlaşma vs. kavramları Kur'ân'a geçirmiştir.

Bu satırları delillendirme adına müsteşrik Smirnov, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın Bakara

³⁰⁵ Konu hakkında aynı görüşü Solov'yev da desteklemektedir. Bkz. Solov'yev, s. 21; Katanov, 293.

³⁰⁶ Kur'ân, Bakara, 2/144.

³⁰⁷ Kur'ân, Bakara, 2/145.

³⁰⁸ Kur'ân, Bakara, 2/142.

Sûresi 15. ayetini getirerek orada **“onların ticareti kârlı değildir!”** ayetinde kullanılan ticaret, kâr kelimelerini Hz. Peygamber’in daha önce yaptığı ticaret sonucu öğrendiğini söylemektedir.³⁰⁹

Hz. Muhammed’in akl yeteneklerine ölçü koymaya çalışan müsteşrikler daha ileriye giderek İslâm Peygamberi’nin Arap zihniyetini aşacak akla sahip olmadığını ve Doğu imajını çizen anlayışın İlâhî misyonuna adaylığını çekemeyecek kadar bölgesel olduğunu vurgulamaktadırlar. Smirnov, şöyle der: *“Kur’ân’ın konu ayetlerine dikkatle bakacak olursak Muhammed’in İncil’ hikayelerini abartarak izah ettiğini³¹¹, Yusuf (İosif)’un güzel yüzlü ve duruşlu olmasını ispatlamak için onun illa kadınların önüne çıkmasını önemli saydığını³¹², ya da Musa’nın Tûru Sînâ’ya Allah’ın emrine koşma esnasında geride kalanların yaptığı buzağının böğürme nedenini³¹³, yine İsa’nın (İsus) annesiyle, Musa ve Harun kız kardeşi*

³⁰⁹ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana**, s. 6.

* İncil naslarını terk etmek ve kilise babalarının yorumlarını kabul etmek Hıristiyanlığı teslis anlayışına götürerek Kur’ân’a aykırı bir anlayış haline getirmiştir.

³¹¹ Smirnov’un burada kastettiği abartma ve Doğu zihniyeti, Me’aric 70/4 ayette geçen “Melekler ve Ruh (Cebrail), oraya miktarı, (dünya senesi ile) elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar” ayeti hakkında olup, bunu İslâm Peygamberi Hz. Muhammed’in İncil’deki, Tanrı’nın zaman dilimindeki sonsuzluğa örnek olarak **“sizin bin yılınız Tanrı için bir gün eder”** ayetinden istifade ederek söylediğini vurgulamaktadır.

³¹² Rus müsteşrikin getirdiği Kur’ân ayeti. Yusuf, 12/ 30, 31’dir. Smirnov burada Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı uydurduğunu ve bunun için Doğu ekzotik tasavvur anlayışını kullandığını ve bunun bu ayetlerde açıkça görüldüğünü söylemektedir. Bkz. F. A. Smirnov, a.g.e., s. 9.

³¹³ Kur’ân burada Hz. Harun’u buzağıya tapınmak günahından tamamen temize çıkarır. Fakat bunun tersine Kitab-ı Mukaddes, altın buzağının yapılmasından ve ona tapınılmasından sadece onu sorumlu tutar. Çıkış’ta şöyle bir pasaj yer alır: *“Kavim, dağdan inmek için Musa’nın geciktiğini görünce Harun’un yanına toplandılar ve dediler ki: kalk bizim için ilâh yap, önümüzden gitsinler. Çünkü Musa’ya, bizi Mısır’dan çıkararak bu adama ne olduğunu bilmiyoruz. Harun onlara dedi: Karılarımızın ve oğullarımızın ve kızlarımızın kulaklarındaki altın küpeleri çıkarın ve onları bana getirin. Bütün kavim kendi kulaklarındaki altın küpeleri kırıp çıkardılar ve onları Harun’a getirdiler. Harun onu ellerinden aldı ve oymacı aletiyle ona biçim verdi ve onu dökme bir buzağı yaptı. Dediler ki: “Ey İsrail, seni Mısır diyarından çıkararak ilâhların bunlardır, Harun onu gördü ve onun önünde bir mezbaha yaptı ve ilan edip şöyle dedi: Yarın Rabbe bayramdır”.* (Çıkış, 32: 1-5) Burada Sâmîrî’nin gerçek adının Harun olması ve daha sonraları İsrailoğulları’nın bunu Peygamber Harun ile karıştırmış olmaları mümkündür. O halde Kur’ân, Hz. Harun’u bu günahından temize çıkararak Yahudi ve Hıristiyanlara bir lütuf göstermektedir. Fakat, Smirnov ve benzeri Hıristiyan misyonerleri ve oryantalistler Kur’ân’ın burada tarihsel bir hata yaptığını ve buzağının İsrailoğulları arasından Hz. Musa’nın kardeşi Hz. Harun tarafından yapıldığını iddia etmektedirler. İnatçılık ve gözü kapalılıklarından bunun Kitab-ı Mukaddes’e göre bile büyük bir günah olarak kabul edildiğini unutmaktadırlar. (Çıkış, 32: 21) Aynı babtan biraz daha okunduğunda Kitab-ı Mukaddes’in kendisiyle çelişki içinde olduğu görülür. (Çıkış 32: 27-29) da Hz. Musa’nın Levililere, buzağıya tapanların hepsini, kardeşlerini ve akrabalarını öldürmeyi emrettiği yazılıdır. Bu emre uyularak o gün üç bin adam ölmüştü. Şimdi de şöyle bir soru yöneltilebilir: “Eğer buzağıya tapmayı icad eden Hz. Harun ise, neden bu cezalandırma sırasında öldürülmemiştir? Levililer neden Hz. Musa’dan, kardeşi ve bu günahın (onlara göre) asıl sahibi olan Hz. Harun’u kendi akrabaları gibi öldürmek için izin almadılar? Kitab-ı Mukaddes, bundan sonra Hz. Musa’nın Rabb’e giderek onların günahlarının bağışlanması için dua ettiğini, eğer duası kabul olmazsa Rabb’dan kendisini yaşayanlar listesinden silmesini istediğini yazmaktadır. Rab şöyle cevap vermiştir: *“Bana karşı kim suç işlediyse onu kitabımdan sileceğim”.* (Çıkış 32: 31-33) Kitab-ı Mukaddes’den Hz. Harun’un isminin silinmeyeceğini ona ve soyundan gelenlere Mabel’in koruyuculuğunun teslim edildiğini öğrenmekteyiz. (Sayılar, 18: 1-7) İşte bu nedenle Kitab-ı Mukaddes kendi kendisiyle çelişmekte ve aslında Hz. Harun’un temize çıkmasında Kur’ân’ı desteklemektedir. Smirnov’un ekzotik anlayışlı birisinin yazdığı bir kitap olarak nitelediği Kur’ân, Rus Hıristiyan okulunu temsil eden Smirnov’un esas aldığı İncil’in başvurduğu kaynak halindedir.

Meryem'i karıştırdığını³¹⁴ veya Süleyman'ın bütün canlıların dillerini bilmesini,³¹⁵ Muhammed tarafından kendi davasını inandırıcı olduğunu göstermek için bir ihtiyaç olarak koyduğunu fark edebiliriz".³¹⁶ "onun Arapçılığı her anlatımında tekrarlanan cümlelerle ortadadır!" Burada Smirnov, Hz. Peygamber'i İncil'i abartan birisi olarak göstermeyi kendine amaç etmiş ise de tam tersinden bahseden müsteşrikler de vardır. Şöyle ki; Rus müsteşriklerden Vasil'yev Kur'ân'ın otorite ve İlâhî kitap kimliğini elde etme kabiliyetine sahip olduğunu, dolayısıyla birçok insanın Kur'ân'ı kabul etmesinin onda bahsedilen İncil ve Tevrat kıssalarının etkisinden olduğunu söyleyerek Hz. Muhammed'in de "büyük bir düşünür" ve "stratejik bir uzman" olarak bu kıssaları aktarmış olabileceğini rahatlıkla ifade etmektedir.³¹⁷

Hz. Peygamber'i bekledikleri ve kendilerinden olmayan bir Peygamber olduğunu görünce bunu kıskanan ve karşı çıkan Yahudiler³¹⁸ tıpkı Hz. İsa'ya karşı yaptıkları gibi her olayı istismar ederek Hz. Peygamber'e karşı düşmanlık beslemeyi kendilerine vazife edinmişlerdir.

Bu konuya açıklık getiren bazı Müslüman düşünürler Hz. İsa'ya karşı Yahudilerin tutumunu şöyle açıklamaktadırlar: Yahudilerin kendilerine gönderilen Hz. İsa'yı reddetmesi manevi bir kurtuluşa ağırlık veren bir peygamberin Allah tarafından gönderilmesindedir. Çünkü onlar, (Yahudiler) Hz. Süleyman'dan kalan iktidar ve malvarlığını istiyorlardı. Halbuki

---

³¹⁴ İ. M. Felshtinskiy, **Arabskaya Literatura v Srednie Veka**, s. 120; Rus müsteşriklerin bu iddiaya karşı gerçeklerini açıklayan tarihe göz atmakta yararlı olacağına inanarak şöyle diyoruz. Müslim, Nesei, Tirmizi de yer alan hadis şöyledir: Necran Hristiyanları, Kur'ân'ın Meryem'i Harun'un kardeşi kabul ederek büyük bir yanlışlık yaptığını söyleyip bu soruyu Muğire b. Şube'ye yönelttiklerinde, Muğire yeterli bir cevap veremedi. Çünkü Hz. Musa'nın kardeşi Hz. Harun yüzyıllarca önce yaşamıştı. Muğire bu soruyu Hz. Peygamber'e yönelttiğinde Allah Rasulü şu cevabı verdi: "İsrailoğulları'nın çocuklarına peygamberlerinin ve diğer salih insanların isimlerini verdiklerini neden söylemedin? Yani onlara böylece cevap verebilirdin". "Harun'un kız kardeşi" sözleri, ya Hz. Meryem'in Harun adında bir erkek kardeşi olduğunu ya da onun Harun ailesine mensup olduğunu ifade eder. Birinci anlam Hz. Peygamber'in bir hadisiyle desteklenmekte olduğu gibi ikinci anlam da bazı ulemâ tarafından uygun görülmektedir. Çünkü, onlara göre Arapça gramer bunu desteklemektedir. Tefhîmu'l-Kur'ân, Safvatü't-Tefâsir gibi tefsirlerin getirdiği mana Hz. Harun'un İbadet ve Sulh içinde değerli bir peygamber olduğundan "Harun'un kardeşi" denilmiştir. Bkz. Ali, Sâbûnî, **Sefvatü't-Tefâsir**, III, c. II, s. 215.

³¹⁵ Smirnov, Hz. Süleyman'ın bütün hayvanların dillerini bilmesini Hz. Peygamber tarafından söylerken, onda Doğulu ruhunu bulmaktadır. Ona göre Hz. Süleyman'ın hikmet sahibi olması, onun akıllı ve bilgili olmasında yatmaktadır. Çünkü, daha detaylı tenkidi yapamayan Smirnov'u anlamak mümkündür. Çünkü Smirnov'un beslendiği Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman'a kuş ve hayvan dillerinin öğretilmiş olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Konu hakkında Yahudi kaynaklardan bkz. **Jewish, Ansiklopedisi**, XI, s. 439.

³¹⁶ F. A. Smirnov, **Muhammed**, s. 10.

³¹⁷ Vasil'yev, **İstoriya Vostoka**, 2004. s. 84.

³¹⁸ Bol'shakov Yahudilerin Hz. Peygamber'e karşı çıkmasının asıl sebebi Evs ve Hazreç barışında görmektedir. Şöyle ki: "Hz. Muhammed'in ortaya çıkmasıyla Evs ve Hazreç kabile kavgalarının bitmesine sebep olmuştur. Bu durum Yahudilere karşı Arap kabilelerin güçlenmesine sebep oluyordu. Bunu iyi kavrayan Yahudi kabileler Hz. Muhammed'e düşmanlık etmeye başlamışlardır". Bkz. Bol'shakov, II, 1989, 92.

Hız. İsa bunun için gönderilmemişti. Dolayısıyla Yahudiler tarafından reddedildi. Hatta öldürülmeye teşebbüs edildi. Fakat Allah, Hız. İsa'yı kendi katına çıkararak onlardan kurtardı.³¹⁹ Bu olayı bire-bir Hız. Muhammed'e karşı sergiledikleri tarihî bir vakıadır.

Ayrıca Yahudi ve Hıristiyan dininin kalıcı bir şekilde yıkılması söz konusudur. Çünkü, bunlar İslâm dinine saldırmakla kalmayıp kendi inançlarını satmışlardır. Bu konuyu akademik şöyle açıklar: Yahudi ve Hıristiyan uleması rasyonalizme (akılcılık) başvurarak kendi inançlarını insanların önemsenmemesine sebep olmuşlardır. Aklın, naklin (vahiy) önüne geçebileceğine inanan Yahudi ve Hıristiyan uleması bu inançlarından dolayı yıkılmışlardır.³²⁰

Hız. Muhammed'den önce Mekke'de tek tanrıya tapan insanlar vardı. Bunlar (hanifler) sadece kendilerinin kurtulacağına inanıyorlardı. Ve onlara bu inançtan dolayı işkence ve düşmanlık besleyen de yoktu. Hız. Muhammed'i bu haniflerden ayıran nokta sadece kendisinin değil getirdiği dine inanan herkesin fakir zengin demeden kurtulacağıydı.

Dolayısıyla çaresiz kölelerin ve fakirlerin de bir sahibi vardı. Hıristiyanlık ise iki türlü anlaşılırdı. Bizans Hıristiyanlığı ve Yahudi Hıristiyanlığı (evioniti)* .

Barthol'd'a göre de Hız. Muhammed Bizans Hıristiyanlığından daha çok Yahudi Hıristiyanlığının etkisinde kalmıştır. Çünkü onlara göre Hız. Muhammed, Allah'ın cezasının hem dünyada hem de âhirette olacağına inanıyordu.

Barthol'd, Ebionitler ve Rakusa Hıristiyanları arasında bağlantı kurabilmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır.³²¹

4) Hız. Muhammed'in Çok Evliliği Meselesi

Bir kısım Rus Doğu bilimciler, Hız. Musa'ya inen Tevrat'ta olduğu gibi Kur'an'da da haksız ve adalet dışı âyetlerin mevcut olduğunu düşünmektedirler. Mesela, Kur'an'da mevcut olan

ihtiyaç halinde birden fazla eş alma (evlenme) ruhsatını, bazı Rus müsteşrikler

---

³¹⁹ S. Akdemir, "Müsteşriklerin Kur'an'ı Kerim ve Hız. Muhammed'e Yaklaşımları", 184.

³²⁰ Akdemir, 192.

* Evionit, Ebionit (Yahudi ebjonim) yani "fakir". Yahudilik yapan Hıristiyanlardır. Hız. Musa kanununu (sünet olmak, cumartesi adaklığı ve orucu) devam eden, riayet eden cemaat mensuplarıdır. M.S. II, - IV,V yaşamışlardır.

³²¹ Barthol'd, VI, 639. Bir de Bartold Rahip, Hıristiyan ve Müslim kavramları da manalarını vererek bu mana yakınlığından dolayı bunların Hıristiyanlıktan geldiğini söylemektedir. Rahip ve Hıristiyanlık – korkan, Müslim kendini tanrıya teslim eden demektir.

kendilerine göre yorumlamışlardır.

Rus Doğu bilimcisi V. Solov'yev, Hz. Peygamber'in kendine göre hüküm çıkardığını söylemektedir “*Muhammed bu tür evlilikleri kendi ümmetine yasaklamış ise de kendisi için böyle bir yasak koymamıştır. Daha sonra yaptığı şeyin yanlış ve alçakça olduğunu görerek bağışlanmasını istemiştir.*”³²²

Bunun gibi konuyu abartan ve Hz. Peygamber'i kadınlara düşkün biri olarak göstermeye çalışanlar da olmuştur. Bunlardan biri F. A. Smirnov'dır! Ona göre, İslâm Peygamberi'nin kendi eşleri ile geçirdiği hayat, inanılmaz boyuttaydı.³²³

R. R. Mavlyutov, de bu konuda Smirnov'dan farklı düşünmemektedir. Ona göre İslâm dini, açıkça kadının ikinci sınıf insan olduğunu söyler. Erkeğin kadın üstündeki hükmünü abartan Rus müsteşrik Mavlyutov, İslâm dininin kadını boşama hakkını da erkeğe verdiğini söyleyerek istediği zaman ağzından “boşandın” dediğinde kadının evliliğinin her şeye rağmen sona erdiğini söylemektedir. Bunun kadına yapılan ikinci sınıf muamelesinden başka bir şey olmadığını ve mantık dışı bir cahillik olduğunu söylemektedir.³²⁴

Poligami (çok eşlilik) Kur'ân'da sadece bir ruhsattır ve sınırsız bir imkan değildir. Ancak adaleti sağlamak şart ile bir defasında dörde kadar eş alabileceğini vurgulamaktadır. Bu tek taraflı istek ve arzu olmaktan daha çok, ihtiyaca getirilen İlâhî kaynaklı bir ruhsat ve çözümdür.

---

³²² N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 244; Solov'yev, 58; Barthol'd, 99.

³²³ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana**, 43-44.

³²⁴ R. R. Mavlyutov, **İslâm**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1974, s. 91-92; Mevdûdî tefsirinde bu olay İslâm'ın gereği olarak şöyle açıklamaktadır: Bu âyet İslâm'dan önce Arabistan'da yaygın olan çok ciddi ve kötü bir sosyal alışkanlığı düzeltmeyi amaçlar. O zamanlarda bir koca sınırsız evlenmeye ve istediği zaman boşama hakkına sahipti. Ne zaman karısı ile ilişkisi kötüye gitse onu boşar ve işine gelirse tekrar onunla evlenirdi. Buna bir sınırlama getirilmediği için, olay sık sık tekrarlanabilirdi. Bu nedenle kadın, ne onunla tam bir karı-koca ilişkisi içinde olur, ne de başkası ile evlenebilecek özgürlüğe sahip olurdu. Kur'ân'ın bu ayeti, bu tür zulmü ortadan kaldırmaktadır. Bütün evlilik yaşamı boyunca bir koca, karısını ancak iki kez boşama hakkına sahiptir. Bundan sonra ne zaman onu üçüncü kez boşarsa, artık ondan tamamen ayrılmış olur. Fazla düşünmeden verilmiş kararları kontrol etmek ve her aşamada barışma kapısını açık bırakmak için Kur'ân ve hadisler tarafından öğretilen doğru boşanma şekli şöyledir: Boşanma kaçınılmaz hale geldiğinde koca, karısını ancak aybaşı halinde olmadığı zaman boşayabilir. Aylık periyodik sırasında boşamak doğru değildir. Koca, karısının âdet kanamasının bitmesini bekler ve sonra dilerse boşadığını söyler. Daha sonra bir ay daha bekler ve ikinci âdeti bittikten sonra eğer boşamaya hâlâ kararlı ise, yine boşadığını söyler. Daha sonra üçüncü âdeti de bekler, üçüncü ve son kez, onu boşadığını söyler. Bununla birlikte kocanın, birinci ve ikinci boşamalarda meseleyi tekrar gözden geçirmesi faydalıdır. Çünkü bu durumda geri dönme, yani barışma imkânı vardır. Fakat üçüncü kez boşadıktan sonra, koca geri dönme hakkını kaybeder ve bu çiftler bir daha evlenemezler. Üç boşamayı da bir kerede ve aynı mecliste yapan cahil kimseler ise bu kanuna karşı büyük bir günah işlemektedirler. Hz. Peygamber bu uygulamayı yasaklamıştır. Hz. Ömer de böyle yapan erkekleri kamçı ile cezalandırırdı. Ancak bu şekildeki bir boşama, günah olmasına rağmen dört mezhebe göre de geçerlidir. Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, 1972, Bakara 2/229.

Yani adalete riayet edilecektir, bu da aslında öyle zor ve sorumluluk gerektiren bir şarttır ki, ihtiyaç dışında bu yola sırf arzu ve istek için başvuranın büyük bir mesuliyet altına girdiğini göstermektedir. Yani, Allah hükmünde çözüm yolları sunarken bu yolları ihtiyaç dışında kullanmaya teşebbüs etmenin uygun olmadığını³²⁵ vurgulamaktadır.

Diğer taraftan toplumsal düzeni bozmaya yönelik gayri meşru yollara başvurma tehlikesini de ortadan kaldırmaktadır. Bunun için, vazgeçilmez bir çözüm ve zaruret halidir. Çok evliliğin şartı olarak, Allah tarafından teşvik edilmesinin temelinde yatan şey zinayı durdurmak ve yayılmasını engellemektir. Çünkü zina kötü yolu ve felaketi beraberinde getiren bir hastalıktır. Allah bizim için iyi olanı seçer, gösterir ve emreder, kötü olanları yasaklar ve bazen neden yasakladığını da açıklar. Mesela, Allah Kur’ân’da içkiyi yasaklamış ve insan için zararlı olduğunu hatta zararın ve günahın faydasından fazla olduğunu ve onun için yasakladığını bildirmiştir.³²⁶

Burada gördüğümüz gibi Solov’yev’in ve ona eşlik eden diğer Rus müsteşriklerin, Kur’ân ayetlerini yeterince anlayamadıkları açıktır, çünkü ne dörde kadar eş alma ruhsatında, ne de Kur’ân’daki “hamr” kelime’nin asıl manası olan “aklını gideren şey” meselesinde³²⁷ kendi itirazlarını sağlam bir delile oturtabilmiş değillerdir. Netice olarak diyebiliriz ki, bu konuda Rus müsteşrikler iddialarında gerekçeleri araştırmayı önemsememektedirler. Halbuki, İslâm hiçbir şeyi gerekçesiz ortaya koymamaktadır.³²⁸

Hz. Muhammed birden fazla eş alma izninden sonra, bu işin yanlış olduğunu görerek

---

³²⁵ Fıkıh alimlerinin ortak fikri şudur: Bu âyet evlenen kadınların sayısını sınırlar ve dörtten fazla kadınla aynı anda evli olmayı yasaklar. Hadisler de bunu destekler niteliktedir. Taif’in başkanı Gıylan’ın müslüman olduğunda dokuz karısı vardı. Hz. Peygamber ondan sadece dört tanesini bırakıp diğerlerini boşamasını istedi. Hz. Peygamber Nevfel İbn Muaviye’ye de beş karısından birini boşamasını emretmiştir. Bu ayetin kadınlar arasında eşit davranmak şartıyla poligamiyi (birden fazla kadınla evlenmek) sınırladığına dikkat edilmelidir. O halde kim adaleti yerine getirmeksizin bu izinden yararlanır ve birden fazla kadınla evlenirse Allah’ı aldatmaya çalışmış olur. Bu nedenle İslâm devletinin mahkemeleri, bir kadına veya kadınlara yapılan haksızlıkları ortadan kaldırmak için, zorlayıcı önlemler alma hakkına sahiptir. Aynı zamanda bu emirde şart koşulan adalet önkoşulundan yola çıkarak, çok kadınla evliliğin tamamen yasaklandığı sonucuna varmak da kesinlikle yanlıştır. Bu, Kur’ân’ın görüşü değil, sadece Batılı Hıristiyanlardan çok etkilenmiş olan bazı Müslümanların görüşüdür. Bunlar, Kur’ân’ın da çok kadınla evliliğe karşı olduğunu, fakat o dönemde bu geleneğin çok yaygın olması nedeniyle, çok sert olmasından kaygı duyarak doğrudan yasaklamadığını söylerler. Kur’ân çok evliliğe, bütün eşlere eşit davranıldığı sürece izin vermiştir. Bu şartı yerine getirmek ise, çok zor olduğuna göre tek kadınla evlilik tavsiye edilmiş olmalıdır. Açıkça görülmektedir ki bu görüş, zihin ve düşünce bağımlılığının bir sonucudur. Çünkü çok kadınla evlilik bazı durumlarda kültürel ve ahlâkî bir ihtiyaçtır ve aslen kötü değildir. Öyle kimseler vardır ki isteseler bile bir tek kadınla yetinemezler. Çok kadınla evlilik izni, onların imdadına yetişir ve hem onları, hem de bütün toplumu yasak cinsel ilişkilerin zararlarından korur. Kur’ân, işte bu nedenle bu tür kimselere adalete şartını yerine getirmek koşuluyla çok kadınla evlenme izni vermiştir. Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, Nisâ 4/3.

³²⁶ **Kur’ân**, Bakara 2/219.

³²⁷ **Kur’ân**, Bakara 2 / 19; S. Mutçalı, 248.

³²⁸ **Kur’ân**, Kehf 18 / 104, 105; Ahzab 33 / 19; Nur 24 / 39.

pişman olmamıştır. Halbuki Solov'yev, Hz. Peygamber'in pişman olduğunu iddia etmektedir. Bu konu Solov'yev'in Nisâ Sûresi 126. ayetini yanlış anladığını göstermektedir. Solov'yev bu ayeti kerimenin, Hz. Muhammed'in sözü olduğuna inanarak konu hakkında yorumda bulunmaktadır. Bu ise bize Solov'yev'in Hz. Peygamber'i, Kur'ân yazarı olarak gördüğünü göstermektedir.

Solov'yev'in Hz. Muhammed hakkında izah ettiği birden fazla eş alma hadisesi, başka bir Rus Müsteşrik Barthol'd tarafından da yorumlanmaktadır. Ona göre de çok evlilik, yani zaruret halinde birden fazla eş alma ruhsatı yanlıştır. Çok eşliliğin Arap örf ve adetlerine uygun bir hüküm olduğunu gören Barthol'd, Hz. Muhammed'in bu hükmü kabul ederek kabilecilik anlayışını devam ettirmiş olduğunu söylemektedir.³²⁹

Barthol'd'a cevaben , Hz. Peygamber'in Arapların sınırsız eş alma geleneğine son verdiği söylenebilir.³³⁰ Barthol'd'un yanlış algılayarak konuya delil göstermiş olduğu Ahzab Sûresi 49. ayetinde, çok evlilik geçmemektedir. Bu ayette bahsedilen boşanma olayıdır. Fakat, Barthol'd boşanma ayetinde geçen "*Onlara mani olmayın! Güzelce salıverin!*" hükmünü "*İstediğiniz zaman evlenin ve uygun görmediğinizde hemen boşanın!*" şeklinde değiştirmiştir. Halbuki, böyle bir anlayış İslâm'da yoktur.

Aynı şekilde Solov'yev gibi, Barthol'd da Hz. Peygamber'i Kur'ân yazarı olarak görmektedir. Çünkü, onun izahından açık olarak anlaşılana budur! Başka Rus şarkiyatçı şöyle demektedir: "*Bugün Müslüman uleması, Muhammed'in "çok eşlilik yasası"nın eşler arasındaki adaleti zedelediği konusunda hem fikirdirler. Halbuki Muhammed erkeğe verdiği yetkiyi kadına vermemektedir. Boşanma talimatı karşılıklı olmayıp erkeğin keyfindedir. Bunu adil görmek yanlıştır!*"³³¹

Arabistan'ın eski putperest inançlarından İslâm'a sızan ve şeriat adına yapılan

---

³²⁹ Barthol'd, VI, 99.

³³⁰ İbn Abbas ve talebesi Hz. İkrime (Allah hepsinden razı olsun) bu emrin o dönemde varolan bir adaletsizliği ortadan kaldırmak için verildiğini iddia ederler. İslâm'dan önceki günlerde, evlenilen kadınların sayısında herhangi bir sınırlama yoktu; bazıları bir düzine kadınla bile evlenirlerdi. Fakat onların artan ihtiyaçlarını karşılayamayınca, yetim yeğenlerinin veya diğer akrabalarının çaresiz yetim kızlarının mallarına el koyarlardı. Bu nedenle Allah, evlenilecek kadınların sayısını azami dört ile sınırladı ve hepsine adaletli davranma şartını getirdi. Sa'id İbn Cübeyr, Katade ve diğer bazı müfessirler bu emrin kadınların haklarını korumak için verildiğini söylerler. Onların iddiaları şudur: İslâm'dan önce de yetimlere yapılan haksızlık kötü görülürdü, fakat kadınlara gelince bu başkaydı. İstedikleri sayıda kadınla evlenirler, vicdan azabı hissetmezler ve toplumdan çekinmeksizin onlara kaba ve adaletsizce davranırlardı. Bu nedenle, Allah, onları yetimlere yaptıkları gibi karılarına da haksızlık yapmaktan sakıncalı konusunda uyarıyor. O halde erkekler dört kadından fazlasıyla evlenmemeli ve ancak onlara adaletli davranabilecekler ise bu sayıda kadın almalıydılar. Bkz. Mevdüfî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, Nisâ 4/3.

³³¹ Mavlyutov, 93.

uygulamalar İslâm'la bağdaşmadığı gibi, böyle müeyyidelerin İslâmî olduğunu da kabul etmek mümkün değildir.

1950'li yıllarda Suudi Arabistan'a giden Batılı Müsteşrik R. Sharl tarafından kaydedilen Arabistan çöllerinde zina iddiasıyla yakalanan ve recm hükmüne bağlanan bir kadın³³² hakkındaki olayın gerçekte nasıl cereyan ettiği konusunda elimizde yeterince bilgi ve kanıtlar olmadığını hatta iddiayı ortaya atan Sharl'ın da bu konuyu yeterince bilimsel açıdan ortaya koymadığını bilerek, bu konuya cevap verme ve analize tabi tutma gereği görmemekteyiz.

Ancak konu hakkında açıklama yapan başka bir Rus müsteşrik ağzından cevap vermek daha güçlü kanıt babından olacağı düşünmekteyiz. Rus Doğu bilimcisi Bayazitova'ya göre, İslâm'ın kadın hakkına riayet eden ve kadına özgürlük tanıyan yegane din olduğunu görmek mümkündür. Bayazitova şöyle demektedir: *“Muhammed peygamber olarak ortaya çıktıktan sonra Arap kabileler içinde kadın ve çocuklara olan işkence durdurulmuştur. Bazı Arap geleneklerinin İslâm'a tesir ettiğini, özellikle çok evlilik konusunda biliyoruz, fakat yine İslâm'ın gelmesiyle bunu belli sınırlar içine alması ve kurala bağlaması büyük bir başarıdır. Çünkü İslâm'dan önceki dönemde sınırsız evlenme, boşanma gibi adetler vardı ve bu çirkin geleneğe son veren İslâm olmuştur. Çok evlilik de İslâm'ın koyduğu kurallar dışına çıkmayacaktır. Bu durumda en önemli kural ise kadının da erkeğin sahip olduğu haklara sahip olmasıdır. Dolayısıyla bazı müsteşriklerin İslâm'daki birden fazla eş alma meselesini araştırmadan veya önyargılı bir tavırla yanlış görmeleri mesnetsiz bir yargıdır. Bu durumun cahiliye de cereyan eden çok evlilik adeti ile hiçbir benzer tarafı yoktur.”*³³³

Burada Bayazitova'nın açıklık getirdiği İslâm'da çok eş alma hadisesi, kanaatimizce diğer Rus müsteşriklerinin iddialarına cevap mahiyetindedir.

D. Rus Oryantalistlere Göre Peygamberlik Konusu Yeniden Araştırılmalıdır

V. V. Barthol'd, Hz. Peygamber'in peygamberliğini araştırmak ve incelemek gerektiğini, hatta zorunlu olduğumuzu şu şekilde açıklamaktadır: *“İlk etapta Muhammed'in izahı ve Kur'an'ın gerçekçilik derecesi bilim açısından değerlendirilmelidir. Çünkü, Kur'an*

---

³³² Sharl'ın buradaki yanlış gördüğü nokta kadına rejm, ona eşlik eden erkeğe elli değnek meselesidir. Burada İslâm dinin hükmüne dinlersek, kadın evli yada dul olarak zinaya girerse rejm yani öldürme hükmüne çarptırılır, fakat bekar ise 100 değnek gereği olur! Sharl'ın dediği elli değnek İslâm'ın hükümlerinde geçmemektedir. Burada Sharl, “Za Araviyskoy Çadroy” (Arap Çadırın Arkasında), isimli eseri yazan Danyalı gazeteci Yorgen Biç'in konu hakkındaki izahlarından alıntı yapmıştır. Bkz. Mavlyutov, 91-94.

³³³ Ataula, Bayazitova, **Otnosheniye İslâm'a k İnovertsam**, Tipografiya Suvorina Yayınevi, St. Peterburg 1887, s. 67-69.

dışında Muhammed'in şahsiyeti hakkında bilgi elde etmek, İsa'nın şahsiyeti hakkında bilgi elde etmekten daha zordur. Muhammed'in hayatı hakkında bize ulaşan gelenek, tarih bilgisi açısından, İsa'ya gelen İncil metinlerinden daha büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla konuyu zaman açısından değerlendirerek, yeniden ortaya koymak, bilim için vazgeçilmez bir gerçektir".³³⁴

Konu Solov'yev, açısından bakıldığında "Muhammed'in peygamberlik iddiasının doğru olmadığını ortaya konulması, diğer şahsi bilgilerini araştırmaya gerek kalmayacağını gösterecektir. Fakat, böyle bir ciddi tarih incelemesinde, peygamberlik iddiasının doğruluğunu tespit etmek için, onun diğer şahsi bilgileri hakkında ciddi araştırmalar yapılması kaçınılmazdır".³³⁵ Dolayısıyla Rus müsteşriklerden Solov'yev ve dolaylı olarak Barthol'd da, Hz. Muhammed hakkındaki bütün tespitleri yeniden ortaya koymak gerektiğini düşünmektedir! "Sonra, Muhammed'in peygamber olmadığını gösteren bir tespit mutlaka ortaya çıkacaktır" derler.³³⁶ Halbuki, Hz. Peygamber'in durumunu Kur'ân açık bir şekilde izah etmektedir.

Kur'ân, Hz. Peygamber'in vahiy (İlâhî mesaj) dışında bizim gibi bir insan olduğunu bildirilmektedir. **"De ki: Ben de sizin gibi ölümlü bir insanım. Tanrı'nızın bir ve tek Tanrı olduğu bana vahyolundu. Öyleyse, artık her kim Rabb'ine kavuşmayı umuyorsa, dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koysun ve Rabb'ine özgü kullukta hiç kimseyi, hiçbir şeyi (O'na) ortak koşmasın", "De ki (ey Peygamber) Ben size Allah'ın hazineleri bendedir, demiyorum; ne insan idrakini aşan şeyleri bildiğimi söylüyorum ve ne de size Ben bir meleğim, diyorum. Ben sadece bana vahy edileni yerine getiriyorum. De ki, hiç gören ile görmeyen bir olur mu? Siz düşünmez misiniz?"**³³⁷

Burada Barthol'd'un, Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı bir tutum ve bilim dışında bir tavır sergilediği görülmektedir. Şöyle ki, Katolik mezhebine mensup Proföser Lammens³³⁸ Hz. Muhammed'in siyerciliğini yeniden kaleme alınmasının şart olduğunu düşünmektedir.

Bunu değerlendiren Barthol'd, Lammens görüşünü paylaşarak, Sprenger'in Hz.

---

³³⁴ Barthol'd, VI, s. 101, 631-632; Cemal, Ağırman, "Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri", www.cemalagirman.com/ Kasım, 2007, s. 4-6.

³³⁵ Solov'yev, 15.

³³⁶ Solov'yev'in konu üzerine Hz. Peygamber hakkındaki düşüncesini tuhaf bulan başka bir Rus bilim adamı şöyle der: "Muhammed Tanrı'nın kendisine verdiği vahiy dışında konuştuğunu söyleyenler yalan söylüyorlar. Çünkü İslâm Peygamberi'nin vahiy dışında laf etmek Kur'ân'ın kültürüne terstir". Bkz. Rijkov, 262.

³³⁷ Kur'ân, Kehf 18 / 110; En'am 6/ 50.

³³⁸ Lamens çalışmasında Hz. Peygamber'e ithamlarda bulunmakta ve çok düşmanca konuya yaklaşmaktadır. Bkz. Barthol'd, VI, 631.

Muhammed'in hayatı hakkında yazdığı üç ciltlik eleştirel yaklaşımlı çalışmasının İslâm'a hizmet amacı güttüğünü düşünmektedir. Çünkü Sprenger'in eleştirdiği bazı rivayetler aynı uydurulmuş içeriği taşıyan başka rivayetlerin haklı çıkmasına sebep oluşturmaktadır.

Barthol'd, Lammens gibi, Hz. Muhammed'in hicret tarihinden önceki Mekke dönemini Müslüman yazarlar tarafından abartılan ve uydurulan bir peygamber tarihi olarak görmektedir. Mekke dönemine ait İslâm tarihine kaynak olarak kullanılabilir bir belge ya da kanıtın ortada olmadığını düşünmektedir.³³⁹

Hz. Muhammed hakkında Lammens'in yazmış olduğu "siyer" çalışması bilim adamları tarafından abartmalı ve önyargılı bulunarak reddedilmiştir. Bunun sebebi ise Lammens'in Katolik din anlayışı ve bu anlayışın Hz. Muhammed'in siyerciliğine yansımalarıdır.

Barthol'd, Lamens'in "siyer" çalışmasının bilim adamları tarafından reddedilmesine üzülmemektedir. Fakat, Barthol'd çözümün eski ve gerçeklerden uzak siyercilik çalışmasını kaldırılması ve onun yerine yeni "siyer" çalışmasının konulmasıyla mümkün olacağını şu ifadelerle söylemektedir. "*Eski binanın yıkılmasıyla aynı zamanda onun yerine yeni binanın inşası başlamaktadır*".³⁴⁰ Ne var ki, Barthol'd'un sağlam ve modern kabul ettiği yeni binası, gerçek tarihi değiştirmek amacını taşıyorsa, yanlış bir adım olacaktır.

Yani, bu noktada Rus bilim adamı Barthol'd'un özellikle Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ait yaşantısı hakkında, konuya hakim olmayan Batılı müsteşrikleri ve düşüncelerini temsil ettiği iddia edilmelidir.

Yine, Barthol'd, Hz. Muhammed'in davet hakkında, M. Ya. Gue'ye'nin görüşüne dayanarak, Hz. Muhammed'in Hira Dağı'nda Cebrail (as)'ı görmesini hayal olmadığını dile getirmektedir. Hz. Muhammed Hira Dağı'nda kendisinin rüyasını görmüştür. Yani "Broken hayali" gibi, bulutta kendisini görebilmektedir.³⁴¹

Tabi ki, Gue ve Barthol'd, Mekke'de bulutların ender olduğuna ilişkin tepkisine karşı yatıştırıcı bir cevap verememektedirler. Mekke'nin doğa koşulları farklıdır, bulutlar ya da bulutlu hava çok nadir olur. Fakat, biz burada ne Mekke doğa koşullarının izahını gerekli görürüz ne de bu müsteşriklerin zannettiklerini (hayalleri) kabul ederiz. Çünkü, bunlardan hiç birisi bilimsel bir kanıtı dayanmamaktadır ve farazidir.

---

³³⁹ İtalyan Müsteşrik Caetani de aynı görüşte olup Hz. Peygamber Mekke dönemine ait kaynakların tek taraflı olduğunu vurgulamakta ve kabul etmemektedir. Bkz. N. A. Smirnov, *Ocherki İstorii İzuchenii İslâma v SSSR*, 157.

³⁴⁰ Barthol'd, 631.

• **Broken** hayali ise güneşin doğuşunda ve batmasında onu seyreden insan için kendi görüntüsünü güneş üstündeki açıkta görebilmesidir

³⁴¹ Barthol'd, 647.

III. BÖLÜM: RUS ORYANTALİSTLERİN SİYER ÇALIŞMALARINDA

KUR'ÂN'A YAKLAŞIMLAR VE HZ. MUHAMMED İLİŞKİSİ

A) Kur'ân'ın Yazarı Hz. Muhammed midir?

Kur'ân'ın iniş (nüzul) sebebi konusunda da Rus Doğu bilimcilerinin çeşitli yorumları olmuştur. Barthol'd, Hz. Muhammed hakkında izahlarda bulunurken onun Kur'ân'ın müellifi olduğunu söylemeye çalışmıştır. Buna göre, Kur'ân Hz. Muhammed tarafından yazılmıştır. Barthol'd konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “*Muhammed'in Peygamberlik senaryosunu tasavvur etmesinin temelinde yatan anlayışı, Kur'ân yazma senaryosundan ayrı tutmak yanlıştır. Bu iki temel prensip birbirini tamamlamaktadırlar*”.³⁴²

F. A. Smirnov'a göre ise, Hz. Peygamber hem Kur'ân³⁴³'ın yazarı³⁴⁴ hem de Arapları diğer kavimler önünde daha değerli kılan bir Arap peygamberi'dir. • “*Muhammed bu sıfatla Arapları kendi kontrolü altına almaktadır*”.³⁴⁵

Arapları daha değerli kılmak isteyen bir peygamber neden üstünlüğünü ırk ve zenginlikte değil Allah'a inancında olduğunu söylemektedir. Smirnov'a yöneltilmesi gereken bu soruyu okuyucunun takdirine bırakıyoruz. Aynı düşüncüyü savunan bir diğer müsteşrik R. R. Mavlyutov, Kur'ân'ın insan tarafından yazılmış olduğunu ve çeşitli dönemlerde

³⁴² Barthol'd, s. 638. Kur'ân Hz. Peygamber'in yazısıdır diyen başka bir Rus müsteşrik Klimovich'dir. Ona göre Kur'ân Araplara inen mahalli bir kitap olma özelliğiyle peygambere aittir. Bkz. L. İ. Klimovich, **Kniga o Korane**, 221, 259.

³⁴³ Kur'ân'da Allah'ın birliği ve peygamberin gönderiliş sebebini, dolayısıyla tevhid anlayışın amacını anlatılmaktadır. Bkz. S. Akdemir, “Müsteşriklerin Kur'ân'ı Kerim ve Hz. Muhammed'e 1988. s. 179-180.

³⁴⁴ Buna benzeyen bir tespit Batı müsteşrik W. Irving'den gelmektedir. O, Hz. Muhammed'i Kur'ân yazarı olarak görmektedir. Suriye seyahatinde amcası Ebu Talib'in anlattığı iki olayı (Salih peygamber ve kavmi, evla kavmi ve felaketleri) dinleyen Hz. Muhammed çok etkilendiğini ve daha sonra bu iki olayı, Kur'ân'a geçirdiğini söylemektedir. Bkz. W. Irving, s. 35. Rus müsteşriklerden çoğu Batı oryantalistlerden etkilenmişlerdir.

• Burada Smirnov'un Hz. Peygamber hakkında yanıltıcı bilgiye Hucurat Sûresi 13. ayeti getirmek ve önyargılı davranmasının bilim ile bağdaşmayacağını hatırlatmak gerektiğini düşünüyoruz.

³⁴⁵ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana**, 3; Katanov, 292; Barsov, 52; Solov'yev, 53; Smirnov,'ın Hz. Peygamber'i benzeri delillerle Kur'an yazarı olduğunu ispat etmek için topladığı deliller arasında, Hz. Peygamber'in Yahudilik hakkında bilgi almak için sürekli muhatap olduğu Yahudi bilim adamı Kossu'dan bahsetmektedir. Bkz. F. A. Smirnov, a.g.e., s. 6; F. A. Smirnov Hz. Peygamber'in Kur'ân yazmasında kullanmış olduğu diğer bir husus Arap doğası ve denizidir. Ona göre Hz. Peygamber denizde yüzen gemileri, gökteki yıldızları kendi Kur'ân'ına geçirmiştir. Bkz. F. A. Smirnov, “Zavisimost” Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatelstva Jizni Muhammeda”, *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, s. 261, 262.

toplatıldığını söylemektedir.

Mavlyutov'a göre, Kur'ân'ın insan merkezli olduğunu ortaya koyan diğer bir özellik, onun Mekke ve Medine'deki sosyal ortama fazla önem vermiş olması ve kutsal sayılan kitabın merkez bölgesi olarak yine Arap Yarımadası'nı seçmiş olmasıdır.³⁴⁶

Benzeri başka bir görüş diğer bir Rus Doğu bilimcisi K. S. Koshtaleva'dan gelmektedir. O, Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı yazarak Yahudi ve Hıristiyanlara karşı bir inanç sistemi kurduğunu düşünmektedir. Hz. Muhammed'in İncil'in hükümlerine göre Kur'ân'ı yazmadığını gören Kashtaleva, İslâm Peygamberi'nin kutsal kitap İncil'in dilini değiştirdiğini söylemektedir.³⁴⁷

Burada Hz. Peygamber'in İncil'in dilini değiştirmesinden Kashtaleva'nın kastettiği İslâm Peygamberi'nin ümmi olması sebebiyle İncili okuyarak ondan iyi bir şekilde istifade edemediği, Kur'ân'ın sadece şifâi olarak alınan bilgilerle meydana getirildiğini ve dolayısıyla Kur'ân'ın hükümsüz, düzensiz bir şekilde tasnif edilerek İncil kadar mükemmel olmayıp, onun kötü bir kopyası olduğudur.

Bu konu hakkında kendi görüşünü takdim eden başka bir Rus müsteşrik Prozorov şöyle der: *“Muhammed'in hayatında Kur'ân metni sadece hıfz etme yöntemle aktarılmaktaydı. İlk Kur'ân yazıları ancak Muhammed'in vefat etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân metinleri, Muhammed'in döneminde zamanla çeşitli değişmelere sebep olmuştur. Bazı âyetlerin anlaşılması zor olmasından dolayı Muhammed tekrar etmiştir. Bazıları ise yeni âyetlerle değiştirmiştir”*.

Burada Prozorov Hz. Peygamber'in hem önceki dinlerden etkilendiğini hemde Kur'ân'ın ilk dönemde hıfza dayanması sonucu zamanla unutulmuş ilim erbabının lafızlarla unutilan yerlerini doldurduğunu söylemektedir.³⁴⁸

Kur'ân'ın Hz. Peygamber tarafından yazıldığına inanan Rus oryantalistler farklı şekillerde de olsa aynı mesajı tekrarlamaktadırlar. Örneğin, İvanov ve Popova gibi müsteşriklerin görüşleri şöyledir: *“Kur'ân Muhammed'in ölümünden sonra oluşturulmuştur ve onun sözüdür”*.³⁴⁹

Arap dilinde Kur'ân'ın inmesine tahammül edemeyen müsteşriklerden bazıları bunun

---

³⁴⁶ Mavlyutov, 48, 49, 64.

³⁴⁷ Nikolayev, 139.

³⁴⁸ Prozorov, 34.

³⁴⁹ İvanov – Popova, 145.

sebebinin Hz. Muhammed olduğunu söylemektedirler. Onlara göre Hz. Muhammed Arap olmasından dolayı, o Kur'ân'ı Arap dilinde yazmış ve Arapların gönlünü almıştır. Yabancıların “*Bu kitabın neden Arapça yazıldı?*” sorusuna ise, Arap dilinin zengin bir dil olmasından dolayı olduğunu söylemiştir.³⁵⁰

Burada Kur'ân'ın Arap dilinde olması Araplara has bir kitap olduğunu göstermez. Çünkü Arap diline hâkim olan meşhur Arap şairler Kur'ân dili önünde kendilerinin bu özelliklerini yitirmişlerdir. Örneğin Rabia oğlu lebid ile Sabit oğlu Hasan'ın şiirleri, onlar Müslüman olduktan sonra üstünlüğünü yitirmişti. Onların İslâm'daki şiirleri cahiliyedeki şiirleri gibi olmamıştı. Çünkü şiirin bir kıssa ya da anlamı tekrarladığında onun, ikinci söylediği birinci gibi olmaması özelliği Kur'ân diline karşı ne kadar zayıf ve insana mahsus bir dil olduğunun belirtisidir. Halbuki Kur'ân âyetlerin uzun olmasına rağmen fasih olduğu ortadadır. Kur'ân dilinin yüceliği konusunda uzun örnekler verilebilir.³⁵¹

Fakat, biz burada bununla yetinerek Rus müsteşriklere şu soruyu soruyoruz. Meşhur Arap dilinin şairlerini aciz bırakan Kur'ân nasıl oluyor da meşhur şair olmayan aynı zamanda yazma ve okuma bilmeyen İslâm Peygamberi tarafından yazılmıştır?

Hemen her konuda Hz. Peygamber'in şahsiyetine ve peygamberliğine saldırmayı ihmal etmeyen Rus Doğu bilimciler, Hz. Muhammed'in coğrafya bilgisini de eleştirmeyi ihmal etmemektedirler. Onlara göre: “*Hz. Muhammed, İncil ulemasına karşı coğrafya alanında da bilgisizdi.*”³⁵²

Rus Doğu bilimcilerin Hz. Muhammed'e karşı beslediği şüphecî tavırda çelişkiler vardır. “*Kur'ân Hz. Peygamber'in sözüdür*” diyen bazı Rus oryantalistler aynı zamanda Kur'ân'ın (tahribe maruz kalan kısmı dışındaki bölümünün) *İncil'in aynısı olduğunu* söylemekle kendi fikirlerinde tutarsızlığa düşmektedirler.³⁵³

---

³⁵⁰ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Korana**, 4.

³⁵¹ Rahmetullah, El-Hindî **Kutsal Kitaba İlâhî Çağrı** (İzharul Hak Tercümesi), çev. Abdulhadi Sıdık, c. 2, Faran yayınevi, İstanbul 2005, s. 56.

³⁵² Barthol'd, VI, 641.

³⁵³ Barthol'd, 641.

B) Kur'ân Araplara İnen Bölgesel Bir Kitap mıdır?

Rus oryantalistlerden bir kısmına göre: “Kur'ân Araplara inmiştir.³⁵⁴ Kur'ân'ın görevi daha önce gelen kitapları iptal etmek veya değiştirmek değildir. Fakat Kur'ân Araplara inerek onları değiştirmektedir. Her insan kendi döneminde gelen peygamber ve getirdiği dininden sorumludur. Kanunlar ve kaideler değişmezdir.”³⁵⁵

Solov'yev'a bu görüş, Kur'ân'ın nazil oluşuna kadar belki geçerli sayılabılırdi. Fakat son Peygamber Hz. Muhammed ve ona vahiy edilen Kur'ân'ın inmesinden sonra önceki kitapların hükmü ve hakimiyetleri geçersiz olmuş ve kaldırılmıştır. Dinin tamamlanmasıyla vahyin yeryüzündeki görevi de bitmiştir. Nitekim şu Kur'ân ayetinden biz bunu anlıyoruz: **“bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim”**.³⁵⁶ Bir de Kur'ân'ın Maide Sûresi 48. ayetinde geçen “*muheyminan aleyhi*” Arapça ifadesinin İslâm ulemasına göre manası, “emin, şahit, hakim” demektir.³⁵⁷ Dolayısıyla Solov'yev'in “*herkes, her kavim kendi kitabına ve peygamberine göre hesaba çekilecektir*” ifadesi,³⁵⁸ bugün yaşayan Hıristiyan, Yahudi, Müşrik ve dinsizlere hitap ediyorsa bile bu İslâm kaynaklarına³⁵⁹ göre doğru değildir.

Tevrat ve İncil'in tahribatından sonra gelen Kur'ân onların hükmünü kaldırmıştır. Nitekim son dönemlerde Solov'yev de bunun farkına varmıştır,* fakat görüşlerinin temeli Ortodoks olan böyle bir kültürel ortamda ortaya koyamamasından ve çelişkili fikirlerinden bir türlü kurtulamamıştır.

Bunun neticesi olarak Solov'yev Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in sözü olduğunu söylemeye çalışırken kendine göre haklı bulduğu iddialar ortaya atmaktadır. Yani İlâhî mesajı üstlenen insan yaratılışından beri bu davaya hazırlandığını ve ancak bu alt hazırlıklardan sonra kendisinin buna hazır olduğunu hissettiğini söylemektedir.

---

³⁵⁴ Klimovich, **Kniga o Korane**, 221; F. A. Smirnov'a göre Kur'ân'ın bölgesel bir kitap olduğuna delalet eden özelliklerden biri Hz. Peygamber'in yaşantısını oluşturan yerel yaşam şartlarıydı. Bkz. F. A. Smirnov, “Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatelstva Jizni Muhammeda”, *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, s. 269; N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 253.

³⁵⁵ Solov'yev, 26.

³⁵⁶ **Kur'ân**, Maide / 3.

³⁵⁷ Zamahşeri, ibn Kesir vs. göre: “*muheyminan aleyhi*” *Emin, Şahid, Hakim* demektir, bu sebeple bu Kitap, önceki kitaplardan üstün ve hüküm sürücü olarak gelmiştir. Bkz. A. Sâbûnî, **Sefvatü't-Tefâsir**, II, 346.

³⁵⁸ Solov'yev, 26

³⁵⁹ Geniş bilgi için İbn Hişâm'ın **Sîretü'l-Nebeviyye**, kitabına bakınız.

* Solov'yev hayatının son zamanlarında kendi Hıristiyan düşüncelerini ikna edici bulmamaktadır. Fakat bir türlü toplumsal baskının altından kalkamamıştır. Son döneminde o, İslâm'a yönelik çalışmalarında yoğunlaşmıştır.

Vasil'yev bu şekilde hazırlanan bir insanın, yeni bir din düşünmesinin kaçınılmaz olduğunu ve Hz. Muhammed'in yaptığıının da bundan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen kendisinin de kabul ettiği zayıf olduğu bazı konular da vardı.

Solov'yev, burada Hz. Muhammed'in söylediği "*Dünya'da en çok sevdiğim şey güzel koku ve kadındır, fakat en büyük zevki her zaman ibadette bulmuşumdur*".³⁶⁰ Hadisini konuya delil olarak sunmaktadır. Devamında şöyle der: "*Dolayısıyla Muhammed'i kendisinin de gizlemediği insani zaaflarla suçlamak saygısızlık olur*".³⁶¹

Solov'yev Hz. Muhammed'in bu iki özelliğinin, insanın kâmillik derecesine ulaşmasını engelleyeceğini düşünmektedir. Fakat, Solov'yev'un *kâmil insan* anlayışı İslâm'da yoktur. İslâm'ın kabul ettiği anlayış "teslimiyet"tir. Bunda Hıristiyanlık ile İslâm arasında ortak olmayan bir inanç esası vardır. Dolayısıyla Solov'yev'in bakış açısı Hıristiyan dini inancına dayanmaktadır.

Barthol'd'a göre: "*İslâm'ın şartları ve kanunları insan yaşantısını ortak şartlarına uygun olarak ortaya konulmaktadır. Buna rağmen tanrı önünde insanlar bu düzeni zenginler ve fakirler gibi sınıflara ayırmaları sonucu kaos meydana gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu sebepten dolayı İslâm Peygamberi bu kaos ortamında fikri çatışmaya yer vermemek için tanrıya başvurmaktadır. Tanrı'nın yardım adına kendi peygamberine gönderdiği mucize, bu kaos içinde ancak akıl sahiplerine hitap etmektedir. Bu ise evrensel değerdedir. Bu inanç gereği aynı döneme denk gelen Bizans ve Sâsânîlerin birbiriyle olan uzun ve yıkıcı savaşları kültürün temelinde de olmamıştır. Çünkü bunların esas hareket noktası din olmadığı gibi buna sebebiyet verebilecek bir hedefi de ortaya koymamışlardır. Muhammed Mekke Kureyşliler ile çıkan tartışmada Bizans'ın gerçekten yenildiğini, fakat çok geçmeden yeneceklerini müjdeler. İlaveten hakimiyetin ise her zaman Allah'ın olduğunu vurgular*".³⁶² Kur'ân'deki "Rum" suresinden bahseden Barthol'd, geleceğe hitap eden bu mucize ayetinden şaşırarak etkilenmesi yerine, onun Hz. Muhammed'in lafzı olduğunu iddia etmektedir.

Barthol'd, Kureyşlilerin Müslümanlara ve Hz. Muhammed'e karşı düşmanlığının nedenini İslâm'ın kabile ve aile bağlarını parçalamasına bağlamaktadır. Halbuki tarihten bildiğimiz gibi ilk ve en büyük sebep tek tanrıcılık (monoteizm), müşriklerin çok tanrıcı putperest görüşleri ve otoritelerini kaybetme korkularıdır. Başka bir neden de, Hz.

³⁶⁰ Solov'yev ve Barthol'd'un atıfta bulunduğu hadis için bkz. Hatip Tebrîzî, **Miškâtu'l-Masâbih**, III, el-Mektebu'l-İslâmiyya Yayınevi, Dimaşk 1961, c. 3, s. 1448. (5261 nolu Hadis); Ostroumov'a göre İslâm Peygamberi saçlarını taramak, güzel koku, çiçeklere ve kadınlara çok düşküdü. Bkz. N. P. Ostroumov, **Araviya i Koran**, 136; Barthol'd, VI, 636.

³⁶¹ Solov'yev, 11.

³⁶² Barthol'd, 641.

Muhammed fakir ve yetim olmasına rağmen peygamber olmasıdır. Kureyşlilerin “*Biz zenginiz, Kâbe’ye de bakarız. Hüküm vermeyi de biliriz, çünkü çok eskiden beri süregelen bu reislik ve hakimiyet Tanrı tarafından ehil görüldüğümüzden dolayı olmuştur ve bize verilmiştir. Dolayısıyla peygamber gelse de bizden gelecektir*” demeleri bunun örneğidir.³⁶³

Batılı müsteşrikler arasında da bu konuda tenakuzlar söz konusudur. Örneğin Schacht’ın ifadesine göre Kur’ân Arapça yazılan klasik bir eserdir. İlk etapta İslâm Peygamberi Tanrı’nın birliği konusunda inançlıydı, fakat daha sonra milli reform uygulayıcılığından dünyaya İslâm’ın elçisi olarak çıkınca temiz istek ve amaçla egoist ideolojisi arasındaki sınırı çizemedi ve İslâm dini yıkılmaya yüz tuttu. Buna karşı bu tür izahları önyargılı ve artniyetli görenler de olmuştur.

Fransız Kazimirskiy Albert de Biberstein “Kur’ân Magometa”nın yazarı olup Kur’ân’ın Hz. Muhammed tarafından yazıldığı fikirlerinin tamamen yanlış olduğunu tespit ederek kendi kitabında ortaya koymaktadır.³⁶⁴

Kur’ân’ın yedinci asrın ikinci yarısında değişikliğe uğradığını söyleyen Rus müsteşrik grubu Kur’ân’ın çok çelişkili bir kitap olduğunu söyleyerek yukarıdaki Batılılar örneğinde olduğu gibi tenakuza düşmektedirler.³⁶⁵

L. İ. Filshtinskiy de Kur’ân’ın insan eliyle yazıldığına inananlardandır:“*Kur’ân’da Allah’a atfedilen ve Muhammed’e yöneltilen şöyle âyetler mevcuttur. (7/157-158)*. Burada yazar bir taraftan “Allah’a atfedilen” ifadesiyle İlâhî bir kaynak olarak Kur’ân hakkında konuşurken Kur’ân’ın Allah’a ait olmayan bir kitap olduğunu savunmaktadır. “*Kur’ân Müslüman din adamlarının yorumlarına inanarak kabul edilecek İlâhî bir kitap olmaktan daha ziyade tarihi bir gerçek ve araştırmaya (gözlem, deneye) dayalı bir kaynaktır*”.³⁶⁶

Yani burada Kur’ân’ın tarihi bir kaynak olduğunu vurgulayanlar, tarihin normalde geçicilik sıfatını kastederek “olmuş geçmiş” tabirine uygun olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar.

Bildiğimiz gibi bu tür düşüncelerden hareket eden müsteşriklerin asıl savundukları ve genelde Mekke dönemine ait olan birkaç konu vardır. Hatta Mekke dönemini de karanlık ve gerçekleri bilinmeyen bir tarih parçası olarak göstermeye çalışmaktadırlar.

---

³⁶³ Barthol’d, 641.

³⁶⁴ Klimovich, **Kniga o Korane**, 98.

³⁶⁵ İvanov – Popova, 145, 146.

³⁶⁶ Felshtinskiy, 114.

Konu hakkında incelemelerde bulunan başka bir Rus Doğu bilimcisi E. A. Belyayev'a göre Kur'an uzun bir zaman zarfında bir grup insan tarafından yazılmıştır. *"Bugünkü araştırmacılardan büyük bir çoğunluğuna göre Kur'an Muhammed'in hayatında yazılmaya başlanmış ve onun vefatından sonra da daha yaklaşık iki yüz sene devam etmiştir. Kur'an'ı bugünkü haline getirmek için uzun bir zaman geçmesi gerekmiştir. Dolayısıyla zamanla sorunlar da çoğalmıştır"*.³⁶⁷

Kur'an hakkındaki spekülasyonlar, Rus şarkiyatçıların elinde Kur'an'a karşı delil teşkil edebilen ve tutarlı sayılabilecek başka bir kaynak olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun ardından başka bir şey daha ortaya çıkmaktadır, şarkiyatçıların Kur'an'ı İlâhî kaynaklı bir kitap olduğunu kabul etmeye niyetleri yoktur. Dolayısıyla diyebiliriz ki, Rus şarkiyatçılar bir nevi bu iki konu (Kur'an'ın İlâhî kaynaklı olmadığını ispatlayabilecek ciddi delilleri ve kendi Hıristiyan dini temellerinden konuyu ele alan müsteşriklerin önyargılı tutumları) arasında çaresiz kalmışlardır.³⁶⁸

Kur'an'ın İlâhî kaynak sıfatını kaldırmak için ondaki her cümleyi ve her kelimeyi eleştirmektedirler. Kafirlere hitaben gelen ve onlara meydan okuyan Hud 11/13 ve Yunus 10/38 ayetleri hakkında Rus Doğu bilimciler şöyle bir izahta bulunurlar: *"Muhammed herhalde kendisinin attığı eldivenin birisi tarafından kaldırılacağından korkmuştur ki, bu defa bir değil on sure istemektedir. "Yoksa onu, (o Kur'an'ı Muhammed'in kendisi) uydurdu, da Allah'tan diyerek Allah'a iftira etti mi diyorlar? Öyle ise, haydi siz de buna benzer uydurulmuş on sûre getirin, ve Allah'tan başka kimi yardıma çağırabilerseniz çağırın"*³⁶⁹

Yani, Muhammed Kur'an'ı kendisi uydurdu da Allah'a isnad ve iftira ediyor diye iddianızda doğru söylüyorsanız, her halükarda kendiniz bizzat olmasa bile dilediğiniz kimselere ve tapmakta olduğunuz putlarınıza başvurup, bu Kur'an surelerine benzer on sure kadar bir şey ortaya koymanız gerekir. Hepsine eşdeğer olarak büyük bir kitap değil, üçer dörder ayetli kısa surelerden on sure bile ortaya koymanız yeter. İşte böyle diyerek onlara meydan oku ve onları yarışmaya davet et! Allah'tan başka herkese meydan oku, hiç sıkılma ve

³⁶⁷ Felshtinskiy, 115. Bu konu hakkında farklı görüşleri ortaya koyan S. M. Prozorov'a göre Kur'an kanunları yapılması konusunda İslâm ulemasına güvenilmiş, bu sebeple zamanın şartlarına ve alimlerin yeteneklerine ve düşüncelerine göre gelişmektedir. Yani, Kur'an bir devlet müessesesine değil, bağımsız kişilere teslim edilmiştir. Bkz. Prozorov, 7.

³⁶⁸ Felshtinskiy, 117.

³⁶⁹ Tam metni: *"Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Öyleyse siz de onun benzeri on uydurulmuş sure getirin; eğer doğru iseniz Allah'tan başka, çağırabildiklerinizi de (yardıma) çağırın (da bunu yapın)!" Kur'an, Hüd, 11/13. "Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? Deki: Eğer doğru iseniz haydi onun benzeri bir sure getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!"*, Yunus 10/38.

çekinme! Bu davet Hz. Peygamber'e karşı tavır koyan kafirlere Allah'ın cevabıdır.

Bu sözleriyle Allah Kur'ân'ın insan eliyle yazılabilecek bir eser olmadığını ortaya koymaktadır. Kastedilen, sadece bir bölge yada güç değil bütün insanlar ve cinlerin birleşmeler bile, bir âyet getirmekten aciz olduklarını vurgulamaktadır. Bu meydan okuma Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in eliyle yazılmış olduğunu iddia eden Batı Ruhani Katolik Kilisesi için de aynı şekilde geçerlidir.³⁷⁰

Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in yolundan ayrı tutulacak bir kitap olmadığını kavramak gerekmektedir. Hz. Muhammed'i direkt muhatap almak istemeyen şarkiyatçılardan bazıları, Kur'ân damarından konuya girmişler ve onu Hz. Peygamber'den bağımsız bir eser olarak görmek istemişlerdir.

Böyle bir düşünceden hareketle konuyu ele alan bu Doğu bilimciler bazen daha çok bağımsız ve önyargısız bir çalışma ortaya çıkarmışlardır. Bu tür anlayışa sahip Rus şarkiyatçılardan biri Vasil'yev olmuştur. Vasil'yev kendi bakış açısı sebebiyle haklı olarak Kur'ân'ı İncil'e benzeterek bunların Allah'ın ansiklopedileri olduğunu söylemektedir.³⁷¹

Ancak aynı Vasil'yev Kur'ân'ı daha önceki kitaplara nazaran daha düşük ve onlardan etkilenmiş bir kitap olarak görebilmektedir. Vasil'yev, Kur'ân'daki peygamber kıssalarının İncil ve Tevrat'tan alındığını, fakat teslis anlayışı karşısında Kur'ân'ın daha çok monoteizm anlayışına yakın olduğunu ve Hz. İsa'nın bir peygamber olduğu iddiasını, konuyu gerçek tarihten hareketle anlattığını savunmaktadır.³⁷²

Burada İslâm ve İslâm Peygamberi hakkında araştırmalarda bulunan Rus Doğu bilimcilerin biyografileri de konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Örneğin hayatı birçok dini ve felsefi okullardan etkilenmeyle geçen Solov'yev'in konumuz hakkında ihtilafli ve tutarsız iddialarla konuşması kanaatimizce bu etkiler sebebiyledir.

Dolayısıyla Solov'yev az ilerde verilecek örnekte olduğu gibi, ya tarihi başkalarının dilinden konuşmakta ya da içinden çıktığı kültürel ortamın bakış açısıyla konuyu yorumlamaktadır.

Hz. Muhammed'in yeni dinin başlangıcında yani zayıf olduğu ilk döneminde Mekkelilere İslâm'ı tebliğ yoluyla anlattığını, yeterince güçlendiği Medine döneminde ise

---

³⁷⁰ Klimovich, 259.

³⁷¹ Vasil'yev, **İstoriya Vostoka**, 83.

³⁷² Vasil'yev, 84.

artık tebliğ yoluyla değil cebr yoluyla davetini gerçekleştirdiğini, kabul etmeyene veya karşı çıkana da ölüme kadar ceza uyguladığını söylemektedir. Bunun ise İlahî merkezli bir din veya peygamberlikle alakası olmadığını aksine tamamen insan merkezli ve iktidarı amaç edinen bir din anlayışı olduğunu söylemektedir. Hep Hıristiyanlığın etkisinde kalmış olan Solov'yev, bunu sadece iyi bir şeyin kötü tarafı olarak görmektedir.³⁷³

Yani iyi şey burada kanaatimizce Hıristiyan dini kötü tarafı ise İslâm olsa gerek. Hz. Muhammed'i şans oyunu oynayan ve rastgele İslâm dinini kazanmış birine benzetmeye uygun görünen bu ve benzeri iddialar, Rus müsteşriklerden bir çoğunun görüşünü bize yansıtmaktadır.

Aynı konu üzerinde yoğunlaşan başka bir Rus şarkiyatçı şöyle der; *“Muhammed fakir ve çaresiz olduğu zaman adalete bağlı olup sessiz bir tavırla tebliğini yapmıştır, fakat daha sonraki dönemde otoriteyle (liderlik), amaç ettiği zenginliği ve reisliği elde edince her şeyi kendine uygun görmüş ve emir veren hükümdar olabilmıştır.”*³⁷⁴ *“İslâm peygamberinin mal ve mülke olan bağlılığı onun içinde sakladığı niyeti yüzeye çıkarmıştır”*.

Krachkovskiy, Hz. Muhammed'in Medineli Yahudilerden Beni Nadir kabilesini kovarken onların mallarını kendisine bıraktığını Kur'an'ın Nisâ Sûresi 6. ayetlerine dayanarak iddia etmektedir. Arapların Müslümanlaşmasını yavaşlatan benzeri olaylar (Beni Nadir kabilesine mallarıyla beraber gitmelerine müsaade edilmesi gibi), onları anlaşmazlığa götüren bir sorun olabildiğini söylemektedir.³⁷⁵

Hz. Muhammed'i mal, mülk ve makam için ortaya çıktığını savunmaya çalışırken diğer taraftan Hz. Muhammed'in ölüm esnasında sayılan mal varlığını buraya aktarmaktan geri kalmamaktadır. Fakat iki yerde bahsedilen aynı konu, farklı olmakta ve çelişmektedir. Çünkü başta kendine mal mülk elde etme amacını koyan biri, bu amaca ulaştınca, zengin olduğuna göre dünyadan intikal etme zamanında bu malı çocuklarına ve akrabalarına usule göre bırakır!³⁷⁶

Halbuki Hz. Muhammed'in malvarlığı olmadığı ve miras bırakmadığı bilinmektedir.

---

³⁷³ Solov'yev, 48.

³⁷⁴ Bu konuda kendi görüşünü açıklayan Klimovich de şöyle demiştir: *“İslâm'ı kabul etmesi insanlar için bir politik anlayışı kabul etmek gibi bir hal olmuştur. Çünkü güç metoduyla yayınlanmaktaydı ve kendisinin (peygamber) dışında hiç kimseyi peygamber olarak kabul etmiyordu”*. Bkz. Klimovich, **Kniga o Korane**, 40; İvanov – Popova, 147.

³⁷⁵ Belova – Dolinina, 209.

³⁷⁶ F. Schacht, **Magometanstvo i Hristianstvo**, s. 19.

Dolayısıyla O'nun asıl gayesi mal mülk olmamıştır.³⁷⁷

Hiz. Muhammed'in mirası hakkında güvenilir kaynaklar mevcuttur. Kur'an Hiz. Muhammed'in amacı ve malvarlığı hakkında net bilgi arz etmektedir. Hatta hasta döşeginde yanında bulunan yedi dirhemini fakirlere dağıtılmasını istemiştir.³⁷⁸

Hiz. Muhammed'in fakir, muhtaç ve miskinlere yardım etmesine, onlara yakın olmasına rağmen Barthol'd, Kur'an'ın Abese Sûresi'nin ilk ayetlerinden hareketle Hiz. Muhammed'i Mekkeli zengin Kureyşliler³⁷⁹ sınıfında görerek, fakirlere karşı sevimsiz bir tutum beslediğini dillendirmekte ve şöyle demektedir: *“Kur'an ayetleri anlamlı ve topluma ayırimsız hitap için idi. Böyle olmasına rağmen Muhammed'in bu tek taraflı ve zenginlere hitaplı davranışı dinî inancından daha çok hüküm sürme, idare etme ve iktidar hürsından olsa gerek?”* demektedir.³⁸⁰

Aynı zamanda Barthol'd Hiz. Muhammed'in Medine döneminde yaşadığı hayata bazı müsteşriklerin (Smirnov, Klimovich, Solov'yev vs.) iddialarında olduğu gibi refah içinde görmemektedir.³⁸¹

Hiz. Peygamber'in zenginlere ayrı tebliğ yapması, kendi davet stratejisinden kaynaklanan bir davranış idi. Fakat, yaptığının yanlış olduğunu Allah tarafından Abese Suresi'nin ilk ayetleriyle bildirilince hemen pişman oldu ve yanlış yapmış olduğunu itiraf etti.

Hiz. Peygamber'in bu tür davranışı zenginlere yaklaşma ve kendisini onların sınıfına katma isteğinden olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü, Barthol'd ve benzeri görüşlü müsteşriklerin iddialarında tarihte geçen ve bir çok kaynak tarafından zikredilen şu vakayı görmezden gelmek gerekecektir. Yani, Hiz. Peygamber *“Allah'a yemin ederim ki, benim bu davadan vazgeçmem karşılığında güneşi sağ elime ayı da sol elime koysalar kabul etmem; Allah dinini zafere ulaştırmadan veya bu yolda ben ölmedikçe asla onu bırakmam!”* cevabını

³⁷⁷ F. Schacht, a.g.e., s. 18; İbn Sa'd, *Tabakâtu'l Kubra*, c. I, s. 149-152.

³⁷⁸ **Kur'an**, Yusuf 12/104; Kalem 68/46; Enfal 8/41; Geniş bilgi için Belâzûrî, **Ansâbu'l Ashraf**, XIII, Daru'l Fikir Yayınevi, Beyrut 1996, II, s. 167-180; Celal Yeniçeri, **Asr-ı Saadette Hiz. Peygamberin ve Ailesinin Geçimi**, 311-364; Sarıçam, 361-362.

³⁷⁹ Mekkeli Kureyşliler kendi hüküm altında bulunan insanlara karşı adalet prensiplerine riayet ve saygı göstermezlerdi. Her zaman maddi gücü ve sermayesine göre insanları sınıflandırmaya önemli sayarlardı. Kâbe'nin yegane sahibi Allah'ın olduğunu biliyorlardı, fakat buna rağmen birçok ilah (Lut, Uzza vs.) ifade eden putlarını Kâbe içine koyarlardı. Mekke'de putperestlik, dine hitap eden bir inanç değildi, ancak Arap dünyasında toplumlara din adına bir bütünlük arz edebilen ve en önemlisi ticaretinin devamına imkan sağlayan, aynı zaman kendi otorite gücünü korumaya vesile olan bir ideolojiydi. Her toplumun yapısında olduğu gibi burada da soy oluşumunun ana unsuru teşkil eden anlayış, fakir ve güçsüz olanı güçlü ve zengin tarafından ezme. Kureyş kabilesi önderleri de bu anlayış çerçevesinde hüküm sürmekteydiler. Bkz. Klimovich, **Kniga o Korane**, 241

³⁸⁰ Barthol'd, VI, 637.

³⁸¹ Barthol'd, 636.

Mekkeli müşriklere vermiştir.³⁸²

Aynı konu üzerinde kafasını yoran başka bir müsteşrik İ. M. Felshtinskiy’ye göre: “*Muhammed Medine hayatında, Mekke döneminde yaşadığı ve ızdırap çektiği öğrenme dönemini yaşamamıştır. Mekke döneminde bu ideolojisinden vazgeçme isteğinde olan peygamber, Medine döneminde inanılmaz mesafe kat ederek devam etmeyi uygun görmüştür. Artık ne geleneklere ve göreneklere, ne de başka kutsal kurallara ihtiyacı kalmamıştır.*³⁸³ *Medine’de her şeyin kendisinin katı kurallarına uygun olarak emrinde olmasını sağlamıştır. Bütün kuralları artık Muhammed bir önder ve peygamber olarak koymaktadır. Hayat ve din için kanunları çıkarmakta ihtiyaç halinde kendi örf ve adetlerine de yer vermektedir. Daha sonra bu kanunlar Müslümanların hayatında başlangıç noktası, temeli ve yasası (şeriat) olmaktadır.*³⁸⁴ *Artık Peygamber Müslümanlarla fikir alışverişinde bulunmamaktadır. Her konuyu çözme yetkisi ancak kendisinde görmektedir. “Muhammed, in İnanan erkek ve kadınların Allah’ın çözdüğü konuda başka hiçbir şeye ihtiyaçları yoktur!” diyerek kendi hükmünü Allah’a izafe etmektedir. Artık inananların sadece emre itaat mecburiyeti vardır. Muhammed kendi şahsına ait olanları da her yönden teşviklerle takdir etmektedir.*³⁸⁵ *Artık inananlar Muhammed’i sadece ismini zikir etmemelidirler.*³⁸⁶ *Peygamber despotik bir idareciye benzemeye başlamaktadır. Onun cinsel hayatında da bu karakter değişikliği görülmektedir. Müslümanlar için en fazla dört kadınla evlenme müsaadesi vardır. Fakat peygamber kendisi için bu yasağı kaldırmaktadır.”*³⁸⁷ *Burada biz Muhammed’in bir sultan veya kendisi için bir devlet kuran başkan olarak görmekteyiz.*

Felshtinskiy bunlarla yetinmemektedir. O, devamında Hz. Muhammed’in belki de en önemli vasfı olan insanlara Allah’ın kelamını anlatımında da karakter değişikliği görmektedir. *Medine döneminde Muhammed’i sadece uyarıcı, kanun koyan değil aynı zamanda uygulayan ve politika yapan biri olarak görüyoruz. Yahudiler için kanun, Ellinler için felsefe ne ise*

---

³⁸² İbn Hişâm, **Sîre**, I, 312; Hizmetli, 154.

³⁸³ Klimovich, **Kniga o Korane**, 40.

³⁸⁴ Aynı görüşü arzedenden başka Rus Şarkiyatçı N. A. Rojkov’a göre Hz. Muhammed pasif bencillikten toplumsal reformcu, devrimci ve eski sistemi yıkıcı onun yerine yenisini kurucu olmuştur. Bkz. N. A. Smirnov, **Ocherki İstorii İzucheniya İslâma v SSSR**, 1954, 184.

³⁸⁵ Felshtinskiy, 134.

³⁸⁶ Felshtinskiy ve bir çok Rus müsteşrik burada Hz. Peygamber hakkında Kur’ân’da zikredilen Ahzap, 55; Nur, 32, 33; ve Hucurât 1-5 ayetleri kastetmektedir.

³⁸⁷ Felshtinskiy, 276, 277.

Araplar için Muhammed'in dini aynı şey olmaktadır".³⁸⁸

Hiz. Muhammed'in bir reis, ideal bir hakim ve ordu komutanı olduğunu söyleyen bir başka Rus müsteşrik Krachkovskiy, O'nun bu özellikler etrafında oluşturulmuş ve adapte edilmiş bir devlet teorisi olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Hiz. Muhammed'in İslâm alanındaki bilgisinin reddedilmez seviyede olduğunu da ilave etmektedir.³⁸⁹

Hiz. Peygamber hakkında Felshtinskiy'nin verdiği karakter bilgilerinin yersizliğini ve yanlışlığını ortaya koymak için Bayazitova'nın kitabını gözden geçirmek yeterli olacaktır. Hıristiyan dinine mensup birisinin gözüyle Hiz. Peygamber'in topluma yönelik icraatlarını ortaya koyan Bayazitova bugün halen devam eden Hıristiyan dinindeki bazı yanlışları çözmek için geç olmadığını bunun için İslâm dinine başvurmanın yeterli olacağını vurgulamaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse; Avrupalılar, erkeğin kadını satın alması olarak değerlendirdikleri İslâm'daki mehir yerine, mehir ve nikah masraflarının kadın tarafından karşılanmasını daha uygun görmüşlerdir. Bunun neticesinde kadın, korunan bir varlık olmaktan çıkarak erkeği koruyan bir varlık haline gelmektedir ki, Batı dünyasında aile yuvası bundan dolayı çökmektedir. Felshtinskiy gibiler tarafından ilk yapılması gereken şey köleliği yıkan, kız çocuğu gömme adetini yok eden, bir sistem üzerine konuştuklarını artık görmeleridir.³⁹⁰

Müsteşrikler İslâm dinine Hıristiyan perspektifinden bakarak insan için yeterli eğitici olup olmadığını ölçmeye ve karar vermeye çalışmaktadırlar. Konuya dair çarpıcı örnek Solov'yev'den gelmektedir.

Hiz. Muhammed'in dinindeki zaafı arayan Solov'yev şöyle demektedir: *"Muhammed'in kurduğu dinin en büyük engeli (evrensel olgunlaşma) insan ideallığının olmamasıdır. İnsan olgunluğunu onun Tanrı ile birleşmesinde aramak lazımdır. Ancak bu durum için insanın olgun ve kamil olduğunu düşünmek mümkündür. İslâm, Müslüman'dan sonsuza kadar olgunlaşmasını beklemiyor, sadece tanrıya teslimiyet ve tam teslimiyetin olmasını istiyor ve emrediyor.*"³⁹¹

Doğal olarak Hıristiyanlıkta da bu teslimiyetin yeri ve gerekliliği vardır, fakat bu

---

³⁸⁸ Felshtinskiy, 135.

³⁸⁹ Krachkovskiy, 24.

³⁹⁰ A. Bayazitova, **Otnosheniye İslâma k İnovertsam**, 67-77; Aynı konu hakkında Kur'ân'da geçen âyet Nisâ süresi 4/34-35.

³⁹¹ **Kur'ân**, Ali İmran 3 / 104, 110, 114; Tevbe 9 / 67, 71, 112.

teslimiyetin kamilliğe yetmeyeceğinden (kamil insan anlayışı) böyle bir adıma ihtiyaç vardır. Din insan hayatı için anlam ve amaç değil sadece değişmez bir temel ve hareketsiz bir biçimdir. İnsanın kendi gücüyle kazanması gereken ideallik ve kamillik yoksa, o zaman bu gücün belli bir amacı da yoktur ki, gerçekleştirilmesi ön görülen bir fikir olsun! Bunun neticesi de doğru tarafa yönelerek sonuçlanmamaktadır. Muhammed'in dinine tepkilere ve felsefesinin gerilemesine neden olan bu unsur belki de en çok tartışılan konulardandır".³⁹²

İslâm dünyası modern ve gelişmiş insan kimliklerini hazırlayamamıştır. Buna rağmen Muhammed'in dini gelecek nesillere de hitap edecektir! Bu din gelişmezse bile genişlemeye ve yayılmaya müsaittir. Bunun nedeni kamilliğe hitap eden Hıristiyan dini muhataplarının henüz İslâm denilen bu geçiş sürecinden geçmemiş olmalarıdır. İslâm'ın en çok yayıldığı bölgelere (Hint, Orta Asya, Güney Doğu, Çin ve Orta Afrika) bakılması bile konuyu açıklamaktadır. Muhammed'in bal ve şarap içinden sütü seçmiş olmasına bağlı olarak bu insanların kamilliğe ulaşmasında Kur'ân'ın manevi sütüne hâlâ ihtiyaçları vardır deriz!" demektedir.

Solov'yev'e nazaran daha katı ve aşırı düşünen, aynı zamanda Hz. Muhammed'e ve İslâm dinine açık saldırı yapanlar, özellikle Hıristiyan din adamları olmuştur.

Yu. Maksimov, şöyle der: *"Burada Kur'ân sahibi Muhammed'in manevi hatalarına dikkat çekmek istiyorum! Bir kere şunu kabul etmek lazım ki, delillerle ispat edemediğin şeyi kabul etmek ve doğruluğunu iddia etmek mümkün değildir. Muhammed'in her güzel sözünün doğru olmadığını ve bilim dünyası tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığı elbette bilinmektedir. Öyle olsaydı Muhammed'in döneminde yaşamış ve şiir dilinde güçlü olan Arap şairlerinin her dediğini kutsal saymak gerekirdi. Çünkü bu şairler aynı zamanda Muhammed'in dini ve peygamberliği hakkında çarpıcı iddialar ortaya atmışlardır".³⁹³*

Maksimov, Kur'ân ayetlerini okumanın sıkıcı olduğunu söylemektedir. Ona göre Kur'ân edebiyat açısından İncil'le kıyaslandığında çok zayıf kalmaktadır.³⁹⁴ Hatta Gomer, Eshil ve Sofokl edebiyatlarının yanında bile zayıf kaldığı görülmektedir.³⁹⁵

Hz. Muhammed'i bir şaire benzetmek sonra onu Arap şairlerle kıyaslamak

---

³⁹² Ostroumov, **Araviya i Koran**, 255; Solov'yev, 61; Ayrıca Hıristiyanlık din hakkında geniş bilgi için bakınız: Ş. Kuzgun, **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, Ertem Yayınevi, Ankara 1996; G. Tümer – A. Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınevi, III Baskı, Ankara 1988, s. 260-326.

³⁹³ **Kur'ân**, 21 / 5; 52 / 30; Yu. Maksimov, "Muchenicheskoye İslâmovedeniye", s. 4.

³⁹⁴ Yahudi asıllı oryantalistlere göre, Kur'ân'ın aslısı Tevrat olup, ondan alınmadır. Fakat Hz. Muhammed tarafından değiştirilmiştir. Buna göre İncil ve Tevratın'da zayıf olması lazımdır. Bkz. Asaf Huseyn - Olchan Robert, **Oryantalistler ve İslâmiyetçiler**, 91.

³⁹⁵ Maksimov, "Muchenicheskoye İslâmovedeniye", 5.

düşüncesinde olan Maksimov delillerinde pasif kalmaktadır. Halbuki Kur'ân kendi elçisini savunup şairlik sıfatının peygamberde olmadığını ispatlamaktadır. Şöyle ki: “ *Yoksa onlar, Muhammed bir şairdir, onun zamanın felaketlerine çarpılmasını bekliyoruz mu diyorlar?*”³⁹⁶ İlginçtir ki bu âyet Maksimov tarafından iddialarına ispat sadedinde zikredilmektedir.

Bu ayeti kendi iddialarına delil gösteren Maksimov, Hz. Muhammed'in reddettiği şairler yüzünden kendini reddettiğini söyleyerek o zaman onlara (Hıristiyanlara) göre, Kur'ân yazarı Hz. Muhammed olduğuna göre nasıl oluyor da kendini şair olmasına rağmen reddetmektedir. Bu konuda Kur'ân'ın yukarıda geçen Tur Sûresi 30. ayeti kerimesi H.Y. Elmalılı tefsirinde şöyle açıklanmaktadır: Bu âyet zamanın felâketi mânâsındadır. *Menûn* kesmek anlamına gelen bir kavramdan türetilmiştir. Ömür ve saireyi kestiği düşüncesinden hareketle zamana ve ölüme de "menûn" denilmiştir. *Rayb* - ızdırap vermek demektir. Buna göre zamanın ızdırap veren musibeti, ya da ölüm felaketi manasını ifade eder.

Rivayete göre Kureyşliler Dârü'n-nedve'de toplanmışlar Hz. Peygamber hakkındaki görüşler de çoğalmıştır. Nihayet Abdûddar oğulları Hz. Muhammed'i kastederek “*Raybü'l-menûn'u gözetin! Çünkü o bir şairdir!*” demişlerdir. Züheyr'in, Nâbiğa'nın ve A'sâ'nın helâk olması gibi o da helâk olacaktır! demişler ve bunun üzerine de dağılmışlardır. *Gözetin* kelimesi burada alay ve tehdit etme mânâsındadır. “***Çünkü ben de sizinle beraber gözetenlerdenim!***” Ayeti kerimesini Hz. Muhammed şöyle açıklamaktadır: “*Siz benim helak olmamı bekliyorsunuz, ben de sizin helakinizi bekliyorum*”.³⁹⁷

Kuran'ın, hangi zamana, mekana ve millete ait olursa olsun herkes için indirilmiş bir gerçek olduğunu söylemek mümkündür.³⁹⁸ Çünkü, okuyucu için açık ve anlamlı bir kitaptır. Rus Doğu bilimcilerin çoğu Avrupalı müsteşriklere dayanarak bunun tam tersini savunmaktadırlar. Onlara göre Kur'ân, Arap toplumuna ve Arap dilini anlayanlara indirilmiştir. Bununla bu Rus müsteşriklerin Kur'ân'ın bölgesel bir Kitap olduğunu görmek istemekte olduklarını anlamak lazımdır.

Maksimov devamla Kur'ân'ın bizzat kendisi Arapça'yı anlayanlara indiğini ve hitap ettiğini söylemektedir. “*Yani, Kur'ân'ın ifadesine göre O, Araplara ve cinlere inmiştir!*” Maksimov'un kastetmiş olduğu Kur'ân ayetleri Şura 7 ve Fussilet 44'dir. Şura 7. ayette “***Şehirlerin anası sayılan Mekke halkını ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve***

---

³⁹⁶ Kur'ân, Tur 52/30.

³⁹⁷ Kur'ân, Bakara 2/104; Tur 52/30, 31.

³⁹⁸ Kur'ân, İsra 17 / 82.

hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için sana böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik. Onlardan bir takımı cennette, birtakımı da çalgın alevli cehennemdedir.” Yani, Kur'ân, Mekke halkına ve yeryüzündeki bütün insanlara indirilmiştir.

Buhârî'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle der: “*Her peygamber sadece kendi kavmine gönderiliyordu; ben ise, bütün insanlığa elçi olarak gönderildim*”³⁹⁹ Mekke, içinde Ka'be ve Makam-ı İbrahim bulunduğu için şanı büyük bir şehirdir.⁴⁰⁰

Durum bu olunca, Kur'ân da dünyanın en kıymetli yerine indirilmiştir ve onun hitabı da tüm dünya insanlarınadır. Ayette geçen toplama ve korkutma günü sadece Mekke halkı için olmayacağına göre bu ifadenin manası evrensellik unsuru taşımaktadır. Kur'ân evrenseldir ve bütün insanlara gelmiştir. Birçok ayette “Ey insanlar!” diye hitap edilmesi bunun açık bir göstergesidir.⁴⁰¹ Fakat bunu kavramak için aklın kullanılması lazımdır ve Kur'ân da akıl sahiplerine inmiştir.⁴⁰²

Kur'ân'a Hıristiyanlık zihniyetiyle bakan bazı müsteşrikler Allah'ın, Kur'ân'da insanlara yaratma gücü vermeyip, bununla birlikte, insanı küçük bir iyilik yapmaktan bile aciz bıraktığını söylemektedirler. İnsanın doğal yapısını hiçbir kitap değiştiremez, bunun için tanrı müdahalesi veya mutlak gücü lâzımdır. Kur'ân evrensel bir kitap olma niteliğinden dolayı elbette diğer İlâhî kitapları tamamlamak için Allah tarafından indirilmiştir. Dolayısıyla bazı müsteşriklerin dikkat çektiği (Maksimov, Kashtaleva, Solov'yev) gibi bütün konuları kapsamaktadır.

Maksimov'a gelince, onun Hıristiyan dinine mensup bir papaz olmasının, İslâm dini hakkında yaptığı değerlendirmelerde önyargılı hareket etmesine ve bilimsel kaideler dışında konuyu ele almasına hep olduğunu görmekteyiz. Yalnız İslâm dinine karşı tavır koyan Maksimov, İlâhî kanunlara karşı da bazı itirazlar getirmektedir. Maksimov Allah'ın, yarattığı insanlara, irade hakkı vermediğini söylemektedir.⁴⁰³ “*Eğer insan yaratanın sözünü saptırmış*

---

³⁹⁹ Cabirden gelen bir hadiste Hz. Peygamber'i şöyle buyuruyor: “*Benden önceki Peygamberlere verilmeyen beş şey Allah bana verdi: Her peygamber kendi kavmine gönderildi, ben ise bütün insanlara gönderildim*”. Bkz. Mansur Ali Nasır, **et-Taç**, Dâru'l Fikr Yayınevi, Beyrut 1406, s. 35.

⁴⁰⁰ Ali, Turguti - Hayrettin Karaman **Kur'ân'ı Kerim ve Türkçe Meali**, Medine 1987.

⁴⁰¹ Kur'ân başka ayetlerde evrensel amacını şöyle tarif etmektedir: “*Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen peygamberim*”. A'raf, 158.

“*Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler*”. Sebe,34/28

⁴⁰² **Kur'ân**: Bakara/164,169,197,269;Ali İmran/7,190; Maide/100; Yusuf/11; Ra'd/19; İbrahim/52; Nahl/12; Sad/29,42; Zümer/9, 18, 21; Mü'min /54;Talak /10.

⁴⁰³ **Kur'ân**, 39/23. Maksimov'un başvurduğu Kur'ân tercümesi bilinmiyor, fakat sûre ve âyet bellidir.

veya değiştirmiş ise ve saptırmamak da onun elinde değilse, bunun manası Yaratan kendisi kendi sözünü saptırmış ancak cezayı insana ödettiriyor demek değil mi? O zaman Allah'ın Adaleti hangi anlam içerir ve onu nasıl anlamak lazımdır?⁴⁰⁴ Eğer bu böyle ise İncil'e yapılan değişikliklerin, saptırmaların Kur'an'a yapılmayacağını nereden biliyoruz? Bu konuda bize garanti olabilecek kimse yoktur!"⁴⁰⁵

Müslümanların argümanlarını değerlendirerek biz Kur'an'ın Tanrı kitabı olamayacağı sonucuna varmıştık! Dolayısıyla Muhammed'in de sahte bir peygamber ve gelmiş geçmiş bütün insanların düşmanı olduğu ortadadır. Bu iddianın netliğini daha çok aydınlatmak için İncil'nin izahına göz atalım: Maisey (Musa a.s.) şöyle diyor: " Eğer bir peygamber veya kahin ortaya çıkar sonra mucizeler gösterir, bizim bilmediğimiz tanrı ve tanrılara itaati emrederse sakın onu kabul etmeyin ve onun peşinden gitmeyin. Bu Tanrı'nın bir imtihanıdır. Böyle gelen bir peygamberi ise toprağa verin! Yani öldürün."⁴⁰⁶ Eğer biz Kur'an'a bu taraftan yaklaşırsak, tanrının daha önce gönderdiği ikazları uygulamak isteyenleri buluruz. (yani burada Hz. Musa'nın kendisinden sonra gelenleri imha etmek istediği söylenmeye çalışılmaktadır) Müslümanlar ise İncil'in tahrif edilmiş olduğunu iddia etmeleriyle bu cezayı hak ediyorlar. Eğer İsus (İsa a.s.) kanununu tahrif etmek değil onu uygulamak için gelmiş ise⁴⁰⁷

Kur'an burada Tanrı'nın bu sözünü iptal etmektedir. Tevrat kanunlarının gereği olarak Muhammed'i bu defa sahte peygamber suçundan toprağa vermek lazımdır. Tanrı'nın sözü haktır " Halk Tanrı'ya gitmez mi? Canlılar hakkında ölümlere mi sorulur? Hakka (Kanuna) ve Kitaba gidiniz!"⁴⁰⁸ (Maksimov'un burada kastettiği Hz. Peygamber'dir). İncil'in gerçekliğini te'yid eden diğer deliller onun geleceğe dair haber vermesidir! Delillerinizi ortaya koyun diyor (Tanrı) Delillerinizi getirin diyen İakov(Hz. Yakub) Çarı! Bize ne olacağını söylesinler! Sizin Tanrılığınızı kabul edelim yada iyiliklerden veya kötülüklerden bir şey yapınız ki hayret edenlerden, sizinle beraber olanlardan olalım!"⁴⁰⁹.

Muhammed'in peygamberliği bu konuda da sahteliğini göstermektedir! Kur'an'da gelecekten haber verme konusunda ancak bir olaydan bahsedilir, bu da Rumların Farşlılara

⁴⁰⁴ Maksimov, Kur'an Tercümesi 39/20.

⁴⁰⁵ Maksimov "Muchencheskoye İslâmovedeniye", 9.

⁴⁰⁶ Maksimov, 9. (Tevrat, Vtor. 13/ 1-5)

⁴⁰⁷ Maksimov, 9. (İncil, Matfey. 5/17)

⁴⁰⁸ Maksimov, 9. (İ. 19-20)

⁴⁰⁹ Maksimov, Kur'an Tercümesi 41/22-23.

galip gelmesidir. Tabii ki, eğer bu olay haberden sonra gerçekleşmiş ise? Muhammed ise mucizeleri yapmaktan acizdi, dolayısıyla kaçınırdı!⁴¹⁰ Eğer biz cereyan etmiş olduğu iddia edilen bir başka olayı gerçek mucizelere katabilirsek. Yani ayın yarılması, çünkü bu müşahede edilememiştir.

Maksimov'un delil gösterdiği Kur'an ayetinin mealinden başlamak konuya açıklık getirme açısından uygun olacağını kanaatindeyiz. **“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı”**⁴¹¹ ayeti Mekkelilerin Hz. Peygamber'den mucize istemesi üzerine parmağıyla aya işaret edip ayın ikiye ayrılmış sonra da birleşmiştir. Müslümanların işkenceye maruz kaldığı hassas bir dönemde ayın bu görünüşü Mekkelileri hayrete düşürmüştür. Müşrikler bu olaya itirazda bulunamamışlar ve sadece “büyü” demişlerdir. İnanmayanların bu tavrı hakkında hemen peşinden gelen ayette müşriklerin tavırları olduğu gibi ortaya konmaktadır. **“Onlar bir mu'cize görülürse hemen yüz çevirirler ve ‘Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür’ derler”**.⁴¹²

Maksimov şöyle devam etmektedir: “Eğer biz Kur'an'ı İncil ile kıyaslarsak kutsallık açısından Kilisenin ortaya koyduğu doktrinleri görmüş oluruz: 1) İnsan düşüncesinin üretme imkanı olmayan bu öğretilerin yüksekliği. 2) Tanrı'nın temiz zekasından çıkan bu öğretiler ve bunların aydınlığı. 3) Peygamberlik 4) Mu'cizeler 5) Sadece Tanrısal bir gücün gerçekleştirilebileceği büyüklükte bu öğretilerin insanların kalplerine kuvvetli etkisi.

Eğer biz aynı üslupla Kur'an'a yaklaşırsak netice çok karamsar olur! Kur'an'ın ve onun peygamberinin asıl amacı bir akıl üretmek değil, sadece tek tanrı ve teslimiyet (monoteizm) anlayışını tesis etmektedir. Bu daha önceden gelmedir, çünkü biz onu daha önce yaşamış olan haniflerde görüyoruz. Müslümanların inancı yeni bir şey değildir. Çok çeşitli yaşam tarzlarından bir tanesidir ki hakikat yolunda bir netlik kazanamamıştır. Muhammed yeni bir yıldız açmamıştır, O kendi küçük penceresinden gri renginde bir ova parçasını görmüştür ki, antik yıldız kainatının gölgesinde (Antik yıldız kainatı olarak kastedilen Hıristiyanlıktır) varlık mücadelesini vermeye çalışmaktadır.⁴¹³

Maksimov Hz. Muhammed'in öğretilerinin temizliği hakkında da buna benzer bir görüş

---

⁴¹⁰ Bu konuda yorum getiren başka bir Rus Doğu bilimcisine göre Hz. Peygamber'in kabul ettiği mucize sadece Kur'an'dı onun dışında kendisinin mucize yapmaya kadir olmadığını ve kabul etmediğini söylemekteydi. Bkz. Katanov, 278.

⁴¹¹ Kur'an, Kamer 54/1.

⁴¹² Kur'an, Kamer 54/2.

⁴¹³ Maksimov, 9 -10.

arz etmektedir. *“İnsanı hırslılığa eğiten bu öğretilere örnek olarak terör, şiddet, çok evlilik, kendi iradesine göre kanun çıkarma ve buna benzer yüzlerce örnek gösterilebilir! Bunun Tanrının temiz zekası olduğunu düşünmek bile tehlikeli olur!”*⁴¹⁴

Maksimov ve onun örnek aldığı kilise mensupları hakkında söyleyebilecek fazla bir şey olmamakla birlikte, Maksimov’un araştırması hakkında bazı tespitleri ortaya koymak onun düşüncesi ile çalışma metodunun ne olduğunun bilinmesi açısından önemlidir:

Maksimov, Hıristiyan kilisesi anlayışıyla konuyu ele aldığından dolayı hep tek taraftan ve önyargılı olarak yaklaşmıştır. Maksimov cemiyetinin hangi düşünceye mensup olduğunu sözlerinden çıkartmak çok zordur. Hz. Muhammed’i bir peygamber olarak kabul etmemekte, Kur’ân’ı da İlâhî bir kitap olarak görmemektedir. Fakat ilginç bir nokta Maksimov Allah’tan da şüphelenerek şöyle demektedir: *“Tanrı insan eliyle İncil ve Tevrat’ı değiştirdiği gibi, yarın daha sonra da Kur’ân’ı kendi iradesiyle değiştirebilir, tahrif edebilir!”*⁴¹⁵

Bununla birlikte Maksimov önyargılı, artniyetli davranarak yorumlarında da sık sık çelişkiye düşmekte ve Hz. Muhammed’e saldırmaktadır. Aynı zamanda bir yerde ondan peygamber olarak söz ederken başka bir yerde ise bu görüşünden dönerek tutarsızlığa savrulmaktadır.

C) Rus Oryantalistlere Göre Kur’ân’ın Edebî Yönü

Rus oryantalistler Hz. Peygamber’in, dolayısıyla da Kur’ân’ın edebî yönünü de çok eksik görmektedirler. Bu konudaki görüşlerinden bazıları şöyledir: *Eğer Kur’ân’ın edebi yönüne bakılırsa, onun okunmasının bile çok zor ve sıkıcı olduğu görülür. Onda tekrarlanan âyetlerin manasızlığını ve sık sık kesilen anlam bağlarının manasızlaştırdığı kısımlarını müşahade etmek kaçınılmazdır. VI. asırda cereyan eden Arap kültürü için belki de önemli bir kitaba benzemektedir, özellikle onun yazarı için (kastedilen Hz. Muhammed, fakat kamilliği en üst kademeye çıkan İncil ile kıyaslanamayacağı gibi Gomer⁴¹⁶, Eshil⁴¹⁷, Sofokl⁴¹⁸,*

---

⁴¹⁴ Maksimov, 10.

⁴¹⁵ Maksimov, 9.

⁴¹⁶ Antik çağda yaşamış Anadolu’lu Ozan Batı Edebiyatı’nın ilk büyük eserleri sayılan İlyada ve Odyssea destanları’nın yazarı veya derleyicisi olduğu kabul edilir. Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Gomer>

⁴¹⁷ Yunan edebiyatı en parlak ürünlerini M.Ö. V-IV. yüzyıllarda vermiştir. Aiskhylos (M.Ö. 525-456) antik Yunan’da bir yazardır, dönemin en büyük trajedi şairidir. Sofokles ve Evripides ile beraber; yazıları tamamen kaybolmayan en eski 3 trajedi yazarlarından biridir. Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Aiskhylos>

Grigorya Bogoslov⁴¹⁹, Efrema Sirin⁴²⁰, vd. ile de kıyaslanamaz! Bunlar On sure değil kat kat fazla yazmışlardır. ⁴²¹

Şu noktaya da dikkat etmek gerekir ki, Araplar da Kur'ân'ın edebi yönüne çok septik (şüpheli) yaklaşmışlardır.⁴²² Meşhur Arap şairi Başşara İbn Burd (783'te öldürüldü) Basra'da çok kalabalık bir toplantı esnasında zamanın aydınlarından birini dinledikten sonra; "Bu şiirler Kur'ân'ın herhangi bir suresinden daha iyi yazılmıştır!" demiştir.

Diğer bir şair Ebu'l-Atahya Kur'ân'ın mahluk olduğunu kabul etmekle kalmayıp, kalite açısından kendi şiirlerini Kur'ân'dan çok daha üstün görmüştür. El-Râvendî* Müslümanların düşmanlarından biri idi ve 906 yılında Kûfe'de ölmüştür. Aktama ibn as-Sayfîn'in dilinin Kur'ân'dan daha güzel olduğunu söylemiştir. Şu satırlar da ona aittir. "Kur'ân'ın sahibi, katibi kendisi olduğu halde Muhammed'i ve onun elçilik misyonunun gerçekliğini nasıl doğru bulabilirsiniz?"⁴²³

Başka bir Rus Doğu bilimcisi Katanov Kur'ân ayetleri kronolojik sırasına uygun olamayacağını şu şekilde iddia etmektedir: "Muhammed'in döneminde her yere yazılan Kur'ân ayetleri kronolojik sırası ve metin açısından karışmaya serbestti".⁴²⁴

---

⁴¹⁸ M. Ö. 496-406 yılında Atina yakınlarındaki Kolon'da yaşamıştır. Eshil Salamin muharebesine katılmış, Sofokl onu desteklemiş Yevrilid ise bu arada dünyaya gelmiştir. Sofokl antyklilerin ifadelerine göre 120 trajedi yazmıştır. Fakat bize kadar yedi çalışmasının ulaştığı söylenmektedir. Bunlar:("Ayaks", "tryahninki", "Antigona", "Edil Tsar", "Elektra", "Edil v Kolone", "Filoktet" ve "Sledopıt". Bkz. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Eshil>

⁴¹⁹ 329-390 Kilise papazlardandır, Nazionans şehir başpapazın oğludur. 381'de II. Konstantinopol' dünya toplantısında başkan olmuştur. Teslis inancının Ortadoks anlayışının kurucusudur. Bkz. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

⁴²⁰ 306-378 Kilise hocalardandır. Nisivine (Mezopotamya)'da muhtemelen putperest inancına sahip bir aile de doğmuştur. Romana Sladkopevets Suriye'nin Emessa şehrinde bir Yahudi ailesinde doğmuştur. 491-518 İmparator I Anastasiy zamanında Konstantinopol'de Kiliseye kendini adanmış ve papaz olma hakkını kazanmıştır. Bkz. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

⁴²¹ Maksimov, 5; Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 21-29.

⁴²² Kur'ân'ın toplanmasında sahabelerin sözüne, ezberine dayanarak toplanmış olmasını eleştiren müsteşrik Irving, Hz. Ebu Bekir'in hilafetine ışık tutan kitabın (Kur'ân) böyle oluştuğunu söyleyerek, İslâm dininin temelini oluşturan Kur'ân'ın eksik olduğunu, yanlış ve insan tarafından yazıldığını savunmaktadır. Bkz. Irving 193.

* Asıl adı, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Yahya Er-Ravendi'dir. 9. yüzyılın ilk çeyreğinde Meverruz'da Yahudi bir ailede doğmuştur. Gençliğini geçirdiği Bağdat'ta eğitimini de tamamlayarak Mutezile mezhebine girmiştir. Ancak oradan materyalist fikirleri nedeniyle zındık suçlamasıyla atılmıştır. Otoritelerle başının belaya girme ihtimalinin ortaya çıkmasıyla oradan kaçmış ve Kufe'de 910 civarında ölmüştür. Fikirleri Mutezileden Şiâliğe oradan da ateizme kadar uzanmıştır. Özellikle Mutezile mezhebinden de atılmasının etkisiyle, bu mezhebe karşı güçlü eleştirilerde bulunmuştur. Eserlerinin orijinalleri kayıp olmakla beraber düşüncelerinin bir kısmı, başkalarının tenkitleri sırasında alıntı yapılması sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır.

⁴²³ Maksimov, a.g.m., 5.

⁴²⁴ Katanov, 280, 292; Krımskiy, **Musul'manstvo i Yego Budushnost'**, s. 3.

Rusya da Kur'ân tercümesiyle meşhur olan Rus müsteşrik Klimovich göre Hz. Muhammed Mekke şehre hitap etmeye çalışan bir Arap idi. Şöyle der: “*O kendisini peygamber ilan eden bir Mekkeli idi*”.⁴²⁵ Kendi dönemini Klimovich'in ile paylaşan müsteşrik N. F. Katanov devamında Hz. Muhammed'in Kur'ân ayetlerini kendi istek ve ihtiyacına göre değiştirdiğini şu sözlerle yakıştırmaya önemsemektedir: “*Bu Peygamber, Allah'tan olduğunu söylediği vahiy bilgilerini kendi isteğine göre açıklayabiliyordu*”.⁴²⁶

Kur'ân'a ve dolayısıyla Müslümanların görüşüne göre, Kur'ân'dan önce inmiş olan İlâhî kitapların (Tevrat, İncil) orijinalleri yok olmuştur. Sadece o İlâhî kitapların bozulmuş, değiştirilmiş halleri bize intikal etmiştir. Kur'ân'a gelince o, son harfine kadar olduğu gibi (hiçbir tahribata uğramadan) gelmiştir ve mevcudiyetini korumaktadır. Kur'ân hiçbir yerde ve zamanda tahribata uğramamıştır. Nitekim Kur'ân'da bu hadise şöyle izah edilmektedir: “*Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız*”.⁴²⁷

M. B. Piotrovskiy, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yazıldığını ve bazı âyetlerin sözlü iletilmesinin Kur'ân'ın yanlış yazılmasına vesile olduğunu söylemektedir. Onun sözünde bu, Kur'ân âyet ve surelerinin mekanik toplanması olarak nitelendirilmektedir.⁴²⁸

Müsteşrikler Kur'ân ayetlerinin toplanmasında Müslümanların kullandığı metodun, yazılı âyetlerin anlaşılmadığı veya karıştırıldığı durumlarda tarihî olaylara dayandırarak problemi çözdüklerini söylemektedir. Hatta bu durumun bölgeye göre değiştiğini söyleyen Piotrovskiy, Medine'deki Müslümanların bütün hayat tarzının değiştiğini, Kur'ân'ın manası ve stilinin de bozulduğunu söylemektedir. Kuran'da daha çok hüküm bildiren hüküm ayetlerine yer verildiğini, bunun ise Medine'deki toplumsal hayata verilen önemden dolayı Kur'ân'a yansıdığını söylemektedir.⁴²⁹

Piotrovskiy Kur'ân'daki önceki peygamberlere ait hiçbir hikâyenin, öylesine konulmadığını söylemektedir. Bütün Kur'ân'ı âyet âyet ayırıp incelemeye çabalayan Piotrovskiy'nin kendi kitabında vardığı sonuç şudur: İslâm ve Kur'ân mesajını neticede gerçek yüzüyle açıklayabilen hiç kimse olmamıştır. Onun çalışması Hz. Peygamber'in Kur'ân yazarı olduğunu göstermeye çalışan müsteşriklerin çalışmalarına benzeyen bir çalışma

⁴²⁵ Klimovich, **Kniga o Korane**, 17.

⁴²⁶ Katanov, 283.

⁴²⁷ **Kur'ân**, Hicr, 15/9.

⁴²⁸ Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 22.

⁴²⁹ Piotrovskiy, 25.

olmuştur.

Piotrovskiy, Kur'ân konusunu doğru tespit ile ortaya koyduğunu savunsa bile son derece karışıklıklara yer verdiğini ve asıl metodundan kaydığını söyleyebiliriz. Gayesi, İslâm'ı olduğu gibi ortaya koymak olan bu müsteşrikler, nedense çalışmalarının sonunda Kur'ân'ı mahalli bir kitap, Hz. Peygamber'i Arap Yarımadası'nı temsil eden bir peygamber olarak görmeyi amaçlamaktadır.

Kur'ân'ın İncil ve Tevrat ile aynı kültürü temsil ettiğini söyleyen Piotrovskiy, kaynaklara ulaşmak mümkün olmadığını, bununla beraber bir bütün sayılan bu eserlerin (Kur'ân, İncil, Tevrat) birbiriyle bağlarının mevcut olduğunu, bunun ise Kur'ân'dan öğrenildiğini bildirmektedir.⁴³⁰ Piotrovskiy'nin baştan kabul etmediği konu, Kur'ân'ın bir arada toplanma döneminde farklılık gösteren metinlerdir. Ona göre en doğru sayılan Kur'ân metni Hz. Osman'ın nüshasıdır. Ona göre, Hz. Osman metni haricinde daha yeni bulunmuş başka Kur'ân metinleri mevcuttur.⁴³¹ Bunun en bariz göstergesini Şia Kur'ân'ının, Sunnî Kur'ân'dan bir sure daha fazla olmasında görmek mümkündür.

Konu hakkında Rus müsteşriklerden Maksimov, Mavlyutov, şöyle demektedirler: *“Kur'ân metninin içinde de değişikliğe uğrayan bir kitap olduğunu görüyoruz, elbette bu sözler, İlâhî sözlerden (kelamdan) değildir. Okunuş şekilleri de farklı olan Kur'ân, yedi ayrı okuma şekline ayrılmıştır. Bunlardan hangisinin Allah'ın kelamı olduğunu bilmek güçtür.”*⁴³²

Kur'ân'ın farklılıkları sadece metinde ve okunuşta değil, bütün yapısındadır. Fakat, Rus müsteşriklerin kastettiği farklılık ve okunuş şekilleri değil, mahiyetinde ve amacındadır.

Rus müsteşriklerin Kur'ân metnine karşı itirazlarına cevaben İzharu'l Hakk yazarı el-Hindi şöyle demektedir: *“Kur'ân metnindeki düzeni, sözün anlamı ve anlatımı ne eksik, ne de fazladır. Buna göre, sözcüklerin üstünlüğü, anlamların inceliği ve sözlerdeki ahenk arttıkça, söz daha bir edebi üstünlük kazanır. Kur'ân'da bir hikayeden başka bir hikayeye, bir konudan diğer bir konuya geçiş; emir, nehiy, haber, istihbar, vaad, vaid, tevhid, teşvik, korkutma vb. durumların açıklanmasıyla beraber, aralarında tam bir münasebet olur, edebiyatın en yüksek derecesini kapsamaktadır. Öyle ki; Arap edebiyatçılarının akılları bu yönde şaşırıp*

---

⁴³⁰ Piotrovskiy, 27.

⁴³¹ Piotrovskiy, 28.

⁴³² Mavlyutov, 6; Bu konuda Kur'ân'ın insani olduğunu söyleyenlerden biri olan İrving, onun yöntem, düzen ve metotsuzluğundan belli olduğunu söyleyerek Rus müsteşriklere öncüllük etmiştir. Bkz. Irving, 193.

kalmıştır".⁴³³

Diğer taraftan Kur'ân "Cevâmi'ul-Kelîm"dir, yani az sözlerle çok büyük ve çeşitli manaları ifade eder. "Sizin için kısıta hayat vardır" ayetini örnek olarak verebiliriz. Şöyle ki; Hayat ve ölüm iki karşıt anlam olmasına rağmen edebî bir üslupla birleşmişlerdir. Araplar bu cümleyi ifade etmek için pek çok cümleler kullanmaktadır.

Bir başka ayette de "Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, akrabaya vermeyi emreder, fuhşiyatı ve kötülüğü yasaklar. Öğüt alınız diye size öğüt verir".⁴³⁴

Bu ayette adalet, iyilik, fuhşiyat ve kötülük gibi tabirler vardır. Bunların her birisi kitaplar dolusu olayları ve konuları muhtevidir. Örneğin Allah kötülükten nehy eder demek kötülüğün her çeşidinden nehy eder demektir.

Kur'ân iki satırdan teşekkül eden bir kitap olmadığından dolayı, sahte ve basit bir kitap derecesine indirgenemez. Maksimov'un dediği gibi olsaydı Kur'ân'da mutlaka bir yer veya zamanda bir eksiklik ortaya çıkacaktı.

Maksimov'un iddiasına karşı Rus oryantalist Rozen'in görüşü şöyledir: V. Rozen, İslâm'ın varlığını ortaya koymak için elimize ulaşan ciddi kaynaklar içeren Hz. Peygamber'in Sünneti⁴³⁵ olduğunu söyleyerek şu açıklamaya yer vermektedir. "Muhammed'in ölümünden sonra İslâm'ın varlığını ve devamlılığını ortaya koyan yegane güvenilir kaynaklar olarak hadisleri görmekteyiz. Hadis, İslâm'ın aynası olarak önümüze çıkmaktadır. Muhammed'in Müslümanlara bıraktığı miras sünnettir. İslâm toplumunun yayılışının sebebinin Muhammed'in sünnetinde ve o sünnetin temellerini oluşturan hadislerde aramalıyız!"⁴³⁶

Rozen'in söylediklerinden her ne kadar Maksimov'a cevap şeklinde ise de bazı tenkitleri İslâm'a göre da yerindedir. Çünkü İslâm'a göre Hz. Peygamber ve Kur'ân'ın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu biliyoruz. Rozan örneğinde sadece hadislerden bahsedilmesi bizi yanıltmamalıdır. Çünkü aynı zamanda Kur'ân'ın yaşayan bir örneğinden bahsedilmektedir. Hz. Aişe'den soruyorlar; "Hz. Peygamber'in ahlakı nasıldır? Hz. Aişe "Siz hiç Kur'ân okumuyormusunuz? O bir Kur'ân'dı!"⁴³⁷

⁴³³ Rahmetullah el-Hindî, **Kutsal Kitaba İlâhî Çağrı**, 55, 57-58.

⁴³⁴ **Kur'ân**, Nahl 16/90.

⁴³⁵ Baron Rozen sünnet anlayışını açıklarken temelinde Hadisler olduğunu söylemektedir.

⁴³⁶ M. A. Tretyanov, **Sunna Musul'manskoye Predaniye i Yego Obrazovaniye**, Tipografiya Troickogo Yayınevi, basım yeri yok, 1903, s. 6. Baron Rozen'in kitabından alıntı yapmıştır.

⁴³⁷ H. Tebrîzî, **Mişkâtü'l Masâbîh**, hadis no: 5358; İbn Salâh şöyle der: "Biz şöyle yapıyorduk, söylüyor idik sözleri Hz. Peygamber'in zamanına isnad etmezlerse o Mevkuf hadis olur, şayet Hz. Peygamber'in zamanına isnad ederlerse bu Merfu' hadis hükmünde olur ki Hz. Aişe rivayeti Mevkuf yani zayıf grubuna girmektedir". Bkz. İbn Salâh, **Ulûmu'l-Hadîs**, Dâru'l Fikir Yayınevi, Şam 1406/1986, s. 47-48;

Buna mukabil, İslâm kaynaklarından en güvenilir kaynağın Kur'ân olduğunu söyleyen Rus müsteşriklerden M. B. Piotrovskiy de, kendi Kur'ân çalışmasında eksik tespitlere rağmen böyle bir neticeye varabilmiştir. Kutsal metinlerde (İncil, Tevrat) Tanrı sözleriyle insan sözleri karışmıştır. Önceki dönemlerde yaşayan milletlerin, peygamberlerin ve büyük din adamların geçmişleri hakkında bilgi ihtiva eden bu İlâhî Kitaplar sonradan insan tarafından tahrif edilmiştir.⁴³⁸ Kur'ân'da ise Allah'ın sözleri açıktır. Sonradan yapılmış ilaveler olmadığı gibi, metin ve manada çelişki de yoktur. Kur'ân'ın anlatımı, hadisler, fıkıh (Müslümanların yaşantı normları), Hz. Muhammed'in hayatı, sahabe hayatı ve İslâm tarihi bunların hepsi Kur'ân ile karıştırılmadan ayrı kitaplarda arzedilmiştir.⁴³⁹

Maksimov'un diğer eleştirilerinden biri Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olup olmadığı meselesidir. Bu konuda şöyle demektedir: *“Kimse Kur'ân'ın Allah tarafından gönderildiğini veya bu olayın bu şekilde cereyan ettiğini ispatlayamadı!”⁴⁴⁰ Dolayısıyla hangi âyet ne zaman indirildi sorusu da bilinmemektedir. Belki ne zaman ve kim tarafından söylendiği bilinir, fakat bunların hepsi tahmini imalar dışına çıkmamaktadır. İncil'in tarihselliği ve kutsallığı konusuna gelince, gönderildiği peygambere dair üç asırlık Yahudi eleştirilerine rağmen, İncil'in kutsallığı ve doğruluğuna karşı çaresiz kalmaları vakıa olarak cereyan etmiş ve ispatlanulmuştur.⁴⁴¹*

Maksimov'un iddiasına göre, kutsal sayılan ve belli bir peygambere gönderildiğine dair inanılan hiçbir kitap veya yazı, şu kutsal kitap şu peygambere gelmiştir. denilecek güveni, bize sunmamaktadır. Maksimov, Allah'a yönelerek Kur'ân ve Allah arasındaki ilişkilerde yanlış birşey bulmaya çalışmaktadır. Fakat gördüğümüz gibi kendisinin kurduğu cümleler eksik, yanlış ve mantık dışıdır. Bir de, ona göre, öyle kutsal kitaplar vardır ki, bunların kime gönderildiği ve hangi tarihe ait olduğu bilinmemektedir.

“Buna rağmen biz Kur'ân'ın Muhammed'e indirilmiş olduğunu söylemek zorunda

---

⁴³⁸ Tanah (Eski Ahit) içinde yer alan haliyle Tevrat kutsal kitaplar içerisinde hakkında en çok tartışma yapılan metindir. Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar ve bağımsız araştırmacılar tarafından Tevrat çeşitli yönleriyle eleştirilmiştir. Ortodoks Yahudiler Tevrat'ın Hz. Musa'ya vahyedildiği şekilde korunduğunu söylerken reformist, muhafazakar, liberal ve yeniden yapılanmacı Yahudiler Tevrat'ta bir takım değişikliklerin olduğunu kabul etmiştir. S. 223 İnciller birkaç değişik kitaptan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi rivayete dayanan kutsal yazılar: Markus, Matta, Luka ve Yuhanna İncilleridir. İkincisi: Pavlusun on üç mektubudur. Üçüncüsü: Apokaliptik yazılardır ki bunlar XVI. asırda yazılmıştır. Bunların her biri ayrı içerikli birbirini nakzeden bilgilerden oluşmaktadır. Bu İlâhî kabul edilen kaynaklar Hz. İsa'dan 3-4 yüzyıl sonra yazılı hale gelmişler ve halen ilâveler yapılmaktadır. Bkz. Mahmud Aydın, “Hıristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 78-79; Adam Baki, “Yahudilik”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 223.

⁴³⁹ Piotrovskiy, **Koranicheskiye Skazaniya**, 29.

⁴⁴⁰ Maksimov, 7.

⁴⁴¹ Maksimov, 7.

kalyoruz”, diyerek Maksimov, bizim hangi mantıkla bunu dediğimizi sormaktadır. Buna benzer ve asılsız sözler, Batılı müsteşriklerin eserlerinde mevcuttur. Bu tür çelişki sözler kanaatimizce Batı menşelidir.⁴⁴²

Bilim kurallarına uygun olarak getirilen delil bilim adamı için yeterli olmalıdır. İslâm tarihi bir kişi veya belli bir grup tarafından anlaşmalı olarak yazılmış değildir. Bunu akli başında herkes kabul eder. Çünkü tarih zamana tabidir ve zamanla devam eder, ondan sonra kaydedilir. Döneme ait tarihi kaynaklar içinde Bizans ve Sâsânî kaynakları mevcuttur. Bizans ve Sâsânî kaynaklarında Hz. Peygamber’in İslâm Peygamberi olarak ortaya çıktığı zikredilmektedir.⁴⁴³

Bunlar arasında İslâm tarihi kaynaklar da mevcuttur.⁴⁴⁴ Dolayısıyla tarihte gerçekleşen olaylar hakkında bize bilimsel yöntemler beraberinde bilgi sunulmaktadır.

Kur’ân indirilmesinden sonra bin dörtyüz yıl geçmiştir. Bu uzun tarihe rağmen değişmemiş ve değiştirilememiştir. Burada Maksimov’un getirdiği üç asırlık bir dönem değil yaklaşık on beş asır kimse tarafından Kur’ân değiştirilemedi. Bunun en bariz örneği sadece bir çeşit Kur’ân’ın mevcut olmasındadır. Halbuki Maksimov’un örnek koyduğu İncil, sayısı ve çeşitliliği sayılamayacak kadar çok ve farklı olmaktadır.

Eğer Kur’ân’ı Allah koruyor olmasaydı, o da aynı sayı ve çeşitliliği arzede bilirdi. Kur’ân’ı, Allah’ın koruduğunu yine Kur’ân söylemektedir.⁴⁴⁵ Hatta, değiştirmenin mümkün olmayacağına dair Allah söz vermektedir.

Yani, burada Allah **“kıyamet’e kadar uğraşın, Allah dışında yardımcılarınızı da çağırın!”** diyerek ortaya delil koymaktadır. Eğer bu Kur’ân Hz. Muhammed’in sözü ise, bu derece güvenilmemesi gerekirdi. Kur’ân’dan bu kadar emin olarak konuşmak onun, Allah’ın sözü olduğunda şüphe etmemek demektir. O zaman itiraz edene de sadece denemek kalıyor.

---

⁴⁴² Benzer uydurma İrving kitabında geçmektedir. O, Kur’ân içine koyulan ifadelerin düzeni ve birbirlerini desteklemeyen âyetlerin (mana bakımından) düzeni, ancak Hz. Osman’ın hilafeti esnasında, kendisi tarafından düzeltilindiğini söylemektedir. Ona göre: *“Kur’ân âyetlerin kendi lehine değiştirilebilen adaylar arasında Hz. Ebubekir’i görmek mümkündür, çünkü çok büyük yük altında hilafete gelmiştir. Ve durumu düzeltmek için böyle bir yapılandırmaya kendisini atmış olması mantıklıdır”*. Bkz. W. Irving, **Jizn’ Magometa**, 194.

⁴⁴³ Geniş bilgi için bkz. F. İ. Uspenskiy, **İstoriya Vizantiyskoy İmperii VI-IX vv.**, VIII bölüm *“Arabî i İslâm”*, Moskova 2002, s. 505-520.

⁴⁴⁴ İbn Hişâm, **Sîre**, II, Dimaşk 2005; İzzet Derveze, **Kur’ân’a göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, İstanbul 1989; Ebu Şühbe, Muhammed, **es-Sîretu’n-Nebeviyye fi Da’vil-Kur’ân ve’s-Sunne**, II, Beyrut 1988; A. Köksal, **İslâm Tarihi**, XI, İstanbul 1987, I, I-II.

⁴⁴⁵ **Kur’ân**, Hier 15/9.

Kur'ân'da buna davet ediyor. **“Gücünüz yetiyorsa gelin değiştirin”**⁴⁴⁶ demektedir. Bu açık bir meydan okuma ve açık bir burhandır.

D) Hz. Muhammed'in Ümmi Oluşu ve Kur'ân

Hz. Muhammed'in ümmiliğine⁴⁴⁷ ayrı bir anlam kazandırmaya çalışan Rus Müsteşrik F. A. Smirnov, Hz. Muhammed'in peygamberlik iddiasından önce eğitim almış olduğunu söylemektedir⁴⁴⁸. Onun bir gün kendi katibi Muaviye'ye iki harf üzerine vermiş olduğu düzeltme talimatına dayanarak, Hz. Peygamber'in *“en az alfabeden haberi vardı”*⁴⁴⁹ demektedir.

Bunun temelinde yatan Smirnov'un düşüncesi, Hz. Muhammed'in alfabe bildiğini, dolayısıyla Kur'ân yazma kudretinde olabileceği, şeklindedir. Buna rağmen Kur'ân'ın cümle yapısı ve sıralaması konusunda oluşan cümle bozuklukları ki Smirnov, böyle saymaktadır, konuya pek anlam veremediğinden şikayetçi olduğunu göstermektedir. Ona göre: *“Eğitimden haberdar olan Peygamber, bu kadar düzensiz ve karışık muhteva içeren bir kitap hazırlayamaz. Konular, tekrarlanan cümleler, sıra bozuklukları ve manası birbirlerini tutmayan cümle yapıları birçok çelişkileri beraberinde getirmektedir”* der.⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ Kur'ân, Bakara 2/23-24.

⁴⁴⁷ “Ümmi” kelimesi burada okuma yazma bilmeyen mânâsındadır. Yoksa Kur'ân'da “ümmi” kelimesi birçok farklı durumlarda kullanılmış ve anlamlar taşımıştır. Bu konuda Mevdûdî'nin, **Tefhîmu'l-Kur'ân** tefsirinde geniş bilgi sunulmaktadır. Mesela: **O, ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara ayetlerini okuyan, onları arındırıp-temizleyen ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamberi gönderendir. Oysa onlar, bundan önce gerçekten açıkça bir sapıklık içinde idiler.** Cuma, 62/2. “ümmî” ifadesi burada, Yahudi literatürüne göre kullanılmıştır ve bu kullanımda gizli bir alay sözkonusudur. Yani Yahudilere şöyle denilmektedir: **“Sizler Araplara hakaret amacıyla “ümmî” diyor ve güya kendinizle mukayese ederek onları hakir görüyorsunuz. Ancak Aziz ve Hakim olan Allah, onlar arasından bir peygamber çıkarmıştır. O peygamber kendiliğinden gelmemiş, bilâkis kainatın sahibi Allah tarafından gönderilmiştir. O Allah ki Aziz'dir, Hakim'dir. O'na karşı koymaya çalışsanız, kendinize zarar vermiş olur, O'na hiçbir şey yapamazsınız”**; Bazı yerlerde Ehl-i Kitab'ın zıddı mukabilinde, **“Kitap sahibi olmayanlar”**a atfen kullanılır. Örneğin, **“Kendilerine Kitap verilenlere ve Ümmilere de ki: Siz de İslâm oldunuz mu?”** Ali İmran, 3/20. Burada bahsi geçen Ümmiler, Yahudi ve Hıristiyanlardan ayrı bir topluluktur. Bazı yerde ise kendilerine nazil olan Kitab'ı bilmeyen ve Kitap'tan cahil olanlar için kullanılır. **“Onların (Yahudilerin) içinde bir de Ümmiler vardır ki, Kitab'ı bilmezler, bütün bildikleri birtakım kuruntulardır”** Bakara, 2/78. Bazı yerlerde ise Yahudilerin bizzat kullandıkları anlamda, yani Yahudi olmayanlar için kullanılmıştır: **“Kitap ehlinde öylesi vardır ki, ona yüklerle emanet bıraksan onu sana öder. Onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar versen, devamlı olarak başına dikilmeden onu sana ödemez. “Ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur” dedikleri için böyle yapıyorlar ve Allah'a karşı bile bile yalan söylüyorlar”**. Ali İmran, 3/75

⁴⁴⁸ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Koran'a**, 22.

⁴⁴⁹ Smirnov'un düşüncesini destekleyen A. S. Homyakov'ye göre: Hz. Muhammed Şair, kahraman, kendi davasının üstün geldiğine inanan, Musevilik ve Hıristiyanlık dini doktrinlerinden inanarak hareket eden, bir de kendi doktrinini Arap örf ve adetlerle bağdaştıran bir elçidir. Bkz. İgor, Alekseev, “Neprikosnovenniy Zapas”, *dergi* 2001, No: 3, Tema İslâm i Poiski Rossiskoy İdentichnos'ti; F. Schacht, 2004, s. 19.

⁴⁵⁰ F. A. Smirnov, s. 22; Bu konu Piotrovskiy, tarafından da ele alınmıştır. Geniş bilgi için: Piotrovskiy, 20-29.

Hemen şunu belirtelim ki, Mekke şairlerine “*gücünüz yetiyorsa buna benzer bir âyet getirin*”⁴⁵¹ ayetiyle meydan okuyan Kur’ân, sadece alfabe bilen biri tarafından yazılabileceği ihtimal kapsamına bile yanaştırmayacak ciddiliğini ortaya koymaktadır.

Hepimizin bildiği gibi, Hz. Muhammed’in döneminde Mekke ortamında herhangi bir eğitim imkânı mevcut değildi.⁴⁵² Bütün Mekke adına konuşulduğunda bile, dışardan gelen eğitimcilerden okuma ve yazma öğrenmiş olanların bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az kişi olduğu görürür. Bunlar, bütün Arabistan tarafından okuryazar olarak tanımakta olup aralarında Hz. Muhammed’in olmadığı da bilinmektedir. Çünkü ne Müslüman, ne de gayrimüslim hiçbir tarihi kaynak bu konuyu içermemektedir.⁴⁵³

Hz. Peygamber’in alfabe bilenler grubunda göstermeye çalışan F. A. Smirnov, onun Kur’ân yazarı olduğunu ve önceki kutsal kitaplardan beslendiğini söylemeye çalışmakta olsa gerek. Fakat, bilim tarihinden bilindiği gibi, Hz. Peygamber’in yaşadığı altıncı asırda Mekke’de bu konuyu destekleyebilecek hiçbir kanıt ve işaret yoktur.⁴⁵⁴

Dolayısıyla, Smirnov, Ostroumov, Barsov gibi Rus müsteşrikler Mekke döneminde cereyan eden toplumsal hayattan habersiz veya bu konuyu başka sebeplere dayandırmak için ele almaktadırlar. Diğer taraftan bildiğimiz gibi Kur’ân gibi bir kitabın insan tarafından yazılması imkansız olduğu gibi, onu alfabe bilen birisi tarafından yazıldığına inanmak gülünç bir yargıdır.

Bu konuya değinen başka bir Rus bilim adamı Barthol’d’a göre, Hz. Muhammed’in eğitimsiz yetişmesi, onun fakir olarak doğmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Ona göre, o dönemde Mekke sakinleri içerisinde eğitilmiş insanlar az değildir.⁴⁵⁵

Şunu söylemek lazımdır ki, Barthol’d’un Mekke döneminde eğitilmiş insanların az olmadığı kanaati, bizim görüşümüze göre kabul edilemez! Belâzuri’nin verdiği isimler içerisinde o gün için Müslüman olmayıp da okuma yazma bilenlerin isimlerini burada anmanın faydalı olacağına inanıyoruz. En azından davete karşı çıkan Mekkeliler içerisinde de, kimlerin okuma yazma bilenlerden olduğunu aydınlatmak adına, bu isimleri aktaralım: “Eban

---

⁴⁵¹ **Kur’ân**, Bakara 2/23.

⁴⁵² Sarıçam, s. 52-53; Ayrıca Hz. Peygamber’in ümmi olması konusunu ele alan Ahmed Önkâl’in makalesine bkz. Ahmet Önkâl, “Hz. Peygamber’in Ümmiliği”, *SÜİF Dergisi*, 1986, sayı 2, s. 249-260.

⁴⁵³ Hz. Peygamber’in ümmi olduğu ve hiçbir yazma işleri bilmiyor olması bilinen ve kabul edilen bir konudur. Bkz. Montgomery, W. Watt, **H. Muhammed’in Mekke’si**, çev. Mehmet Akif, Ersin, Ankara, 1995.

⁴⁵⁴ Derveze, **Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, II, s. 47; Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 139.

⁴⁵⁵ Barthol’d, VI, 635.

b. Said b. el-Âsi b. Ümeyye, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh el- Amirî, Huveytib b. Abduluzza el-Âmirî, Ebû Süfyan b. Harb b. Ümeyye, Yezid b. Ebî Süfyan, Muâviye b. Ebû Süfyan, Cüheym b. es-Salt b. Mahreme b. Muttalib b. Abdimenaf, el-Âlâ b. el- Hadramî” burada gördüğümüz gibi bütün okuma yazma bilenlerin sayısı, bazı rivayetlere göre on yedi kişi, diğer bazı rivayetlerde otuz kişidir. Bu otuz kişi de zengin reisler ve onların aile mensupları olunca, Hz. Muhammed’in okumuş olması imkansız görülmektedir.

Diğer bir husus Hz. Peygamber’e eğitim konusunda rehberlik yapan Hz. Hatice ve akrabası Varaka b. Nevfel’in olduğu meselesidir. Bu konu burada iki anlamda karşımıza çıkmaktadır. Rus oryantalistler, birisi eğitim diğeri peygamberlik konusunda, Hz. Hatice ile Hz. Peygamber arasında gerçekleşen evliliği, Peygamber için mühim saymaktadırlar. Yani, onlara göre, Hz. Hatice ile evlenmesi, Hz. Peygamber’i Allah’ın elçisi olacak seviyeye getirmiştir.⁴⁵⁶ Fakat, burada Hz. Peygamber’in davasını, Hz. Hatice’ye bağımlı kılma istekleri, kimseye bir fayda sağlayamayacaktır.

Bu işin fakirlik ya da zenginlik veya eğitim-eğitimsizlik ile uzak yakın hiçbir alakası yoktur! Hz. Muhammed’in Risalet’i Allah dışında hiçbir varlık ile bağlı değildir. Eğer bu elçilik zenginlere hitap etmiş olsaydı, Ebu Süfyan buna uygundu, fakirlere gelseydi köle ve fakir dolu Arabistan mevcuttu. Eğitim görmüş sayılan Mekkeliler içinde de, Hz. Peygamber’in ismi Risalet’ten önce geçmemektedir. Fakat her şeye rağmen, daha bunca sebep ve problemlere rağmen, Hz. Muhammed Allah tarafında bu risalete uygun görülmüş ve kainatın rahmeti ve bereketi olarak gönderilmiştir.

E) Hz. Muhammed Kur’ân’ı Unutuyor muydu?

Hz. Muhammed’in Cebrail (a.s.)’in getirdiği ayetleri⁴⁵⁷ unutkanlığı sebebiyle karıştırdığını söyleyen F. A. Smirnov, bunun Hz. Peygamber’in imkanlarının sınırlı olmasından kaynaklandığını söylemektedir.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁶ Bu konuda Barthol’d Varaka b. Nevfel ve Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’e öncüllük ettiğini düşünmektedir. Bir de Mekke ortamında okuma yazma bilginler az değildi diyen Barthol’d, Hz. Peygamber’in onlardan eğitim görmüş olma ihtimali olduğunu savunmaktadır. Bkz. Barthol’d, VI, s. 635-636. Petrushevskiy de, Hz. Peygamber’in Yahudi ve Hristiyan din adamlarla görüşmeyi sevdiğini ve sık sık görüştüğünü söyleyerek, bunun neticesinde İslâm için bilgilendiğini iddia etmektedir. Bkz. Petrushevskiy, 16.

⁴⁵⁷ Smirnov, bu âyetlerin temin noktası Yahudi bilginlerden olduğuna inanmaktadır. Bkz. F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Koran’a**, 20.

⁴⁵⁸ F. A. Smirnov, a.g.e., 19.

Bütün insanlar gibi Allah'ın Peygamberi Hz. Muhammed' de ayetleri unutabilirdi.⁴⁵⁹ Fakat, bu konuda, cereyan eden hadiseye göre, Allah'ın müdahalesi vardı. Şöyle ki, Hz. Peygamber Allah'tan gelen risaleti unutma korkusuyla, aceleyle tekrarlardı.⁴⁶⁰ Mücahid ve Kelbî, Hz. Peygamber'in, Cebrail (a.s.)'den vahyi aldıktan sonra unutmak endişesiyle, birinci kısmı tekrarlamaya başladığını naklederler. Bu sebepten dolayı Allah, Rasulullah'a **"Emin ol, biz sana okutacak ve hafızana yerleştireceğiz. Unuturum diye endişelenme, hiçbir kelimeyi unutmayacaksın. Cibril sana vahyi okurken sadece dinle"**⁴⁶¹ demiştir. Burada üçüncü kez Hz. Peygamber'e vahyi nasıl alacağı hususunda yol gösterilmektedir. Bu husus bundan önce, iki farklı yerde⁴⁶² de ifade edilmektedir. Bu âyetler ile Kur'an, Hz. Peygamber'e nasıl bir mucize olarak nazil olmuşsa, her kelimenin ezberletilmesinin de mucize olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, Rasulullah'ın, kendisine okunan bir kelimeyi unutarak, aynı anlamda farklı bir kelime dahi söylemesi mümkün değildir.⁴⁶³

Buna rağmen kendi teorisine bir anlam yüklemeye çalışan Smirnov, devamında Hz. Muhammed'in Kur'an'ın tekrarlanan âyetlerin çok olduğunu, bunun ise modern psikoloji teorisi ölçütlerine göre, akıl gücünün zorlaması sonucunda olacağını söylemektedir. *"Dolayısıyla Hz. Muhammed'in akli tekrarlanan kelimelerden değil tekrarlanan cümlelerden ibarettir"*. Smirnov bununla da yetinmemekte olup devamında: *"Shakespeare, Goethe, Valter Skot'ların yedi binden on beş bine kadar çeşitli anlam cümleleri kurma yetenekleri olduğunu, Muhammed'in onların zeka seviyesine yetişemeyeceğinin bir kanıtı olarak görüyoruz"* diyerek Rusya Doğu bilimi adına, Avrupa müsteşriklerinin önyargılı ve planlı çalışmalarını burada sergileyerek, konuyu bağımsız olarak bilimsel ölçütler çizgisinden sapmasına göz yummaktadır.

İslâm Peygamberi'nin unutma konusunu, alfabe harflerinden başlatan Rus müsteşrik Smirnov, bu defa Hz. Peygamber'de cümleleri hıfz etme gücü olmadığını söyleyerek, bunun aynı unutkanlık olduğunu ve Peygamber seçilen insanda böyle bir kusurun olamayacağını söylemeye çalışmaktadır.

Smirnov, Hz. Muhammed'in Hz. Ömer ile fikir alışverişinde bulunması, kendi hanımlarına danışması, Kur'an'ın bir yerde yerin gökten önce yaratıldığını söylediğini, başka

⁴⁵⁹ Hz. Peygamber'in beşeri yönü hakkında bkz. H. Musa, Bağcı, 166.

⁴⁶⁰ Köksal, **İslâm Tarihi**, I, 138.

⁴⁶¹ **Kur'an**, Kıyame 75/16-19.

⁴⁶² **Kur'an**: Taha, 20/114; Kıyame, 75/16-19.

⁴⁶³ Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, X, Eser Yayınevi, İstanbul 1979, c. VIII, s. 5481.

bir yerde göğün yerden önce yaratıldığını söylediği, Hz. Peygamber'in unuttuğu için karıştırdığı sözler olduğunu ve onların yerine yenilerini yazdığını iddia etmektedir.⁴⁶⁴

Hz. Peygamber'in Allah'ın gönderdiği vahiy unutmayacağını ve bunun Allah tarafından koruduğunu Kur'ân diliyle Allah bildirmektedir.⁴⁶⁵

Konu hakkında görüşünü söyleyen Rus müsteşrik Katanov Hz. Muhammed'in zeka ve unutkanlık konusunda Smirnov'un iddialarını çökertmektedir. Şöyle ki: *“Hiç şüphemiz yok ki, Muhammed'in akıl yetenekleri üstün idi! Hızlı kavrama yeteneğine ve güçlü hafızaya sahipti. Canlı tasavvuru ve muhteşem denemecilik onda vardı. Onun hitabı öğretim özelliğiyle ve tonuyla mesafe alıcı mahiyettedir. Konuşma dilinde hoşnutluk ve güzellik vardı. Onun sesi ahenkli ve uyandırıcı idi”*.⁴⁶⁶

Kur'ân'da anlatılan peygamber kıssalarında da Hz. Muhammed'in bazı peygamberlerin isimlerini zikretmeden geçtiğini söyleyen Rus Doğu bilimcisi F. A. Smirnov, bunun da sebebinin unutkanlık olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁷

Smirnov'un iddialarını gerçekleri göz ardı ederek kabul edersek, Hz. Muhammed'in bu kadar ciddi bir kitabı böyle zayıf hafızaya rağmen nasıl hazırlayabilmiş olmasına şaşırıp kalırız! Şunu unutmamak lazım ki Hz. Muhammed Kur'ân'ı, ezbere biliyordu. Hafızası zayıf olan insan Kur'ân'ı ezberde taşıyabilir mi? Diğer taraftan Smirnov'un iddiasına göre Kur'ân'ın yazarı sayılan Hz. Peygamber'in* kendi yazısını karıştırması mümkün mü? Mümkün değildir! Karışıklık kendi sözünde değil, başkasının sözlü ifadesinde olur, halbuki Smirnov'un iddiasına göre, Kur'ân Hz. Muhammed'in yazısıdır. Dolayısıyla karıştırması mümkün değildir. Veya gerçekte olduğu gibi Kur'ân Allah'ın sözüdür, ve O'nun isteğiyle, istediğinin kalbine hiçbir karışıklık olmadan koyabilir. Nitekim Allah Kur'ân'da bu ayeti kerimeyi şaşırana cevap olsun diye indirmektedir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Koran'a**, 21.

⁴⁶⁵ Konu birçok sahabe tarafından rivayet edilmiş. Müsned-i Ahmed, Buhârî, Müslim, Tirmizi, Nesei, İbn Cerir, Taberani, Beyhaki ve diğer birçok muhaddis değişik senetlerle Abdullah bin Abbas'tan vahiy geldiği zaman Allah Rasulü'nün unutmamasından Cebrail ile beraber kelimeleri tekrarlamakta olduğunu ve bunun için kendisine “acele edip Cebrail'le beraber dilini oynatma” denildiğini nakletmişlerdir. Aynı şey Şa'bi, İbn Zeyd, Dahhak, Hasan Basri, Katade, Mücahid ve diğer bazı müfessirlerden de nakledilmiştir. Bkz. Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, Kıyame 17. Ayriyeten Hadis kitaplarına bakılır. Hadislerin güvenilirlik konusunda Batı müsteşrik Caetani'nin iddialarını çürüten Asım Köksal'ın **İsnad ve İftiralara Reddiye** kaynağına bakılmalıdır.

⁴⁶⁶ Katanov, 276.

⁴⁶⁷ F. A. Smirnov, **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Koran'a** 19.

* Gerçekte böyle bir saçmalık mümkün değildir. Çünkü, Kur'ân'dan bir ayetini bile benzerisiyle yazmaya muktedir kimse yoktur. Bunu Allah Kur'ân'da söylemektedir.

⁴⁶⁸ A. Özbek – H. Karaman, A'la 87/6-7.

Alman şairi ve bilim adamı Wolfgang von Goethe'nin Hz. Muhammed hakkında söylediği meşhur sözöyle konumuzu bitirmeyi uygun görüyoruz. şöyle der: “*O şair değil, Peygamberdir! Onun Kur'an'ı da eğlence ve genel bilgisini geliştirmek için insan tarafından yazılmış değil, İlâhî Kanundur*”.

SONUÇ

Çalışmamızda, XIX.- XX. yüzyılda Rus oryantalistler ve onların Hz. Peygamber hakkındaki siyer çalışmaları incelenmiştir. Rus oryantalizmi, bilimsel, ateizm ve misyonerlik alanlarında ele alınmış ve bu tür anlayışların varlığı, amacı ve etkisi bilimsel çerçevede ortaya konmaya çalışılmıştır. Ateist oryantalizm dışında ele aldığımız bilimsel ve misyoner oryantalizm disiplinlerinin, amaç konusunda birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Yani, bu oryantalizm disiplinlerini canlandıran Rus oryantalistlerin, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i kendi inançlarını esas alarak incelediği görülmüştür. Ateist oryantalizme gelince, bu anlayışın siyasi ideolojinin ürünü olarak diğer iki disiplini yeniden yapılandırmayı amaçladığı ortadadır. Dolayısıyla, ateizm oryantalizminin, din ideolojilerini tamamen dışladığı gibi, kendisinden önceki Çarlık döneminin bütün icraatlarını ortadan kaldırmayı hedeflediği ve bunu önemli saydığı bilinen bir gerçektir. Bunun dışında Rus oryantalistleri üç gruba ayırmak mümkün olmuştur: Bunlardan birinci gruba göre, Rus merkezli oryantalizm tarihi, hiçbir dış etkiye maruz kalmamış ve kendi oryantalizm çalışmalarını ortaya koyabilmiştir. Bunların başında A.K. Kazımbek, A. P. Smirnov, V. V. Barthol'd, İ. N. Holmogorov, V. F. Girgas, İ. N. Berezin, gibi Rus oryantalistleri gelmektedir.

İkinci grup, Batı oryantalizminden etkilenmiştir. Çünkü, bunların araştırmalarında kullandıkları kaynaklar ve dolayısıyla yorumları, Batılı oryantalistlerin eserlerine ve yorumlarına dayanmaktadır. Bu arada Batı dillerinden Rusça'ya tercüme eserleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Mesela, 1716'da Rus müsteşrik P. Postnikov, tarafından Fransız müsteşrik Dü Riye'nin Kur'ân tercümesi Rusça'ya çevrilmiştir. Ardından 1787, 1792, 1798 yıllarında basımı tekrarlanmıştır.

1840'dan itibaren Hz. Peygamber'in hayatına dair çalışmalar Batı dillerinden Rusça'ya çevrilmeye başlanmıştır. İşte Batı oryantalizminden etkilenen V. S. Solov'yev, L. İ. Klimovich, N. P. Ostroumov, V. R. Rozen, F. A. Smirnov, K. S. Kashtaleva, E. A. Belyayev, P. A. Gryaznevich gibi Rus oryantalistleri bu grupta sıralamak mümkündür.

Üçüncü grup, çalışmalarında Arapça kaynakları esas almıştır. Bunların ikinci ve

üçüncü kaynakları, Batı ve Rus kaynakları olmuştur. Fakat, bunların bilgi temin etmek ve konu hakkındaki yorumlarını güçlendirmek için Batılı kaynaklara müracaat ettiği görülmüştür.

Bununla birlikte Batılı oryantalistlerin yorumlarını bazı istisnai durumlar dışında taklit etmedikleri, ancak bazı konularda Batılı oryantalistlerin düşüncelerini kabul ettikleri dikkat çekmektedir. Bu gruptaki Rus oryantalistler, K. A. Barsov, O. G. Bol'shakov, V. F. Panova, R. R. Mavlyutov, M. B. Piotrovskiy, S. M. Prozorov, M. V. Vasil'yev, C. A. Tokareva gibi bilim adamlarından oluşmaktadır. Bütün bu Rus oryantalistlerin birbirinden ayrı çalışmaları ve amaçları olduğu gibi, bunları birleştiren ve tek istikamete sevk ettiren özellikler de müşahede edilmiştir.

Bu araştırmacılar din alanında genellikle Hıristiyan (Ortodoks) kilise cemiyetini temsil etmişlerdir. Dolayısıyla bu oryantalist gruplardan en bilimsel çalışanın bile İslâm, İslâm Peygamberi ve vahiy meselelerinde, kendi inanç penceresinden konuyu ele aldıkları dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber hakkındaki konuları ön yargılı bir şekilde ele alan Rus oryantalistlerden çoğu, Batılı oryantalistlerin konu hakkındaki olumsuz iddialarını hatırlatmaktadır. Özellikle Muir, Sprenger ve Goldziher gibi Batılı müsteşriklerden burada söz etmek mümkündür.

Rus oryantalistlerin “peygamber” kavramını Müslümanların kavradıkları gibi algılamadıkları tespit edilmiştir. Bu durumun nedenlerinin başında inanç konusunun geldiği müşahede edilmiştir. Özellikle V. S. Solov'yev örneğinde Hıristiyan inancından gelen “kamil insan” anlayışı İslâm'daki “itaat ve teslimiyet” anlayışı ile kıyaslanmıştır. Hıristiyanların İslâm Peygamberi'ni reddetmesinin temelinde yatan sebeplerinden birinin, İslâm'daki “peygamberlik” anlayışını Hıristiyanlıktaki “kamil insan” anlayış prizmasından ölçtükleri ve dolayısıyla farklı bir peygamber anlayışı tasavvur ettikleri Solov'yev örneğinde görülmüştür.

Rus oryantalistlerden en bağımsız ve bilimsel çalışanların bile (O. G. Bol'shakov, M. B. Piotrovskiy), İslâm'ı haklı buldukları halde, kendilerine ulaşamayacak derece de uzak ve Arap Yarımadası'nı temsil eden küçücük bir gerçek (din) olduğuna inandıkları görülmektedir. Bu düşüncelerin temelinde Rus Ortodoks kilisesi ve fikirleri vardır. Dolayısıyla Rus oryantalistlerin bir bölümü bu kilise fikirlerini temsil etmiştir. Rus oryantalistlerin Doğu üzerinde yapılan çalışmalarında Doğu'ya yönelik ve tek taraflı düşündükleri görülmüştür. Bu durumun “*Ben seni öğreneyim, sen bana öğretmeye uğraşma; çünkü ben seni kabul etmem!*” yani, “*Senin dinin ne kadar doğru olursa olsun, ben yine bunu kabul etmem!*” anlamına geldiği söylenebilir.

Bununla birlikte oryantalistlerin tespitlerinde ön yargı, art niyetli vs. gibi bilim dışına

çıkan etkenlerden kurtulamadıklarını hatta bunlardan kurtulmak gibi bir amaçlarının bile olmadığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla kendi kilise inançlarını temsil ettikleri ortadadır. Bu konuyu, Batı oryantalizmi üzerinde yorumlayan ve menşeyini, amacını ve yöntemlerini ortaya koyan bazı aydınlar, bunların baştan İslâm'a ve Müslümanlara karşı tavır aldıklarını açıklamaktadırlar. Mustafa es-Sibai'nin eserinde dediği gibi, oryantalistler şu amaçları kendilerine kutsal saymışlardır: Hz. Muhammed'in peygamberliğinin sıhhatine ve vahye karşı şüphecilik olmak ve davranmak. Bu konuda Avrupalı oryantalistlerin hemen hepsi aynı fikirdedirler. İslâm dinini, vahyi ve peygamberliği inkar ederler. Halbuki ondan önceki Tevrat'ı kabul ederler. İslâm'ın vahye dayalı bir din olduğunu da inkar ederler. Onlara göre İslâmiyet, Yahudilik'ten ve Hıristiyanlıktan derleme bir dindir. Çalışmalarında ön yargılı davranışlardan kurtulamamışlardır. Kendi dinlerine uyumluluk düşüncesiyle konuları ele aldıklarını kendi içlerinde savunurlarken ve rahatlıkla yanlışları kabul ederlerken, farkına varmadan yegane doğruya ulaşma imkanları veren ilim yöntemlerini, tavır yüzünden terk etmektedirler.

Bununla birlikte Rus bilim adamı Prozorov'un dediği gibi, Rus topraklarında yaşayan ruslar için, İslâm ve Hz. Muhammed hakkında ön yargılı düşünceli olanlar olduğu gibi, bu konu hakkında M. A. Radionov gibi tartışan ve doğruları elde etmeye çalışanlar da vardır. Dolayısıyla ihtilafli görüşler ve anlaşmazlıklar çatışma halinde devam etmektedir. Yani, İslâm'ı net olarak ne kabul edebilmekte ne de tam manasıyla onu reddedebilmektedirler. Bunun nedeni gerçekleri taşıyan tarihin ortada olmasıdır.

Buna karşı 19. ve 20. yy. oryantalistleri, İslâm metinlerini tenkitlere tabi tutarak ilk İslâm doğuşunu reddetmişlerdir. İslâm konusunu reddeden oryantalistler hiçbir zaman kendilerinin çalışmalarında yalnız kalmamışlardır. Bunlara sürekli Ortodoks ve Katolik dini kademelerinden destek gelmiş ve İslâm'ı eleştirme teşviklerine devam edilmiştir. Devlet ve Ortodoks kilise merkezlerine bağlı bulunan Rus oryantalist okullarının İslâm ve Hz. Peygamber'inin siyeri konusunda tartışmasız bıraktığı hiçbir paragraf kalmadığı görülmüştür. İslâm Peygamberi'nin bütün tarihini konu konu ele almışlar ve kendi amaçları doğrultusunda yorumlamaya ve Rus halkını kendi istikametlerine sevk etmeye hedeflemişlerdir.

Hz. Peygamber'in peygamberlik ve vahiy konusunu tenkit çalışmalarının ilk hedefi olarak gören ve bu tür okullardan çıkan Rus müsteşrikler, peygamberlik sıfatını temsil etmeyen bütün konu ve kavramları toplamışlardır. Görülen şu ki, Hz. Peygamber'in siyerine bu kavramlar çerçevesinde yaklaşan ve bu kavramları kendi yorumları doğrultusunda Hz. Peygamber'e yakıştıran bu oryantalistler, bu çirkin iddialarında haklı çıkmaya çalışmaktadırlar. Rus oryantalizm tarihinde bu kavramlar üzerinde konuyu, kendi amaçları

doğrultusunda en çok yoğunlaştıran bu grup oryantalistlerden misyoner oryantalizmine hizmet edenler olmuştur. Misyoner oryantalizmin Rus Ortodoks kilisesine hizmet ettiği ortadadır. Bu alanda hizmet eden Rus oryantalistlerden bazıları; İlminskiy, Ostroumov, Smirnov, Katanov, Sablukov, Klimovich, Berezin, Holmogorov, Maksimov gibi müsteşriklerdir.

Rus oryantalistler İslâm Peygamberi'nin peygamberlik amacını kendilerince ortaya koymuşlardır. Bunlardan konuya en ciddi yaklaşanlarca bile, bu peygamber İlâhî misyonundan tecrid edilmektedir. Bunların ortaya attıkları iddialara göre, peygamber olmak için bazı özelliklerin olması şarttır. Yani, bu sorumluluğu üstlenen kişi; mucizevi güçlere sahip olmalı, gelecekte haber vermeli, dünyevi zevklere düşkün olmamalı; hatta fakir olmamalıdır. Bu özellikler onlara göre İslâm Peygamberi'nde olmadığına göre, peygamberlik iddiası da sahte olmaktadır. Diğer taraftan Ostroumov, Smirnov gibi Rus oryantalistler; Hz. Peygamber'in peygamberlik iddiasının Arap Yarımadası'nın o dönemde cereyan eden toplumsal olayları yüzünden ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Toplumsal kaos mutlaka bir peygamberin gelişini şart kılmaktaydı. Yani, dönemin haksızlıkları dışında toplumun meselelerini çözmek için birinin gelmesi kaçınılmazdı. Bir peygamberin gelişine teşviklerde bulunan Yahudi toplumu da bekleyiş içindeydi. Dolayısıyla böyle bir ortamın böyle birisinin ortaya çıkmasına müsait olduğu söylenmekteydi.

Ostroumov tarafından ortaya atılan başka bir iddiaya göre, İslâm Peygamberi'nin Suriye'ye yaptığı ticari amaçlı seyahatlerinde topladığı bilgiler neticesinde peygamber olmaya karar verdiği belirtilmektedir. Yani, burada "İstedim ve peygamber oldum" gibi bir zihniyetin bulunduğu iddialarını savunmaya çalışanlar da vardır. Halbuki İlâhî kaynaklarında peygamber olmak insanın elinde olmadığını belirtmektedir.

Rus oryantalistler, vahiy konusunun da Hz. Peygamber'e mahsus birtakım sebeplerden kaynaklandığını iddia etmektedir. Broken hayali, epilepsi hastalığı, halüsinasyon, çeşitli translar vs. durumları bu konuya gerekçe olarak ileri sürmektedir. Rus oryantalistlerin en çok itiraz ettiği konu ise vahye dayalı peygamberlik konusudur. Dolayısıyla bunu reddetmek için çeşitli spekülasyonlar ortaya atmışlardır.

Rus oryantalistler nezdinde Hz. Peygamber'in Arap kavmine mahsus olması da peygamberlik iddiasına layık olamayacak derece ciddi bir engel olmuştur. Nitekim bunlardan bazıları Hz. Peygamber'i Arap kavmine gönderilen mahalli bir peygamber olarak kabul edip haksız bir yorum yaparken, bir kısmı da onun bazı konularında haklı olduğunu söyleyerek, bu peygamberin evrensellik sıfatı konusunda kendi toplumunu yanıltmaya uğraşmaktaydı. Aynı şekilde Mekke ve Medine dönemlerinin ayrımını yapan Rus oryantalistler, Hz. Peygamber'in Medine dönemini kaynak açısından yeterli görürken Mekke dönemini kaynak yetersizliği

bahanesiyle kabul etmemişlerdir. Hatta Hz. Peygamber'in hadis rivayetlerini metin ve isnad açısından eksik göstermeye çalışmışlardır. Bunlardan bir kısmı hadis isnadını tenkit ederken diğer müsteşrikler Hz. Peygamber'in bütün hadis rivayetlerini kaynak olarak kabul etmemişlerdir. Hatta yorumlarında şöyle bir zihniyet geliştirmeye özen göstermişlerdir: Hadis rivayetleri kaynak olarak güvenli olmayınca siyer kaynakları ortadan kalkmaktadır. Siyer kaynakları düşünce Kur'ân kaynaksız kalmaktadır. Dolayısıyla, kaynaksız bir eseri kabul etmek bilim kurallarına aykırı olmaktadır. Bu tür yorumları Rus müsteşriklerde bulmak mümkündür. Kanaatimizce Hz. Peygamber'in Mekke dönemine ait kaynak tenkit meselesini var eden zihniyet yorumları, Batılı müsteşriklerde de mevcuttur.

Hz. Peygamber'in peygamberlik konusunu İlahî mesajın dışına sevk etmeye çalışan Rus oryantalistlerden bir kısmı bu defa ganimet meselesini ortaya atarlar ki İslâm Dini kurucusunun amacının mal mülk olduğu düşünülün. Nitekim ganimet ve iktidar konusunu Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesine bağlayan Rus oryantalistler, Mekke döneminde İslâm Peygamberi'nin gerçek amacını belli etmediğini, hatta kendi çevresinin bile bundan haberdar olmadığını söylemektedirler. Devamında Hz. Peygamber'in Medine'ye göç etmesiyle ilk işinin kendi etrafını oluşturmak olduğunu söyleyen Rus oryantalistler; bunun sebebinin ganimet adı altında Mekkelilerin, kontrol altına alınamayan ve çevrede yaşayan diğer kabilelerin mallarını gasp etmek olduğunu iddia ederler. En sonunda bu ganimet meselesini iktidara bağlayan oryantalistler, bu iktidarın amacına ulaşmak için neleri yapabileceğine örnek olarak Beni Kurayza Yahudileriyle cereyan eden hadiseyi kendilerince yorumlamaktadırlar.

Rus oryantalistlerin eleştirileri arasında Hz. Peygamber'in birden fazla eş alma konusu da vardır. Rus oryantalistler kadına yapılan saygısızlık olarak nitelendirdikleri bu durumun, İslâm'dan önce Arap Yarımadası'nda gelenek halinde olan kız çocuğu gömme adetine son veren bir İslâm Peygamberi'ne atfedildiğinin - özellikle konu saygı, sevgi, adalet olunca- farkında olmaları gerekiyordu.

İslâm Peygamberi'nin amacını kendilerce bu şekilde ortaya koymayı hedef eden Rus oryantalistlerin İslâm dininin misyonunu, tamamen duygusal tutumunu yansıtan bu yalınkat inanca bağlamaktadırlar. Mamafih bu oryantalistlerin arzu ve istekleri dışında bunu doğru olarak kabul etmek, hiçbir bilimsel disipline cevap verecek mahiyette olamayacağını burada bildirmek istiyorum.

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in kimliği hakkında bu oryantalistlerin yaptığı çeşitli olumsuz yorumlar ve bu yorumlara getirdikleri kanıtlar çalışma boyunca ele alınmış ve bu iddialarına verilen cevaplar bilimsel kanıtlarla ortaya konmuştur. Dolayısıyla genel hatlarıyla

bu şekilde ortaya konan Rus oryantalistlerin Hz. Muhammed tasavvurunun, kilise ve devlet menfaatleri dışında sadece bilimsel kurallar çerçevesinde yeniden ele alınmasının doğruları tespit etme açısından yararlı olacağı inancındayız. Şunu belirtmek lazım ki, Rus oryantalizm tarihinde geçen son iki asır, ülke için siyasî ve dış etkiler açısından yoğun olmuştur. Dolayısıyla bağımsız oryantalizm çalışmaları ortaya koyacak kapasitede bilim adamlarını yetiştirmeye fırsat bulunamamıştır. Fakat, bugün bu eksiklikleri gidermek ve söz konusu bilimsel çalışmaları ortaya koymak, imkansız değildir. Özellikle yaşadığımız dönemin haberleşme imkanlarını değerlendirme açısından konuya bakılınca bunun mümkün olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Abdurasulova, T., - Abdurasulov, M., - Abdusamedov, A. - Agoranyan, A. S., **İslâm i Ateizm**, İnstitut Nauchnogo Ateizma Yayınevi, Taşkent 1986.

Adam, Baki, “Yahudilik”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara 2007.

Adilbayev, Alau, **Rus Oryantalistlerin Kur’ân Çalışmaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. İ. F.), Ankara 2000.

.....“Rus Oryantalizminin Oluşumunda Kazan’ Ekolünün Rolü”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisân 2002, c. 4, s. 12, s. 109-123.

Ağırman, Cemal, “Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri”, *Konferans metni*, Kasım 2007. www.cemalagırman.com

Ahadov, A., **İslâm v Pogone za Vekom**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1988.

Akdemir, Salih, “*Müsteşriklerin Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed’e Yaklaşımları*”, *AÜİFD*, XXXI (1989), s. 179-210.

Akgül, Muhyittin, “*Kur’ân’ı Kerim’in Evrenselliği*”, sayı 51, Haziran 2001. www.Yeniumit.com.tr/

Alekseev, İgor, “*Tema İslâm i Poiski Rosiskoy İdentichnosti*”, *Neprikosnovenniy Zapas*, 2001 No: 3. <http://magazines.russ.ru/nz/2001/3/aleks.html>

Aliksiya, N., **Sovremennoye Dvijeniye v Sredi Russkih Musul’man**, Tsentralnaya Yayınevi, Kazan’ 1910.

Archer, J. C.,- Muir W., - Sprenger, A., “Muhammed”, *Mifi Narodov Mira*, Moskova 1980. <http://enc.mail.ru/article/?1900042119>

Arhiyepiskop, Serafim Sobolyev, **Russkaya İdeologiya**, St. Petersburg 1992.

Asaf, Huseyn – Robert, Olchan – Djamil, Kureyşi, **Oryantalistler ve İslâmiyetçılar**, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 1988.

Ashirov, Nurman, **Nravstvennie Poucheniya Sovremennogo İslâma**, Znanie Yayınevi, Moskova 1977.

..... **Evolyutsiya İslâma v SSSR**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1973.

..... **İslâm i Natsiya**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1975.

Aydın Mahmud, “Hıristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara 2007.

Bagin, S., **İstoriya Srednih Vekov**, St. Petersburg 1863.

..... **O Propogande İslâm’a**, Tsentralnaya Tepografiya Yayınevi, Kazan’ 1909.

..... **Ob Otpadenii v Magometanstvo Kreshennih İnarodtsev Kazan’skoy Yeparhii i Prichini Etogo Pechal’nogo Yavleniya**, Kazan’ 1910.

Bağcı, H. Musa, **Hz. Peygamber’in Beşeri Yönü**, (Doktora Tezi, A.Ü. İ. F.), Ankara 1999.

Barannikov, A. P., - Krachkovskiy, İ. Yu., - Petrov, A. A., **Sovetskoye Vostokovedeniye**, Akademi Nauk SSSR Yayınevi, Leningrad – Moskova 1940.

Barkovskaya, Yelena Yur’yevna, “Vladimir Solov’yev: Razmıshleniya ob İslâme i Proroke Muhammede”, *İslâmkiy Vestnik*, No: 11, Moskova 1993. http://www.ivran.ru/library/view_edition

Barsov, K. A., **Magomet Yego Jizn’ i Ucheniye**, Shemaeva Yayınevi, Moskova 1892.

Barthol’d, Vasiliy Vladimirovich, **Raboti po İstorii İslâm’a i Arabskogo Halifata**, IX, Nauka Yayınevi, Moskova 1966.

....., **İzucheniya Oryantalizma v Yevrope i v Rossii**, Leningrad 1925.

....., **Rusya ve Avrupa’da Oryantalizm**, çev. Ayşe Meral, Küre Yayınevi, İstanbul 2004.

Bayazitova, Ataulla, **Otnosheniye İslâma k İnovertsam**, Suvorina Yayınevi, St. Petersburg 1887.

Bayzan, Ali Riza, “Oryantalizm ve dinde reform meselesi”, *makale*, www.yenimesaj.com.tr

Belova, A. G., - Dolinina, A. A., - Lande, R. G., - Prozorov, S. M., - Smilyanskaya, İ. M., - Halidov, A. V., **Problemi Arabskoy Kul’turi**, Nauka Yayınevi, Moskova 1987.

Biler, Sehilan, **Psikolojik Açıdan Hz. Peygamber’in Şahsiyeti**, (Doktora Tezi, A. Ü. İ. F.), Ankara 1998.

Bogolepov, M., **Vzglyad na Sposobi Koimi po Skazaniyu Muhammedan Soobshalis Svishe Muhammedu Otkroveniya**, Missionerskiy Protivomusul’manskiy Sbornik, (mecmua), Kazan’ 1976.

Bol’shakov, Oleg Georgiyevich, **İstoriya Halifata**, cilt. II, Nauka Yayınevi, Moskova 1989.

....., **İstoriya Halifata**, II, Vostochnaya Literatura RAN. Yayınevi, Moskova 2002.

Borodulin, V. İ., **Vsemirniy Biograficheskiy Entsiklopedicheskiy Slovar’ Biografii**, Moskova 1998. www.ru.wikipedia.org (Ocak 2009)

Bryan, S. Turner, **Oryantalizm ve İslâm’da Sivil Toplum Meselesi**, *Oryantalistler ve İslâmiyatçılar*, ed. A. Hüseyin, R. Olson, C. Küresi, İnsan Yayınlan, İstanbul 1989.

Buhl, Fr., “Muhammed” *İslâm Ansiklopedisi*, Maarif Yayınevi, İstanbul 1960, VIII, s. 452-470.

Bulut, Yücel, “Rusya’da İslâm Araştırmaları”, *DİA*, İst. 2007, XXXIII, s. 428-437.

Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr> (Mayis 2009)

Cerrahoğlu, İsmail, “Oryantalizm ve Batı’da Kur’ân ve Kur’ân üzerine çalışmalar”, *AÜİF*. <http://dergiler.ankara.edu.tr> (Mart 2009)

Derveze, İzzet, **Kur’ân’a göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, çev. Mehmet Yolcu, I-III, İstanbul 1989.

Dobrolyubov, N. A., **Jizn’ Magometa**, O Religii i Tserkvi, Moskova 1960.

Doğan, D. Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Rehber Yayınları, (4 baskı)Ankara 1982.

Doktor Rahman, **Kratkaya İstoriya İslâma**, Ummah Yayınevi, Moskova 2003.

Ebu Şühbe, Muhammed, **es-Sîretü'n-Nebeviyye fi Da'vil-Kur'ân-i ve's-Sünne**, I-II, Beyrut 1988.

Ebu Yûsuf, **Kitâbu'l-Harac**, çev. Ali, Özek, Hisar Yayınevi, İstanbul 1973.

El-Abbâdî, Ebû Âsim Muhammed b, Ahmed b. Muhammed el-Herevî, **Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfiyye**, G. Vitestam Yayınevi, Leiden 1964.

El-Belâzurî, Ahmad b. Yahya b. Câbir, **Fütûhu'l-Büldan**, çev. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1987.

..... **Ansâbu'l - Eshrâf**, XIII, Dârü'l Fikr Yayınevi, Beyrut 1996.

El-Hindî, Rahmetullah, **Kutsal Kitaba İlahî Çağrı** (İzharul Hak Tercümesi), (çev. Abdulhadi Sıdık), c. 2, Faran Yayınevi, İstanbul 2005.

Erşahin, Seyfettin, **Türkistanda İslâm ve Müslümanlar**, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

Es-Sibâi, Mustafa, **Oryantalizm ve Oryantalistler**, (çev. Muçteba Uğur), Beyan Yayınları, İstanbul 1993.

Fayda, Mustafa, "Muhammed" *DİA*, İst. 2005, XXX, s. 408-481.

....., "Ammar b. Yasır", *DİA*, İst. 1991, c. III, s.75.

Felshtinskiy, İ. M., **Arabskaya Literatura v Srednie Veka**, Nauka Yayınları, Moskova 1977.

Girgas, V. F., **Arabsko-Russkiy Slovar' k Koranu i Hadisam**, Dilya Yayınevi, St. Petersburg 2006.

Gryaznevich, P. A., **Proishojdeniya İslâm'a**, Nauka Yayınevi, Moskova-Taşkent 1980.

..... **Problemi İzucheniya İstorii Voznikoveniya İslâma**, Nauka Yayınevi, Moskova 1984.

Gorbunova, S. V., **Politika Rossiyykoy İmperii v Mladshem Kazahskom Juze**, Moskova 2001.

Gurnitskiy, K. İ., **Agafangel Yefimovich Krımskiy**, Nauka Yayınevi, Moskova 1980.

Gültek, Vedat, **Ruşça-Türkçe Sözlük**, Ertem Yayınevi, Ankara 2004.

Gürsoy, Kenan, “Batı Düşüncesi”, *DİA*, İst. 2000, XXII, 96-98.

Hamîdullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980.

..... **Mecmûatu'l Vesâiki's Siyasiyye Li'l Ahdi'n Nebevi ve'l Hilafetir Raşid**, Kâhire 1956.

Hasanov, M. H., **Tatarskiy Etsiklopedicheskiy Slovar'**, İnstitut RT. Yayınları, Kazan' 1999.

Hizmetli, Sabri, **İslâm Tarihi**, Yeni Çizgi Yayınevi, Ankara 1995.

Hüseyin, K. Ece, **İslâm'ın Temel Kavramları**, Beyan Yayınevi, İstanbul 2000.

İbn Hişâm, **es-Sîratu'n-Nebeviyye**, II, İbn. Hacer Yayınevi, Dimaşk 2005.

..... **Jizniopisanie Proroka Mohammeda**, (Arapça'dan çeviren Gaynuddin), Ummah Yayınevi, Moskova 2002.

İbn Sa'd, **Tabakâtü'l - Kübra**, IV, Cennet Yayınevi, Kâhire 1358.

İbnî Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, Dârü'l Fikr Yayınevi, Dimaşk 1406/1986.

İbragim, T. K., Yefremova, N. V., **Musul'manskaya Svyashennaya İstoriya**, c. I, Moskova 1996.

İgnatenko, A. A., **Halifi Bez Halifata**, Nauka Yayınevi, Moskova 1980.

İl'in, Nikolay, Yakovlevich, **Proishojdeniye i Harakter İslâm'a**, İmperskiy Universitet Yayınları, Kazan' 1876.

..... “Znachenije Religii Muhammed'a v İstorii”, *Pravoslavniy sobesednik*, 1876 Eylül, 52-58.

- ..... “Znacheniyе Religii Muhammed’a v İstorii”, **Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme** (Mecmua), İmperskaya Traditsiya Yayınevi, Moskova 2006.
- ..... **Dokozatelstvo Nepovrejdennosti Knig Sv. Pisaniya Vethogo i Novogo Zaveta, Protiv Muhammedan**, İmperskiy Universitet Yayınları, Kazan’ 1874.
- İonova, A. İ., **İslâm v Yugo-Vostochnoy Azii**, Nauka Yayınevi, Moskova 1981.
- İshmuhametov, Z. A., **Sotsialnaya Roli Evolyutsiya İslâma v Tatarii**, Kazan’ 1979.
- İvanov, İ. G.,- Popova , M. A., **İstoriya i Teoriya Ateizma**, Misl’ Yayınevi, Moskova 1987.
- İzimbetov, T., **İslâm**, Nukus 1963.
- ..... **Genezis i Evolyutsiya İslâma**, Nukus 1987.
- Juravskiy, A. V., **Hristianstvo i İslâm: Sotsiokul’turniye Problemi Dialoga**, Nauka Yayınevi, Moskova 1990.
- Juze, Panteleymon Krestovich, **Muhammed Mekkenskiy i Muhammed Medinskiy**, (broşör, yay. evi yok), Kazan’ 1906.
- Karakılıç, Celaledin, **Hz. Muhammed’in Hayatı**, Lazer Ofset Yayınevi, Ankara 2004.
- Karaman, Hayrettin,- Özek, Ali, **Kur’ân’ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, TDV Yayınevi, Ankara 2006.
- Kartashev, A. V., **Ocherki po İstorii Russkoy Tserkvi**, Harvest Yayınları, Moskova 1997.
- Kashtaleva, K. S., **Terminologiya Koran’a v Novom Osveshenii**, DAN. Yayınları, 1928.
- Katanov, Nikolay Feodorovich, **Jizn’ Muhammed’a**, N. N. Trapeznikova Yayınevi, St. Petersburg 1875.
- Kazımbek, Aleksandr Kasimovich, **Kurs Musul’manskogo Zakonovedeniya**, Vostochnaya Literatura Yayınevi, Kazan’ 1985.
- Kildeyev, Devlet, **Magomet kak Prorok**, (Peygamber Olarak Muhammed), St. Petersburg

1881. (Eser piyasada yoktur)

..... **Musul'manstvo i Yego Budushnost'**, Kniznoye Delo Yayınevi, Moskova 1899.

Klimovich, Lütsian İgnatyevich, **Kniga o Korane**, Politizdat Yayınevi, Moskova 1986.

..... **İslâm**, Nauka Yayınevi, Moskova 1965.

Koblov, Ya. D., "Pravda o Muhammede", *İstoriya Musul'manstva*, Br. Karımovı Yayınları, Kazan' 1903. 234-248.

Kolesnikov, A. İ., **Dve Redaksii Pis'ma Muhammeda Sasanidskomu Hosrovu i Parvizu**, <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Arabien/VII/620-640/Muhammed/text.doc> (20.03.2007)

Konstantinov, N. A., - Medinskiy, Ye. N., - Shabayeva, M. F., **Shkola i Pedagogicheskaya Misl' Narodov Rossii vo Vtoroy Polovine XIX. Nachale XX. Veka**, Nauka Yayınları, Moskova tarih yok.

Köksal, Asım, **İslâm Tarihi**, XI, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987, I, I-II.

..... **Müsteşrik Caetan'ın Yazdığı İslâm Tarihindeki İsnad ve İftiralara Reddiye**, DİB. Yayınları, Ankara 1986.

Krachkovskiy, İgnatıy Yulianovich, **Ocherki po İstorii Russkoy Arabistiki**, Akademi Nauk SSSR, Moskova - Leningrad 1950.

Krachkovskiy, İ. Yu.,- Barannikov, A. P.,- Petrov, A. A., **Sovetskoye Vostokovedeniye**, A. N. SSSR Yayınevi, Moskova - Leningrad 1940.

Krımskiy, A. Ye., **İstoriya Arabov i Arabskoy Literaturı Svetskoy i Duhovnoy**, Vostochnaya Literatura Yayınevi, Moskova 1911.

Krıvelev, İ. A., **İstoriya Religiy**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1975.

Kudryasheva, A., **İstoriya o Prorokah: ot Adama do Muhammeda**, Dilya Yayınevi, Moskova 2007.

Kulikova, A. M., **Stanovleniya Universitetskogo Vostokovedeniya v Peterburge**, Akademiya Nauk Yayınevi, Moskova 1982.

Kurat, Nimet Akdes, **Rusya Tarihi**, TTK. Yayınları, Ankara 1993.

Kutluer, İlhan, “İslâm Düşüncesi”, *DİA*, İst. 2000, XXII, 93-96.

Kuzgun, Şaban, **Dört İncil Farklılıklar ve Çelişkileri**, Ertem Yayınevi, Ankara 1996.

Kuznetsov, S. A., **Bol'shoy Tolkoviy Slovar' Ruskogo Yazıka**, B.S.T. Norint Yayınevi, St. Petersburg 2000.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Yeniden Doğuşu**, çev. M. Kıratlı, Ankara 1970.

Logashova, B. R., – Puchkov, P. İ., “İslâm” , *Narodı i Religii Mira*,
<http://enc.mail.ru/article/1900021411>

Makatov, İ. A., **İslâm, Veruyushiy i Sovremennost'** , Mahachkala 1974.

Maksimov, Yu., **Muchenicheskoye İslâmovedeniye**, <http://mission-center.com/İslâm/martyrs.html> (Kasım 2006)

Maksud, Rukayya, **İslâm**, FAİR-Press Yayınevi, Moskova 1998, 2000.

Malov, Yefimiy, **Muhammedanskiy Bukvar'**, İmperatorskaya Yayınevi, Kazan' 1894.

..... **Nochnoye Puteshevstviye Muhammeda v Hram İyerusalimskiy i na Nebo**, Kazan' 1876.

..... **O Kreshennih Tatarah**, İmperatorskogo Universiteta Yayınevi, Kazan' 1891.

Marks, K., Engel's, F., **Socheneniye**, XXXIX, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1954.

Martin, Lings, **Muhammad: Ranniye İstochniki o Yego Jizni**, www.İslâmreligion.com/ru (Ocak 2008)

Matveyev, S. M., **Muhammed v Medine**, Gubernskaya Yayınevi, Ufa 1912.

Mavlyutov, R. R., **İslâm**, Politicheskaya Literatura Yayınları, Moskova 1974.

Mejidov, D. D., **Religiozniye Sekti na Territorii ÇİASSR**, ÇİASSR Yayınevi, Grozny 1987.

Men', Aleksand, **Bibliograficheskiy Slovar'**, III, Nauka Yayınevi, Moskova-St. Petersburg 1985.

Metse, A., **İslâm**, Nauka Yayınevi, Moskova 1982.

Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, Lahor 1972. (www.darulkitab.com 20.20.2009)

Mustafinov, M. M., **Antinauchnost' İdei o Tojdestve Natsional'nogo i Religioznogo**, Knijnoye İzdatelstvo ÇİASSR Yayınevi, Grozny 1975.

Mutçalı, Serdar, **Arapça- Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınevi, İstanbul 1995.

Nikolayev, K., **Koran Magometa**, basım yeri yok, Moskova 1901.

Ojegov, S. İ., **Slovar' Ruskogo Yazıka**, Russkiy Yazık Yayınevi, Moskova 1986.

Ostroumov, Nikolay Petrovich, **Araviya i Koran**, Tipografiya İmperskiy Universitet Yayınevi, Kazan' 1899.

..... "İstoriya Musul'manstva", *Strannik*, St. Petersburg 1888, 5-35.

..... **Kolebaniya Russkogo Pravitelstva vo Vzglyadah na Missionerskuyu Deyatel'nost' Pravoslavnoy Russkoy Tserkvi**, Kazan' 1910.

Önkal, Ahmet, "Hz. Peygamber'in Ümmiliği", *SÜİF*, 1986, sy. 2, 249-260.

Özel, Ahmet, "Hz. Muhammed'in Siyasî ve Askeri Kişiliği", *DİA*, İst. 2005, XXX, 431-435.

Panova, V. F., - Vahtin, Yu. B., **Jizn' Muhammeda**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1991.

Pavlenkova, F., “Muhammed”, *Ensiklopedicheskiy Slovar*’, Erlih, Yu. Yayınevi, St. Petersburg 1905.

Pelevin, M. S., “Jizn’iopesaniya Svetlogo Uchitelya”, Peterburgskoye Vostokovedeniye Yayınevi, St. Petersburg sy. 9, 1997.

Petrov, M., **Magomet, Proishojdeniye İslâma**, Har’kov 1865. (30 sayfalık bu çalışma bulunmamaktadır)

Petrushevskiy, İ. P., **İslâm v İrane**, Leningradskogo Universiteta Yayınevi, Leningrad 1966.

Piotrovskiy, Mihail Borisovich, **Yujnaya Araviya v Ranneye Srednevekov’ye**, Nauka Yayınevi, Moskova 1985.

..... **Koranicheskiye Skazaniya**, Nauka Yayınları, Moskova 1991.

..... “Muhammed, Proroki, İjeproroki, Kahini”, *İslâm v İstorii Narodov Vostoka*, Nauka Yayınevi, Moskova 1981.

..... **O Prirode Vlas’ti Muhammeda**, Nauka Yayınevi, Moskova 1984.

Pishik, Yu. B., **O Spetsifike İstoricheskikh Korney Religii**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1979.

Prohorov, A. M., “Muhammed”, *Bol’shaya Sovetskaya Entsiklpediya*, XXX, Moskova 1974, XVII.

Prozorov, S. M. **Hrestomatiya po İslâmu**, Nauka Yayınevi, Moskova 1994.

Radionov, M. A., **İslâm Klasicheskiy**, Mir Vostoka Yayınevi, St. Petersburg 2001.

Razumov, Nikolay Vasil’evich, “İstoricheskoye Znachenkiye Muhammeda”, *Kazan’, Missionerskiy Protivomusul’anskiy Sbornik*, sy. 1, 1876.

Rezvan, Ye. A., “Prorochestvo i Religioznoye Vdohnoveniye v İslâme”, *Vostok* Yayınevi, sayı 5, 1993.

Rijkov, Konstantin Vladislavovich, **Sto Velikih Prorokov i Verouchiteley**, Veche Yayınevi, Moskova 2003.

Rokgauz, F. A.,- Yefron, İ. A., “Muhammed”, *Entsiklopedicheskiy Slovar'*, Autopan Yayınevi, Moskova 1998.

Ronginskiy, M., **Muhammedanskoye Ucheniye o Smer'ti**, B. Breslina Yayınevi, Orenburg 1891-1892.

Sablukov, Gordiy Semyenovich, **Svedeniye o Korane**, Politicheskaya Literatura Yayınevi, Moskova 1986.

Sâbûnî, Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, III, Darsaadet Yayınevi, İstanbul Tarih Yok.

Saidbayev, T. S., “Allah Zavershayet Svoy Svet”, *İslâmskiy Vestnik*, Moskova 1992, No: 20.

..... **İslâm i Obshestvo**, Nauka Yayınları, Moskova 1978.

Said, Edward W., **Oryantalizm**, (Şarkiyatçılık/Doğu Bilimcilik) Fransızcadan tercüme; Nezh Uzel, Pınar Yayınları, İst. 1982.

Schacht, F., **Magometanstvo i Hristianstvo**, Nauka Yayınevi, Moskova 2004,

Shmidt, A. E., **Ocherki İstorii İslâma kak Religii**, Kırshbauma Yayınevi, St. Petersburg 1912.

Sarıçam, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, TDV. Yayınevi, Ankara 2001.

Smirnov, Feodor Antonovich, “Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatelstv Jizni Muhammeda”, *Kazan'*, sy. XIX, 1893.

..... “Zavisimost' Mnimobojestvennih Otkroveniy Korana ot Obstoyatelstva Jizni Muhammeda”, *Pravoslavniye Bogoslovi ob İslâme*, Moskova 2006.

..... **Muhammed v Faktah Jizni i v Slovah Koran'a**, İmperatoskiy Universitet Yayınevi, Kazan' 1891.

Smirnov, N. A., **Ocherki İsrorii İzucheniya İslâma v SSSR**, Akademiya Nauk SSSR Yayınları, Moskova 1954.

..... **Missionerskaya Deyatelnost' Tserkvi XIX-1917g**, Russkoye Pravoslaviye Yayınevi, Moskova 1989.

Smolin, M. B., **Pravoslavniye Bogoslovı ob İslâme**, İmperskaya Traditsiya Yayınları, Moskova 2006.

Solov'yev, Vladimir Sergeyevich, **Magomet**, Erlih Yayınevi, St. Petersburg 1896.

Sharbatov, G. Ş., **Russko-Arabskiy Slovar'**, Sovetskaya Entsiklopediya Yayınevi, Moskova 1964.

Tahir b. Muhammed al-Bağdâdi, **Usûl – al-Bağdâdi. Kitap Usûl ad-Dîn**, Devle Yayınevi, İstanbul 1928.

Talıbov, M., **İstoriya Proroka Muhammeda**, Grozniy 1904. (bulunmamaktadır)

Tebrîzî, Hatib, **Mişkâtu'l - Masâbih**, Maktabatü'l-İslâmî, Dimaşk 1961.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, TDK. www.tdk.gov.tr (Mayıs 2009)

Türkoğlu, İsmail, "Rusya'da İslâm Araştırmaları", *DİA*. İst. 2008, cilt XXXV, s. 266-270.

Tokarev, S. A., **Religiya v İstorii Narodov Mira**, Moskova 1976.

..... "Muhammed" *Mifi Narodov Mira*, Moskova 1987-1988.

Tretyanov, M. A., **Sunna Musul'manskoye Predaniye i Yego Obrazovaniye**, Troicskiy Yayınevi, basın yeri yok, 1903.

Turguti, Ali – Karaman, Hayrettin – Çağırıcı, Mustafa – Sadreddin, Gümüş, **Kurân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli**, Kral Fahd Kur'an'ı Kerim Yayınevi, Medine 1987.

Tümer, G., - Küçük, A., **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınevi, Ankara 1988.

Ursul, A. D., - Shkolenko, Yu. A., **Chelovek i Vselennaya**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1980.

Uspenskiy, F. İ., **İstoriya Vizantiyskoy İmperii VI-IX vv**, VIII bölüm “*Arabi i Magomet*”, Moskova 2002.

Vasil’yev, A. V.,- Garadja, V. İ., **Nauchny Ateizm**, Politizdat Yayınevi, Moskova 1988.

Vasil’yev, L. S., **İstoriya Vostoka**, Knijny dom Yayınevi, Moskova 2004.

Vasil’yev, N. **Magomet**, Moskova, 1912.

Veil, G., **Bibliya, Koran i Talmud ili Bibleyskiye Legendı Musul’man**, NewYork 1863.
www.muhammadanizm.org (Ocak 2007)

Vinnikov, İ. N., **Legenda o Prizvanii Muhammada v Svete Etnografii**, Leningrad 1934.

Volkova E. **Arabistan i Magomet**, Moskova 1901. ((bulunmamaktadır))

Von Grunebaum, G., E, **Klasicheskiy İslâm**, Nauka Yayınevi, Moskova 1986.

Washington, İrving, **Jizn’ Magometa**, (çev. M. A. Antonovich), Trapeznikova Yayınevi, St. Petersburg 1875.

Watt, W. Montgomery, **Muhammed v Mekke**, Dilya Yayınları, Moskova - St. Petersburg 2006.

..... **Hız. Muhammed’in Mekke’si**, çev. Mehmet Akif, Ersin, Ankara 1995.

Yablokov, İ. N., **Religiya Sushnost’ i Yavleniya**, Znaniya Yayınevi, Moskova 1982.

Yazır, Elmalılı M. Hamdı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, X, Eser Yayınevi, İstanbul 1979.

Yeniçeri, Celal, **Asr-ı Saadette Hız. Peygamber’in ve Ailesinin Geçimi**, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 1995.

Yerasov, B. S., **İslâm v İstorii Narodov Vostoka**, (Mecmua), İstitut Vostokovedeniya Yayınları, Moskova 1981.

Yeremeyev, D., **İslâm kak Obraz Jizni**, Vsemirnaya Literatura Yayınevi, Moskova 1977.

Yücel, Ahmed, **Oryantalistlerin Gözüyle İslâm**, Ayyıldız Yayınevi, İstanbul 2003.

ÖZET

Bu çalışmada, XIX. ve XX. yüzyıllarda Rus Oryantalistlerin Siyer Çalışmaları tasvir edilip değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Rus oryantalizminin tarihçesi, etkileri ve çeşitleri incelenmiştir. Misyonerlik oryantizmi, bilimsel oryantizm ve ateistik oryantizm Rus oryantalizminin basamak ve çeşitlerini oluşturmaktadır. Çarlık dönemi ve Sovyet dönemleri değerlendirilmiş ve oryantizm çalışmalarında bu dönemlerin etkisinin ortaya konmasına özen gösterilmiştir.

Hız. Muhammed'in siyer çalışmalarını inceleyen Rus oryantalistlerin biyografileri, çalışmaları ve etkilendikleri dini, siyasî, sosyal ve fikri tesirler ortaya konmuş ve değerlendirilmiştir. Rus oryantalistler, üç grupta ele alınmış ve bu grupların fikirleri ve etkileri incelenmiştir.

Rus oryantizm tarihinde Hız. Muhammed'in siyeri ve buna öncülük eden Kur'ân hakkında yapılan ilk çalışmalar ele alınmış ve bu çalışmalara vesile olan dış etkenlerin sebepleri, boyutları ve hedefleri açıklanmıştır. Kazan', Moskova ve St. Petersburg Doğu Bilim Okulları ele alınıp kuruluş aşamaları incelenmiştir.

Rusya'da yapılan Doğu bilimi çalışmalarının Rus devleti için önemi ve bu konuda devletin desteği konusunda bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte Batı oryantizmine karşı Rus oryantizminin bilimsel tavrı ortaya konulmuştur. Batı oryantizminden bağımsız Rus oryantizm anlayışının mevcut olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Rus oryantalistlerin Hız. Muhammed'in siyer çalışmalarında ele aldıkları; 1. Hız. Muhammed'in çocukluk dönemi, 2. Risalet döneminde cereyan eden hadiseler ve Müslümanların sitayişlerine karşı oryantalistlerin tenkitleri, 3. Vahiy konusu ve gerçekleri, 4. Rus oryantalistlere göre, Mekke ve Medine döneminde gerçekleşen hadiseler ve Rus oryantalistler açısından gerçekler, 5. Mekke dönemi İslâm Peygamberi'nin tarihini Rus oryantalistlerin kaynak güvensizliği yüzünden tenkit etmeleri ve bunun arka planında yatan gerçekler, 6. Rus oryantalistler açısından Hız. Muhammed'in peygamberlik davası ve O'nun niyeti, 7. İslâm Peygamberi'nin peygamberlik davasında siyaset, idare ve devlet yapısının rolü, 8. Daha önceki dinlerin (Yahudilik ve Hıristiyanlık) İslâm'a ve Peygamber'ine etkisi konusunda Rus oryantalistlere göre gerçekler, 9. Hız. Peygamber'in kimliği ve bazı özellikleri üzerinde Rus

oryantalistlerinin tenkidleri (Hz. Peygamber'in Arap kavmine mensup olması, ümmi olması, fakir olması), 10. İslâm dininin ortaya çıkması ve İslâm'ın varlığının diğer dinler açısından olumlu ve olumsuz sonuçları, gibi konuları değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın sonuç kısmında, genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynaklar kısmında ağırlıklı olarak Rusça kaynaklar ele alınmış, bunun dışında konu hakkında Türkçe, Arapça ve kısmen İngilizce eser, makale ve ansiklopediler kullanılmıştır.

SUMMARY

In this study, the works of Russian orientalists in the 19th and 20th centuries on the life of prophet Muhammed has been depicted and evaluated. At the same time, the history, effects and varieties of Russian orientalism have been analysed. Missionary orientalism, scientific orientalism and atheistic orientalism constitute the stages and the varieties of Russian orientalism. Tsardom and Soviet periods have been evaluated and the effects of these periods on the works of orientalism have been taken into consideration.

The biographies and the religious, political, social and intellectual factors that the Russian missionaries who produced works on the life of Muhammed, were influenced by have been determined and assessed. Russian orientalists have been taken up in three groups and each of their opinions and influences have been examined.

The first studies on the life of Muhammed and the Quaran studies which have paved the way for these works in the history of Russian orientalism have been handled and the exterior forces, their causes, dimentions and objects have been explained. Kazan', Moscow and St. Petersburg Orientalist Schools and their reasons and processes of establishment have been dealt and demonstrated.

Information on the importance of orientalist studies for the Russian government and on the government's support regarding this matter have been given. By exhibiting the scientific attitude of Russian orientalism compared to that of the West, an attempt was made to ascertain whether there is a concept of Russian orientalism independent from Western orientalism. Matters discussed by the Russian orientalists in their works about the life of Muhammed such as 1. The childhood of Muhammed 2. Events taken place during prophethood and criticism of orientalists againts the praises of Muslims 3. The subject of revelation and its realities 4. The events taken place during Mecca and Medina periods and the realities according to Russian orientalists. 5. The criticism of Russian orientalists regarding the Meccan history of the Prophet due to lack of resources and the realities behind this 6. The prophethood claim and the intention of Muhammed according to Russian orientalists 7. The role of politics, governance and the stucture of government in

Muhammed's cause 8. The influences of religions prior to Islam (Judaism and Christianity) and the realities according to Russian orientalists 9. The criticism of Russian orientalists regarding the identity and certain characteristics (his being a member of the Arab tribe, his poverty, his illiteracy etc.) of Muhammed 10. The emergence of Islam and the positive and negative effects of its existence for other religions, have been analyzed.

In the conclusion part of this study, a general evaluation have been made. In the bibliography part mostly Russian resources and some Turkish, Arabic, and English books, articles and encyclopedias have been used.